

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇEDE
–Dır BİÇİMBİRİMİNİN ÖĞRETİMİ ÜZERİNE
DERS MALZEMESİ HAZIRLAMA

Cansu AKSU

İZMİR

2014

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇEDE
–Dır BİÇİMBİRİMİNİN ÖĞRETİMİ ÜZERİNE
DERS MALZEMESİ HAZIRLAMA

Danışman
Doç. Dr. Caner KERİMOĞLU

Cansu AKSU

İZMİR
2014

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Yabancı Dil Olarak Türkçede –Dır Biçimbiriminin Öğretimi Üzerine Ders Malzemesi Hazırlama” adlı çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, onurumla onaylarım.

17.06.2014

Cansu AKSU

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından Yabancı Dil Olarak T¼rke Öğretimi Anabilim Dalı Yabancı Dil Olarak T¼rke Öğretimi Programında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Veli Doğan G¼NAY

¼ye : Doç. Dr. Caner KERİMOğLU

¼ye : Yrd. Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim t¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

17/06/2014

Doç. Dr. Ali G¼nay BALIM
Enstit¼ M¼d¼r¼

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10041226
Yazar Adı / Soyadı	CANSU AKSU
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 17468375618
Telefon	5549274626
E-Posta	aksucans@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Yabancı dil olarak Türkçede -Dır biçimbiriminin öğretimi üzerine ders malzemesi hazırlama
Tezin Tercümesi	Preparing course materials for teaching -Dır morpheme in Turkish for foreigners
Konu	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Eğitim Bilimleri Bölümü
Anabilim Dalı	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2014
Sayfa	222
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. CANER KERİMOĞLU 12749981854
Dizin Terimleri	Yabancı dil öğrenimi=Foreign study of languages
Önerilen Dizin Terimleri	Dil = Language Dilbilgisi öğretimi = Teaching grammar Ders malzemesi = Course materials Modality = Kiplik
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezinin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

14.07.2014

İmza:.....

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ders dönemi ve çalışmam boyunca, bana her zaman destek olan, sabır ve anlayışını esirgemeyen herkese teşekkürü bir borç bilirim. En başta, hem lisans öğretimim boyunca hem de bu çalışma boyunca değerli bilgilerini benden esirgemeyen, bana karşı her zaman sevgi dolu ve anlayışlı olan, her çalışmamda örnek alacağım değerli danışman hocam Doç. Dr. Caner Kerimoğlu'na ne kadar minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Yüksek lisans ders dönemi boyunca güleryüzü, sabrı ve iyi niyetiyle her zaman varlığını hissettiren, bilimsel çalışmalarında her daim bana destek veren Ana Bilim Dalı Başkanım Sayın Prof. Dr. V. Doğan Günay'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmalarımın aksamaması için elinden gelen özveriye gösteren Ankara Üniversitesi TÖMER Taksim Şubesi Birim Sorumlusu Mustafa Kemal Namdar'a ve dilbilimle ilgili her sorumda beni yanıtsız bırakmayan Dokuz Eylül Üniversitesi Dilbilim Bölümü Araştırma Görevlisi Murat Özgen'e çok teşekkür ederim. Bir yıl boyunca Taksim TÖMER'de aynı ofisi paylaştığım Necmettin Erbakan Üniversitesi TÖMER Müdür Yardımcısı Ayten Bülbül'e ve bir yıl boyunca aynı ofisi paylaştığım A.Ü. TÖMER okutmanı Fatma Selcen Kesik'e yardımları için çok teşekkürler. Ayrıca, tez savunma sınavında, değerli görüşleriyle çalışmama katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. İbrahim Seçkin Aydın'a da çok teşekkür ederim.

Sevgili ev ve ofis arkadaşım A.Ü. TÖMER Taksim Şubesi Birim Sorumlusu Yardımcısı Begüm Yılmaz'a sonsuz desteği için çok teşekkür ederim. Çalışma boyunca yanımda olan ve dilbilgisiyle ilgili deneklik yapıp geri bildirimler veren sevgili Pierre Raffard'a da çok teşekkür ediyorum.

Son olarak benimle her türlü akademik bilgiyi paylaşan burada adını sayamadığım tüm hocalarıma, A.Ü TÖMER Taksim Şubesi Türkçe okutmanlarına ve her zaman sevgi ve desteklerini eksik etmeyen anne ve babama çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	ix

I. BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Problem Cümlesi.....	3
1.4. Alt Problemler.....	3
1.5.Sayıtlılar.....	3
1.6.Sınırlamalar.....	4
1.7.Tanımlar.....	4
1.8. Kısaltmalar.....	5

II. BÖLÜM

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	6
------------------------------------	---

III. BÖLÜM

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE BÜTÜNCE.....	8
3.1. Sözlü Bir Bütünce Oluşturmanın Aşamaları.....	9
3.1.1. Bütüncenin Tasarımı ve Verilerin Kaydedilmesi.....	9
3.1.2. Bağlamalı Dizin Oluşturma	10

IV. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE.....	16
4. 1. Yabancı Dil Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar.....	16
4.1.1. Dilbilgisi Çeviri Yöntemi ve Dilbilgisi Öğretimi.....	16
4.1.2. Doğrudan Yöntem ve Dilbilgisi Öğretimi.....	19
4.1.3. İşitsel Dilsel Yöntem ve Dilbilgisi Öğretimi.....	22
4.1.4. Bilişsel Yaklaşım ve Dilbilgisi Öğretimi.....	26
4.1.5. İletişimsel Yaklaşım ve Dilbilgisi Öğretimi.....	27
4.2. Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi Öğretimi Yöntem ve Yaklaşımları.....	33
4.2.1. Süreç Odaklı Dil Öğretimi.....	35
4.2.2. İşe Dayalı Dil Öğretimi.....	38
4.2.3. Bilişsel Öğrenme ve Dilbilgisi.....	39
4.2.4. Söylem Dilbilgisi Yaklaşımı ve Bütünce İnceleme Yöntemi.....	42
4.2.4.1. Söylem Dilbilgisi Yaklaşımı ve Bütünce İncelemeleri Kapsamındaki Uygulama ve Araştırmalar.....	47
4.3.Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi ve Dilbilgisi Öğretimi.....	49
4.4. Kiplik.....	53
4.4.1. Temel Kiplik Kavramları	53
4.4.2. Türkçede Kiplik	57
4.4.2.1. Geleneksel Dilbilgisinde Kiplik.....	58
4.4.2.2. Modern Dilbilimde Kiplik.....	59
4.4.3. Türkçede –Dİr Biçimbirimi	62
4.4.3.1. Klasik Dilbilgisinde –Dİr Biçimbirimi.....	63
4.4.3.2. Modern Dilbilimde –Dİr Biçimbirimi.....	66
4.4.3.3. –Dİr Biçimbirimi ve Kiplik.....	71

V. BÖLÜM

-Dİr BİÇİMBİRİMİNİN AÇIKLANMASINDA BULGULAR VE YORUMLAR..74

5.1. Program Türlerine Göre Sözlü Dildeki Söylem Çerçeveleri	74
--	----

5.2.	–Dir Biçimbiriminin Program Türlerine Göre Kullanım Sıklığı.....	76
5.3.	–Dir Biçimbiriminin Kipsel Alanlarının Belirlenmesi.....	79
5.3.1.	–Dir Biçimbiriminin Belirteçlerle Kullanımına Göre Kipsel Alanları.....	82
5.3.1.1.	–Dir Biçimbiriminin Olasılık Anlamını Sınırlandıran Belirteçler.....	84
5.3.1.2.	Olasılık ve Kesinlik Anlamı ile Kullanılan Belirteçler.....	100
5.3.1.3.	Kesinlik Anlamıyla Kullanılan “Kesinlikle” Belirteci.....	111
5.3.2.	–Dir Biçimbiriminin Düzim Özelliklerine Göre Kipsel Alanları.....	114
5.3.2.1.	Neden Bildiren Tümcelerde –Dir Biçimbirimi ve Kipsel Alanları.....	115
5.3.2.2.	Koşul Tümcelerinde –Dir Biçimbirimi ve Kipsel Alanları.....	119
5.3.2.3.	Dolaylı Anlatım Tümcelerinde –Dir Biçimbirimi ve Kipsel Alanları.....	126
5.3.2.4.	“Benim için” İlgeç Öbeği ile –Dir Biçimbirimi ve Kipsel Alanları.....	131
5.3.2.5.	Kalıp Sözler /İfadeler ile –Dir Biçimbirimi ve Kipsel Alanları.....	131
5.3.3.	–Dir Biçimbiriminin Söylem Çerçevelerine Göre Kipsel Alanları.....	134
5.3.3.1.	–Dir Biçimbiriminin Söylem Çerçevelerine Göre Kesinlik Anlamı.....	135
5.3.3.2.	–Dir Biçimbiriminin Söylem Çerçevelerine Göre Olasılık Anlamı.....	138

VI. BÖLÜM

–DİR BİÇİM BİRİMİNİN ÖĞRETİMİ İÇİN HAZIRLANAN DERS

MALZEMELERİ	142
6.1. Konu ve Malzeme Seçimi.....	142
6.2. A2 Düzeyindeki Öğrenciler İçin Ders Malzemeleri	148
6.2.1. Ülke Tanıtma Bağlamlı Ders Malzemeleri	150
6.2.1.1. Okuma	150
6.2.1.2. Uygulama.....	155
6.2.1.3. Üretim.....	157
6.2.2. Güncel Sohbet Bağlamlı Ders Malzemeleri	158
6.2.2.1. Dinleme.....	158
6.2.2.2. Uygulama.....	161
6.2.2.3. Üretim.....	162
6.3. B1 Düzeyindeki Öğrenciler için Ders Malzemeleri	164
6.3.1. Çevre ve Çevre Sorunları Bağlamlı Ders Malzemeleri.....	164
6.3.1.1. Okuma.....	165
6.3.1.2. Uygulama.....	168
6.3.1.3. Üretim.....	170
6.3.2. Güncel Sohbet Bağlamlı Ders Malzemeleri	171
6.3.2.1. Dinleme.....	171
6.3.2.2. Uygulama.....	173
6.3.2.3. Üretim.....	175

VII. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	178
KAYNAKÇA.....	181
EKLER	189
SÖZLÜKÇE	216

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: BİAS-TR programıyla elde edilmiş kültür-sanat konulu programlardaki “-dır, -dir,-dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür” bağlamlı dizin çizgileri

Şekil 2: Kültür-sanat konulu programlardaki “-dır, -dir,-dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür” örüntüleri

Şekil 3: Bilişsel yaklaşımla oluşturulmuş ders tasarısı (Fotos, 2001: 278)

Şekil 4: Üç boyutlu dilbilgisi şeması (Değer, 2005: 11)

Şekil 5: Bağlam bileşenleri (Değer, 2005: 16)

Şekil 6: Kiplik türleri (Corcu, 2005: 2)

Şekil 7: Geleneksel dilbilgisine göre Türkçedeki eylem kipleri sınıflandırılması

Şekil 8: Kesinlik alanındaki –Dİr yapılarının üç boyutlu dilbilgisi şeması üzerinde gösterimi

Şekil 9: Olasılık alanındaki –Dİr yapılarının üç boyutlu dilbilgisi şeması üzerinde gösterimi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Seçilen programların bağlamları, şehirleri, adları ve kanalları

Tablo 2: Söylem-dilbilgisi yaklaşımı doğrultusunda önerilen konu başlıkları

Tablo 3: –Dİr biçimbiriminin farklı biçimbirimlerle sergilediği kullanım sıklıkları ve program türleri

Tablo 4: Program türlerine göre –Dİr yapılarının kesinlik ve olasılık sıklıkları

Tablo 5: -Dİr biçimbiriminin olasılık anlamını sınırlandıran belirteçler ve –Dİr yapılarıyla kullanım sıklıkları

Tablo 6: -Dİr biçimlerinin bilgisellik dereceleri ve belirteç oranları

Tablo 7: Avrupa Dil Portfolyosuna göre Küresel Ölçek

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, eğitim amaçlı söylem-dilbilgisi bakış açısı çerçevesinde –Dir kiplik belirticisinin yarı planlı sözlü söylemde ortaya çıkma sıklıkları ve kullanımlarını belirlemek ve –Dir kiplik belirticisiyle ilgili bütünce temelli çözümleme yöntemiyle Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uygulanabilecek örnek malzemeler sunmaktır.

Çalışmanın dayanağı olan bütünce temelli çözümleme yöntemiyle Türkçede yarı planlanmış sözlü söylemden elde edilen bulgular sonucunda *ad/sıfat +-Dir, var/ yok +-Dir, -eylemcil yüklem+-mAktA+-Dir, eylemcil yüklem+-mİş+-Dir, eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir, eylemcil yüklem+-mAlI+-Dir* yapılarının öğretimi için düzenlenen materyaller, iletişimsel uygulamalarla aynı zamanda öğrencilerin öğrenme konusu olan yapıya odaklanmalarını sağlayan etkinliklerden oluşmaktadır. Ayrıca öğrencilerin dilsel girdiyi işlemlemesinde rolü olan açık ve örtük öğrenme kuramlarını da temel alarak öncelikle örtük öğrenme teknikleri aracılığıyla daha sonra, açık öğrenme teknikleri ile ders malzemesi hazırlanmış ve öğrencilerin erek yapılarla odaklanması amaçlanmıştır.

Söylem-dilbilgisi bakış açısıyla bütünce verilerinin incelenmesi sonucu elde edilen –Dir yapılarının kullanım sıklıkları ve işlevleri belirlenmiş ve malzemeler gerçek dünyada kullanılan sözlü dildeki metinlerde bu yapıların kullanıldığı söylem çerçevesine göre hazırlanmıştır.

Bu çalışmada Yabancı Dil Olarak Türkçe dilbilgisi öğretiminde söylem-dilbilgisi yaklaşımının bir uygulamasını sunmak amacıyla sadece bilgisellik kipliği belirticisi olarak –Dir yapılarının öğretimi için malzeme geliştirmeye odaklanılmıştır. Çalışmada geliştirilen etkinlikler ve hazırlanan malzemelerin gerçek öğretme ortamlarında değerlendirilmesi ileri çalışmalara bırakılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yabancı Dil Öğretimi, Ders Malzemeleri, Eğitim Amaçlı Söylem-dilbilgisi, Bütünce İnceleme Yöntemi, Kiplik

ABSTRACT

This study aims at to present learning materials that can be applied in Turkish as Foreign Language classes, via a corpus based language analysis which determines the frequency and functions of –Dir epistemic modality marker in semi-planned spoken discourse within the framework of educational discourse-grammar.

The materials prepared using the –Dir modality markers in Turkish, namely “nominal predicate +*-Dir*, *var/ yok* +*-Dir*, verbal predicate+*-mAktA*+*-Dir*, verbal predicate +*-mİş*+*-Dir*, verbal predicate +*-(y)AcAk*+*-Dir*, verbal predicate +*-mAlI*+*-Dir*” comprise of activities which facilitate the student to focus on the target grammar structure as well as communicative applications. In addition, the course materials are prepared with first, implicit learning techniques and then explicit learning techniques on the basis of explicit and implicit learning techniques that have a role in student’s processing of the linguistic input, and it is aimed that the students focus on the target structures.

The study determined the frequency and function of –Dir patterns by examining the corpus data from a discourse-grammar perspective and the text in the materials were prepared according to a context in which –Dir patterns were used, from the spoken discourse text occurring in real-world situations.

This study focuses only on developing learning materials for teaching –Dir patterns as epistemic modality marker for presenting an implementation of discourse-grammar approach in teaching Turkish grammar to foreigners. The evaluation and assessment of the materials developed in this study, in real learning contexts are set aside for future studies.

Key Words: Teaching Foreign Language, Course Materials, Educational discourse-grammar, Corpus Based Language Analysis, Modality

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Giriş bölümünde çalışmanın problem durumu ve alt problem durumları, çalışmanın amacında belirtilen araştırma yöntemindeki ve malzeme hazırlığında göz önünde bulundurulmuş sayıtlar ve sınırlılıklar açıklanacaktır. 2. bölümde bu çalışmayla ilgili olduğu düşünülen kaynaklara yer verilecektir. 3. bölümde çalışmanın yöntemi ve çalışma için veri sağlayan bütünce ve sözlü bir bütünce oluşturmanın aşamaları açıklanacaktır. 4. bölümde Yabancı Dil Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar ve Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi Yöntem ve Yaklaşımları konuları ele alınacaktır. Kiplik, Türkçede Kiplik konusu ve -Dİr biçimbiriminin açıklanması 4.4. bölümde yer alacak; 5. bölüm olan Bulgular ve Yorumlar bölümünde ise belirli amaçlardaki söylem ve bağlamlarda -Dİr biçimbiriminin dağılım ve sıklıklarından çıkan sonuçlar ele alınacaktır. 6. bölümde Bütünce Temelli Söylem Çözümlemelerinden elde edilen dilbilgisel verilerle hazırlanan -Dİr biçimbiriminin öğretimi için geliştirilmiş ders malzemeleri yer alacak ve çalışma sonuç ve önerilerle son bulacaktır.

1.1. Problem Durumu

Günümüzde İngilizce dilbilgisi öğretim için çoğu araştırmacı tarafından Bütünce Temelli Dilbilgisi Çözümlemeleri yapılmaktadır, ancak Türkçe dilbilgisinin öğretiminde belirli yaklaşımlarla incelenmiş uygulamalara gereksinim duyulmaktadır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi için ders malzemeleri içeren kitaplarda -Dİr biçimbiriminin öğretiminin odaklandığı ünitelerde sunulan sıklık ve işlevlerle bütünce incelemesine göre sözlü söylemdeki sıklık ve kullanımları arasında uyum olmadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle -Dİr biçimbiriminin öğretiminde bütünce kaynaklı söylem çözümlemelerinden elde edilmiş dilbilgisel verilere göre örnek malzemeler geliştirilmesine gereksinim duyulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında, dilbilgisi öğretiminin iletişimsel edinci destekleyecek biçimde düzenlenmesine katkıda bulunmak, örnek ders malzemeleri geliştirerek bu alanda dil öğretenlere uygulanabilir bir veri sunmak amaçındadır.

Çalışmanın ders malzemesi geliştirmede temel olan hedefi ise Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dilbilgisel bir biçimin anlamlarını ve kullanımlarını belli bağlamlardaki etkileşimsel dil içinde belirlemek ve bu anlam ve kullanımları öğrencilere etkileşimsel bağlam içine oturtulmuş sınıf etkinlikleriyle sunarak öğrencilerin erek dilin kullanımıyla ilgili dilbilgisel doğruluğu geliştirmesini sağlamaktır. Bu amaçla –*Dir* biçimbiriminin kullanımında uygun seçimlerin yapılabilmesini sağlamak için örnek ders malzemeleri hazırlanmıştır.

–*Dir* biçimbiriminin kullanımında uygun seçimlerin yapılabilmesini sağlamada örnek oluşturabilmek için ise bütüncü oluşturulmuş ve bütüncede bu biçimbirimin kullanımının çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgularla işe dayalı öğretim ve sunum-uygulama-üretim modeli temel alınarak ders malzemeleri sunulmuştur. İşe dayalı öğretim ve sunum-uygulama-üretim modeli ile erek yapıların sunumunda okuma ve dinleme etkinlikleri, uygulamada erek yapılarla ilgili anlama etkinlikleri, bilinçlendirme etkinlikleri ve son olarak üretim amaçlı konuşma ve yazma etkinlikleri hazırlanmıştır.

Yabancı dil olarak Türkçe dilbilgisinin öğretiminde belirli yöntemlerle yapılan inceleme örneklerini artırmak ve elde edilen dilbilgisel verilerle bu alanda malzeme geliştirerek örnekleri çoğaltmak ders kitabı hazırlamak için büyük önem taşımaktadır.

1.3. Problem Cümlesi

–Dir biçimbiriminin yabancılara Türkçe öğretiminde, uygulanabilir ders materyallerini artırmak amacıyla sözlü söylemden elde edilmiş dilbilgisel veriler nasıl kullanılabilir?

1.4. Alt Problemler

1.3'teki ana problem tümcesinin altındaki problemler şu şekilde sıralanabilir:

i. –Dir biçimbiriminin dilbilgisel adlandırmasında yaşanan farklılıklara ve yabancılara öğretiminde izlenen farklı öğretim taslaklarına karşı bu biçimbirimin öğretiminde nasıl bir öğretim taslağı oluşturulabilir?

ii. Yabancılara Türkçe dilbilgisi öğretiminde -Dir biçimbiriminin kuramsal açıdan desteklenmesi amacıyla bu biçimbirim hangi adlandırma, anlam ve kullanımlar ile Türkçe öğrenenlere sunulabilir?

iii. –Dir biçimbiriminin farklı biçimbirimlerle beraber kullanım sıklık ve dağılımları (*ad/sıfat + -Dir*, *var/ yok + -Dir*, *-mAktA+ -Dir*, *-mİş+ -Dir*, *-(y)AcAk+ -Dir*, *-mAlI+ -Dir*) dizimsel öğeler (koşul tümcesi, neden bildiren tümceler vb.), hangi belirteçlerle sık kullanıldıkları (tabii, mutlaka herhalde, belki, kesin vb.) ve bağlam içi kullanımlarının çözümlenmesiyle elde edilen bulgular yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlere ders malzemesi olarak nasıl sunulabilir?

1.5. Sayıtlılar

Bu çalışmada, örnek malzemelerde yer alan okuma ve dinleme metnindeki sözcük bilgisi seçimi Temel /A2 ve Orta / B1 düzeyine uygun olacak şekilde yapılmış; dinleme ve okuma metinleri –Dir biçimbirimiyle ilgili bütünceden elde edilen dilbilgisel verilere göre bu düzeyler düşünülerek oluşturulmuştur. Etkinliklerin

bu düzeylerdeki (A2 ve B1) dil kullanımı ve sözcük bilgisi seçimi diller için Avrupa ortak çerçeve metninde açıklanan Küresel Ölçek'e göre belirlenmiştir.

1.6. Sınırlamalar

-Dİr biçimbirimi Türkçe dilbilgisinde farklı anlam ve kullanımlara sahiptir. Bu çalışmada –Dİr biçimbiriminin dilbilgisel olarak farklı anlam ve kullanımlara sahip olan kullanımları konu edilmemiştir. Bunlar, ettirgen çatı belirticilerinden biri olan –Dİr biçimbirimi (*Annesi bebeğine mama yedirdi*), bir eylemin ne kadar uzun süredir devam ettiğini bildiren –Dİr biçimbirimi (*İki gündür uyumadım*) ve niteleyici bir sözcük olarak yüklem farklı tarzlarını vurgulayan –Dİr biçimbirimi (*Bir sevinç yaygarasıdır kopmuştu*)dir.

1.7. Tanımlar

BÜTÜNCE (CORPUS): Bütünce Latince corpus gövdesinden gelmiştir ve elektronik bir veritabanında saklanan metinlerin bir koleksiyonu demektir (Baker, Hardie ve Enery 2006: 48).

EDİNİM: Bilinçli öğretim sonucu öğrenmeye karşıt olarak, dilin doğal yolla öğretim olmaksızın öğrenilmesi işlemi (Kocaman ve Osam, 2000).

ÖĞRENİM: Yaşantı sonucu gerçekleşen ve az çok kalıcı izli olan davranış değişikliği (Açıkgöz, 2003: 8).

ÖĞRETİM: Öğrenci gelişimini amaçlayan ve öğrenmenin başlatılması, sürdürülmesi ve gerçekleştirilmesi için düzenlenen planlı etkinliklerden oluşan süreçtir (Açıkgöz, 2003: 14).

SIKLIK: Bütünce dilbilimiyle birlikte birçok çalışmanın temelini oluşturur ve toplam sözcük üzerinden işlenmemiş veri (Bir milyon yazılı bütüncede 58.860

defa “man” sözcüğünün yinelenmesi gibi) elde edilmesidir (Baker, Hardie ve Enery 2006: 75).

KİPLİK: Konuşucunun aktardığı olay durumunun taşıyıcısı olan önermeye yönelik tutumunu belirten dilsel araç (Palmer, 2001: 1).

1.8. Kısaltmalar

SUÜ : Sunum Uygulama Üretim

BİAS-TR: Bağlam İçinde Anahtar Sözcük Arama

O: Olasılık

K: Kesinlik

II. BÖLÜM

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine ilişkin çalışmalar hedefleri ve konuları bakımından farklılıklar göstermektedir. Yapılan çalışmalar yabancı dil öğretiminde hata çözümlemeleri, dil edinimi, yabancı dil öğretimi yaklaşım ve yöntemleri ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ya da kullanılması tasarlanan yaklaşım, yöntemlere göre geliştirilmiş materyaller olarak gösterilebilir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde belirli bir yaklaşım veya yöneme göre geliştirilmiş ders materyalleriyle ilgili alanyazın incelendiğinde bu konuda kullanılan ve yayınlanmış yöntem kitaplarına rastlanmıştır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yaygın olarak kullanılan yöntem kitapları **Türkçeye Doğru 1,2,3** (İstanbul, Selt Yayınları, 1994), **Turkofoni Türkçe Öğren I., II, III, IV, V, VI** (İstanbul: Turkofoni, 1999), **Turkuaz Türkçe Konuşalım 1,2** (İstanbul: Dil Evi Yayınları, 2001), **Turkish** (Özsoy, 2002), **Yabancılar için Türkçe 1,2** (İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2004), **Yabancılar için Türkçe 1,2** (Ankara, Gazi Üniversitesi TÖMER, 2006), **Yabancı Dilim Türkçe 1,2,3,4,5,6** (Dilmer Yayınları, 2009), Ankara Üniversitesi TÖMER tarafından yayınlanmış **Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe Ders Kitabı 1,2,3** (2010) ve Dokuz Eylül Üniversitesi DEDAM tarafından hazırlanmış ve Papatya yayıncılık tarafından yayınlanmış **İZMİR Yabancılar için Türkçe A1,A2** (2013)'tür.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yöntem kitapları dışında belirli bir yöntem, yaklaşım veya teknik, belirli bir dilbilgisi konusuna yönelik malzeme hazırlama çalışmalarına da sıkça rastlanmaktadır. Bu çalışmalar arasında “**Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenler için Kiplik Öğretimi Üzerine Materyal Geliştirme**” Hacıömeroğlu, (2007), “**Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenler için Şimdiki Zamanın Metinlerle Öğretimi**” Camkırın, (2007), “**Türkçede Ortaçlaştırma Belirticilerinin Öğretimine Yönelik Ders Malzemesi Hazırlama**” Düzenli, (2008), “**Türkçe Koşullu Yapıların Öğretimine Yönelik Malzeme**

Tasarımı” Yolcusoy, (2008), **“İşe Dayalı Dil Öğretim Malzemelerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Uygulanması”** Sülüsoğlu, (2008), **İstek ve Emir Kiplerinin Öğretimi”** Sarıçiyil, (2008), **“Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ortaçların İncelenmesi ve Öğretimi”** Pirinç, (2010), **“{-mıŖ} Biçimbiriminin Farklı İşlevlerinin Bilinç Uyandırma Teknikleriyle Öğretimine Yönelik Malzeme Oluşturma”** Ünlücömert, (2010), **“Türkçedeki Tanıtsallık Bildiren Sıfatların ve Belirteçlerin Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Öğretimi”** Öztürk, (2012) ve **“Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenler için Ulaçların (Zarf-Fiillerin) Öğretimine Yönelik Materyal Geliştirme”** Kasapoğulu, (2012) yer almaktadır.

Yabancı dil öğretiminde eğitim amaçlı söylem-dilbilgisi yaklaşımına dayalı çalışmalar arasında ise **“Language as Discourse: Perspectives for Language Teaching”** McCarthy, M. ve Carter, R., (1994), **“From Sentence to Discourse: Discourse Grammar and English Language Teaching”** Hughes, R.ve M. McCarthy (1998) ve **“Dilbilgisi Öğretiminde Söylem-Dilbiligisi Yaklaşımı: Eski Köye Yeni Adet mi, Yoksa ‘Biz Bunu Zaten Yapıyoruz’ mu?”** Fidan, Ö. (2005) yer almaktadır.

Bütüncüye dayalı dil çözümleme yönteminin yabancı dil öğretiminde uygulanmasını araştıran **“From Corpus to Classroom: : Language Use and Language Teaching”** O’Keeffe, McCarthy, Carter (2007) önemli bir yer taşımaktadır. Ayrıca bütüncü dilbilimi için **“Explorations in Corpus Linguistics”** McCarthy (2006) önemli bir kaynaktır.

III. BÖLÜM

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE BÜTÜNCE

Türkçenin dilbilgisi öğretiminin öğrencilerin iletişimsel edinçlerini destekleyecek biçimde etkinleştirilmesi için yapılan önerilerden biri de bütünce temelli açıklamalardır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için bütünce temelli söylem çözümlemelerinden elde edilmiş dilbilgisel verilere göre hazırlanmış ders malzemeleri geliştirilebilir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde hangi yöntem ve yaklaşımların nasıl sonuçlar doğurabileceğini araştıran çalışmalar yapılmaktadır, ancak hangi yöntem ve yaklaşımların kullanılacağı tartışma konusudur. Çalışmalar sonucunda yöntem ve yaklaşımların bir uygulamasını sunmak da bu alanda malzeme geliştirmek ve ders kitabı hazırlamak için büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada son yıllarda özellikle yabancı dil olarak İngilizcenin öğretiminde kullanılan; ancak Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi üzerine dilbilgisi öğretimi için fazla çalışma yapılmamış olan Bütünce Temelli Çözümleme Yöntemi (*Corpus Based Analyzing Method*) kullanılacaktır. Böylece bağlam içi açıklamalara gereksinim duyulan –Dİr biçimbiriminin sıklık ve kullanımlarını belirlemek amacıyla bütüncüye dayalı bir inceleme yapılacaktır; dilbilgisi yapıları bütüncülerdeki söylem çerçevelerine göre ve bağlama dayalı açıklanacaktır. Bütünce (corpus) Latince corpus gövdesinden gelmiştir ve elektronik bir veritabanında saklanan metinlerin bir koleksiyonu demektir (Baker, Hardie ve Enery 2006: 48). Türkçe dilbilgisinde bağlam içinde açıklamalarına gereksinim duyulan –Dİr biçimbiriminin farklı söylem bağlamlarında hangi yapılarla beraber ne sıklıkta ortaya çıktığı ve işlevlerinin belirlenmesi amacıyla belirli konularda yarı planlanmış sözlü söylemden (TV programları) bir bütünce oluşturulmuştur. Bütünce inceleme yöntemi sonucunda ortaya çıkan dilbilgisel veriler kullanılarak Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uygulanabilecek örnek ders malzemeleri, işe dayalı öğretim ve sunum-uygulama-üretim modeli temel alınarak sunulacaktır.

3.1. Sözlü Bütünce Oluşturmanın Aşamaları

3.1.1. Bütüncenin Tasarımı ve Verilerin Kaydedilmesi

Bütünceler araştırmanın hedefine göre araştırmayı en iyi şekilde temsil edebilecek olan kaynaklara göre oluşturulur. Başka bir deyişle bütünceler araştırmacının kararlarına rehberlik etmelidir (O’Keeffe, McCarthy ve Carter, 2007: 5).

Bütünce temelli çözümleme yöntemiyle –*Dir* biçimbiriminin öğretiminin bir uygulamasını sunmak amacıyla çeşitli konulardaki televizyon programları toplanmıştır. Kayıtlar, 2009 Aralık ayı içinde farklı TV kanallarından toplanmış, farklı konuları içeren programlarda etkileşimdeki dilin kullanılmış olmasına dikkat edilmiştir. Programların seçiminde, ulusal yayın yapan bir kanalda yayınlanıyor olması, ölçünlü dil (İstanbul ağzı) kullanılmış olması, programın türü ve programda belli bir konu üzerinde devam eden karşılıklı konuşma olması etkili olmuştur. *Sağlık, Güncel Sohbet, Politika, Kültür-Sanat* olmak üzere toplam dört program türü belirlenerek on beş program kaydedilmiş ve yazıya geçirilerek incelenmiştir. Programların toplam süresi 14 saat, toplam sözcük sayısı 83350’dir. Seçilen programların şehirleri, söylem çerçeveleri, program adları ve yayınlandıkları kanallar ile konuşmacı sayıları Tablo 1’deki gibidir.

Tablo 1
Seçilen programların bağlamları, şehirleri, adları ve kanalları

Program sayısı	Yer (Uzam)	Söylem Çerçevesi	Program adı ve kanalı	Konuşmacı sayısı
1.	Ankara	Sağlık	Sağlıklı Günler TRT 2	2
2.	İstanbul	Sağlık	Check-up CNN TURK	2
3.	İstanbul	Sağlık	Sağlıklı Bir Gün Kanal Türk	11
4.	İstanbul	Sağlık	Doktorum Kanal D	9

5.	İstanbul	Güncel sohbet	Günlerin Getirdikleri NTV	5
6.	İstanbul	Güncel sohbet	Saba Tümer’le Bu Gece CNN TÜRK	8
7.	İstanbul	Güncel sohbet	Bir Yıldız Masalı TV 8	12
8.	İstanbul	Güncel sohbet	Güzel Haberler NTV	6
9.	İstanbul	Politika	Yorum Farkı NTV	2
10.	İstanbul	Politika	Eğrisi Doğrusu CNN TÜRK	2
11.	İstanbul	Politika	Teke Tek HaberTürk	2
12.	İstanbul	Politika	Basın Odası NTV	4
13.	İstanbul	Politika	Balçışek Palmir’le Söz Sende Haber Türk	2
14.	İstanbul	Kültür Sanat	Afiş Takılanlar CNN TURK	4
15.	İstanbul	Kültür Sanat	Gece Gündüz NTV	3

3.1.2. Bağlamlı Dizin Oluşturma

Ses kayıtlarından yazıya aktarılan sözlü veri Dokuz Eylül Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Doğal Dil İşleme Çalışma Grubundan öğretim görevlisi Özlem Aktaş tarafından Türkçeye uyarlanan “Bağlam İçinde Anahtar Sözcük Arama” (BİAS-TR) programı kullanılarak incelenmiş ve sıklık değerleri ve bağlamlı dizinler bu programdan elde edilmiştir.

Bağlamlı dizin bütüncü dilbiliminde temel araçtır ve basit olarak bir sözcük veya sözcük grubunun durumunu bulmak için bütüncüyü kullanmak demektir. Aranılan sözcük veya sözcük grubu yedi veya sekiz sözcükle çizgi oluşturulurken aranılan sözcük “düğüm/çizge” (node) çizgideki sözcüklerle bağlamlı dizin oluşturur.

Bunlar bağlamdaki anahtar sözcük veya KWIC bağlamlı dizinleri olarak bilinenlerdir (O’Keeffe, McCarthy ve Carter, 2007: 8).

“Bağlam İçinde Anahtar Sözcük Arama” (BİAS-TR) programıyla inceleme yapılacak bağlamlı dizin çizgilerini görmek için bütüncü verilerinin yüklenmesinden sonra bütüncü içinde aranacak olan biçimbirim (kökte ya da ekte) yazılır. Daha sonra biçimbirimin bulunduğu sözcükten kaç sözcük öncesine ve sonrasına kadar tarama yapacağı programa girilir ve program bu verilerin bağlamlı dizinlerini oluşturur. Kısacası BİAS-TR programı, kullanıcıya, anahtar sözcüklerin listelerinin yapılabilirdiği, anahtar bir sözcüğün kendisini ek veya kök olarak bağlam içinde belirli sayıda sözcük öncesi ve sonrasıyla birlikte aranabildiği ve aranan sözcüğü içeren tümcelerın listelenebildiği kullanıcı-dostu bir arayüz sağlamaktadır (Aktaş ve Fidan, 2011: 270).

Şekil 1

BİAS-TR programıyla elde edilmiş kültür-sanat konulu programlardaki

“-dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür” bağlamlı dizin çizgileri

size sormak istiyorum sizin açınızdan sizin değerlendirmenizden yola çıkıp şunu söylemek lazım çağdaş sanat günümüzün sanatıdır günümüzün sanatı o yirmi dört saatten söz etmiyoruz gün yakut dönem bir süreçtir o süreç : 1 adet

sanata çağdaş sanat diyoruz bugünkü dille yani çağdaş sanatın da bir üslubu da var mıdır yani şöyle tarif etmek de doğru olabilir zannediyorum kezban katılır mı bilmiyorum ama 1900’de yapılan : 1 adet

işte bir şey satışa çıkacak bir sanat eseri vs onun hani ilk bir taban fiyatı vardır ya efendim onu nasıl belirliyorsunuz rafi portakal efendim bu bir koku alma meselesi benzerleriyle veyahut: 1 adet

işte bu açıdan baktığınız aman artık dünyada keşfedilecek bölge türk çağdaş sanatı ve çevresindeki ülkelerin sanatıdır henüz keşfedilmedi yükseliyor diyoruz ama çin geleneklerinden tamamen koparak yükseldi amerikan pop artına öykünerek yükseldi : 1 adet

aslında çağdaş sanat nedir diye önce bir şey yapalım yani çağdaş sanat yaşayan sanatçıların eserleri midir çağdaş sanat yoksa ne bileyim bir sene önce ölmüş bir sanatçının resmi artık çağdaş olmuyor : 1 adet

ne anlama geliyor çağdaş sanat ben onu öğrenmek istiyorum rafi bey sizden alayım çağdaş sanat nedir siz aslında çağdaş sanatın o kadar da yakınında değilsiniz herhalde değil mi daha çok klasik : 1 adet

şimdi bu doğru mu yani ne anlamalıyız bundan yani gerçekten daha mı çok resim satılıyor **nedir** yani nasıl oldu da etkilenmedi şimdi birkaç yönden bakabiliriz rafi bey tabii muhakkak başka yönden : 1 adet

elbette galeriler bakın galeriler olmasa hiç müzayide falan olmaz sanatçı da ne yapacağını bilmez sanatçıyı yönlendirecek olan galeridir ama işte o galeri**dir** sanatçıyı keşfedecek yeni sanatçı üretebilecek müzayideler ve fuarlar o : 1 adet

müzayide falan olmaz sanatçı da ne yapacağını bilmez sanatçıyı yönlendirecek olan galeridir ama işte o galeri**dir** sanatçıyı keşfedecek yeni sanatçı üretebilecek müzayideler ve fuarlar o galericilerin ürettiği beslediği ama yanında eleştirmen : 1 adet

tamamlaması lazım siz aynı zamanda da danışmanlık da yapıyorsunuz değil mi yani danışmanlık ne demek nedir yani sanat danışmanlığı danışmanlık bilgidir danışmanlık beceri**dir** danışmanlık ketum olmaktadır tamam yani nasıl yapıyorsunuz bu : 1 adet

da yapıyorsunuz değil mi yani danışmanlık ne demek nedir yani sanat danışmanlığı danışmanlık bilgidir danışmanlık beceri**dir** danışmanlık ketum olmaktadır tamam yani nasıl yapıyorsunuz bu işi danışmanlık size danışılar biri size geliyor : 1 adet

yükselebiliyor veya çok dengeli de yükselebiliyor ama kontrol dışı o hiç de satılmayabiliyor bu demek **değildir** ki o sanatçı başarılı değil değeri yok yapay bir ortam müzayede o anda insanlar çünkü : 1 adet

veyahut daha önce satılmış olup gerçek satış değerlerini bilip sizin elinizdekiyle onun arasındaki dengeyi bulma meselesi**dir** sizinki daha mı güzel daha mı iyi kondüsyonlu daha mı iyi anlatıyor daha mı ufak : 1 adet

yurt dışına gidişlerde türkiye'nin bütün sektörlerinde yurt dışı tanıtım ve fuarlara katılımlarda devlet bir destek vermektedir bu tekstilde de sanayide de böyledir ama sanatta yoktur bir galeri yurt dışına gittiği zaman : 1 adet

yurt dışı tanıtım ve fuarlara katılımlarda devlet bir destek vermektedir bu tekstilde de sanayide de böyledir ama sanatta yoktur bir galeri yurt dışına gittiği zaman mutlaka katılım bedelinin bir kısmını devlet : 1 adet

öyle heyecanlanır ki insanlar o 5 milyon dolara da çıkar o sırada ama bu demek **değildir** ki bu dünya piyasalarında artık hep böyle bir alıcı bulacak ben yapay buluyorum bunu mühim : 1 adet

yani nasıl oldu da etkilenmedi şimdi birkaç yönden bakabiliriz rafi bey tabii muhakkak başka yönden bakıyordur ve başka açılarını görüyordur yani herkes aslında kendi açısından bunu değerlendirebilir biz mesela çağdaş sanat : 1 adet

patladı veya şöyle söyleyelim eskisi kadar talep görüyor mu çok fazla görüyor hayır bizden çok görüyordur çünkü insanların anlama kapasitesi daha yeni işte ali bey'in söylediği yere oradan geliyorum : 1 adet

evet şimdi baktığını zaman şu arkamızdaki resmi türk resmi der misiniz demezsiniz bence doğrusu da budur aslında kendisi biraz önce anlattı ilk istanbul bienali için yapmış bu resmi ve ben diyor : 1 adet

sanat fuarı çağdaş sanat fuarı da herhalde aralık ayına diyorum damgasını vuracaktır ben önce sana sormak istiyorum nereden aklına geldi dört yıldır yapıyorsun ve nereden : 1 adet

günümüzün sanatıdır günümüzün sanatı o yirmi dört saatten söz etmiyoruz gün yakut dönem bir süreçtir o süreç içinde güncel olan o süreci yansıtan ve dünyayla kucaklaşan ve dünyanın : 1 adet

bu fiyata ulaştığı zaman bir sanatçı bir sonraki müzayede de başka bir sanatçı ulaşacak demektir mesela taner ceylan çok iyi fiyata alıcı buldu hiç beklenmedik şekilde ne bileyim : 1 adet

yurt dışına gidişlerde türkiye'nin bütün sektörlerinde yurt dışı tanıtım ve fuarlara katılımlarda devlet bir destek vermektedir bu tekstilde de sanayide de böyledir ama sanatta yoktur bir galeri yurt dışına gittiği zaman mutlaka katılım bedelinin bir kısmını devlet desteklemesi lazım ki daha sonra da gitsin bu : 1 adet

Şekil 1'de *-Dir* biçimbiriminin “Bağlam İçinde Anahtar Sözcük Arama” (BİAS-TR) programıyla elde edilmiş kültür sanat konulu programlardaki **-Dir** bağlamlı dizin çizgileri görülmektedir. Program yazılımı bağlamda anahtar sözcük, sonek ya da sözcük grubunun her iki kenarında da sözcük sayısına izin verir. Şekil 1'de sonekin bulunduğu sözcükten her iki kenarında da 15 sözcük bulunmaktadır. Yazılım bağlamlı dizin sınıflamasını öyle kolaylaştırır ki sözlük dilbilgisine uygun örüntüler değerlendirilebilir. Bağlamlı dizin ekranın sağına doğru sınıflanabildiği için anahtar sözcüğün örüntüleri ortaya çıkar.

Şekil 2

Kültür-sanat konulu programlardaki “-dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür” örüntüleri

çağdaş sanat günümüzün **sanatıdır**
çağdaş sanatın da bir üslubu da **var** mıdır?
bir açıklaması **var** mıdır?
söyleyebilirim ki ben hani bir film **vardır**
onun hani bir taban fiyatı **vardır**
çevresindeki ülkelerin **sanatıdır**
yaşayan sanatçıların **eserleri** midir
sizden alayım **çağdaş sanat nedir**
gerçekten daha mı çok resim satılıyor **nedir**
sanatçıyı yönlendirecek olan **galeridir**
ama işte o **galeridir**
gelişir bu durumun gerçek hayattaki karşılığı **nedir**

sanat danışmanlığı danışmanlık **bilgidir**
 danışmanlık **beceridir**
 bu **demek değildir**
 koydun ya da hikayeyle örtüştüğü **nokta nedir**
 dengeyi bulma **meselesidir**
 fuarlara katılımlarda devlet bir destek **vermektedir**
 bu tekstilde de sanayide de **böyledir**
 ama bu **demek değildir**
 muhakkak başka yönden **bakıyordur**
 ve başka açılarını **görü-yordur**
 hayır bizden çok **görü-yordur**
 acaba aybige şu anda ne **yapı-yordur**
 hani hayatı nasıl **devam ediyordur**
 bence doğrusu da **budur**
 Genelde kadın tarafından **anlatılmıştır**
 damgasını **vuracaktır**
 gün yakut dönem bir **süreçtir**
 müzayede de başka bir sanatçı ulaşacak **demektir**
 ama sanatta **yoktur**
 aceleciliği vasfı bende **yoktur**

Şekil 2’de ise “-Dİr” biçimbiriminin kültür- sanat konulu programlarda ekranın sağına doğru sınıflaması ve “Dİr” biçimbiriminin oluşturduğu örüntüler görülmekte, bu sayede -Dİr biçimbiriminin farklı biçimbirimlerle beraber kullanım sıklıkları ve dağılımları (*ad/sıfat +-Dİr, var/ yok +-Dİr, -mAktAdİr, -mİştİr,-AcAktİr, mAlIdİr*) bu program türünde açıkça görülebilmektedir.

Bu çalışmada seçilen program türü, katılımcıların özellikleri, bağlamın konusu ve iletişimsel amacı elde edilen veriler doğrultusunda gözlemlenebildiği için ele alınacak –Dİr biçimbiriminin kipsel alanları bu sınırlılıklara göre belirlenmiştir. Bulgular ve yorumlar bölümünde açıklanacak olan –Dİr biçimbiriminin kipsel alanlardaki kullanımlarını belirlemek için TV programlarında söz konusu biçimbirimin hangi biçimbirimlerle beraber kullanıldığını yani örüntülerini de belirlemek amacıyla bağlam dizgeleri ve örüntüleri incelenmiştir.

Çalışma sonucunda bulgularanan –Dİr biçimbiriminin farklı bağlamlarda saptanan örüntüleri, kipsel alanları ve kullanımları söz konusu yapıların biçim anlam ve kullanımlarını belirlemek amacıyla Bulgular bölümündeki örneklerle incelenecektir.

IV. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

4.1. Yabancı Dil Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar

Dil öğretimi, ‘öğrencinin dikkatini açık ya da örtük olarak dilsel biçime çekmek için harcanan eğitimsel çaba’ olarak tanımlanmaktadır (Doughty, 2001:210). Yabancı dil öğretimi için geliştirilmiş yaklaşım ve yöntemler 18. yüzyıl ortalarında ortaya çıkmıştır ve günümüze kadar birçok yaklaşım ve yöntem denenmiştir. Yaklaşımların incelenmesi için bazı kuramsal kavramları açıklığa kavuşturmak gerekir. “Yaklaşım”, “yöntem” ve “teknik” terimleri arasındaki fark nedir? Dil öğretiminde yaklaşım, belirli bir model veya araştırma örneklemini yansıtır. Bu terim üçünün en kapsamlısıdır. Yöntem, yaklaşımdan daha özeldir. Diğer bir deyişle bir dilin nasıl öğretileceğini açık olarak ayrıntılarıyla açıklayan bir dizi izlektir. Yöntemler genelde bir ya da bazen iki yaklaşımla uyumludur. Teknik ise sınıf materyalleri ve etkinlikleridir ve bu üç terimin en dar kapsamlısıdır (Celce Murcia, 1991: 5).

4.1.1. Dilbilgisi Çeviri Yöntemi ve Dilbilgisinin Öğretimi

Klasik yöntem adıyla bilinen Dilbilgisi Çeviri Yöntemi, önceleri Latince ve Yunanca gibi eski dillerin öğretimi için kullanılmıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru uygulanan dil yöntemi, erek dilden anadile çeviri yöntemi olmuştur. Böylece geleneksel yöntem olarak bilinen dilbilgisi-çeviri yöntemi, 19. yüzyıla kadar yabancı dil öğretiminde okullarda kullanılmıştır. Bu yöntem, belirli bir öğrenme kuramına göre geliştirilmemiştir. Daha çok akla dayalı çözümlemeler, kural öğrenme ve karşılaştırmalı çalışmalara yer verir. (Demirel, 2007: 37). Demircan (2002)’ye göre kullanım sıklığında azalmalar olsa da bu yöntem günümüzde de kullanılmaktadır.

Dilbilgisi Çeviri yönteminde yabancı dil öğrenmenin hedefi, yabancı dil çalışmaları sonucunda entelektüel gelişim ve zihinsel ilerleme sağlamak ve edebi

metinleri okumak için dil öğrenmektir (Richard ve Rodgers, 2002: 5).Yabancı dili öğrenmek için öğrencilerin erek dilin dilbilgisel kurallarını ve sözcük dağılımını öğrenmeleri gerekir. Ayrıca yabancı dil öğrenmenin öğrenciler için iyi bir mantıksal etkinlik olduğuna ve bunun öğrencilerin zihni gelişimlerine olumlu katkısı olduğuna inanılır (Larsen-Freeman, 2000: 17). Bu anlamda yöntemin en temel dayanağı dil öğretiminin ezbere dayanmasıdır.

Dilbilgisi Çeviri yönteminde önemli olan sözcük bilgisi ve dilbilgisidir. Okuma ve yazma becerileri öğrencilerin üzerinde duracağı öncelikli becerilerdir. Konuşma ve dinleme becerilerine çok az önem verilir. (Larsen- Freeman 2000: 18). Dilbilgisi sözcükleri bir araya getirmek için kurallar koyar ve bu kurallar öğretimde genellikle biçim ve sözcük çekimi için kullanılır. Metinlerin içeriğine pek önem verilmez. Onlar genellikle dilbilgisel çözümlemedeki alıştırmalar olarak ele alınır (Brown, 2001: 19).

Dilbilgisi, biçimbilgisi ve sözdizimi kurallarını içermektedir. Çoğu dilbilgisi-çeviri metni, metin için tasarlanmış dilbilgisi kurallarının sıralamasından oluşur ve bu metinler dilbilgisini öğretmek için sistematik biçimde düzenlenmiştir (Richard ve Rodgers 2002:6). Dilbilgisi tümdengelimli olarak öğretilir. Kurallar önce örneklerle sunulur ve her bir kural için istisnalar not edilir. Öğrenciler önce kuralı anlarlar. Sonra farklı örneklerde uygularlar. (Larsen- Freeman 2000:20). Öğrenciler dilbilgisel çözümleme için daha başlarda zor metinlerin çevirisine başlarlar (Celce- Murcia, 1991: 6).

Dilbilgisinin öğretiminde öğretmenin rolü oldukça basittir. Öğretmen sınıfta otoritedir. Öğrenciler öğretmenin söylediklerini yaparlar ve böylece öğretmen ne biliyorsa öğrenebilirler (Larsen-Freeman, 2000: 17).

Dilbilgisi Çeviri Yöntemi zaman içinde birçok eleştiriye uğramıştır. Eleştiriler genellikle yöntemin belirli bir kuramı anlatmadığı, uygulamada dilin iletişimsel boyutunun düşünülmediği, erek dilden ana dile çeviri yapmanın kullanımı yansıtmadığı, sözcükleri ezberlemenin ve dilbilgisini bağlamdan bağımsız örnek

tümceler olarak ele almanın dil öğretiminde yeterli olmadığı ve uygulamada sadece yazma etkinliklerinin yetersiz olduğu gibi konularda olmuştur. Brown (2001)'e göre yöntemin en büyük eksikliği yöntemin dilbilimsel, psikolojik ve eğitimbilimsel olarak bir dayanağı olmamasıdır. Dilbilgisi çeviri yönteminde temel alıştırmalarda öğrenciler erek dildeki tümceleri ana dile çevirdikleri için erek dilin iletişim için kullanımında genellikle yetersiz kalmaktadır.

Öğretmen erek dili konuşabilmek zorunda ve sözlü iletişimde bulunmak zorunda değildir (Celce- Murcia, 1991: 6). Kuralları açıklamak için ve erek dili dilbilgisel olarak çözümlemek için çeviri yöntemi kültürden bağımsız olarak kullanılır. Kuralların açıklanması için oluşturulan bir iletişim değeri olamayan bu tümceler temel yanılgıdır. Oysa çeviri, metindilbilim verileri kullanılarak iki dilin yapısal ve kültürel ayrılıklarını gözetken bir öğretim etkinliği olarak kullanılabilir (Demircan, 1990). Öğretmenin otorite olduğu sınıfta etkileşim çoğunlukla öğretmenden öğrenciye doğru sağlanır. Öğrenciler çok az devreye girer ve öğrencilerin birbiriyle etkileşimi çok azdır (Larsen- Freeman 2000: 18). Öğrencilerinin birbirleriyle etkileşim içinde olmayışı da dilin iletişimsel boyutunun göz ardı edildiğini gösterir.

Okuma yapılan metinlerin içeriğine ve önce hangi dilde çeviri yapılmaya başlandığına bakıldığında da yöntem eleştirilere uğramıştır. Bu yöntemde *klasiklerin öğretimi* üstün ussal bir disiplin yaratmada ve yaşamın insancillaştırılmasında başarılı bir uygulama sayıldığından, her türlü yüksek öğretimin temelinde bu aşırı derecede ölü dilin disiplinli ve düzenli incelenmesine kaçınılmaz olarak yer verilmiştir. “Oysa bu uygulamada iki yanılgı vardı: ne Latince’nin eğitim değeri, ne de dilbilgisi öğretiminin us geliştirmesi diye bir sav olamazdı. Aynı işlev öbür dillere de yüklenebilirdi” (Demircan, 1990: 150). Kültür eğitimi, edebiyat ve güzel sanatlar eğitimi olarak görülen (Larsen-Freeman 2000) yöntemde, erek dilin toplumsal yaşayış ve kültürel öğelerine yer verilmemektedir. Bu kültür anlayışı da bağlam ve kullanımdan söz edilmemesinin bir nedeni olabilir. McCarthy (1998)'e göre ise yazılı dilde kullanılan dille öğrenciler dili gerçek dünyadan bağımsız olarak öğrenirler ve bunun sonucu olarak bağlamdan soyutlanmış bir öğrenme biçimi, öğrencilerin uygun

dilbilgisel seçimleri uygun bağlamlarda yapamamasına neden olur. Bu durumda öğrenciler sınıfta öğrenilen dili bir de gerçek dünyada öğrenmek zorunda kalır. Sözlü dile ve dinleme, konuşma, sesletim gibi becerilere önem verilmeyişi de dil öğretiminde büyük bir eksiklik olarak görülmüştür.

Dilbilgisi Çeviri Yöntemi hakkında yapılan bu eleştirilerin bir sonucu olarak zaman içinde diğer yöntem ve yaklaşımlar geliştirilmiştir.

4.1.2. Doğrudan Yöntem ve Dilbilgisinin Öğretimi

Yabancı dili ne dilbilgisi kurallarını ezberleyerek, ne çeviri ne de başka türlü açıklamalar yoluyla, anadilden yararlanmaksızın, öğrenilen dil ile yaşam arasında doğrudan ilişki kurularak öğrenme yolu Doğrudan Yöntem¹ adını alır. Bu yöntem 19. yüzyılın başından sonuna değin yaygın olarak kullanılan Dilbilgisi Çeviri yöntemine bir tepki ve Doğal Yöntem'in uzantısı olarak 20. yüzyılın başında ortaya çıkmış ve bu yüzyılın ilk yarısında çok geniş ölçüde kullanılmıştır (Demircan, 1990: 171).

Doğrudan Yöntem'e göre yabancı dil öğrenmek erek dili konuşabilmek ve o dilde iletişim kurabilmektir (Larsen-Freeman, 2000: 28) Yöntemin biçimlenmesinde Herbartçı (1776-1841) eğitim görüşü, gestalt ruhbilimi ve Humboldtçu (1767-1837) dil- kültür yorumu etkili olmuştur. Herbart'a göre dil bir sözcükler topluluğudur. Bu sözcükler arasında türlü ilişkiler vardır. Sözcükler arasında ilişkiler kurularak öğretim gerçekleştirilir (Demircan, 1990: 171). Bu yöntem, çok açık bir şekilde, öğretilecek dil ile buna karşılık gelen kavram arasında dolaysız bir bağlantının kurulmasını esas alır (Demirel: 2007: 38). Doğrudan Yöntem'e göre yabancı dil öğretimi ana dili öğretimi gibi olmalıdır. Sözlü etkileşim ve dilin kendiliğinden olan kullanımı önemlidir. Erek dilden ana dile çeviri yoktur. Dilbilgisel kurallar hiç çözümlenmez ya da çok az çözümlenir (Brown, 2001: 21). Ana dil öğrenim sürecinde herhangi bir dilbilgisel çözümleme olmadığı için sınıfta da dilbilgisel

¹ Demircan, Ö (1990)'da Doğrudan Yöntem "Dolaysız Yöntem" olarak ifade edilmektedir.

çözümleme yapmaya gerek yoktur. Çocuklar ana dili öğrenirlerken sadece ana dili duyarlar, bu nedenle yöntemde sözlü etkileşim önemlidir. Anadili öğretiminde duyulanların taklit yoluyla öğrenildiğini temel sav olarak kabul eden Doğrudan Yöntem'e göre yabancı dil öğrencileri o yabancı dili ana dili konuşucularını tekrar ve taklit ederek ve gerek dile fazla zaman harcayarak öğrenebilirler.

Doğrudan Yöntem'e göre gerek dilde konuşmak önemlidir ve bu yöntemde, ayrı bir dili yansıtan anadili kullanılmaz; sözlü dile ağırlık vererek öğretim yapılır (Demircan, 1990: 171). Dilbilgisi ve sözcükler önce sözel yolla öğretilir. Ayrıca dilbilgisinin görsel yolla anlatılması istenir. İlk birkaç hafta sesletim öğretimine ağırlık verilir. Yeni dilbilgisi yapıları öğretilirken sürekli dinleme ve tekrara yer verilir (Demirel: 2007: 40). Dilbilgisi öğretiminde tümevarım yöntemi uygulandığı için öğrenciler sunulan örneklerden dilbilgisi kurallarını ya da örneklerdeki genel kuralı çözebilirler. Belli bir dilbilgisi kuralı asla verilmez. Öğrenciler tümcelerdeki yeni sözcükleri kullanarak sözcük öğretimlerini gerçekleştirirler (Larsen-Freeman, 2000: 29).

Öğretmen doğrudan sınıf etkinliklerinin içinde olsa bile öğrenci Dilbilgisi Çeviri Yöntemi'ne göre daha aktif rol oynar. Öğretmen ve öğrenci öğrenme- öğretme sürecinde daha çok işbirlikçidir (Larsen-Freeman, 2000: 28).

Doğrudan Yöntem'de öğretmen de gerek dili ana dili gibi konuşabilmelidir. Çünkü iletişim kurmak ve konuşabilmek önemlidir. Ana dil öğreniminde de çocuk önce duyar, sonra konuşur, sonra okur ve en son yazar. Bu sıralama esas alındığından yöntemde dil öğrencileri için önce dinleme ve konuşma sonra okuma ve yazma becerilerine yer verilir. Dil önce kulakla işitilecek, dille pekiştirilecek ve elle de okunup yazılacaktır (Demirel, 2007: 36). Dil becerilerine ait görüşler bu şekildedir.

Öğrenciler de birbirleriyle gerek dilde etkileşim içinde olmalıdırlar. Bu nedenle öğrenciler gerek dilde yaygın, günlük konuşmaları çalışır. Ayrıca gerek dilde konuşan insanların tarihi ve kültürel oluşumlarını, gerek dilin konuşulduğu ülke veya

Ülkelerin coğrafyasını ve dil konuşucularının günlük yaşamları hakkındaki bilgileri de öğrenirler (Larsen-Freeman, 2000: 29).

Doğrudan Yöntem’de öğrencilere dilin kullanımı hakkında sorular sorulur ama dil hakkındaki bilgilerini ispatlamaları beklenmez. Öğretmenler konuşma ve yazma becerilerinin kullanımları hakkında sorular sorarlar. Örneğın ğretmen öğrenciyle sözlü olarak bir görüşme yapabilir ya da öğrenciye daha önce öğrenmiş olduğu bir konu hakkında yeni bir üretim yapmasını söyleyerek bir paragraf yazdırabilir (Larsen-Freeman, 2000: 30).

Öğretmen ğrencilerin kendi hatalarını dzeltebilmeleri için onlara çeşitli teknikler çalıştırır. Öğrenciler sırayla ve yüksek sesle parçalar, oyunlar ya da diyaloglar okurlar. Her öğrenciden sonra ğretmen işaret dili, resimler, gerçek nesneler ya da parçanın açıkça anlaşılmasını sağlayacak başka materyaller kullanır. Alıştırmalar sadece erek dilde yapılır. Öğrencilere bir tümceyle birlikte sorular sorulur, böylece yeni sözcükler ve dilbilgisel yapıyı da çalışmış olurlar (Larsen-Freeman, 2000: 30).

Öğretmen ğrencilere erek dilde kendileri hakkında gözlemlediği bazı sorular sorar. Soru belli bir dilbilgisel yapıyı içerir. Sonra ğrenciler birbirlerine aynı dilbilgisel yapıyı içeren sorular sorarlar. Bu yolla öğrenciler dilbilgisel yapıyı kendi üretmiş olur. Boşluk doldurma ise Dilbilgisi eviri Yöntemi’nden farklı bir uygulamayla kullanılır. Erek dildeki tüm ögeler açıkça belirtilmiş bir dilbilgisi kuralıyla uygulanmamıştır. Ayrıca dikte yöntemiyle de öğrencilere sessel özelliklerin öğretilmesi sağlanır (Larsen-Freeman, 2000: 31).

Doğrudan Yöntem her ne kadar iletişime ve konuşmaya önem verse de onun eleştirilen yönü, öğrenciyi çok kısa bir süre içinde ve dilbilgisi açısından yetersiz bir şekilde kendini ifade etmeye zorlaması olmuştur. Bunun sonucu olarak ğrenci çabuk konuşma eğilimi göstermekte; ancak bunu yaparken kendi dilinin yapısını, ikinci dilin sözcük hazinesiyle süsleyerek hatalı bir akıcılık geliştirmektedir. Diğer önemli eleştiri ise yöntemin yabancı dil öğrenmeyle anadili öğrenmenin aynı olduğu

savına karşılık yapılmıştır. Anadili öğrenen bir bebekten farklı olarak öğrenci iyi bir şekilde yerleşmiş anadilini konuşma alışkanlıklarına sahiptir (Demirel, 2007: 39). Kısacası yabancı dil öğrenen bir öğrencinin öğrenme süreci ile anadil öğrenme süreci birbirinden çok farklıdır.

Doğrudan Yöntem'in hakkında bazı olumlu eleştiriler de olmuştur. Kültür kavramının erek dili konuşan bireylerin toplumsal yaşayışları içinde irdelenmesi, öğrencilerin birbirleriyle etkileşimlerine önem verilerek dilin iletişimsel bir olgu olduğunun söylenmesi, dilbilgisel yapıların tümevarım tekniğiyle öğretilerek öğretimi ezberden uzaklaştırması olumlu eleştirilerdendir. Daha sonra ortaya çıkan yaklaşım ve yöntemler bu bakış açılarıyla geliştirilmiştir.

4.1.3. İşitsel Dilsel Yöntem ve Dilbilgisi Öğretimi

İşitsel Dilsel Yöntem, İkinci Dünya Savaşı çıktıktan sonra Amerikan ordusuna kısa sürede dil öğretmek ve işitsel dilsel beceri kazandırmak amacıyla başlamış ve Ordu Uzman Eğitim Programı kapsamında geliştirilmiş bir yabancı dil öğretim yöntemidir (Brown, 2001: 22).

İşitsel Dilsel Yöntem daha sonra orta dereceli okullarda da uygulanmaya başlanmıştır. Bu yöntem 1940'lı ve 50'li yıllarda ortaya çıkan davranışçı psikologlarla, yapısalcı dilbilimcilerin görüşleri etkisi altında kalmıştır. Yöntem, kolej öğrencilerinin yabancı dil öğrenmeleri için Fries ve Lado tarafından geliştirilmiştir (Demirel, 2004: 39).

Yöntemin kuramsal dayanakları vardır. Yöntemin dilbilimsel dayanağı *Amerikan Betimlemeli Dilbilimi* ve ruhbilimsel dayanağı ise *Davranışçılıktır*.

Amerikan Betimlemeli Dilbilimi, Amerikalı dilbilimcilerin 19. yüzyıl “*tarihsel-karşılaştırmalı yöntem*”i bir yana bırakarak yerli dillerin konuşmalarını inceleme zorunluluğundan doğmuştur (Demircan, 1990: 183). Amerikan betimlemeli dilbilimi bu doğrultuda dilin sesbilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel özelliklerini

incelemeye çalışmıştır. Birinci ve belki de en önemli ilkeleri dilin yazılı değil sözlü kullanımının somut bir kanıt olabileceğidir. Onlar dilin var olan özelliklerinin incelenmesini savunurlar. Onlara göre dili kurallar koyarak incelemek gerçek bir betimleme değildir.

Davranışçı psikologların özellikle Skinner'in bu yöntemin ortaya çıkmasına ve gelişmesine çok katkısı olmuştur. Skinner'e göre, her uyarıcıya karşı belli bir tepki vardır. Etki-tepki bağının kurulması için pekiştireçlerin verilmesi gerekmektedir. Sürekli pekiştirme tepkiyi güvence altına alır ve tepkiler alışkanlığa dönüşür. Bu öğrenme kuramına göre yabancı dil öğrenmede de alışkanlıkların olabilmesi için tekrara, alıştırmalara ve pekiştirmelere yer verilmelidir (Demirel, 2004: 41). Yabancı dil öğrenen kişinin kendi anadili alışkanlıklarını bırakıp yabancı dil öğrenme alışkanlığı kazanabilmesi için yöntemin uygulamasında söyleneni tekrar etmek ve tekrarla ezberlenen tümcelere benzer tümce üretmek gerekir. Ancak bu şekilde öğrenci dili hızlı ve akıcı konuşabilir.

Çocukların anadillerini İşitsel Dilsel Yöntemdeki gibi “doğal” bir beceriler sırasına göre öğrendikleri ileri sürülür (Demircan, 1990: 184). Bu yöntemin ortaya çıkışında önemli katkıları olan yapısalcı dilbilimcilerden Bloomfield, Brooks ve Lado'ya göre dilin doğal öğrenimi önce dinleme ile başlar, daha sonra konuşma, okuma ve yazma sırasıyla oluşur (Demirel, 2004: 40). Kısacası İşitsel Dilsel Yöntem'e göre yabancı dil öğrenim süreci de dilin doğal öğrenimi gibidir. Çocuk anadilini konuşurken dilin kurallarını düşünerek seçim yapmaz. İşitsel Dilsel Yöntem de yabancı dil öğreniminin dilin kurallarının düşünülerek değil alışkanlıkla olabileceğini, bunun da yalnızca yabancı dili taklit yoluyla gerçekleşebileceğini savunur.

Öğretmen sınıfta bir orkestra şefi gibidir (Larsen-Freeman, 2000: 45). Öğrencilerinin dilsel davranışlarını yönetir ve kontrol eder. Ayrıca öğrencilerin onu taklit etmeleri için model olma konusunda sorumludur. Öğrenciler öğretmenin ya da öğretmenin temin ettiği modelin taklitçisidirler. Öğrencinin sınıftaki rolü genellikle öğretmeni taklit etmek olmuştur. Öğrenci öğretmenin söylediklerini taklit ve tekrar

ederek dilbilgisel yapıları ve sözcükleri ezberler. Öğrenci öğretmenin yönergelerini mümkün olduğunca çabuk yerine getirmelidir. Çünkü öğrenciden öğretimin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için bilinçsizce düşünmeden yanıtlar vermesi beklenir.

Öğrenciler diyalogları tekrar ederken birbirleriyle bir etkileşim halinde değil, yalnızca öğretmenle etkileşim halindedirler. Öğretmenle öğrenci arasındaki etkileşim öğretmenin yönlendirmesi dahilindedir. Öğretmen öğrencilerin hata yapmasını mümkün olduğunca önlemeye çalışır. Çünkü hata kötü alışkanlık geliştirir. Bu yüzden öğretmen öğrenci hatalarını hemen düzeltir ya da öğrencinin hata yapmasına izin vermez. Öğretmen, sınıfta öğrencilerin erek dili iletişimsel olarak kullanabilmelerini ister. Bunun için öğretmen öğrencilerinin erek dili duraksamadan otomatik olarak kullanmaları için erek dilin tamamının öğrenilmesi gerektiğine inanır.

Dilbilgisel yapıların öğretilmesinde kullanılan örgü alıştırmaları tümevarım yoluyla öğretilir. Önce yapılar örneklenir, sonra bunların alıştırması sunulur (Demircan, 1990: 185). Yeni sözcükler ve yapısal örüntüler diyaloglar aracılığıyla sunulur. Diyaloglar ise taklit ve tekrar yoluyla öğretilir. *Tekrar, yanıtlama, zincir, değiştirme, dönüştürme, bütünleştirme, kısaltma* gibi diyaloglardaki dilbilgisel yapılara dayanan alıştırmalar yöneltilir. Öğrencinin yanıtlarına olumlu destek verilir. Dilbilgisi verilmiş örnek tümcelerle öğretilir. Dilbilgisi kuralları belirgin biçimde öğretilmez. Kültürel bilgi diyaloglarla bağlamın içinde ya da öğretmen tarafından verilir. Okuma ve yazma ancak öğrenciler konuştuktan sonra yapılır (Larsen-Freeman, 2000: 45)

Öğrenciler sesletim ve dilbilgisel örüntüyü öğrenirlerken sözcük öğretimi en az sayıdadır. Dilbilgisel örüntü tümce ile aynı değildir. Örnek olması için aynı dilbilgisel örüntüye sahip üç tümce verilir. “*Esra aradı*”, “*Maç başladı*”, “*Öğrenci anladı*” (Larsen-Freeman, 2000: 46). Öncelikli olarak basit ve sadece taklit içeren alıştırmalara yer verilir. Bu alıştırmaların zorluk derecesi yapıların öğrenimi ile artar. Örneğin öğretmen “*Ben İzmir’de doğdum.*” der ve bir öğrenciye “*Sen nereden doğdun?*” diye sorar. Öğrenci soruyu yanıtladıktan sonra aynı soruyu diğer

arkadaşına sorar. Bütün sınıf bu zinciri sürdürür ve herkes birbirine nerede doğduğunu sorar. Bu tekrara dayanan basit bir alıştırmadır. Bunun yanı sıra boşluk bırakılmış bir tümcede yerine koyma alıştırmaları yapılır. Örneğin öğretmen tahtaya “Ben kütüphanede ders çalışıyorum.” yazar ve “*kütüphanede*” sözcüğünün altını çizer. Daha sonra kütüphane sözcüğünün yerine “*evde*” sözcüğünü yazarak tümceyi tekrar eder ve öğrencilerden altı çizili bulunma durumu kullanılmış sözcüğü değiştirmelerini ister. Bütün öğrenciler “Ben _____ ders çalışıyorum.” tümcesinde boşluğa uygun sözcüğü koyarak devam eder.

İşitsel Dilsel Yöntem’de diğer bir yöntem de bütünleştirme alıştırmalarıdır. Bütünleştirme alıştırmalarında öğrenciden iki ayrı tümceyi bir tümcede bütünleştirmeleri istenir. Örneğin, öğretmen “*Ben kadını tanıyorum.*” ve “*Kadın ağlıyor.*” tümcelerini birleştirerek “*Ağlayan kadını tanıyorum.*” şeklinde ifade eder. Daha sonra verilen örneklerde de tümceleri öğrencilerin bütünleştirmesi istenir. Kısacası Dilsel İşitsel Yöntem’de diyaloglar belirli örüntüler ve dilbilgisel özellikler içerir. Daha sonra diyaloglara dayalı bu örüntüler ve özellikler alıştırma yaptırılarak çalıştırılır.

İşitsel Dilsel Yöntem Davranışçı Öğrenme Kuramına dayandırıldığı için Bilişsel Öğrenme Kuramı açısından eleştirilmiştir. Ayrıca İşitsel Dilsel Yöntem’e göre yabancı dil öğrenmek anadili edinimindeki doğal süreç gibi işlediği ve öğretim duyduğunu taklit ve tekrar etmeye dayalı olduğu için yöntem Dolaysız Yöntemle aynı eleştirilere maruz kalmıştır. Tekrar ve ezberle yapılan dil öğretimi dilin kullanımına ait bir şey öğretmez.

Dilbilgisel yapıların gerçek diyaloglarla ve konuşmaya önem verilerek öğretilmesi olumlu eleştiriler arasında yer alsa da bu yapıların alıştırmalarla ezberletilmeye çalışılması öğrencilerin üretimsel ve iletişimsel dil kullanımlarını geliştirmelerine engel olur. Ayrıca yapıların ve tümcelerin sürekli tekrar ettirilmesi öğrenciler açısından bıktırıcı bir unsur olarak görülebilir.

4.1.4. Bilişsel Yaklaşım ve Dilbilgisi Öğretimi

Bu yaklaşım, 1960'lı yıllarda bilişsel öğrenme kuramcılarından Ausubel ile ünlü dilbilimci Chomsky'nin görüşlerinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Chomsky davranışsal dil öğrenimine karşı çıkarak dil öğreniminin bir alışkanlık ve koşullanma sorunu olmadığını yaratıcı bir süreç olduğunu, kişinin dışındaki tepkilerden çok akılcı, zihinsel etkinliğini yansıttığını dile getirmiştir (Demirel, 2004: 45). Bu yaklaşımın amacı öğrencilerde anadili konuşanlarınkine benzer yabancı dil becerileri geliştirmektir. Bu yaklaşıma göre öğrenciler belirli tümceler öğrenmek yerine daha önce karşılaşmadıkları bir duruma uygun tümceler üretebilecek bir düzeneği öğrenmelidirler (Caroll: 1966, Chastain: 1976) (*Aktaran, Demircan, 1990: 192*).

Bilişsel öğrenme kuramcılarından Ausubel (1968)'e göre bilişsel öğrenmenin özelliği yeni bilgilerin depolanması ve eski bilgilerin yeni anlamlar ve bağlar kazanmasıdır. Yeni bilgi öğrencide var olan bilginin yapısı içine alındığı zaman anlamlı öğrenme meydana gelir (Demirel, 2004: 45).

Bilişsel öğrenme yabancı dil öğreniminde öğrenenlerin kendi kurallarını ve uygulamalarını bilinçli bir farkındalıkla geliştirebileceği bir yaklaşımdır. Davranışçı öğrenmeden sonra yeni bir değişikliğe ihtiyaç duyulmuş, Bilişsel öğrenme de sadece bu değişikliği sağlayan yeni bir öğrenme yaklaşımı olarak oluşmuştur (Brown, 2001: 24).

Bilişsel öğrenme yaklaşımı, öğrenmeyi düşündürme doğrultusunda ele alır. Bu zihinsel algılama öğrenciler için dil öğrenimini daha zevkli hale getirir. Çünkü dil bir alışkanlık ürünü değil yaratıcı bir süreçtir. Öğretmen sık sık alıştırma tekrarlatan bir kişi değil, dili düşünerek dil öğrenmeyi kolaylaştıran bir rehber olarak görülür (Demirel, 2004: 45).

Bilişsel öğrenmede öğretim bireyselleştirilmiştir, öğrenciler kendi öğrenimlerinden sorumludurlar. Dilbilgisi öğretimi olmalıdır ve dilbilgisi kuralları tündengelimli (kural önce, alıştırma sonra) ya da tümevarımlı (kurallar

alıştırmalardan sonra açıklanabilir ya da öğrencilerin kendi öğrenme süreçleri için örtük bilgi şeklinde olabilir) olarak öğretilir (Celce Murcia, 1991: 7). Dilbilgisi özümlemesi dil öğretiminin temelini oluşturur. Yaratıcı kullanımı kurallarla belirlenen dil, son derece değişken ve yeniliğe açıktır. O nedenle öğrenilecek olan dil değil, onun düzenidir (Demircan, 1990: 197).

Bilişsel öğrenmede sesletim öğretimine önem verilmez. Okuma ve yazma becerileri dinleme ve konuşma becerileri kadar önemlidir. Sözcük öğretimi özellikle orta ve yüksek seviyelerde önemlidir. Öğrenci hataları kaçınılmazdır ve bazıları öğrenme sürecinde biçimsel olarak incelenebilir. Öğretmenden erek dili çözümleyebilecek kadar erek dilde yeterliğinin olması beklenir (Celce Murcia, 1991: 7). Öğretmen ve öğrencinin tutumu, sınıf içi iletişim, iyi bir öğrenme ortamı için çok önemlidir. Öğretme, kesin yetkiyi temsil eden bir kişi olarak değil öğrenmeyi kolaylaştırıcı kişi olarak görünür (Demirel, 2004: 46).

Bilişsel öğrenmenin, davranışçı öğrenmeden sonra geliştirdiği yenilik kısa ömürlü olmuş, kurala gösterilen bilişsel dikkat, ezbere dayalı alıştırmalar dilin zihinselliğe yer ayırması öğrencilerin aşırı zorlanmalarına neden olmuştur (Brown, 2001: 24). 1960'lı yıllarda kendini göstermiş olan Bilişsel Yaklaşım, 1980'lerde iletişimsel yaklaşımların gölgesinde kalmıştır (Demircan, 1990: 192).

4.1.5. İletişimsel Yaklaşım ve Dilbilgisi Öğretimi

1970'lerde yabancı dil öğrencileri öğrencilerin sınıfta üretebildiği tümcelerini sınıf dışındaki gerçek ortamda gereğine uygun kullanamadıklarını gözlemlemişlerdir. Öğrenciler dilsel kullanımların kurallarını bilebilir ama dili iletişimsel olarak kullanamayabilirler. Bu anlamda dilsel edinç kadar iletişimsel edinç de önemlidir. Yapılan gözlemler sonucunda 1970'lerin sonu 1980'lerin başında dilbilgisel yapı tabanlı yaklaşımdan iletişimsel yaklaşıma doğru ilerleme kaydedildiği görülür. İletişimsel Yaklaşım da bu farkındalığın oluşmasıyla doğmuştur (Larsen-Freeman, 2000: 121).

İletişimsel yaklaşım dilin en başta iletişim için olan bir sistem olduğunu söyleyen Hymes (1972) ve Halliday (1973) gibi dilbilimcilerin çalışmaları sonucunda şekillenmiştir. İletişimsel yaklaşıma göre yabancı dil öğretiminin hedefi öğrencilerin erek dilde iletişim kurabilmeleridir. Bir dil kursunun içeriğinde sadece dilbilimsel yapılar değil anlamsal ifadeler ve sosyal işlev de olmalıdır (Celce Murcia, 1991: 8).

İletişimsel yaklaşımın dayandığı ilkeler bir yandan dilin yapısı (dil ve beyin ilişkisi), öte yandan dilin kullanımı (dil ve toplum ilişkisi) üzerinde yapılan çalışmalardan doğmuştur. Chomsky (1959) insan beynindeki dil yeteneğini biri edinilmiş dil kurumları (dil edinci) ötekisini ise bu kuralların uygulanışı (dil edimi) olarak belirler. Dil edinci üretilen tümcelerın dilbilgisine uygunluğunu (dilbilgisellik), dil edimi ise anımlanabilir söz üretimini (kabul edilebilirlik) denetler. Ancak, toplumsal bağlam seçimi kurallarının da dilsel edincin bir parçası olması gerektiğı, o nedenle dilsel edincin toplumsal ve kültürel açıdan dili kullanma yeteneğini açıklamaktan uzak kaldığı, “*edinç*” kavramının “*bağlama uygunluk*” kavramını da içerecek biçimde genişletilmesi gerektiğı ileri sürölerek onun yerine “*iletişimsel edinç*” kavramı getirilmiştir (Hymes 1992) (Aktaran Demircan, 1990: 192).

İletişimsel edinç, öğrencilerin dille ilgili bilgilerinin yanı sıra dilin kullanımında toplumsal ve söylemsel özelliklerin de etkilerine sahip olabilmesiyle ilgilidir. İletişimsel edinç sözlü ve yazılı dil için de geçerlidir. İletişimsel edinç yabancı dil öğrencilerinin gereksinimlerine uygun iletişimsel eylem ve konuşma eylemlerinin üretilmesini gerektirir (Mora, 2002).

Canale ve Swain (1980) iletişimsel edincin dört ayrı boyutundan söz etmektedir. Bunlar “*dilsel edinç*” yerine, dilbilgisi kurallarına, sözcük türlerine ve tümce yapılarını ilişkin bilgiler içeren “*dilbilgisel edinç*”; rol ilişkilerini, katılanların paylaştıkları bilgileri, etkileşime yönelten iletişim amacını da içeren ve iletişimin geçtiğı toplumsal bağlamı anlatan “*sosyokültürel edinç*”; bildiri öğelerinin birbirleriyle olan bağlantıları ve söylemin veya metnin tümü içinde anlamın nasıl

yerleştirildiğini yorumlayan yani uygun söylemler oluşturabilmek için gerekli olan bağlaşıklık ve bağdaşıklık bilgilerini doğru kullanabilen bilgileri içeren “*söylemsel edinç*”; iletişimi başlatmak, bitirmek, sürdürmek, onarmak ve yönlendirmek için iletişime katılanların başvurdukları yolları anlatan “*stratejik edinç*”ten oluşmaktadır (Canale ve Swain, 1980: 27-31).

Wilkins (1972) de dil öğretiminde iletişimsel izlenceler geliştirmek için dilin iletişimsel ya da işlevsel olarak tanımlarını sunmuştur. Wilkins geleneksel dilbilgisi ve sözlük kavramlarıyla dilin özünün tanımından çok dilin iletişimsel kullanımları arkasındaki sistemi açıklamayı denemiştir. O dili kuramsal / soyut kategori (zaman kavramı, diziliş, nicelik, uzam-yer, sıklık) ve iletişimsel işlev (istekler, redler, itirazlar, öneriler, şikayetler) olarak iki kategoriye ayırmıştır (Wilkins:1972) (Aktaran, Richard ve Rodgers, 2002: 153,154). Ona göre iletişim kurulurken dilin onaylamak, ikna etmek, söz vermek gibi farklı işlevleri kullanılmaktadır ve dil kullanıcısı seçimlerini o andaki istekleri ve duygu seviyesi ile birlikte karşısındaki kişiyle ilişkisine göre yapar.

İletişimsel Dil Öğretimi, iletişimsel yaklaşıma göre iletişimsel edincin öğrenciye nasıl öğretilbileceği üzerinde çalışır. İletişimde dilin kullanımı için gerekli olan söylemsel düzeyin öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Doğru bağlamlarda doğru tümcelerın doğru sırayla üretilmesini sağlamak için bağlaşıklık ve bağdaşıklığın da bilgisi öğrencilere verilmelidir.

İletişimsel Dil Öğretiminde dilin kullanımı demek ayrı ayrı tümceler üretmek değil, bu tümcelerın bir söylem yaratacak biçimde kullanılmasıdır. Bu sebeple “*bağlam*”önemlidir. Bağlam; durum, konuşucunun ve dinleyicinin dil dışı, toplumsal, ekinel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin verilerin tümüdür (Vardar, 2002, 31). Yabancı dil öğretimi sırasında derslerde öğrencinin dilbilgisel kullanımları öğrenebilmesi için bağlamlar yaratılmalıdır. Öğrenci öğrendiği yapının anlamını ve kullanımını bir bağlam içinde görme olanağına sahip olduğunda biçim ve kullanımı ayrı ayrı öğrenmek zorunda kalmaz. Edinilen yabancı dilin gerçek kullanım ortamlarıyla ilişkisi kurulmuş olur.

İletişimsel dil öğretiminde derslerdeki uygulamalarda dilbilgisel doğruluk, uygunluk ve akıcılık önemlidir. Doğruluk çalışmaları, dilbilgisel yapılar, işlevsellik, sözcük dağarcığıyla ilgili çalışmalardır. Akıcılık ise yabancı dil öğrencilerinin konuşma esnasında dilbilgisel seçimlerini özgürce yapması ve hızlı konuşabilmesi ile ilgilidir. Akıcılık dili yalnızca hızlı kullanmak değil, dili uygun bağlamda uygun kullanımları seçerek kullanmaktır. İletişimsel bir dil öğretimi sağlamak için diğer önemli unsur ise etkinliklerin bilgi boşlukları içermesidir. Bilgi boşluğu, karşılıklı iletişimde bulunan iki kişiden birinin bildiğini diğerinin bilmediği zaman söz konusu olur. Doğruluk ve akıcılık sağlamak için de bilgi boşlukları olmalıdır. Doğruluğa yönelik bilgi boşlukları sağlamak için öğrenciler birbirleriyle günlük rutin hayatlarını konuşarak iletişimsel alıştırmalar yapabilirler. Akıcılığa yönelik alıştırmalarda ise bilgi boşluğunun bir örneği olarak öğrencilerin kesinti olmadan gerçek bir durumu tartıştığı, özgür bir tartışma yapılabilir (Lowe, 2003).

İletişimsel Yaklaşımına göre erek dil sadece çalışılması gereken bir unsur değil, sınıftaki etkileşimi sağlamak için bir araçtır. Bu nedenle öğretmen, sınıf içi etkinlikler için özgün dil girdileri hazırlar.

İletişimsel yaklaşımda öğretmen sınıftaki tüm öğrenciler arasında, öğrencilerle etkinlikler ve metinler arasında iletişim işlevini kolaylaştıran bir görevdedir (Demircan, 1990: 260). İletişimsel süreçte öğretmenin en büyük rolü, iletişimi destekleyici durumlar yaratmaktır. Öğretmen, etkinlikler boyunca danışman rolü üstlenerek öğrencilerin etkileşimleri sırasında onların soru ve cevaplarını izler. Öğrenciler ise iletişimi sağlayan kişilerdir ve erek dilin kullanımında doğruluk sağlamak için kendilerini ve diğer öğrencileri anlamlama süreçlerini oluştururlar. Ayrıca diğer öğretmen merkezli öğrenme yöntemlerine göre, iletişimsel yaklaşımda öğretmen daha az egemen bir rol üstlenmiştir. Öğrenciler kendi öğrenimlerini gerçekleştirmede daha fazla sorumluluğa sahiptir (Larsen-Freeman, 2000: 128–129).

İletişimsel yöntemde öğretmenin rolü iletişim durumları yaratmaktır. İletişim sürecinde aktif rol üstlenen öğrenciler öğretmenin verdiği yönergeler doğrultusunda

belirlenen konular çerçevesinde tartışılır ve sınıf içinde düşüncelerini sergilerler. İletişim süreci boyunca öğrenciler kullanacakları biçimleri belirleme konusunda özgürdürler. Öğrenciler bu seçimlerinde hata yaptıkları takdirde öğretmen o anda öğrencileri durdurup onların güdüsünü bozacak biçimde etkileşimi engellemez, yapılan hataları not eder (Larsen-Freeman, 2000: 132). Sonuçta öğrencinin yabancı dile ilişkin bilgisi sınırlıdır ve hata yapabilir. Bu süreçte önemli olan iletişimin başarılı olmasıdır. Öğretmen not ettiği hataları daha sonra bir etkinlik içinde fark ettirebilir.

İletişimsel dil öğretiminde öğretmen öğrenci etkileşimini değerlendirecek olursak, öğretim boyunca öğretmen iletişime yardımcı bir rolde olsa da, etkileşim genellikle öğrenciden öğrenciye sağlanmaktadır. Derslerde öğrenciler ikili, üçlü gruplar halinde etkinliklere katılarak erek dili etkileşimsel biçimde kullanırlar ve bu etkileşim onların güdülenmelerini sağlar.

İletişimsel Yaklaşımda herhangi bir beceriye öncelik tanınmaz. Öğrencilerin dinleme, okuma, konuşma ve yazma alanlarından yaptıkları iletişimsel seçimlere göre izlenice düzenlenir (Demircan, 1990: 252). İletişimsel yaklaşımda, dilin işlevsel özelliği ve söylemsel özellikler önemlidir. İletişimsel yaklaşımda bu yüzden en baştan beri dört dil becerisine de yer verilir. Sözlü etkinliklerde dinleyici ve konuşucu arasında iletişim sağlanır ve onlar birbirlerine geri bildirimde bulunabilirler. Yazma ve okumada ise yazar geri bildirimde bulunamadığından böyle bir etkileşim söz konusu değildir ancak okuyucu yazarın niyetini anlamaya çalışır. Yazmada ise yazar okucuyunun bakış açısını da göz önünde bulundurarak üretimini gerçekleştirir (Larsen-Freeman, 2000: 131).

Dilbilgisi ve sözcük öğretimi İletişimsel Yaklaşımda önemlidir, ancak bunun için uygun bağlamlar çerçevesinde öğretim yapılır.

İletişimsel Yaklaşımına göre önemli olan iletişim sağlayabilmektir ve bütün etkinlikler bu amaç doğrultusunda hazırlanır. Sınıf içi etkinlikler daha çok karşılıklı diyalog, grup çalışması, benzetim, problem çözme ve eğitsel oyunlarla öğrenime

dayanır. Erek dilde yazılmış ve günlük iletişimde kullanılan özgün materyaller öğretim için kullanılır (Demirel, 2007: 51). Bütün etkinliklerde yönergeler erek dilde yapılır. Öğrenciler anadillerini yönergeleri anlamadıkları zaman kullanabilirler, ancak etkinlikler yapılırken etkileşim halinde oldukları esnada yani iletişim amaçlı kullanamazlar. Kısacası anadil sadece öğrencilerin anlamakta çok zorlandığı etkinliklerin ya da ödevlerin açıklanmasında kullanılabilir (Larsen-Freeman, 2000: 132).

İletişimsel Öğretimin hedefi her şeyin iletişim amacıyla yapılmasıdır. Gerçekten iletişimsel olan etkinliklerin üç özelliği vardır. Bunlar, *bilgi boşluğu*, *seçim ve geri bildirim*dir. Bilgi boşluğu bir kişinin diğerinin bildiğini bilmediği zaman söz konusudur. Eğer her iki kişi de bugünün çarşamba olduğunu biliyorsa, “*Bugün günlerden ne?*”, “*Çarşamba.*” diyalogu iletişimsel değildir. Konuşmacı neyi nasıl söyleyeceğini seçebilir. Eğer alıştırmalar tamamıyla kontrollü ise konuşmacının seçme ve bilgi alışverişinde bulunma şansı yoktur. Zincirleme alıştırmalarında öğrenci arkadaşının sorusunu onun cevapladığı gibi cevaplar. Dilbilgisi yapısı ve içerik konusunda tercih yapamaz ve iletişim gerçekleşmez. Geri bildirim, gerçek iletişim amaçlıdır. Konuşur amacına ulaşp ulaşmadığını dinleyicisinden aldığı bilgileri değerlendirerek anlar. Değiştirme, dönüştürme alıştırmaları ile soru yapmak iletişimsel değildir (Demirel, 2007: 56). Yabancı dil öğrenirken üstesinden gelinmesi gereken büyük sorunlardan biri de öğrencilerin sınıf içinde öğrendiklerini sınıf dışına aktaramamalarıdır. Bu yüzden sınıf içindeki materyaller erek dilde gerçek dünyayı yansıtan özgün materyaller olmalıdır. Öğretmen derste gerçek bir gazeteden aldığı makaleyi kullanabilir. Ödev olarak gerçek bir televizyon ya da radyo programı izlemelerini önerebilir. Burada öğrencilerin seviyeleri tabii ki önemlidir, ancak seviyeye uygun gerçek yaşam materyalleri kullanılabilir. Bilgi boşlukları içeren oyunlar ve öğrencilerin farklı sosyal bağlamlarda bir canlandırma ile dili uygulamaları da derslerin eğlenceli ve iletişimsel olmasını sağlar (Larsen-Freeman, 2000: 132).

Dil yapılarını yerine göre uygun biçimde kullanmayı öğrenmek iletişim yetisinin önemli bir parçasıdır, ancak dil iletişim içindir ve dil bilgisi edinci iletişim

yetisinin sadece bir parçasıdır. İletişim edincinin diğer yanı ise işlev bilgisidir. Birden fazla dilbilgisi yapısı, bir tek işlevi ifade etmek için kullanılabilir ya da bir tek yapı birden fazla işlevi ifade edebilir. Dilin işlevine dilin yapılarından daha çok önem verilir. Her işlev için çeşitli dilbilgisi yapıları sunulur. Başlangıçta daha basit yapılar sunulurken öğrencilerin erek dilde daha yeterli olmaları ile birlikte işlevler yeniden sunulur ve daha karmaşık yapılar öğretilir (Demirel, 2007: 57).

4.2. Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi Öğretimi Yaklaşımları

1990’larda çoğu dil araştırmacısı birçok kez, dil öğretiminde dilbilgisi öğretiminin rollerinin neler olduğunu sormuşlardır. (Brown, 1984; Celce-Murcia, 1991; Fotos, 1984; Larsen- Freeman, 1991; Nunan, 1984; Terrel, 1991). Tarihsel olarak dilbilgisi, dil sınıflarında dil öğretiminin tek dil etkinliği olarak rol oynamıştır. Rutherford (1987)’ye göre dil öğretiminin iki bin beş yüz yıllık tarihinde dilbilgisi öğretimiyle dilsel eğitim çoğunlukla aynı düşünülmüştür. Celce- Murcia (1991) 1967 yılında başlayan ve devam eden yıllarda hiç kimsenin dil öğretiminin içeriğini düzenlemek ya da izlen ve materyal geliştirme ilkelerini düzenlemek için dil öğretiminin dilbilgisi merkezli oluşuna karşı çıkmadığına dikkatleri çekmiştir.

Dilbilgisi çeviri yöntemi, işitsel yöntem, bilişsel yöntem, iletişimsel yaklaşım, dilbilgisi öğretiminin rollerine yüzeysel olarak değinmiştir. Son zamanlarda iletişimsel edinç hareketinden Canale ve Swain (1980) dilbilgisel edincin iletişimsel edincin ayrılmaz bir parçası olması gerektiğini önermiştir. İletişimsel yaklaşıma kendilerini çabuk dahil eden bazı yabancı dil öğrencileri dilbilgisinin dil öğretiminde dikkate değeri olmadığını düşünmüşler ve böylece dilbilgisinin sıftaki rolünü görmezlikten gelmişlerdir (Anderson ve Soemarmo, 2010: 1).

Fotos, (1994: 323) yabancı dil öğretiminde dilbilgisi öğretiminin rollerinin neler olması gerektiğiyle ilgili son zamanlarda yapılan tartışmalardaki ikilemi belirlemiş, dil öğretiminde iletişimsel yaklaşımın kullanımını destekleyen çoğu dil öğrencisinin dil öğrencilerinin anlaşılabilir bir girdi sağlaması için öğretmen tabanlı dilbilgisi öğretimini kullandıklarını saptamıştır.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda, dilbilgisel yapıların işlevlerinin öncelendiği etkinlikler üzerinde çalışıldığı görülmektedir. Bunlar, dilsel biçimlerin farklı söylem durumlarındaki kullanımlarını öğretme, yani iletişimsel edinci destekleme amacıyla biçimin kullanıldığı, biçime odaklanan etkinliklerdir (Fidan, 2005: 26). Biçime-odaklanan (focus-on-form) öğretim, (Doughty 2001:210) tarafından ‘öğrencinin dikkatini açık ya da örtük olarak dilsel biçime çekmek için harcanan eğitimsel çaba’ olarak tanımlanmaktadır.

Geleneksel yapısalcı dilbilgisi öğretimi tarafından sunulan sorunlar yüzünden Long (1991) “biçim odaklı” adında bir yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşım bir dilbilgisi öğretim biçimi olan “biçimlere odaklı” yaklaşımdan farklıdır. Biçimlere odaklı yaklaşımda dilbilgisel biçimler anlamdan bağımsız olarak seçilip sunulurken “biçim odaklı” yaklaşımda öğretmenler öğrencinin dikkatini iletişimsel bağlamlardaki dilbilgisel biçimlere çekmeye çalışırlar. Doughty (2001) son zamanlarda dil öğrencileri girdideki biçimin farkında olmaya başladıklarında oluşan bilişsel süreci tanımlamıştır. Long (1991) dil öğretiminin öğrenci merkezli olduğundan bu yana bu yaklaşımın dilbilgisi öğretiminde daha etkili olduğunu savunmuştur. Nassaji (1999, 2000) “biçim odaklı” yaklaşımın ancak “*süreç*” ya da “*tasarım*” aracılığıyla başarıya ulaşabileceğine dikkatleri çekmiştir. *Süreç* aracılığıyla “Biçim odaklı” yaklaşımda dil öğrencisi ve öğretmen öncelikli olarak anlama odaklandığı zaman öğretim bilinçli ve doğal iletişim bağlamında gerçekleşir. *Tasarım* aracılığıyla “biçime odaklanma” planlıdır, önceden tasarlanmıştır ve belirli biçimlerin öğretimi için işlerin tasarlanmasıyla başarıya ulaşır. “Biçime odaklanma” ayrıca *etkileşimsel* olarak da öğrencinin hatalarına etkileşimsel geri bildirimler verilmesiyle başarıya ulaşabilir (Ellis, 2001a, 2001b; Long ve Robinson, 1998) (Aktaran Nassaji ve Fotos, 2004: 131).

Birçok araştırmacı, eğer yabancı dil öğretiminin hedefi iletişimsel edinci geliştirmekse öğrencilerin erek dili iletişimsel amaçlarla kullanmasına fırsat verilmesi ve iletişim ve dilbilgisinin bütüncül olması gerektiğini öne sürmüştür.

Biçim odaklı görüş, geleneksel yapısalcı programlarda iletişimsel edinci geliştirmeyen bir dizi dilbilgisel biçimlerin öğretildiğini belirterek (Long, 1991, Fotos ve Hinkel, 2002) anlamdan yoksun olarak biçime odaklanmanın öğrencinin aradıl gelişimine hiçbir katkısı olmadığını savlamaktadır (Hinkel ve Fotos, 2002). Biçime-odaklanan etkinlikler, anlamın tamamen dışlandığı bir yabancı dil öğretimini öngörmez. Burada temel olan, erek dilde anlama ulaşmak için iyi yönlendirilmiş sınıf etkinliklerinin, etkileşimsel bağlam içine oturtulabileceği ve erek dilin doğal bağlamının da işin içine katılarak düzenlenebileceğidir. (Fotos 1994 ve Van Lier 2002)’ye göre yabancı dil öğretiminde iletişimsel edinci desteklemek için dilbilgisi bilincinin oluşturulmasına yönelik sınıf içi etkinlikler anlam-odaklı erek dil kullanımını geliştirmektedir (Aktaran Fidan, 2005: 26). Bir başka deyişle, iletişimsel dil öğrenimiyle, dilbilgisi öğretiminde öğrenciler bağlam içerisinde sunulan erek dilin özelliklerini fark ederek, kullanımıyla dilbilgisel doğruluğu geliştireceklerdir.

4.2.1. Süreç Odaklı Dil Öğretimi

Yabancı dilin öğrenilmesinde farklı yönleri ele alan çeşitli kuramlar mevcuttur. “Gerçekten de dil öğrenme üzerine bütün kuramcılar arasında, tarifi ne olursa olsun üzerinde anlaşmaya varılan ortak nokta, normal dil gelişiminin oluşması için, girdi olarak gelen dil verisinin belli bir şekilde yorumlanması ve işlenmesi gerektiğidir. Bu nedenle ne tipte olursa olsun dil girdisinin normal dil öğrenimi için birincil önem taşıdığına dair ortak bir görüş kabul görmüştür” (Mitchell ve Myles 2004: 20). Çeşitli araştırmacılar *girdinin* aşağıdaki tanımlarını yapmışlardır.

1. “Dil öğrencilerinin karşı karşıya kaldıkları ham dilbilim verisi (yazılı veya sözlü)” (Farley 2005: 109).
2. “İletişimsel bağlamda veya ortamda dil öğrenmekte olanların maruz kaldıkları dil örnekleri” (Wong 2005: 119).
3. “Önermelerin içeriği için (ileti) dil öğrenmekte olanların devam ettiği ve bu nedenle duydukları veya gördükleri ikinci dil örnekleri” (VanPatten 1996: 10).

4. “Girdi dil öğrencilerinin, anlam için duydukları veya dikkat ettikleri (veya okudukları) veri anlamına gelir” (VanPatten ve Williams 2007b: 9).

Van Patten, Süreç Odaklı Dil Öğretimi kuramı yabancı dil öğrencilerinin girdi işleme ile erek dili öğrendiklerini savunmaktadır. Dil öğrencileri veriyi anlamı için işlemekte ve bu anlam biçimsel olarak kodlanmış bulunmaktadır. “Biçimsel” terimi, örneğin eylem biçimbirimleri, sözdizim gibi girdinin içine kodlanan dilbilim öğelerini anlatmaktadır. Kuramsal bir çerçeve olarak girdi işleme, dil öğrencileri hangi koşullar altında biçim-anlam bağlantısını yapmaktadırlar, tümceleri anlamakta ne gibi içsel stratejiler kullanmaktadırlar ve bu onların dil öğrenimini nasıl etkilemektedir gibi sorularla ilgilenmektedir (Van Patten 2007: 116).

Van Patten (1993, 1996, 2002) iletişimsel olarak dilbilgisi öğretmenin yollarından birinin girdi işleme veya kendisinin deyişi ile Süreç Odaklı Dil Öğretimi olduğunu öngörmektedir. Bu yaklaşımda, konu üzerine açık bir şekilde verilen eğitimle ilk karşı karşıya kalma bir dizi girdi işleme ile birleştirilmektedir. Söz konusu etkinlikler başlıca erek yapının üretilmesi yerine anlaşılmasını teşvik eden işlerden oluşmaktadır. Söz konusu etkinlikler dil öğrencilerinin girdideki şekil anlam bağlantılarını oluşturmalarına yardımcı olmak için önerilmekte olup anlam için dilbilgisini işlemelerini sağlamaktadır (Lee ve Van Patten, 1995). Van Patten (2002), bu yaklaşımın amacının “dil öğrencilere biçim-anlam bağlantısını IP (girdi işleme) esnasında yapmasına yardımcı olmak” olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir; “Bunu biçim üzerinde odaklanmanın bir yolu olarak görmek daha uygundur” (Aktaran Nasaji ve Fotos, 2004: 132).

Süreç Odaklı Dil Öğretimi etkinlikleri erek yapının biçim-sözdizimsel karmaşıklığına ve aynı zamanda test etme süresinin uzunluğuna dayanmakta olduğunu öngörmekte ve girdi işlenmenin anlama becerilerini teşvik etmede daha etkin olduğunu, bunun yanı sıra üretime dayalı öğretimin ise üretim becerilerini teşvik etmede daha etkin olduğunu öngörmektedir. Bu nedenle, Süreç Odaklı Öğretimde öğretimin etkinliği dilbilgisi biçim özelliklerine ve aynı zamanda söz

konusu olan beceri tipine bağılı olabilmektedir (Nasaji ve Fotos, 2004: 132). VanPatten (2004) süreç odaklı dil öğretiminin ilkelerini aşağıdaki gibi belirlemiştir.

İlke 1. Anlam İlkesinin Üstünlüğü

Dil öğrencileri girdiyi biçim açısından işlemlemeden önce anlam açısından işlemlerler.

İlke 1a. İçerik sözcüklerinin önceliği ilkesi

Öğrenciler herhangi bir şeyden önce girdi içindeki içerik sözcüklerini işlemlerler.

İlke 1b. Sözlüksel tercih ilkesi

Dil öğrencileri, her ikisi de aynı olan anlamsal bilgiyi çözümlemek için var olan dilbilgisi şekli yerine sözlüksel öğelere dayanmaya eğilim gösterirler.

İlke 1c. Lüzumsuzluk olmaması ilkesinin tercih edilmesi

Dil öğrencilerinin lüzumsuz anlamlı biçimden önce lüzumsuz olmayan anlamlı dilbilgisi biçimlerini işlemlmeleri daha olasıdır.

İlke 1d. Anlamsızlıktan – önce – anlam ilkesi

Dil öğrencilerinin lüzumsuz olmasından bağımsız olarak anlamlı dilbilgisi biçimlerini anlamsız biçimlerden önce işlemlmeleri daha olasıdır.

İlke 1e. Kaynakların mevcut olması ilkesi

Dil öğrencilerinin lüzumsuz anlamlı dilbilgisi biçimlerini veya anlamsız biçimleri işlemlayebilmeleri için genel tümce ile ilgili anlamın işlemlenmesi, mevcut işleml kaynaklarını tüketmemelidir.

İlke 1f. Tümcenin konumu ilkesi

Dil öğrencileri bir tümcedeki başlangıç konumundaki öğeleri sonuncu veya orta konumda olanlara göre daha önce işlemlmeye eğilim gösterirler (VanPatten, 2004: 14).

4.2.2. İşe Dayalı Dil Öğretimi

1980 yıllarının sonlarında 1990 yıllarının başlarında Gass ve Crookes (1993a), Look ve Crookes (1993b), Nunan (1989) ve Prabhu (1987) gibi araştırmacılar, izlenice düzenleyici ve yabancı dil öğreticileri İşe Dayalı Öğrenme Modeli ile ilgilenmiş ve onun gelişimine katkı sağlamışlardır (Shekan: 1996) (Aktaran Sülüsoğlu, 2008: 50).

Yabancı dil sınıflarında iletişimsel görevleri destekleyenler için hem dilbilgisi biçimlerini öğrencilere belirgin hale getirmek hem de iletişimsel etkinlik sağlama amacıyla “iş”in tanımını yapmak gerekir. Bu nedenle Nunan (1989) iletişimsel işleri “Dil öğrencilerinin dikkati gerçekte biçim yerine anlam üzerine odaklanmışken bunların erek dilde anlama, kullanım, üretim ve karşılıklı etkileşimde bulunmaya dahil olmayı sağlayan bir sınıf çalışması” olarak tanımlamıştır (Nunan, 1989: 10). Dil öğrencilerinin bu konudaki bilinçliliğini artırmak ve erek biçimlere dikkat çekmek üzere yakın zamanda üç türde yapı-odaklı iş öne sürülmüştür. Söz konusu görevler biçim-odaklı üretim işleri, anlama işleri ve bilinçliliği arttırıcı işler olarak tarif edilmektedir (Nobuyoshi ve Ellis, 1993: 151).

Biçime odaklı üretim işlerinde, saf iletişimsel etkinlikleri tamamlayabilmek için erek biçimin kullanılması gereklidir (R. Ellis, 1995; Loschky ve Bley-Vroman, 1993; Mackey, 1999; Nobuyoshi ve Ellis, 1993) (Aktaran Nasajı ve Fotos, 2004: 135). Bu nedenle iş materyali dilbilgisi materyali karakterinde değildir, çünkü dil öğrencileri erek dildeki yapıyı üretmelidirler. Ellis (2003)’e göre anlama-kavrama işleri öğrencilerin, dikkatli bir şekilde yapılandırılmış girdideki erek biçimlere dikkat etmeleri ve kavramalarını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır ve bu işler genellikle öğrencinin bir yanıt vermesini sağlayacak uyarıcı etkilerden oluşmaktadır. Biçime odaklı üretim işleri ve anlama-kavrama işleri dilbilgisi yapılarını iletişimsel bağlamda ima yolu ile sunmakta olmasına rağmen bilinçliliği arttırıcı işler öğrencilerin erek dilbilgisi yapıları konusunda birbirleri ile iletişimde bulunmalarını gerekli kılmaktadır ve işte bu nedenle dilbilgisi biçimleri işin içeriğini oluşturmaktadır. Söz konusu işler erek yapının örneklerini içermekte olup

öğrencinin yapıyı kullanmasını gerekli kılmakta ve sık sık kullanılması için kurallar oluşturulmaktadır (Aktaran Nasaji ve Fotos, 2004: 135).

Araştırmalar anlama odaklı etkinliklerin, örneğin erek biçimlerin iletişimsel anlarını içeren işler gibi, anlaşılması zor dilbilgisi yapıları üzerine öğrencilerin bilinçliliğini geliştirmede faydalı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca araştırmalar karmaşık işlerin girdiye daha fazla odaklanılmasını sağladığını öne sürmüş ve basit işler ile karşılaştırıldığında karmaşık işlerin çıktı ile bilinçliliği arttırdığını göstermiştir. Bu nedenle, açık veya örtük içeriğine bakılmaksızın dilbilgisi yapılarına sahip işler ve hatta bilişsel olarak zorlayıcı olanlar bile erek dilbilgisi yapısına dair bilinçliliğin teşvik edilmesini sağlamaktadırlar.

4.2.3. Bilişsel Öğrenme ve Dilbilgisi

Bilişsel Öğrenmeye göre dil zihinsel bir etkinliktir ve öğrenme *Bilgi İşleme* ile gerçekleşir. Bilgi İşleme girdi ve çıktı arasındaki oldukça karmaşık bir zihinsel süreçtir. Bilgi işlemenin üç temel bileşeni vardır. Bunlar *girdi*, *çıkı* ve *merkezi işleme*dir (Fotos, 2001:271). Girdiler yazılı veya sözlü biçimde açık veya örtük biçimde öğrencinin maruz kaldıkları dilsel verilerdir. Girdilerin öğrenci tarafından işlenmesi bazı süreçleri gerektirir. Girdiler uzun süreli belleğe ulaşmadan önce kısa süreli bellekte uzun süreli bellekteki eski bilgilerle eşleşirler ve daha sonra kullanılmak üzere uzun süreli bellekte depo edilirler. Bu girdiler işlenip fark edildiğinde ise *alındıya* dönüşür. Bu işlenmiş bilgilerin kullanılmasıyla yani dil öğrencilerinin üretimleriyle de *çıkı* meydana gelir.

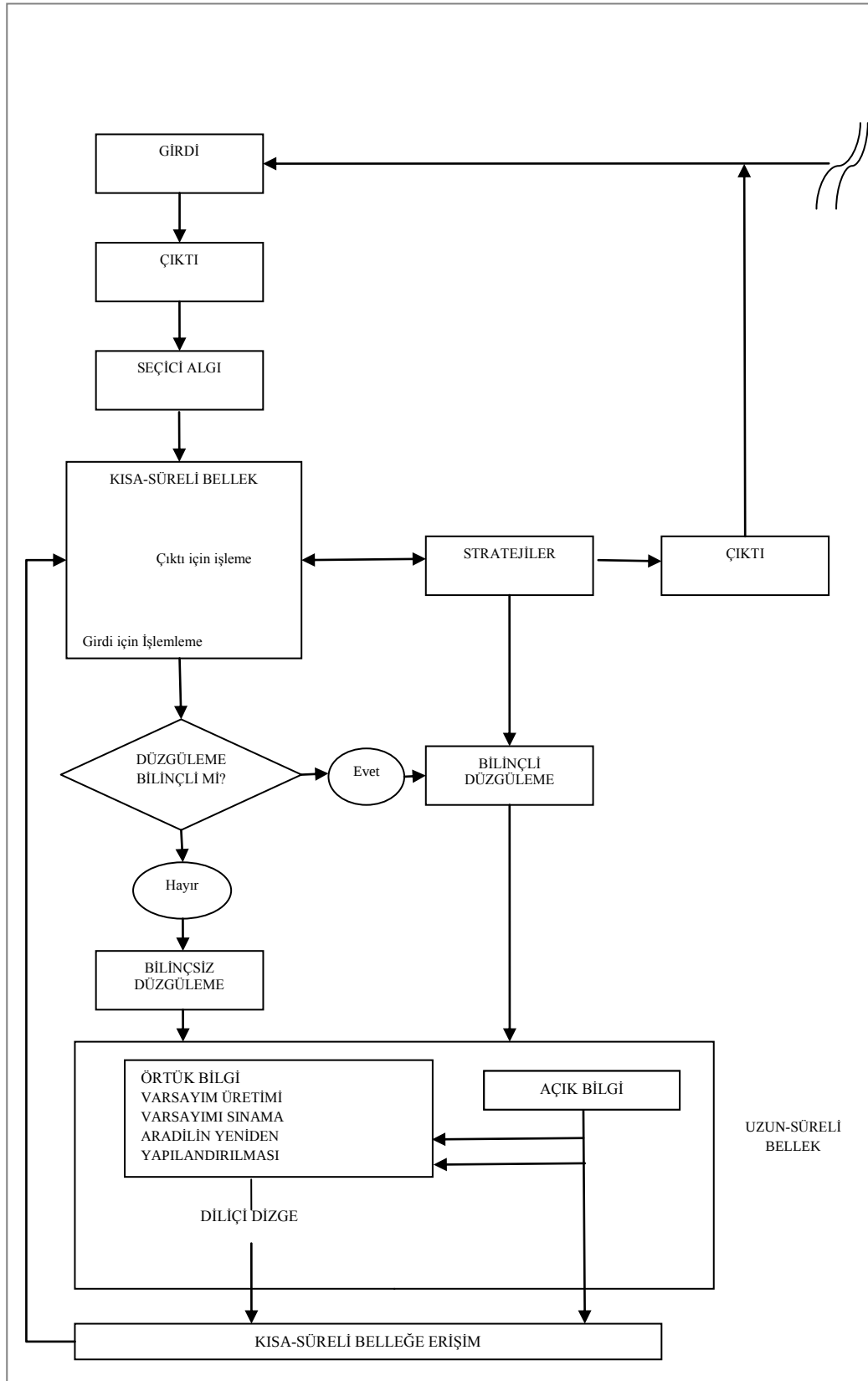
Bütün öğrenme süreçlerinde veri çıkışlı ve bilgi çıkışlı bilgi işleme süreçleri işler. Öğrenci, önceki bilgilerinden hareketle bilgiyi yorumlamaya girişir. Buna bilgi çıkışlı işleme süreci denmektedir. Yine öğrenci, dilsel girdileri çözerek daha önce oluşturduğu varsayımları denetleyerek bilgiye ulaşabilir. Bu da veri çıkışlı bilgi işleme sürecidir (Carrell and Eisterhold 1983). Yani, öğrenci yeni öğrendiği bilgiyi eski bilgileri dahilinde yorumlayarak uzun-süreli belleğe aktarmaktadır. İki tür bilgidir söz edilmektedir: (1) Bildirimsel ya da açık bilgi (2)

Örtük ya da işlemci bilgi. Açık bilgi öğrencinin dilbilgisi kurallarını hatırlıyor olmasıdır. Örtük bilgi ise bisiklet kullanmayı bilmek gibi ‘yapmayı bilmek’ bilgisidir. Bir bilgiyi işlemsel hale getirmek ise bilgiyi otomatik hale getirmektir (Özgen, 2008: 38).

Dil öğretiminde bütüncü için bilgi çıkışlı ve veri çıkışlı yaklaşım arasındaki fark birkaç yolla anlaşılabilir. Öğrenci edimlerinin yapısında dil hakkındaki bilgi, yapıları belli bir dil öğretiminden veya eğitsel dilbilgisinden alınmış bilgi çıkışlı girdiler ve veri çıkışlı doğal girdiler ve de çeşitli seçimler için konu olmuş ve eğitsel amaçlar için sıralanmış girdiler olabilir. Bütüncü verilerinin eğitsel kullanımında, etkinlikler bilgi çıkışlı; yani bir anadili konuşurundan erek dildeki bilgiyi işlemlemenin öğrencilerin farkındalıklarını yükseltmek için kullanımı ya da veri çıkışlı; yani bir öğrenci bütüncesi ve öğrenci kullanımları için bilgiyi işlemleme, hatalar ve gelişme-doğru yapma süreci için kendi üretimlerini oluşturma şeklinde olabilir. Son olarak öğrenci bütüncesinden veya anadili konuşurundan veriyi tanımlama yolları dil öğretimi için etkinlikler düzenlemede yararlı olabilir (Osborne, 2004: 251).

Öğrenme sürecindeki zihinsel etkinliği daha iyi anlamlandırabilmek için Fotos (2001)’in *Bilişsel Yaklaşımla Oluşturulmuş Ders Tasarısı*’na bakmakta fayda vardır. Özgen (2008:40) Fotos (2001)’in *Bilişsel Yaklaşımla Oluşturulmuş Ders Tasarısı*’nı Türkçeye uyarlamıştır.

Şekil 3
Bilişsel Yaklaşımla Oluşturulmuş Ders Tasarısı (Fotos, 2001: 278)

4.2.4. Söylem Dilbilgisi Yaklaşımı ve Bütünce İnceleme Yöntemi

Brown ve Yule (1983)'e göre *söylem* yapısal bakış açısına göre tümce ötesi, tümceden büyük iletişim birimi, işlevsel bakış açısına göre ise boyutuna bakılmaksızın iletişim değerli bir birimdir. Bu durumda iletişim değerli tek bir sözcük, ya da bir sayfalık bir metin, bir kitabın bütünü bir söylemi oluşturabilir. Söylem çalışmaları yapı yanında işlevi de vurguladıkları için '*söylem çözümlemesi*' kısaca '*dil kullanımının incelenmesi*' olarak tanımlanmıştır (Aktaran Kocaman, A & Osam N, 2000: 107). Cook(1990)'a göre ise iletişim amaçlı kullanılan dile *söylem*, söyleme uygun veriler hakkındaki araştırmalara *söylem çözümlemesi* denir. Ancak dilin yapay olarak biçimlendirilmesi ile iletişimsel olma özelliği arasındaki ayrımın farkına varmak önemlidir. Yapay olarak biçimlendirilmiş bir tümce, çeviri ya da dilbilgisel çözümleme söylem özelliği taşımaz (Cook, 1990: 6). İletişim ediminin dünya bilgisi, sezdirim, iletişimde bulunan kişilerin ilişkileri gibi ögelere dayanması, söylemin anlaşılmasında bağlamın önemini arttırmıştır. Söylem çözümlemesinin başlıca ilgi alanları şunlardır:

- i.Konuşma çözümlemesi (konuşmalarda sıra düzeni, konu vb.)
- ii.Bağlaşıklık / Bağdaşıklık (söylemde yapısal / kavramsal ilişkiler)
- iii.İletişim ilkeleri (uzaklık, yakınlık, el yüz devinimleri vb.)
- iv.Değişik dil işlevlerinin gerçekleşmesi (açıklama, özür, rica vb.)

Söylem çözümlemecilerinin dilbilgisini dikkate alan dilbilgisi ve etkileşimsel dilbilgisi çalışmaları ve dizgeci-işlevsel dilbilgisi çoğunlukla Halliday (1985)'in çalışmalarının etkisiyle yaygınlaşmıştır (Hughes ve McCarthy, 1998). Dizgeci-işlevsel dilbilgisi dili kullananların toplumsal koşullara göre yaptıkları seçimlerden oluşan bir seçenekler dizgesidir. Diğer bir ifadeyle kullanım düzeyinde dil, kişilere çok seçenekli dizgeler sunmakta ama kişiler bu seçeneklerden sadece birini seçip kullanmaktadırlar (Aksu, 2008: 52).

Söylem dilbilgisi yaklaşımı yabancı dil öğretiminde öğrencilerin iletişimsel edinçlerini etkinleştirmesi için yapılan önerilerden biridir. Halliday (1985)'in

çalışmaları, son yıllarda dilbilgisini dikkate alan dilbilgisi ve etkileşim çalışmaları, söylem çözümlemecilerinin çalışmalarını etkilemiş ve bu alandaki çalışmaların yaygınlaşmasını sağlamıştır (Hughes ve McCarthy, 1998: 264).

Halliday'ın dilbilgisi aslında bir metin dilbilgisidir. Diğer bir deyişle seçimler metin olan bitmiş bir ürünün sonucu olarak incelenir. Sözlü dilbilgisi ise daha çok yön verilebilen etkileşimsellik özelliğiyle bağlamda anlık seçimler ile o anı etkileyebilen durumlarla ilgilenir (Hughes ve McCarthy, 1998: 263).

Bu yaklaşımın kuramsal temelleri, dilbilim alanında yapılan söylem çözümleme yaklaşımlarına dayanır. Bu alanda yapılan çalışmalarda ortaya konan temel görüş dilbilgisi, dilbilgisel yapı ya da örüntüler ile dil kullanımında yapılan seçimler arasında açık bir ilişki olduğudur (Halliday,1985; Hopper 1988; Cumming ve Ono1997; Drew ve Sorjenen, 1997; Ochs, Schegloff ve Thompson, 1996; Downing ve Locke,1992) (Aktaran Fidan, 2005: 27).

Söylem dilbilgisi yaklaşımına göre salt tümce tabanlı dilbilgisi yetersizdir. Bunun yanında temelini dilin söylemsel özelliklerinin oluşturduğu bir dilbilgisi öğretimine ağırlık verilmesi gerekir. Bu nedenle yabancı dil öğretimi için söylem dilbilgisi geliştirmede tümce temelli dilbilgisinden söylem düzeyine hareket etmek gerekir. Dilbilimciler son yıllarda özellikle uygulamalı dilbilim ve dil öğretimi için dilbilgisel yapı ve söylemsel veya etkileşimsel işlev arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışmışlardır (Hughes ve McCarthy, 1998: 263). Ochs, Schegloff ve Thompson, (1996)'ya göre son zamanlarda yapılan dilbilim çalışmalarının çoğu etkileşimdeki dilbilgisine önem verir. Dilbilgisel biçimlerle etkileşim içinde olan konuşmacılar arasındaki ilişki konuşmayı nasıl yapılandırır? Bunun tersi olarak söylemin dizilişi, söylemin oluşması ve sosyal etkinlikler dilbilgisini nasıl etkiler? Bunun gibi soruları araştırmak söylem dilbilgisi yaklaşımının amacıdır. Söylem dilbilgisi yaklaşımına göre dilbilgisi öğretiminde yapı öğretiminin amacı, bu yapıların doğal konuşmalardaki işlevleri ve kullanımdaki çeşitlenmelerinin de öğrenciye sunularak iletişimsel edincin amaçlanıyor olmasıdır (Hughes ve McCarthy, 1998: 262).

Söylem dilbilgisi yaklaşımıyla ortaya çıkan dilbilgisine ait verilerle yapılacak dil öğretiminde dil öğrencilerinin iletişim edinçlerinin desteklenmesinde başarı sağlamada olasılıklar güçlenecektir. Dil kullanıcılarının seçimleri üretimde öğrencilerin kendi amaçlarını en uygun biçimde ifade edebilmeleri için kendi sözcük seçimlerini yapmalarına yardım eder ve işlev için biçimler arasındaki bağlantılar söylem içinde yabancı dil öğrencilerinin kendilerini doğru yönlendirmelerine yardım edebilir.

Yabancı dil öğrencileri genellikle tek tek tüm sözcüklerin ve konunun anlaşılabilmesi konusunda huzursuz olurlar ve buna alışkınlardır. Örneklendirilmesi gereken, bir söylem yaratmak için hangi işlevsel konuların etkileşim içinde olacağı ve dil öğrencisinin bundan nasıl yararlanabileceğidir. Bir söylem yaratmak için hangi işlevsel konular birbiriyle etkileşim içinde olmalıdır? Bunu araştırmak gerekir (Cook, 1990: 41). Bu araştırmayı yapmak amacıyla yazılı ve sözlü bütüncelerden yararlanılabilir. Araştırmacılar bunun için bir gözlemci gibi davranarak bütüncelere bakmaktadırlar. Onlar bütünce inceleme yöntemiyle bir veri üretmek, yani yaratıcı olmak yerine, bütünce verilerini yorumlamışlardır. Çünkü konuşmacıların etkileşimde bulundukları kişileri anlama çabalarını esas almak gerekir. Bağlamsal haberdar olma, dilbilgisel seçimleri anlamamıza yardım eder.

Cumming ve Ono (1997)'ye göre dilbilgisi söylemde tekrarlanan örüntüleri oluşturur ve bu örüntüler devamlı onu biçimlendirir. Etkileşimdeki belirli sayıdaki çalışmaların yapısına baktıktan sonra bu çalışmalar *“belirli biçimlerin kullanımıyla ilgili olabilen etkileşimsel sonuçları”* belirtir (Hughes ve McCarthy, 1998: 264). Bu nedenle yabancı dil öğretiminde dilbilgisi öğretimi için söylem temelli yaklaşımdan ortaya çıkan dilbilgisine bakarak bir karara varmak gerekir. Yabancı dil olarak İngilizce öğretimi de büyük oranda bütünce temellidir (Ouirk 1985, Sinclair 1990, Carter ve McCarthy 2006). Bir bütünce bizim dilbilgisi hakkında geleneksel dilbilgisinden farklı olarak uygun kategorilere ayırma ve uygun kavramlar bulma yolundaki anlayışımızı da geliştirebilir (O’Keeffe, McCarthy ve Carter, 2007: 22).

Yabancı dil öğretiminde öğrencinin bakış açısından yapısal kuralların öğrenilmesi ve içselleştirilmesi gerekir. Dilbilgisel kurallar pek çok şey söyler, ancak

bu yeterli değildir. Konuşmacıların belirli anlamları dilde ne zaman, neden ve nasıl kullandıkları önemlidir ve bu gözlemlenmelidir. Carter, Hughes ve McCarthy (2000) nerede kuralların başladığını nerede seçimlerin başladığının gözlemini yapmanın önemine dikkatleri çekmiştir. Bu süreç yabancı dil öğrencilerinin üzerinde, öğretme materyallerinin daha büyük bir özerkliğe doğru yükseltilmesinin denendiği bir süreçtir. Öğretim materyalleri hazırlamada örnekler doğrudan değil, başka türlü bir kanıttan; bütünceden incelenmiş olur. Dilbilgisel yapıları kapsayan bütüncü analizi, olasılıklar, anlamsal ölçüler ve örüntüler, dil öğrenimi için sınıf yöntemlerinde kullanılır. Bu örüntüler “*sunum*”, “*uygulama*” ve “*üretim*”i temel alır. Bunlar dilbilgisi öğrenen kimseleri geliştirmek için gereklidir. “*Örnekleme*”, “*etkileşim*”, ve “*tümevarım*” ise dilin örüntüleri arasındaki ilişkilerin saptanmasını amaçlar ve bağlamlar için gereklidir (O’Keeffe, McCarthy ve Carter, 2007: 151). Sunum, uygulama, üretim kısa adıyla SUÜ modelinde ders üç adımda işlenir. İlk adım sunum, ikinci adım uygulama, üçüncü adım da üretimdir. Sunum aşamasında yapılar bir dil etkinliği içinde öğrenciye aktarılır. Yapılar doğrudan anlatılmaz; etkinliklerin içinde yer alırlar ve öğrenciye girdi sağlanması amaçlanır. Uygulama adımı öğrenci bu yeni kurallar üzerinde alıştırmalar yapar. Bu araştırmalarla amaçlanan genellikle dilbilgisel doğruluktur. Üçüncü adım olan üretimle de akıcılık ve özgünlük sağlanmaya çalışılmaktadır. Öğrenci bu aşamada verilen yönergeler doğrultusunda yeni üretimlerde bulunur (Sülüsoğlu, 2008: 56).

McCarthy (2001: 125)’e göre bütüncü dilbiliminin, eğitimde uzun süre tutulan kavramlarımızın üzerinde etkisi vardır, öğretmenlerin rolleri, kültürel bağlamlar, yöntem ve tekniklerin koşullarının incelemeleri yapılır.

Dil hakkında sezgilerimizi denetlemek için deneysel bir gerçeği sağlamaya ek olarak bütünceler, bizim sezgilerimizden hazır toplanan söylemlerin sıklığına bakılarak dil hakkında özellikleri ortaya çıkarır. Bütünceler, dilin ders kitaplarında sunduğundan çok doğal kullanımına bakar (O’Keeffe, McCarthy ve Carter, 2007: 22).

Söylem- dilbilgisi yaklaşımı tümce tabanlı dilbilgisi öğretimine tamamen karşı çıkmamakla beraber, dilin söylemsel özelliklerinin göz önüne alınmadığı, salt tümce tabanlı dilbilgisi öğretiminin de yetersiz olduğunu savunur. Yabancı dil

öğretiminde öğrenme hedeflerini belirlemede sadece yapısal birimleri temel almak yetersizdir. Konuşma verilerinin incelenmesi hangi biçimlerin ne türden dilsel bağlamlarda ortaya çıktığının belirlenmesini olanaklı kılacaktır. Kısacası söylem tabanlı dilbilgisi, dilsel seçimleri açıklayarak uygun seçimlerin yapılmasını sağlar, dilbilgisinin kişiler arası özellikleri ile farkındalık oluşturur ve böylece öğrencide dilbilgisiyle ilgili içgörü geliştirir (Fidan, 2005: 34).

Söylem dilbilgisi yaklaşımıyla dilsel seçimleri açıklayarak dilbilgisiyle ilgili içgörü oluşturma amacıyla sözlü ya da yazılı bütünceler oluşturulur. Bu noktada *bağlamli dizin* gerekli araştırmaların yapılması için önemli bir rol oynar. Bağlamli dizin bütünce dilbiliminde temel araçtır ve basit olarak bir sözcük veya sözcük grubunun durumunu bulmak için bütünceyi kullanmak demektir. Aranılan sözcük veya sözcük grubu yedi veya sekiz sözcükle çizgi oluşturulurken aranılan sözcük “düğüm/çizge” (node) çizgideki sözcüklerle bağlamli dizge oluşturur. Bunlar bağlamdaki anahtar sözcük veya KWIC bağlamli dizgeleri olarak bilinenlerdir (O’Keeffe, McCarthy ve Carter, 2007: 8).

Söylem dilbilgisi yaklaşımında *konu listeleri, kurallar, sözlü ve yazılı dilbilgisi, bağlam bağımlı olgular* gibi değişkenler temel alınmaktadır (Fidan, 2005: 27). Yazılı ve sözlü söylemler sözcükler ile bireysel tümceler arasındaki dilbilgisel bağlantılarda rol oynamaktadır (McCarthy, 2000: 35).

Söylem-dilbilgisi yaklaşımında, söylem-tabanlı dilbilgisi izlencesinde yer alacak konu başlıklarının tümce-tabanlı öğretim izlenceleri için saptanan başlıklardan farklı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun nedeni dilbilgisi öğretiminde yapı öğretiminin amacının, bu yapıların doğal konuşmadaki işlevleri ve kullanımdaki çeşitlenmelerinin de öğrenciye sunularak iletişimsel edincinin geliştirilmesi olmasıdır. Böylesi bir amaç da dilbilgisi öğretimine başka bir açıdan yaklaşmayı gerektirir. Hughes ve McCharty 1998’e göre bakış açısındaki farklılık öğretim izlencesine de yansımalıdır. Söylem-dilbilgisi yaklaşımı doğrultusunda önerilen konu başlıklarından bazıları Fidan (2005) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Türkçeye uyarlanan konu başlıkları aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Söylem-dilbilgisi yaklaşımı doğrultusunda önerilen konu başlıkları
(Fidan, 2005: 35)

Tümce tabanlı	→	Söylem tabanlı
Adıllar		Gönderim
Tümcenin Öğeleri		Olay Durumu Katılımcıları
Devrik Tümce		Odaklama/ Konulaştırma/Eylem Önü ya da Arkası Konum
Tümce Türleri		Ezgileme / Bilgi Yapısı

Söylem dilbilgisi çalışmalarında, dil kullanıcılarının iletilerini oluştururken, bu iletiyi açık, bağdaşık, bağıntılı olarak sunmada dilsel seçim mekanizmalarını açıklamak temel amaçtır. Böyle bir açıklama modeli dil öğretimine aktarıldığında yapı öğretiminin yanında bu yapıların doğal konuşmadaki işlevleri ve kullanımdaki çeşitlenmeleri de öğrenciye sunulabilecektir (Fidan, 2005: 27).

Kullanımdaki bu çeşitlenmelerin sunulup dilbilgisiyle ilgili uygun seçimlerin yapılabilmesi için gerçek konuşmacıların gerçek bağlamlarda yaptığı seçimlere yani sözlü bütüncelere bakmak gerekir. Söylem dilbilgisi yaklaşımıyla bütünceden elde edilen verilerin çözümlenmesi ve dilbilgisel örüntülerin sıklık ve bağlam dizgelerinin belirlenmesiyle yabancı dil öğretiminde materyal geliştirme ve teknikler açısından katkı sağlanacağı düşünülmektedir (Fidan, 2005: 27).

4.2.4.1. Söylem Dilbilgisi Yaklaşımı ve Bütünce İncelemeleri Kapsamındaki Uygulama ve Araştırmalar

Söylem-dilbilgisi yaklaşımını iyi değerlendirebilmek için söylem-dilbilgisi yaklaşımı ve bütünce incelemesi kapsamında bugüne kadar yapılan uygulama, araştırma ve tartışmaları bilmek yerinde olacaktır. McCarthy ve Carter (2007),

konuşmacılar ve sosyal bağlamları kullanarak, yapıları, örüntüleri açıklayıp yaygın kullanımlardaki özellikleri açıklamışlardır. Bokser ve Pickering (1995), bir bütüncede bulunan diyaloglarla, ders kitaplarındaki diyalogların karşılaştırmasını yapmış, McCarthy, McCarten ve Sandiford, konuşma, dinleme, okuma ve yazmaya, dört beceriye ek olarak kurs kitaplarındaki diyalogları bütüncü verileriyle bilgilendirmiştir. Onlar konuşma diline uygun stratejilerin bir öğretim izlencesini sağlamışlardır. Adolphs ve Schmitt (2003) ise Avustralya İngilizcesinde sözlü söylemin yüzde 99 yayın alanını sağlayan 2000 sözcük ailesi bulmuştur. Bu çalışma, (CANCODE bütüncesi) modern sözlü bütüncüyü çözümlemiş ve 2,000 sözcük ailesinin, yayın alanının yüzde 95'ten az olduğunu bulmuş, ikinci bir analiz, 5,000 bireysel sözcüğün etrafında yine CANCODE tarafından yapılmış ve İngiliz Ulusal Bütüncesi'nde yüzde 96 yayın alanı saptanmıştır. Bu sonuçlar, önceden de tahmin edildiği gibi günlük sözlü söylemde başarı sağlanması için daha çok sözcük dağarcığının zorunlu olduğunu akla getirmiştir. Bu çalışma sözlü dilde gelişim sağlanması için sözcük dağarcığı geliştirmenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Mishan (2004) ise dil eğitiminde bütüncelerin gerçek (otantik) kaynaklardan alınmış metinlerin yapı öğretimde kullanılırken özgünlüğünü kaybedip kaybetmediğini yani bağlamın kaynaktan elektronik veriye geçişte ne gibi bir değişim gösterdiğini tartışmıştır.

Türkçenin bütüncü incelemeleri yapmak amacıyla oluşturulmuş projelerinden biri ODTÜ Sözlü Türkçe Derlemi projesidir. ODTÜ Sözlü Türkçe Derlemi Projesi'nin amacı, yüz yüze ya da çeşitli iletişim araçlarıyla (örn., telefonda ve kitle iletişim araçları) gerçekleşen Türkçe konuşmalardan oluşacak 1 milyon sözcüklük bir veritabanını dilbilimsel yöntemlerle çözümleyerek günümüz Türkçesinin bilgisayar ortamında izlenmesini ve taranmasını sağlayacak bilimsel bir kaynak oluşturmaktır. Bir diğeri ise Aksan (2008) başkanlığında TÜBİTAK projesi olarak başlamış bir Türkçe Ulusal Derlemi Oluşturma Projesidir. Bu projede Türkçe ulusal derlemi oluşturmada derlem dilbilimin yöntembilimi ilkeleri uygulanacaktır. İlk aşamada, en az 50 milyon sözcükten oluşan, 1990-2008 dönemi yazılı ve sözlü metin türlerini kapsayan veri derlenerek ve elektronik ortama aktarılmıştır.

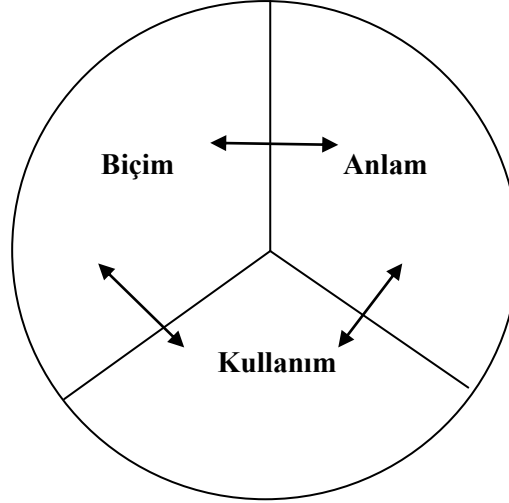
Türkçe sözlü söylem çözümlemesi uygulama çalışmalarından biri de Fidan (2005)'in doğal sözlü söylemden elde ettiği verilerle söylem-dilbilgisi yaklaşımını tanıttığı çalışmasıdır. Bu çalışmada ikinci dil öğretimi çerçevesinde dilbilgisi öğretiminde eğitim amaçlı söylem-dilbilgisi yaklaşımını Türkçe sözlü söylem örnekleriyle tanıtılmıştır. Ruhi (2009) ise arabelirtici olarak tanımladığı “*yani*” sözcüğü ile ilgili araştırmasını ODTÜ Sözlü Türkçe Derlemi’ni kullanarak gerçekleştirmiş, *yani* sözcüğünün sıklık ve işlevlerini belirlemiştir ancak yabancı dil öğretimi ile ilgili bir uygulama sunmamıştır.

4.3. Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi ve Dilbilgisi Öğretimi

Dilbilgisi bir dilin işleyişindeki yapısal kuralların bilgisi olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede ses, biçimbilgisi ve sözdizimi kurallarını kapsar. Öğretimsel dilbilgisi bir dilin öğretilmesi ve öğrenilmesi için ya da kişinin anadili bilincini geliştirmek amacıyla hazırlanan dilbilgisine verilen addır (Kocaman, A & Osam N, 2000: 37). Öğretimsel dilbilgisi çoğunlukla dilbilgisine uygun gerçekleri basitleştirir ve dil öğrencileri için bu gerçekleri kurallaştırır. Kurallar dilbilgisel gerçekten sonra dilbilgisine uygun seçeneği açıklar, ama tersi durumda yani uygun olduğu zaman seçeneği oluşturması için yeterince kesin ana noktaları önermez. Bu durumda gerçek konuşmacıların ve yazarların gerçek bağlamlarda yaptığı dilsel seçimlere bakmak gerekir (Hughes ve McCarthy, 1998: 262). Cumming ve Ono (1997)’ye göre dilbilgisi söylemde tekrarlanan örüntüleri oluşturur ve bu örüntüler devamlı onu biçimlendirir. Dilbilgisel yapılar her ne kadar biçim ve kurallardan oluşsa da bu yapılar iletişimsel işlev amacıyla kullanılmaktadır. İletişimsel etkileşim yoluyla öğrencinin dikkatinin dilsel biçime odaklanılmasının biçime hiç odaklanmayan ya da bağlam-bağımsız dilbilgisel yapıları öğretme yöntemlerinden daha etkili olduğu anlaşılmıştır (Spada ve Lightbown, 1993; Lightbown, 1998). Bir başka deyişle, dilbilgisel yapılar ve iletişim arasında bir bağ olduğu görüşü benimsenmektedir. Bu bağ da Larsen- Freeman (2001)’de önerilen üç boyutlu dilbilgisi şemasında somutlaştırılmaktadır. Değer (2005) Larsen-Freeman (2001)’in üç boyutlu dilbilgisi şemasını Türkçeye Şekil 4’teki gibi uyarlamıştır.

Şekil 4

Üç boyutlu dilbilgisi şeması (Değer, 2005: 11)

Bu şemaya göre herhangi bir dilbilgisel yapının üç boyutu vardır. Biçim boyutu yapının nasıl biçimlendiğini, sesletildiğini ve yazıldığını, anlam boyutu yapının ne anlama geldiğini, kullanım boyutu da hangi bağlamda nasıl ve ne amaçla kullanıldığını göstermektedir. Şekildeki oklar ise bu boyutların birbiriyle sıkı bir ilişki ve etkileşim içinde olduğunu göstermektedir (Larsen-Freeman, 2001: 253).

Üç boyutlu dilbilgisi şeması temelinde, dilbilgisi öğretimi dil öğretimi üç aşamadan oluşmaktadır: Sunum, Uygulama ve Üretim. Sunum aşamasında, öğrenciye yapıyla ilgili girdi sağlanırken, uygulama ve üretim aşamaları ise iletişime yönelik alıştırmalar ve etkinlikler üzerinedir. Uygulama ve üretim aşamalarında öğrenciler birbirleriyle etkileşim içinde bulunarak anlamı oluştururlar. Böylelikle oluşturulan bağlamlarla, öğrencilerin sadece dilbilgisel edincini (grammatical competence) değil aynı zamanda söylemsel edincini (discourse competence), sosyo-kültürel edincini (socio-cultural competence) ve stratejik edincini (strategic competence) de içeren iletişimsel edincileri aşamalı olarak genişletmek amaçlanır. İletişimsel edincin tüm bu bileşenleri birbirleriyle sıkı bir ilişki ve etkileşim içerisindeyler (Savignon, 2001).

Söylemsel edinç tek tek sözcüklerle ya da tamlamalarla değil, bir dizi sözcenin birbiriyle birleştirilmesi, bir metnin anlamsal bütünlük içinde biçimlendirilmesiyle ilgilenmektedir. Bu birleştirme ve biçimlendirme sürecinde de yukarıdan-aşağıya ve aşağıdan-yukarıya okuma süreçleri ve metin bağlaşıklığı ve bağdaşıklığı ilişkileri devreye girmektedir. *Sosyo-kültürel edinç*, dil kullanımını toplumsal kurallar bağlamında araştıran disiplinlerarası bir alandır. Dilin hangi toplumsal bağlamda kullanıldığını yani katılımcıların rolleri, paylaştıkları bilgi ve etkileşimin işlevini anlamaya çalışan iletişimsel edincin bir bileşenidir. *Stratejik edinç* ise açıklama, tekrar, tereddüt, kaçınma ve tahmin gibi tanıdık/bildik olmayan durumlarda kullanılan kopyalama stratejileri olarak tanımlanmaktadır. İletişim sırasında konuşurlar arasında etkileşimin oluşması ve sürdürülmesinde etkili olan dolgu birimlerinin gerektiği yerde ve gerektiği biçimde kullanımın olanaklı kılan bilgiler bütünüdür (Rose ve Kasper, 2001)(Aktaran Fidan, 2005). *Dilbilgisel edinç*; tümce düzeyinde dilbilgisel biçime gönderimde bulunmaktadır. Bir başka deyişle; bir dilin sözlüksel, biçimbilimsel, sözdizimsel ve sesbilimsel özelliklerini tanıyabilme ve tüm bu özellikleri, sözcükleri ve tümceleri anlamlandırma ve biçimlendirmede kullanabilmeyi içermektedir. Dilbilgisel edinç herhangi bir dilbilgisi kuramına bağlı olmayıp dilbilgisi kurallarını açıklamayı içermemektedir. Sadece dilbilgisi kuralının anlamlandırma-yorumlandırma, ifade etmede ve anlamı tamamlamada kullanmayı göstermektedir (Savignon, 2001).

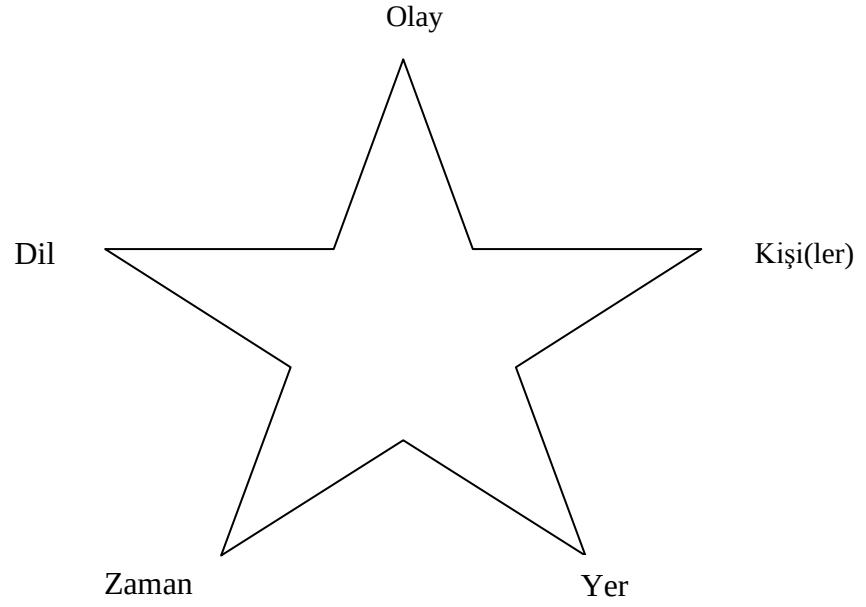
Bir dilbilgisi yapısının bağlamda nasıl ve ne amaçla kullanıldığını belirlemeyerek bağlamdan bağımsız tümcelerle öğretilen dilbilgisi dil öğrencilerinin bağlamdan bağımsız tümceler üretmelerine neden olabilir. Bu da daha sonra bu tümcelerin dil öğrencileri tarafından uygun bağlamlarda kullanılmamasına ya da başka biri kullandığında da anlaşılamamasına neden olabilir.

Bağlam oluşturmada dilsel ve durumsal bağlamlar dikkate alınmalıdır. Durumsal bağlamın öğrencilerin deneyimleri ile ilişkili olması, öğrenciye yabancı gelen tanıdık olmayan öğeler içermemesi, dilsel bağlamın ise öğrencinin dilbilgisi düzeyine uygun olmasıdır. Durumsal bağlamı oluşturmada, bağlamı oluşturan bileşenlerden yararlanabiliriz (Değer, 2005: 16). Bağlamın “olay”, “dil”, “kişi”,

“zaman” ve “yer”den oluştuğunu söyleyen Değer (2005), bu bağlam bileşenlerini Şekil 4’teki gibi göstermiştir.

Şekil 5

Bağlam Bileşenleri (Değer, 2005: 16)

4.4. Kiplik

4.4.1. Temel Kiplik Kavramları

Kiplik (modality) kavramını daha iyi anlayabilmek için *zaman (time)*, *zaman'ın dilbilgisel ifadesi (tense)* ve *görünüş (aspect)*' ün tanımını da yapmak gerekir. Dildeki zaman kavramı üzerinde düşünce üretirken kullanılan iki terim *time* ve *tense*'dir. Bu terimlerden ilki dildeki işaretlemeyen bağımsız zaman kavramını karşılarken, ikincisi zamanın dildeki işaretlenmiş biçimi ya da gramatikleşmiş zaman için kullanılır (Kerimoğlu, 2011: 72).

Görünüş ise durumun tekrarlanan bakış açısını ifade eden bir dilbilgisi konusudur. Dilbilgisel zaman (*tense*), yüklemın anlattığı olayın gerçek zamanda bulunduğu konumu dilbilgisel olarak gösterirken, *görünüş*, olayın gerçek zaman boyutuna yerleşmiş biçimini gösterir. Örneğin, bir olay geçmişte gerçekleşmekle geçmiş zamana ait olur ama bu olayın geçmişte anlık mı yoksa süremsel mi olduğunu *görünüş* belirler (Göksel ve Kerslake, 2005:339).

Palmer (2001)'e göre *kiplik*, “konuşurun aktardığı olay durumunun taşıyıcısı olan önermeye yönelik tutumunu bildiren dilsel araç” olarak tanımlanmaktadır (Palmer, 2001: 1). Erguvanlı-Taylan (1993), kipliği konuşurun tümcesinde belirttiği olay, iş, durum karşısındaki yaklaşımı ve öznel tutumu olarak değerlendirmekte, dillerde sık rastlanan kiplik ayrımları olarak “*istek, kesinlik, zorunluluk, niyet, tahmin, olgusalılık*” gibi kiplikleri göstermektedir (Erguvanlı-Taylan 1993: 162). Uzun (1998)'e göre kiplik, “konuşurun tümcedeki önermeyi sunuş biçimi, bu önerme karşısındaki tutumdur” (Uzun 1998: 109). Erkman-Akerson ve Ozil (1998) ise kipliği şöyle açıklamaktadırlar: “Konuşur tümce biçiminde somutlaştırdığı önermesine kendi bakış açısını da ekler. Dile getirdiği olaya ya kendi tanık olmuştur, ya başkasının tanık olduğu, başkasından duyduğu bir olguyu anlatmak istemektedir ya da bir tahminde, bir istekte bulunmaktadır. Konuşmacının kurduğu tümcelere kattığı *istek, niyet, olasılık, zorunluluk, tanık olma/olmama* vb. gibi bakış açıları dilbilimde kiplik olarak adlandırılır” (Erkman-Akerson ve Ozil, 1998: 55).

Kip (mood) ve *kiplik (modality)* kavramları birbirinden farklı kavramlardır. Kip, çekimsel eklerle sunulan kipsel özelliklerdir. Kiplik ise, tümcenin tamamı ile belirlenen, bağlam, dünya bilgisi, konuşma ortamı vb. etmenlerin de devrede olduğu bir ulamdır (Uzun, 1998: 20). “Kip kipliğin dilbilgisel biçimidir” (Bybee-Fleischman, 1995: 2).

Kiplik hakkındaki yaklaşımları çözümleyebilmek için *gerçeklere dayanan* ve *gerçeklere dayanmayan* ya da *gerçek* ve *gerçek olmayan* gibi karşıt kavramlarla ilişkilendirerek *kipsel* ve *kipsel olmayan*, *bildirimsel* ve *bildirimsel olmayan* arasında ikili ayırım yapmak mümkündür. Son yıllarda ise bu kavramlar yerine *gerçeklik* “realis” ve *gerçeklik dışılık* “irrealis” kavramları kullanılır olmuştur. Gerçeklik kavramı, durumları gerçek olay durumunun olduğu biçimde, doğrudan algılamayla bilindiğini; gerçeklik dışılık ise olay durumlarını belli bir bakış açısından aktarıldığını anlatmak için kullanılmaktadır. (Palmer, 2001: 1-2).

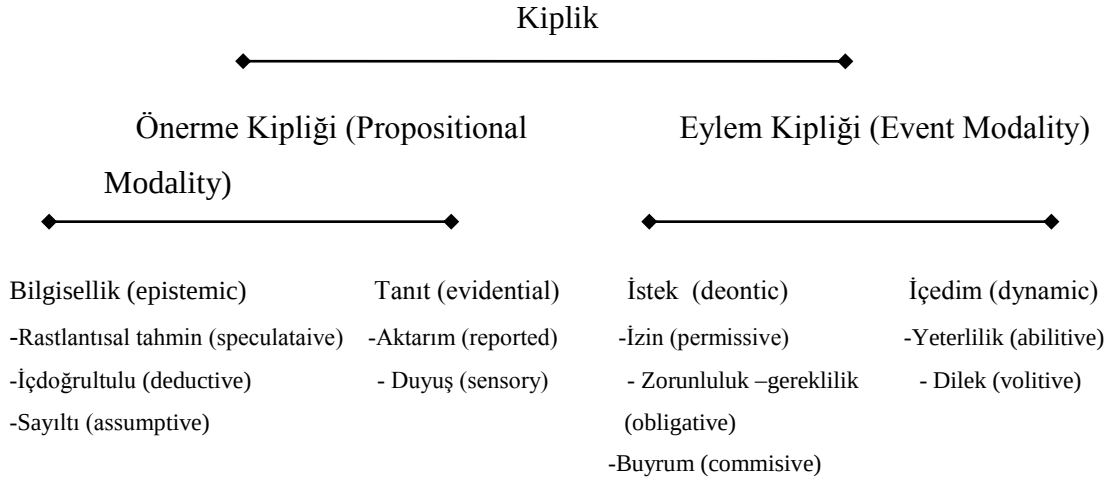
Gerçeklik ve gerçeklik dışılık kavramlarının açıklanmasında kanıtlama temel kavramdır. Kiplik anlatımlarındaki kanıtlamada önermenin bildirimsel ya da istek değeri taşıması, o önermenin gerçeklik ya da gerçeklik dışılık özellikli kabul edilmesine etkindir. Nesnel ise kanıt gösterilen, öznel ise kanıt gösterilmeyen kodlamaya sahip olduğu kabul edilir (Palmer, 2001: 3-4).

Kiplik dilde; biçimbilimsel, sözcüksel, sözdizimsel veya bürünsel gibi birçok yolla ifade edilebilir (Bybee ve Fleishman, 1995:2). Palmer (2001) kipliği,

- i. Eylem Kipliği
 - a. İstek Kipliği
 - b. İçedim Kipliği
- ii. Önerme Kipliği
 - a. Bilgisellik Kipliği
 - b. Tanıt Kipliği

şeklinde sınıflandırmaktadır. Palmer’ın bu iki temel tür altında kip ve kiplik dizgesi sınıflandırması daha kapsamlı olarak Corcu (2005) şeması kullanılarak gösterilebilir.

Şekil 6
Kiplik Türleri (Corcu, 2005: 2)

Bilgisellik kipliği, konuşucunun sunduğu önermenin gerçekliğiyle ilgili yargısını; tanıt kipliği, konuşurun sunduğu önermeyle ilgili gerçeklik kanıtını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, tanıtın aynı zamanda bilgisellik içinde de yer alabilecekleridir, çünkü kanıtlar belli yargıların oluşmasında temel rol oynarlar. Ayrıca içdoğrultulu kiplik hem bilgisel hem de tanıtlayıcı kiplikte bulunabilir. Bilgisellik içindeyken belli bir yargı değerini göstermektedir, tanıtlayıcı içindeyken ise kanıtlara dayalı çıkarımları belirtir. İstek kipliği konuşur dışındaki etmenlerle belirlenen olay durumları ile ilgili, içedim kipliği ise konuşurun içsel özelliklerine dayalı olarak gerçekleşmesi olanaklı olay durumlarıyla ilgili yargıları yansıtır (Palmer, 2001: 10-11).

Lyons (1977), nesnel ve öznel olmak üzere iki sınıflama yapmıştır. Nesnel kiplik anlatan tümcelerde konuşur tümcesinde ifade ettiği önermenin doğruluğunu yükümlenir. Bu önerme dinleyen tarafından reddedilebilir, sorgulanabilir veya gerçek olarak kabul edilebilir. Öznel bilgisellik kipliği ise konuşanın sözcesinde gizlediği önermenin sınırlarını belirlemediği açıkça “böyle diyorum” demediği anlatımlardır. Düşünceler, başkalarından duyulmuş olaylar, geçici çıkarımlar bu kiplikle ifade edilir (Lyons, 1977: 798, 799). Frawley (1992) ise bilginin kaynağı,

yönü (benden başkalarına, başkalarından bana) ve uzaklığın araştırılması gerektiğini düşünmektedir.

Bunun yanında Frawley (1992) bilgisellik kipliğinin derecelerini belirlemeyi önermiştir. Bu çerçevede bilgisellik kipliği düşük, orta ve yüksek derece kesinlik olarak üçe ayrılabilir. Düşük dereceli kesinlik hiçbir kanıt verilemeyen önermeleri, yüksek dereceli kesinlik ise kanıtlanmaya gereksinim duyulmayan önermeleri açıklamaktadır (Ruhi, Zeyrek, Osam, 1997: 106). Sweetser (1992) bilgiselliğin eğretilme yoluyla yükümlülüğten türemiş kiplik olduğunu savunmaktadır. Bu savda temel düşünce dış dünyayı anlamak için kullandığımız dili anlalsal dünyamızı oluşturmak için kullandığımız ve bunu eğretilme yoluyla yaptığımız görüşüne dayanmaktadır. Bu nedenle yükümlülük kipliği bilgisel düzleme uzanmıştır. Sözeylemler, belirteçlikler, neden gösteren bağlaçlar ve koşullu tümceler incelendiğinde bütün bu dilbilimsel varlıkların gerçek dünyaya olduğu kadar bilgisel dünyaya da uygulanabileceği görülmektedir (Sweetser, 1992: 50-75).

Palmer (2001), Coates (1983) ya da Papafragou (2000)'in tersine kipliğin biçimsel sunumuna odaklanmış anlamsal ve edimsel etmenleri görmezlikten gelmiş ve dillerde kiplik sunumlarından sadece kip ve eylem kiplikleri gibi iki dilbilgisel belirticiye odaklanmıştır. Bybee (1994) de kipliğe biçimsel bakış açısıyla bakan diğer isimdir ancak kipliği anlamsal boyuta çeken Bybee (1994), istek ve içedim kipliğini kılıcı-odaklı şeklinde çözümleyerek kipliği *konusur-odaklı* ve *kılıcı-odaklı* olmak üzere sınıflandırmıştır. Kılıcı-odaklı kiplik konuşur odaklı kipliğin, bilgisellik kipliğinin aksine dolaylı aktarılmamış, değişikliğe uğramamış, bağımlı olmayan ifadelerdir. Kipliğin kullanımsal boyutunu inceleyen başlıca çalışma Lakoff (1972) tarafından gerçekleştirilmiş, Kratzer (1991), Sweetser (1990), Nuyts (2001) ve Papafragou (2000) aynı soruya yanıt vermeye çalışan araştırmacılar olmuştur. Coates (1983) İngilizcede sözdizimsel, bağlamsal ve anlamsal etmenleri kiplik eylemlerinin anlamlarını yorumlama sürecine dahil ettiği büyük bir çalışmaya imza atmıştır (Aktaran Corcu, 2003: 42-43).

Papafragou (2000) de kullanımsal çözümleme yapan bir çalışma yapmış, Sweetser (1990) gibi aynı biçimdeki kiplik belirticilerinin farklı kiplik değerlerindeki kullanımlarını açıklamayı denemiş, kiplik çalışmalarına “bağıntı kuramı” (revelant theory) adıyla yeni bir yaklaşım getirmiştir. Ona göre kiplik eylemlerinin farklı anlamları kök ile bilgisellik bu eylemlerin “anlamsal içerik”inden çıkmıştır eylemi kullanımsal olarak değerlendirmesiyle birlikte anlamı belirlemiştir (Papafragou, 2000, 9).

A. Kratzer ve A. Papafragou gibi araştırmacıların vurguladığı gibi, kiplik işaretleyicileri temel olarak bağlamcıl (context dependent) dil öğeleridir. Yani neyi işaret ettikleri ancak bağlamla belirginleşir. Kiplik tartışmalarının vazgeçilmez konuları olan belirsizlik ve çok anlamlılık, çoklukla işaretleyicilerin kullanıldığı bağlamsal çerçevenin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ögenin hangi anlam için kullanıldığı içinde geçtiği bağlam olmaksızın kesin bir biçimde belirlenemez. Bağlam, iletişim öğelerinin doğru sınıflandırılmasında, iletişim amaçlarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Konuşmanın geçtiği mekan, dinleyici ve konuşurun eğitim düzeyi, meslekleri vb. pek çok öge de yorumların türleşiminde etkindir. Edimbilimsel yaklaşımların kiplik işaretleyicilerin alanlarının belirlenmesinde göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Kerimoğlu, 2011:105, 106).

4.4.2. Türkçede Kiplik

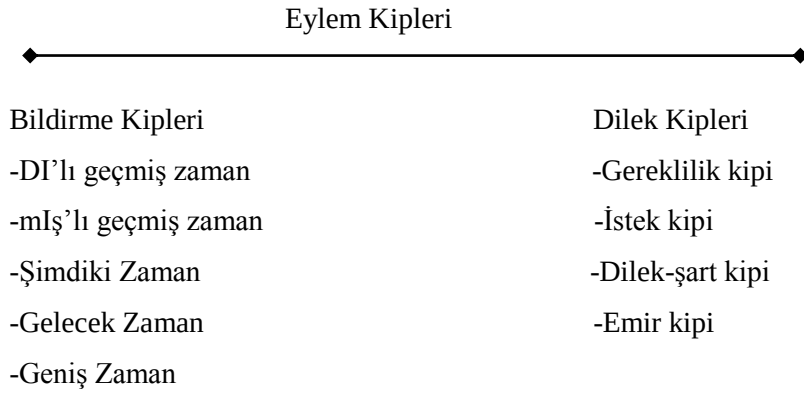
Latince “modus” sözcüğünden türeyip Türkçede “biçim, kalıp” anlamına gelen kip ve kiplik olgusu Türkçenin geleneksel dilbilgisi bakış açısına göre çoğu zaman, zaman olgusuyla birlikte düşünülmüş ve bu düşünüş kiplik konusunun araştırılmasında karmaşıklığa yol açmıştır (Korkmaz, 2003: 567). Korkmaz (2003)’ün kiplik olgusunda karmaşıklığa yol açma sebebi olarak zaman, görünüş ve kiplik ayrımlarının yapılmadığını söylemesi modern dil çalışmalarınca kabul edilebilir bir saptama olsa da Türkçede kip ve kiplik olgusu üzerine düşünülmüş tüm görüşlere yer vermeye çalışmak gerekmektedir.

4.4.2.1. Geleneksel Dilbilgisinde Kiplik

Geleneksel dilbilgisi çalışmaları çerçevesinde kiplik “eylem üzerine zaman ve anlam özelliklerine göre değişik eklerle gerçekleşen tamamen biçimsel bir değişiklik” olarak tanımlanmaktadır (Gencan, 2002: 275; Ediskun, 1999: 173). Bununla birlikte hem Gencan (2002) hem de Ediskun (1999), “eylemdeki kip türlerini açıklarken her biri için anlamsal özellikleri de belirlemektedir. Bu çalışmalarda belirlenen biçimsel kip sınıflandırması şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 7

Geleneksel dilbilgisine göre Türkçedeki eylem kipleri sınıflandırılması

Şekil 6’daki Geleneksel dilbilgisine göre Türkçedeki eylem kipleri sınıflandırılmasına göre zaman ve görünüş de kip içinde ele alınmaktadır. Biçimsel bir bakış açısı yansıtan bu sınıflandırma dilbilim alanında yapılan modern dil çalışmalarına taban oluşturması açısından son derece önemlidir.

4.4.2.2. Modern Dilbilimde Kiplik

Dilbilim alanında kiplik üzerine yapılan çalışmalar, geleneksel dilbilgisi belirlemelerini tamamen değiştirmiş değildir. Ancak bazı araştırmacılar konuyla ilgili çelişkileri dile getirmekten de kaçınmamış ve bununla birlikte Türkçe kiplik özelliklerini daha ayrıntılı ve modern dil inceleme yöntemleriyle ortaya koymaya çalışmıştır.

Kerimoğlu (2011) kiplik kavramına üç temel bakış açısı olduğunu söylemektedir. İlk bakış açısına göre kiplik önerme karşısında konuşurun tutumunu (bilgi temelli, istek temelli vb.) bildiren kategoridir.

- (1) a. Gelecekte Marmara’da büyük bir deprem olabilir.
- b. Ders bitti. Teneffüse çıkabilirsiniz.

Örnek 1a’da konuşur bilgi temelli bir tahminde bulunurken, 1b’de istek temelli bir kavram olan izin verme eyleminde bulunmaktadır.

İkinci bakış açısı önermenin gerçeklik derecesi konusuna odaklanır. Konuşurun önermenin gerçekliğine dair durumunu yorumlar. Buna göre dünya gerçek olaylar ve durumlar ile gerçek olmayan olaylar ve durumlar olarak ikiye ayrılır.

- (1) c. Cansu şu an ders çalışıyor.
- d. Cansu şu an ders çalışıyordur.

1c’de konuşur gerçek kanıtlanabilir bir olaydan söz ederken, 1d’de gerçekliği henüz kanıtlanabilecek durumda olmayan gerçek dışı bir durum ifade edilmektedir.

Üçüncü ve mantık kökenli bakış açısı önermenin sunduğu bilginin dünya bilgisiyle uyumuna odaklanır. Buna göre önerme ya tersi mümkün olmayan zorunlu bir bilgi içermektedir ya da dünyaya dair bir olasılığı dile getiren olası bir önermedir.

- (1) e. İstanbul Türkiye’nin en çok insan yaşayan kentidir.

f. Yarın akşam dışarıda yemek yiyelim mi?

1e’de zorunlu bir önerme söz konusudur çünkü konuşurun ifadesi dünya bilgisiyle uyuşan, aksi mümkün olmayan bir önermedir. 1f’deki önerme ise kanıtlanabilirliği sınamamayacak durumda olan geleceğe yönelik bir istek bilgisi içerdiğinden olası önermedir (Kerimoğlu, 2011: 23).

Uzun (1998)’e göre kip konuşucunun tümcedeki önermeyi sunuş biçimi, bu önerme karşısındaki kişisel tutumudur. Ona göre haber bildirme kipleri yalnızca zaman üzerine biçimlenirken, isteme ya da isteklenme kipleri doğrudan kipsel alt türlere ayrılmaktadır. Bu durumun sorgulanması gereken bir belirleme olduğu, bildirme kiplerini zaman anlamlarıyla adlandırırken (geniş zaman, şimdiki zaman gibi), istek kiplerinin neden zamandan soyut olarak sunulduğudur. Türkçenin geleneksel dilbilgisinde isteme kipleri zamansız mı kullanılmaktadır, bu sorgulanması gereken bir durumdur (Uzun,1998: 106). Kocaman (1983)’e göre ise kip eylemin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istediğini belirten ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir dilbilgisel ulam; betimleme, istek, dilek ve zorunluluk gibi olguları belirleyen bir dilbilgisel ulamdır. Ayrıca ona göre kip olgusu sadece eyleme özgü bir olgu değildir. “Mutlaka”, “belki” gibi eylemi etkileyen sözcükler sözceleyen eylemi sunduğundaki tavrını da kodlayan belirticiler olarak işlev görmektedirler; eylemle doğrudan ilişkileri ve sözceleyen tavrını tümceye yansıtan belirticiler olmaları nedeniyle de kip olgusu içinde düşünülmelidirler (Kocaman, 1983: 81).

Türkçede kiplik üzerine ortaya konan düşünce ve yorumlar sonucunda Türkçede kipliğin hangi durumlarda görüldüğünü ortaya koymak gerekir.

Türkçede daha önce yapılan çalışmalarda “kiplik”in;

- (i) eylem ulamı olan çekim biçimbirimleri ile (-mAII; -Abil; -sA; -(A/I)r; -DIr, -AcAk vb.) (A. Aksu Koç, 1998; Corcu, 2005; Göksel ve Kerslake, 2005),

(ii) kip belirteçleri ile (mutlaka, herhalde, belki vb.) (Kocaman, 1990; Ruhi, 2002),

(iii) kip yüklemleriyle (gerek-; lazım-; zorunda-) (Kocaman, 1990, Özsoy ve Taylan, 1993; Ruhi ve diğ. 1997; Corcu, 2003),

(iv) bürünsel (emir, yasaklama) öğelerle (Corcu, 2003)

ifade edildiği, ve ayrıca,

(v) Söylem çerçevesini belirleme özelliği olduğu (Uzun ve Emeksiz, 2004) belirtilmiştir (Aksu & Fidan, 2011: 236).

Göksel ve Kerslake (2005) Türkçede kipliğin eylem ulamı olan çekim biçimbirimlerini belirlemek için zaman ve görünüş soneklerini belirlemiştir. Türkçede ana tümce aşağıdaki zaman/görünüş soneklerinden biriyle belirtilir. Bunlar konuşmacıya doğrudan bilinen bir gerçeği sunar (Göksel ve Kerslake, 2005:338).

(i) eylem tümcelerinde : -DI, -(I)yor, -mAktA

(ii) ad tümcelerinde: belirticisiz ya da -(y)DI.

Göksel ve Kerslake (2005)'e göre Türkçede eylem ulamı olan çekim biçimbirimleri şu şekilde sunulabilir.

(i) Genelleştirilmiş, genel bir kural ya da durum: -(A/I) r / -mAz, -Dır

(ii) Önerme veya varsayım: -(A/I) r / -mAz, -Dır, olacak, olmalı.

(iii) Olabilirlik ve gereklilik bildiren bir durum ya da olay: -(y)Abil /-AmA, -mAII.

(iv) Doğrudan kazanılmış esaslara dayanmayan bilgilerde: -mİş, - (y)mİş.

(v) Bir durum ya da olayın isteğinin ifade edilmesi: buyrum kipi, istek kipi, şart bildirme ya da geniş zaman biçimleri.

Türkçede -mİş ve -(y)AcAK sonekleri bazı bağlamlarda kip olarak görülür. Dilbilgisel açıdan -mİş soneki ardından -(y)DI, -Dır ya da ol- geldiğinde belli bir zaman/görünüş bildirmez. Bunun gibi -(y)AcAK da bağlamda kipsel mi, kipsel olmayan mı, yani gelecek zamanda mı yoksa varsayım mı olduğu konuşanın bağlamında anlaşılır (Göksel ve Kerslake, 2005:339). Kiplik belirticilerinin

anlamalarını belirlemek için belirli bir bağlam oluşturmak ya da bağlam içindeki kullanımlarına bakmak bu anlamda önem taşımaktadır.

Kocaman (1983: 81)'e göre kip eylem dışında kip belirteçleriyle de belirlenebilir. Ona göre, *herhalde, belki, neredeyse* gibi belirteçler eylemlere olasılık, tahmin vb. anlamlar kazandırır. Bununla birlikte Kocaman (1983: 85), kipin tümceyle sınırlandırılmayacak kadar çok yönlü olduğunu ve tümceler üstü birimlere göre de ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, söylemin ve bağlamın kiplik yorumlarında belirleyici olduğunu, biçimlerin görevlerini söylemin belirlediği sonucu çıkmaktadır.

Uzun ve Emeksiz (2004) ise kip anlatımı ve söylem yapısı arasındaki ilişkiye yönelik bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma, kipin söylem tarafından belirlenme ve anlamlandırılma sürecinin, “gerçeklik / karşı-gerçeklik kipliği” söz konusu olduğunda tersine işlediğini, yani, *kipin kendisinin söylemin çerçevesini belirlediğini* söylemektedir (Uzun ve Emeksiz, 2004:283).

4.4.3. Türkçede –Dir Biçimbirimi

Bugüne kadar Türkçede –Dir biçimbirimiyle ilgili yapılan çalışmalarda, Türkçe dilbilim sözlüklerinde ve Türkçenin dilbilgisini betimleyici bir biçimde ele alan dilbilgisi kitaplarında –Dir sonekiyle ilgili biçimsel, anlamsal ve kullanımsal olarak türlü açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamaları sınıflandırmak gerekirse –Dir biçimbirimiyle ilgili açıklamalar şu şekilde gözlemlenebilir.

–Dir biçimbirimi;

- (i) Yüklemi özneye geniş zamanla bağlayan öge, ekeylemin 3. kişisi olarak koşaç /bildirme eki (copula) (Kocaman & Osam, 2000; Vardar, 2002),
- (ii) Şimdiki zaman ve geniş zamanda kesinlik, olasılık ve tahmin bildiren koşaç eki (Ergin, 1993; Gencan, 2002; Korkmaz, 2003; Demir, 2006),
- (iii) Kiplik belirticisi ve koşaç eki (genelleştirme, kesinlik-olasılık-tahmin-çıkarım vb.) (Kornfilt, 2001; Göksel ve Kerslake, 2005),

(iv) Kiplik belirticisi (bilgisellik kipliği, gerçeklik-gerçeklik dışı, kesinlik-olasılık-tahmin-çıkarım vb.) (Sözer 1980; Tura Sansa 1986; Tosun 1988; Bassarak 1997; Cem, 2005; Kerimoğlu, 2011) olarak ele alınmış ve incelenmiştir.

Bugüne kadar –Dİr sonekinin açıklanması için yapılmış çalışmalarda bir sınıflama yapabilmek için –Dİr soneki klasik dilbilgisine göre ve modern dilbilim çalışmalarına göre açıklanacaktır.

4.4.3.1. Klasik Dilbilgisinde –Dİr Biçimbirimi

-Dİr sonekinin incelenmesinde bugüne kadar yapılan çalışmalarda çoğu araştırmacı ve yazar –Dİr biçimbirimi ile ilgili dilbilgisel bir sınıflama yapabilmek amacıyla kuramsal adlandırmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda çoğu araştırmacı –Dİr biçimbirimine “yüklemi özneye geniş zamanla bağlayan öge”, “ekeylemin 3. kişisi olarak koşaç / bildirme eki (copula)” / “ekeylem” adlandırmasını yapmış “olumsuzu “*değil*” sözcüğüyle yapılır ve kesinlik / olasılık bildirir.” şeklinde açıklamalarda bulunmuş ve bazı belirteçlerle anlamlarının belirlendiğini ifade etmiştir (Banguoğlu, 1998: 475; Gencan, 2002: 378; Ediskun, 1999: 188; 2004: 82; Korkmaz, 2003: 421; Demir, 2006: 441; Ergin, 2009: 330-331; Kornfilt, 1997: 81; Göksel vd, 2005: 80; Underhill, 1997: 31).

Ergin (2009)’a göre üçüncü kişi bildirme eki olan -Dİr biçimbirimi son zamanlarda bu kullanımını yitirmiştir. Ona göre, bu biçimbirim şimdiki zaman, kuvvetlendirme ve ihtimal bildirir. Ergin (2009) bunu şu şekilde ifade etmektedir:

Aslında üçüncü şahıs bildirme eki olduğu için bu ek tabii önce fiil çekimlerinin yalnız üçüncü şahıslarında kullanılmıştır. Fakat sonradan diğer şahıslara da alarak son zamanlarda kullanım sahasını bir hayli genişletmiş, böylece fiillerde üçüncü şahıs ifadesini kaybederek fiillerin şimdiki zaman birleşik çekimini yapan bir ek durumuna gelmiştir. Ekin şimdiki zaman, kuvvetlendirme ve ihtimal olarak üç fonksiyonu vardır. Çok defa bu üç fonksiyonu birbirine karışmış bulunur. Asıl fonksiyonu olan şimdiki zaman ifadesi bugün pek belirtmemekte kipleri şimdiki zamana naklederken de bilhassa kuvvetlendirme ve ihtimal ifadesini ortaya koymakta, böylece bu birleşik biçimi zaman biçiminden çok şekil çekimi

haline sokmaktadır. Onun için bu birleşik çekime kuvvetlendirme ve ihtimal adını veriyoruz. Bununla beraber şimdiki zaman birleşik çekimi de denebilir (Ergin, 2009: 330-331).

Ergin (2009) -Dİr biçimbiriminin -dır,-dir,-dur,-dür,-tır,-tir,-tur,-tür şekillerinde tüm çekimlerini şu şekilde açıklamıştır: Geniş zamanın tekil ve çoğul birinci ve ikinci kişilerinde, *bilirim-dir*, *bilirsin-dir*, *biliriz-dir* örneklerindeki gibi; şimdiki zamanın tekil ve çoğul bütün şahıslarında, *biliorum-dur*, *bilyorsun-dur*, *bilior-dur*, *bilioruz-dur*, *bilyorsunuz-dur*, *biliorlar-dır* örneklerindeki gibi; öğrenilen geçmiş zamanın bütün kişilerinde, *bilmişim-dir*, *bilmişsin-dir*, *bilmiş-tir*, *bilmişsiz-dir*, *bilmişsiniz-dir*, *bilmişler-dir* gibi; gelecek zamanın tekil ve çoğul ikinci, üçüncü kişilerinde, *bileceksin-dir*, *bilecek-tir*, *bileceksiniz-dir*, *bilecekler-dir* gibi; gereklilik kipinin tekil ve çoğul bütün şahıslarında, *bilmeliyim-dir*, *bilmelisin-dir*, *bilmeli-dir*, *bilmeliyiz-dir*, *bilmelisiniz-dir*, *bilmelidir-ler* ve *bilmeliler-dir* (az kullanılmakta) gibi; ad kökenli sözcüklerin ise yalnızca şimdiki zamanına, bu zamanın da tekil ve çoğul birinci, ikinci kişilerine kuvvetlendirme ve ihtimal eki *öleyim-dir*, *öylesin-dir*, *öleyiz-dir*, *öylesiniz-dir* örneklerindeki gibidir. Ayrıca ona göre, -Dİr eki istek kipinin tekil ve çoğul ikinci kişilerine, *bilesin-dir*, *bilesiniz-dir* şeklinde getirilir ve görülen geçmiş zaman, emir çekimleri ve şart çekimine getirilmez (Ergin, 2009: 331).

-Dİr biçimbirimi kökenbilimsel olarak Gencan (2002: 377)'ye göre *turmak*, ya da *durmak* ekeyleminin geniş zamanı olan *turur* ya da *durur*'dan gelmedir. Divan-ü Lugat-it Türk'te şöyle açıklanır:

a) TURUR: Bu muzari (geniş zaman) fiilidir, mazişiz ve mastarsız; anlamı: “odur” demektir. “Ol taşturur” sözünde olduğu gibi ki, “o taştır” demektir ve yine “ol kuşturur” denir ki, “o kuştur” demektir. Bu söz bağlantısıdır.

b) TURUR: Mazisi ve muzarii olmayan bir müstakbel (gelecek zaman) fiilidir. Bu kelime bir şeyin, söylendiği zaman bir yerde durduğunu ve bulunduğunu haber verir. “ Ol ewde turur” denir ki, “o, evde hazırdır, bulunuyor” demektir.

Gencan (2002) örnek 1’de Divan-ü Lugat-it Türk’te “turur” biçimindeki ek eylemin 14. yüzyıla doğru takılaştığını ve sık gösterildiğini Mevlit (Süleyman Çelebi), alıntısından ikilikle belirtmiştir.

Örnek 1. Birdir ol, birliğine şek yok**turur**

Gerçi yanlış söyleyenler çok**turur**.

Gencan (2002)’ye göre –dir ekeylemi eklendiği sözcükleri kesinlik anlamıyla yüklem yapar (Gencan, 2002: 378). Ekeylemlerde olumsuzluğu ‘değil’ sözcüğü katar (Gencan, 2002: 379). Yine ad tümceleri başlığı altında ekeylemi açıklayan Gencan (2002) ad tümcelerinin yüklemelerinin ekeylemle biçimlendiğini ekeylemin geniş zamanıyla yüklem olanların tümceleri kesin yargılar için kullanıldığını söylemekte ve kesinlik ayırtısı katmak için çekimli eylemlere getirilen “*okullar açılacaktır*, *hava serinlemiştir*” tümcelerinde “*açılacak*” ve “*serinlemiş*” sözcüklerinin eylem ve sıfat sayılabileceğini, ancak Falih Rıfkı Atay’dan alıntıladığı Örnek 2’deki –dir’le biten kişilerle çekimlenmiş eylemleri eylem tümcesi saydığını söylemiştir (Gencan, 2002: 379).

Örnek 2. Yere düşen sancağın nasıl kaldırılacağını görmüşsünü**zdür**.

Gencan (2002) ‘Birleşik Zamanlı Eylemlerde Olumsuzluk’ başlığı altında “asıl eylem olumsuz, ekeylem olumlu olur” açıklamasını yapmış, ekeylemin 3. kişisi olarak –dir biçiminin birleşik zaman anlatımında sık kullanıldığını öne sürmüştür. Örnek 3’te ise –de,-den,-e takılı sözcüklere gelip çoğullanabildiğini belirtmiş, Örnek 4’te ise –dir’in çok sık düştüğünü söylemiştir (Gencan, 2002: 390).

Örnek 3. Komşular evlerinded**dir**. Çocukları bahçeded**dir**ler.

Örnek 4. İstanbul bir sonbahar şehri. Baharına güvenilmez. Yazı pek değişik havalı. Serin semtlerinden çoğu rutubetli...

Aksan (1999: 17) Türkçede ad soylu öğelerin yüklemleşmesini sağlayan sonekleri sıralamış ve 3.tekil kişi (o) sonekini –*Dir* biçiminde belirlemiş ve olumsuzunun “değil” sözcüğüyle yapıldığını söylemiştir. Ayrıca Aksan (1999) –*Dir*

biçimbiriminin ekeylem olarak gerçeğin belirlenmesinde ve resmi açıklamalarda kullanıldığını günlük konuşmalarda kullanılmadığını öne sürmüştür.

4.4.3.2. Modern Dilbilimde –Dİr Biçimbirimi

Cem (2005: 12) -Dİr biçiminin kiplik ulamı içerisinde değerlendirilmesini söyleyerek –Dİr biçimbiriminin biçimsel olarak bir sınıflamasını yapmıştır. Ona göre -Dİr eki adıl ya da eylemcil yüklemlere eklenir. Adıl yüklemlerde ad / sıfat / yer, zaman belirteci +kişi eki + -Dİr olarak (*Ali evdedir, Sen yorgunsundur, Toplantı buradadır*) biçimlenirken, eylemcil yüklemlerde zaman, görünüş ya da kiplik belirten –miş, -(I)yor, -AcAK, -mAİİ, -mAkTA ekleri + kişi eki + -Dİr şeklinde (*Ayşe eve gidiyordur, Ayşe eve gelmiştir, Ahmet yarın seni arayacaktır*) biçimlenmektedir. -Dİr eki sonuna eklendiği sözcükteki sessel ortamdan etkilenecek biçim değiştirir. Yani, eklendiği sözcüğün son hecesindeki ünlü ile uyum gösterir (-Dİr, -Dİr, -Dİr, -Dİr) ve / veya sözcüğün sonundaki ünsüzün ötümsüz olduğu durumlarda, yani /f, s, t, k, ç, ş, h, p/ seslerinden sonra, / d / sesi ötümsüzleşerek / t / ye dönüşür.

Cem (2005)'e göre bir kiplik belirticisi olan –Dİr, konuşurun, genel geçer olgulardan ya da evrensel gerçeklerden söz ettiği; (*Kızılırmak Türkiye'nin en uzun ırmağıdır; Türkler tarih boyunca hep Anadolu'da yaşamışlardır*), kesinlik bildirdiği (*İlk üç gün ödeme yapmayan öğrencilerin kayıtları silinecektir*), olasılık ya da tahmin yürüttüğü (*Pierre herhalde bu saatte okuldadır, telefonuna cevap vermez*) ve belli ipuçlarından yararlanarak çıkarım yaptığı (*Dün gece çok az uyudun, uykun gelmiştir senin*) tümcelerde yer alır. Ona göre yabancılara Türkçe öğretiminde -Dİr ekinin kullanım boyutuna ilişkin olarak –Dİr eki almış tümceler ile –Dİr eki almamış tümceler arasındaki farkı algılayabilmeli ve buna yönelik olarak da hangi durum bağlamlarında –Dİr ekini kullanacaklarını hangilerinde ise kullanmayacaklarını öğrenmek durumundadırlar. Ayrıca yabancılara Türkçe öğretiminde bağlamın önemini vurgulayan Cem (2005) –Dİr biçimbiriminin dilsel bağlam boyutunda ele alındığında, söylemde –İr eki ile –Dİr ekinin, Ø ile –yor'un eşdizimsel olarak yer aldığını öne sürmektedir ve bu bilginin öğretim malzemesine aktarılması gerektiğini

ve böylece Türkçedeki dilsel yapıların söylemsel özelliklerinin öğrencilere sezdirileceğini vurgulamaktadır.

Bazı araştırmacılara göre ise -DIr biçimbirimi hem koşul belirticisi hem de kiplik belirticisidir. Göksel ve Kerslake (2005)'e göre de bir koşul belirticisi olan bu biçimbirimin ilk görevi genelleştirme kipliği belirticisidir ve adıl yüklemelerde Örnek 5'teki gibi bir konuyu sınıflandırıp tanımlayabilir. Tahmin bildiren -DIr ise örnek 6a, 6b ve 6c'deki gibi her zaman 3. kişi bildirmez; bunun yanında birinci kişi ve ikinci kişi de bildirir.

Örnek 5. Biyoloji canlıları inceleyen bir bilim dalı-**dır**.

Örnek 6. a. *İnşallah* sınavda başarısız değil-im-**dir**.

b. *Herhalde* bu işi doğru yap-mış-ız-**dır**.

c. *Mutlaka* bugün haber ver-ecek-ler-**dir**.

Göksel ve Kerslake (2005: 297) resmi yazılardaki -DIr kullanımı başlığıyla eylemcil yüklemelerde bir sınıflama yapmış ve hangi zaman ve görünüşlerden sonra gelebildiğini şu şekilde açıklamıştır.

Örnek 7.

-mİştIr	-DI	geçmiş zaman, bitmişlik görünüşü
-(y)AcAktIr	-(y)AcAK	gelecek zaman
-mAktAdIr	-(I)yor, -mAktA	şimdiki zaman, süren görünüş ya da alışkanlık görünüşü

Göksel ve Kerslake (2005)'e göre akademik ve diğer resmi yazılarda ya da resmi bildirimlerde (radyo ve televizyon gibi) -DIr ekinin kullanımı ad tümcelerindeki -DIr anlamında değildir. Bu bildirimlerde örnek 8a ve 8b'deki gibi -DIr eylemsel biçimler olan; “mİş, -(y) AcAK, -mAII, -mAktA”dan sonra gelir.

Örnek 8. a. Osmanlı Türkleri de bu kültüre katkıda bulunmuşlardır.

b. Bu teknik, [yüzeysel yapıları farklı olan eserlerin karşılaştırılmasını] kolaylaştıracaktır. (Göksel ve Kerslake, 2005:297)

Kerimoğlu (2011) kiplikle ilgili çalışmasında –Dİr biçimini kullandığı örnek tümcesinden hareketle kiplik ulamı hakkında bilgi vermiştir. Ona göre örnek 9’daki tümcede zaman, mekan, cinsiyet, görünüş gibi pek çok kategorinin bu tümcede temsil edildiğini görürüz. Bu kategoriler tümcedeki yüklem ve öznenin çeşitli olanaklarını sunarken, tümce üreticisinin bakışı hakkında tek ipucu veren öge –Dİr ekidir. Bu ek ile biz konuşurun ifade ettiği hakkında kesinlik ya da olasılık yönünde bir düşüncesi olduğunu anlarız. Kiplik öğeleri işte bu temelde incelenir. Diğer kategoriler tümcedeki iki ana ögenin (özne- yüklem) etrafında şekillenir. Kiplik ise kategori olarak çoklukla -yalnızca yüklemle ilişkilendirilenler varsa da –metin üreticisiyle yüklem ilişkisinde aranır (Kerimoğlu, 2011: 4).

Örnek 9.

Kardeşim Ayşe’yle dün Ankara’da buluşmuştur.

Ayrıca Kerimoğlu (2010), Türkçedeki 3. kişiyle ilgili sorunlar üzerine yazdığı makalesinde –Dİr biçimbiriminin koşaç kabul edilmesi durumunda, İngilizcede koşaç olarak kabul edilen “am, is, are” olmadan doğru olamayacağını (He a doctor) ancak Türkçede “-Dİr” biçimbirimi olmadan da (O doktor) tümcenin dilbilgisel olabileceğini vurgulamıştır.

-Dİr biçimbiriminin bilgi kipliği ulamında değerlendirilmesi gereken bir kiplik belirticisi olduğunu söyleyerek kesinlik ve düşük kesinlik (olasılık) bildirdiğini söylemektedir. -Dİr biçimbirimi geniş zaman, şimdiki zaman ve kişi bildiren bir koşaç değildir, adlara ve eylemlere eklendiğinde konuşurun olasılık ve kesinlik içeren bilgi ve inançlarını belirten kip-kiplik ulamının bir ögesidir. Ona göre bilgi kipliğinin hangi alt kategorisinde olduğu ve kesinliğin hangi derecesini bildirdiği bağlama göre belirlenir (Kerimoğlu, 2010:1624-1627).

-Dİr biçimbirimiyle ilgili kiplik belirticisi olduğunu savunan diğer bir çalışma da Tura Sansa (1986) tarafından yapılmıştır. Tura Sansa, (1986:145) ad ve eylem tümcelerinde son parça olarak görülen –Dİr biçiminin biçimsel olarak bir

betimlemesini yapmış ve ad soylu ve var-yok tümcelerinde zaman (tense) belirticisinin yer almadığını, eylem tümcelerinde –mİş, Iyor, -AcAK, -mAİ ve –mAktA belirticileriyle yer aldığını açıklamıştır. Anlamsal olarak ise –Dİr biçimini gerçeklere dayalı (factive) ya da gerçeklere dayalı olmayan (nonfactive) kiplik belirticisi olarak sınıflandırmıştır. Gerçeklere dayalı sözcelerde –Dİr’in varlığının uzun bir zaman ekseninde geçerliği ya da sürekliliği vardır; tanımlayıcı ve açıklayıcı özellik ön plandadır. Normalde bütün ad tümceleri genel durumlar, evrensel gerçekler ve belirli genelleştirmeler ifade eder, ancak –Dİr’la birlikte ayrıca tanımlayıcı, açıklayıcı-betitleyici bilimsel açıklamalar ve sınıflamalar ifade eder. Örnek 10a ve 10c’de –Dİr biçimi bulunmamaktadır ve 10b ve 10c’de –Dİr’in son parça olarak görüldüğü tümcelerle aralarında anlamsal ve kullanımsal olarak fark bulunmaktadır. Tümcelerin söylendiği olay, yer, dil, kişiler ve zaman yani bağlamı oluşturan bağlam bileşenleri önem kazanmaktadır. Örnek 10a, 10b, 10c, 10d hepsi de gerçeklere dayalı sözlerdir, ancak –Dİr’in kullanılmasının bir amacı vardır.

Örnek 10. a. Ben çok sabırlı biriyim.

b. Ben çok sabırlı biriyimdir.

c. Konya Ankara’ya uzak değil.

d. Konya Ankara’ya uzak değildir.

Gerçeğe dayalı olmayan sözcelerde ise tahmin-öngörü ifade eder. Doğrudan ya da açık gözlemler değil, önceki deneyimlere bağlıdır ve konuşur öngöründe bulunur. Konuşurun tahmini belki gerçekleştirilmiş olmayabilir bu yüzden gerçeklere dayalı değildir. Normalde gerçeğe dayalı durumları ifade eden –Iyor, -Dİr biçimleriyle birleştğinde gerçeğe dayalı olmayan durumları ifade eder ve konuşura göre bir olasılık ve gereklilik ifade edebilir (Tura Sansa, 1986:146). Örnek 11a, 11c ve 11e’de gerçeğe dayalı bir durumdan bahsedilmekte, ancak 11b, 11d ve 11f’de konuşurun önceki bir durumdan hareketle tahmin ve çıkarımda bulunduğu görülmektedir. Bu tümcelerin içinde bulunduğu diğer tümceler ve bağlam bileşenleri, tümceleri doğru anlamlandırmada önemlidir.

Örnek 11. a. Annem evde.

- b. Annem şu anda büyük ihtimalle evdedir.
- c. Annem şu anda yemek pişiriyor.
- d. Annem herhalde şu anda yemek pişiriyordur.
- e. Öğrenciler yarın sınav olacaklar.
- f. Öğrenciler herhalde yarın sınav olacaklardır.

-MALI biçimbirimiyle beraber -Dİr kullanımı sadece gereklilik ifade eder. Yalnızca -MALI olasılık veya gereklilik ifade edebilir, örneğin “Tabaklar dolapta olmalı” her iki kullanımda da olabilir ancak “Tabaklar dolapta olmalıdır” sadece gereklilik ifade eder (Tura Sansa, 1986:148).

Sözer (1980) -Dİr biçimbiriminin yabancılara yapay ve uygun olmayan kullanımlarıyla öğretildiğini savunmakta, buna da özellikle Almancadan çeviri yapıldığında kullanılması zorunlu “sein” biçiminin yol açtığını söylemektedir. -Dİr biçimbiriminin, “Affedersiniz, istasyon nerededir? – İstasyon yakındır, şuradadır” tümcesinde yanlış kullanıldığını ileri sürmüştür. Ona göre bu tür kullanımlar sözlü günlük dilde yer almaz ve ona göre -Dİr biçimbirimi yalnızca bildirilerde, bilimsel çalışmalarda, yazılı dilde bu kesinliği, belirliliği dile aktarmak için kullanılır. Kesinlik, belirlilik sözlü günlük dilde hiç ek kullanılmadan dile getirilir. -Dİr biçimbiriminin olasılık, sanı anlamı ise Türkçede belki, herhalde, sanırım vb. sözcüklerle pekiştirilir. Sözer (1980)’e göre -Dİr biçimbiriminin anlamını saptamak için bağlam önemlidir ve dil öğrencilerine dilsel biçimler bağlamları içinde öğretilmelidir (Sözer, 1980: 10).

Tosun, (1988: 508-513) -Dİr biçimbiriminin işlevlerini herhangi bir dilbilgisel adlandırma olmaksızın sıralamış ve dokuz işlev belirlemiştir. Ona göre -Dİr biçimbirimi 1. genel doğruları bildirmek, 2. bilimsel şeyleri açıklama ve kesinliği nitelendirme, 3. alışkanlık ve sıradanlık bildirme, 4. bir hayali, umudu veya dileği bildirme, 5. ihtimal ve olasılık bildirme 6. gerçek bir durumu bildirme veya betimleme veya bir olayı tarif etme, 7. belli bir bireysel bakış açısını veya kanaati ifade etmek, 8. bir eylemin ne kadar süredir devam ettiğini bildirme (*üç gündür uyumadım*), 9. niteleyici bir sözcük olarak yüklem farklı tarzlarını vurgulama (*bir sevinç yaygarasıdır kopmuştu*) işlevlerine sahiptir. Tosun (1988)’in

sınıflandırmasında 8. ve 9. örnekler ilk 7 örneğin biçim, anlam ve kullanımlarıyla benzerlik göstermemektedir. Bu maddeler farklı bir dilbilgisel yapıdır ve farklı bir başlık adı altında incelenmelidir.

Bassarak, (1997:114) –Dİr biçimbiriminin kuramsal olarak tartışıldığını ancak, onun amacının tartışmak olmadığını söyleyerek –Dİr biçimbiriminin sadece pekiştirme (emphasis) soneki olduğunu öne sürmüştür.

4.4.3.3. –Dİr Biçimbirimi ve Kiplik

Türkçe bağlantılı ve biçimsözdizimsel özelliklere sahip bir dildir. Türkçede bir sözcüğü biçimbirimlere ayırmak ve her biçimbirimin (o bağlamdaki) işlevini tanımlayabilmek kolay olsa da aynı kolaylık her biçimbirim için geçerli değildir. Bu anlamda –Dİr biçimbiriminin adlandırılması ve işlevlerinin belirlenmesinde farklılıklar gözlemlenmiştir. –*Dİr* biçimbirimi bazı araştırmacılar tarafından koşaç olarak adlandırılmaktadır. Olumsuzluğun ise *değil* sözcüğüyle yapıldığı söylenmektedir. (Banguoğlu, 1998: 475; Gencan, 2002: 378; Ediskun, 1999: 188; 2004: 82; Korkmaz, 2003: 421; Demir, 2006: 441; Ergin, 2009: 330-331; Kornfilt, 1997: 81; Göksel vd, 2005: 80; Underhill, 1997: 31).

Aksan (1999:17) Türkçenin sesbilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel özelliklerini anlattığı çalışmasında Türkçede sözdizimin en önemli özelliklerinden birinin de ekeylem (koşaç)’in kullanılışı olduğunu söylemektedir. Ona göre Hint-Avrupa dillerinde ayrı birer eylem niteliği taşıyan ve ‘olmak’ anlamıyla, Almancada ‘sein’ biçiminde, İngilizcede ‘to be’ biçiminde görülen ekeylem (koşaç), Türkçede [-(y)Im], [-sIn], [-Dİr] ve [-(y)Iz], [-sInIz], [-DİrlAr] biçimindedir ve ad soylu öğelerin yüklemleşmesini sağlamaktadır. Bu altı ek eylemin olumsuzu ‘değil’ sözcüğüyle yapılmaktadır. Buna ek olarak Aksan (1999) –Dİr biçimbiriminin ekeylem olarak gerçeğin belirlenmesinde ve resmi açıklamalarda kullanıldığını, günlük konuşmalarda kullanılmadığını öne sürmektedir.

Daha önce 4.4.3. bölümde belirtildiği gibi –Dİr biçimbiriminin adlandırılmasında ve kullanımının betimlenmesinde araştırmacıların farklı bakış

açıları vardır. Bu noktada –Dİr biçimbiriminin koşaç olup olmadığını belirlemek gerekmektedir. Bunun için koşaç kavramının ne olduğunu ortaya koymak, -Dİr biçimbiriminin koşaç olup olmadığını belirlemeye yetecektir. Keleşir, (2000:71)’e göre Türkçede birçok dilde olduğu gibi, çekimli eylem, anlamı olan bir eylem değil koşaç (copula)’tır. “Değil” sözcüğü ise koşaç değil bir olumsuzluk başıdır. Sesbilgisel olarak koşacın bağımsız altbiçimbirimi olan –i, –y ve sessiz (Ø) altbiçimleri bulunmaktadır. Keleşir, (2000)’e göre yüklemi ad ve sıfat olan yapıların da örnek 12’deki gibi sınıflandırılması gerekir.

Örnek 12. Yorgun değil-Ø-di-m

Yüklem-olumsuz-kosaç(Ø) -geçmiş zaman-kişi

Aksan (1999)’a göre [-(y)Im], [-sIn], [-Dİr] ve [-(y)Iz], [-sInIz], [-DİrlAr] ekleri, ad soylu öğelerin yüklemleşmesini sağlamaktadır. Buna göre Örnek 15a’da “iyi” önadı –Dİr eki olmadığı için yüklemleşmemiştir, ancak 15b’deki tümcede “iyi” önadından sonra –Dİr ekeylemi gelerek bu önadı yüklemleştirmiştir. Ayrıca yine Aksan (1999)’a göre sesbilgisel olarak en açık kanıt koşacın bağımsız altbiçimbirimi olan –i veya –y’dır. Buna açıklamaya göre örnek 13c, 13d ve 13e’de –y biçimbirimi koşaçtır. Örnek 13f’de ise hem –y hem de –Dİr biçimbirimi bulunmaktadır, buna göre –y biçimbirimi de koşaç olduğuna göre aynı tümcede iki koşaç belirticisi bulunabilir mi?

Örnek 13 a. O iyi.

b. O iyi-dir.

c. O iyi-y-di.

d. Ben iyi-y-im.

e. Ben iyi-y-di-m.

f. Ben iyi-y-im-dir.

Cem (2005)’in belirlemelerine göre de –Dİr biçimbiriminin görüldüğü tüm biçimler, adıl yüklemelerde ad / sıfat / yer, zaman belirticisi +kişi eki + -Dİr olarak biçimlenirken, eylemcil yüklemelerde görünüş ya da kiplik belirten –mİş, -(I)yor, -

AcAK, -mAlI, -mAkTA ekleri + kişi eki + -DIr olarak biçimlenmektedir. Bu biçimlenme de gösteriyor ki -DIr biçimbirimi ile bu biçimlerin arasındaki kişi eki koşaca yani bu biçimlerin oluşturduğu başa eklenir ve -DIr biçimbirimi ancak kişi ekinden sonra eklenebilir. -DIr biçimbirimi bir koşaç olsaydı kişi ekinden önce gelebilmeliydi. Yani “yorgun değildirim” tümcesi dilbilgisel olarak doğru olmalıydı. Örnek 14’te görüldüğü gibi kişi -DIr biçimbirimi kişi eki olan -sin biçimbiriminden sonra eklenmektedir, bu nedenle koşaç değil bir kiplik belirticisidir.

Örnek 14. İnşallah sınavdan geçmişsinizdir.

Eylem-bitmişlik görünüşü- 2. kişi- kiplik belirticisi

-DIr biçimbiriminin hem 3. kişi koşaç eki hem de olasılık ve kesinlik bildirme eki olduğunu öne süren bakış açısına göre, Örnek 15c’de -DIr biçimbirimi 3. kişiyi bildirmektedir. Bu durumda, 15b ve 15c’de aynı anda nasıl 2. kişi ve 3. kişi bildirebilmektedir? (Kerimoğlu, 2010: 1623).

Örnek 15a. Ben çalışkanımdır.

b. Sen çalışkansındır.

c. O çalışkandır.

Ayrıca örnek 15.a, ve 15b’deki -DIr biçimbiriminin kesinlik ve olasılık bildiren ek olduğu, örnek 15.c’deki -DIr biçimbiriminin 3. kişi koşaç eki olduğu ama kesinlik ve olasılık bildirmediği düşünüldüğünde; örnek 16’daki tümcenin hem koşaç belirticisi hem de kesinlik-olasılık bildiren -DIr biçimbirimini alabilmesi gerekmez mi? (Kerimoğlu, 2010: 1623). Ancak görülüyor ki bu bakış açısı çerçevesinde bu tümce dilbilgisel değildir.

Örnek 16. * O çalışkandır.

Tüm bu açıklamalardan hareketle bu çalışmada da -DIr biçimbirimi bir koşaç belirtisi değil kiplik belirticisi olarak değerlendirilecek ve bu biçimbirimin kiplik değeri kipsel sınıflandırmalara göre ve bağlama dayalı açıklanacaktır.

V. BÖLÜM

–Dİr BİÇİMBİRİMİNİN AÇIKLANMASINDA BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmada ilk aşamada sağlık, güncel sohbet, politika ve kültür sanat konularında toplam 14 saatlik ses kayıtları yazıya geçirilerek –Dİr biçimbiriminin BİAS-TR programıyla bağlamli dizin çizgileri ve örüntüleri saptanmıştır. İlk aşamanın nasıl incelendiği 3. bölümde yer alan ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE BÜTÜNCE başlığı adı altında ayrıntılı açıklanmıştır. İkinci aşamada program türlerinin Tannen ve Wallat (1993: 59)’a göre söylem çerçeveleri belirlenmiş, üçüncü aşamada incelemeye alınan –Dİr biçimbiriminin farklı biçimbirimlerle sergilediği örüntülerin kullanım sıklıkları ve program türleri (farklı söylem çerçeveleri)’ne göre dağılımları belirlenmiş ve dördüncü aşamada bu örüntülerin kiplik değerleri incelenmiştir.

5.1. Program Türlerine Göre Sözlü Dildeki Söylem Çerçevesleri

Papafragou (2000)’e göre eylemlerin anlamsal içeriği bağlamcıldır ve konuşmanın geçtiği mekan, dinleyici, konuşurun eğitim düzeyi ve mesleği dil kullanımını yani söylemi etkiler. Papafragou (2000) bu çerçevede aynı biçimdeki kiplik belirticilerinin farklı kiplik değerlerindeki kullanımlarını açıklamayı denemiştir. Bu çalışmada da aynı biçimdeki kiplik belirticilerinin farklı kiplik değerlerindeki kullanımları belirlenecek ve açıklanacaktır. Bu açıdan –Dİr biçimbiriminin kullanıldığı önermelerin hangi söylem çerçevesinde ve hangi bağlamda olduğu önem taşımaktadır. Bu sebeple çalışmanın inceleme veri tabanını oluşturmak amacıyla farklı TV programlarının kaydedilip yazıya geçirilmesi ile oluşturulan bütüncede –Dİr biçimbirimi incelenmiş ve bu biçimbirimin kipsel değerlerinin belirlenmesinde program türlerine göre söylem çerçeveleri etkili olmuştur.

Uzun ve Emeksiz (2004)'ün çalışmaları ise –Dir biçimbiriminin anlatımlarının açıklanmasına yönelik olmamakla birlikte, kip işlevi ve “söylem çerçevesi” kavramlarını ilişkilendirmektedir. Buna göre bir kiplik belirticisi, var olan söylemin yorumunu; yani dinleyicinin algıladığı iletiye yönelik anlamlandırma sürecini biçimlendirebilir. Bu açıdan söz konusu çalışma, iletişim bağlamı kurgusunun, belli bir kiplik değeri taşıyan söylem parçasının yorumlanmasında etkili olduğunu ortaya koymasıyla önemlidir.

Söylem çerçevesi kavramı temel olarak belli bir söylem durumu içinde katılımcıların o söylem durumuna yönelik beklentilerini anlatmaktadır (Tannen ve Wallat, 1993:59). Bu beklentiler bağlam, iletişim konusu, katılımcıların toplumsal konumları ve yine katılımcıların konuyla ilgili ön bilgileriyle şekillenmektedir.

Örnek 17.

Sunucu: *İyi akşamlar sevgili izleyiciler değerli konuklar bu hafta gene Güzel Haberler’de sizlerle birlikteyiz ben ve partnerim Önder Açıkbaş. Haberleri sizler için yeniden yorumlayacağız. Programımız bir eğlence programıdır. Burada dinlenen şeylerin yüzde elli iskontolu dinlenilmesi rica olunur. Her hafta bunu söylüyorum çünkü çok alınganlık oluyor öyle değil mi canım? Bayram sonrası nasıldı moraller? (Güzel Haberler, NTV, Aralık 2009)*

Sunucu: *İyi akşamlar Söz Sende’ye hoş geldiniz. Söz Sende’nin bugünkü konuğu bugünkü programı Ankara’dan Türkiye’nin karmakarışık olduğu şu günlerde sokakların hareketlendiği, şiddetin görüldüğü, teröre şehit verdiğimiz şu günlerde aslında çok merak edilen isimlerden birini ağırılıyor. Ne diyecek, ne konuşacak, ne gibi mesajlar verecek diye. Sırrı Sakık. (Balçiçek Palmir’le Söz Sende, Haber Türk, Aralık 2009)*

Sunucu: *Check up’ta bu hafta da sağlığın nabzını tutmaya devam ediyoruz değerli izleyiciler. Bugün diyabet ve gebelik konusuna değineceğiz. Sorularımızı yanıtlandırmak üzere İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp*

Fakültesi kadın hastalıkları ve doğum uzmanı Profesör Doktor Lemi İbrahimoglu bizimle birlikte. Hoş geldiniz hocam. (Check up, CNN TÜRK, Aralık 2009)

Sunucu: Gece Gündüz'den merhaba. Nişantaşı Stil sinemalarındayız. "Adını Sen Koy" 4 Aralıkta vizyona giriyor ve bugün Gece Gündüz'de Tuna Kiremitçi ve Melis Birkan'la birlikteyiz. İzninizle her ikinize de Tuna ve Melis diye hitap edeceğim. Burada anlaştık değil mi sorun yok. (Gece Gündüz, NTV, Aralık 2009)

Örnek 17'de çeşitli TV program türlerinin açılışında sunucunun yaptığı (sırasıyla güncel sohbet, politika, sağlık ve kültür-sanat) konuşmalar görülmektedir. Sunucular sohbetin en başında programın adını, sohbetin içeriğini ve konukların kimliklerini bildirmiş ve söylemin çerçevesini kurmuştur. TV sohbet programları söz konusu olduğunda bu çerçeve öncelikle programın türüyle (güncel sohbet, politika, sağlık, kültür-sanat) buna bağlı olarak da sunucu tarafından ya programın en başında ya da birden fazla konuk varsa yeni katılan her konukla birlikte sohbetin en başından kurulmakta ve bu çerçeve bir kere kurulduktan sonra artık söylemin tüm katılımcıları tarafından o çerçeve içinde yorumlanmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada farklı türlerdeki programlarda, –Dİr biçimbiriminin farklı kipsel alanları; söylem çerçevesi ve bağlam bileşenleri esas alınarak ayrıca önermelerin dizimsel özelliklerine ve bazı belirteçlerin anlamı sınırlandırmalarına göre belirlenmiştir.

5.2. –Dİr Biçimbiriminin Program Türlerine Göre Kullanım Sıklığı

Bütüncüye dayalı incelemelerde belli bir biçimin farklı söylem çerçevelerindeki kullanım sıklıklarını belirlemek, konuşurun belli bir bağlamda hangi dilsel seçimleri yaptığını belirlemeyi sağlar. Bu belirleme de yabancılara bu dilbilgisel biçimin kullanımına yönelik ders malzemesi hazırlamada önemlidir.

Hughes ve McCarthy (1998)'e göre dilbilgisi öğretiminde yapı öğretiminin amacı, yapıları doğal konuşmalardaki işlevleri ve kullanımlarıyla dil öğrencilerine sunarak dil öğrencilerinin iletişim edinçlerinin desteklenmesidir. Cumming ve Ono

(1997)'ye göre dilbilgisi söylemde tekrarlanan örüntüleri oluşturur ve bu örüntüler devamlı onu biçimlendirir. Etkileşimdeki belirli sayıdaki çalışmaların yapısına baktıktan sonra bu çalışmalar “*belirli biçimlerin kullanımıyla ilgili olabilen etkileşimsel sonuçları*” belirtir. Bu doğrultuda dilbilgisine ait verilerle yapılacak dil öğretiminde, dil öğrencilerinin iletişim edinçlerinin desteklenmesi için olasılıklar güçlenecektir. Erek dildeki dil kullanıcılarının dilbilgisel seçimleri ve sözcük seçimleri, dil öğrencilerinin dilbilgisi ile ilgili üretimlerinde kendi amaçlarını en uygun biçimde ifade edebilmeleri için kendi sözcük seçimlerini yapmalarına yardım eder ve kullanım için söylemde biçimler arasındaki bağlantılar yabancı dil öğrencilerinin kendilerini doğru yönlendirmelerini sağlayabilir.

Tablo 3

–Dİr biçimbiriminin farklı biçimbirimlerle sergilediği kullanım sıklıkları ve program türleri

-Dİr Biçimbirimi Kullanılan Yapılar	Sağlık	Aktüel	Politika	K-S	Toplam	Oran
Adcıl yüklem+Dİr	107	141	203	20	471	%71.79
Var/yok +Dİr	20	28	20	5	73	%11.12
Eylemcil yüklem+-mİş+Dİr	5	27	18	1	51	%7.77
Eylemcil yüklem+-(y)AcAK+Dİr	4	9	7	1	21	%3.20
Eylemcil yüklem+-Iyor+Dİr	6	7	2	4	19	%2.89
Eylemcil yüklem+-mAktA+Dİr	6	4	1	1	12	%1.82
Eylemcil yüklem+-mAlI+Dİr	5	-	4	-	9	%1.37
Toplam	153	216	255	32	656	
Toplam Sözcük Sayısı	22218	34401	21899	4832	83350	
Toplam Sözcük Sayısı İçindeki Oranı	%0.68	%0.62	%1.16	%0.66	%0.78	

Tablo 3’te sağlık, güncel sohbet, politika ve kültür-sanat konu türlerinde -*Dİr* biçimbiriminin tüm kiplik belirticileri, konulara göre saptanmış kiplik belirticilerinin sayıları ve bu konulardaki bütün kiplik belirticilerinin toplam sözcük sayısına oranı görülmektedir. Elde edilen verilere göre toplam sözcük sayısı içinde en fazla -*Dİr* kiplik belirticisi kullanım oranı %1.16’yla politika konulu programdaki sözlü veride saptanmıştır. Bunu %0.68’le sağlık konulu program izlemektedir. %0.66 oranıyla kültür sanat konulu program nc sırada, 0.62 ile güncel sohbet konulu program ise son sırada yer almaktadır.

Söylem erevesi açısından yani belli bir söylem durumu içinde katılımcıların o söylem durumuna yönelik beklentileri açısından bakıldığı zaman belirli söylem çerçevelerine göre -*Dİr* biçimbiriminin Tablo 3’teki kullanım sıklıkları açıklanabilir. Buna göre, politik söylemlerde konuşurun bir konu hakkındaki görüş ve bilgilerinin doğruluğunu yükümlenme amacında olduğu veya doğru olma olasılığını etkileşimde bulunduğu diğer konuşura gösterme amacında olduğu görülmektedir. Sağlık programlarında ise belli bir hastalık konuşulmakta, bu hastalıkla ilgili bilgiler verilmekte ve konuşmacılar hastalıkla ilgili problemler konusunda otoriteye yani doktora sorular sormaktadırlar. Bu çerçevede sağlık programına konuk olan doktor belli bir otoriteyi temsil etmekte ve bu tür programlarda belli bir disiplin hakkında sohbet edilmektedir. Bu disipline göre konuşur tarafından doğruluğu kesin olarak kabul edilmiş ya da olasılık içeren nermeler -*Dİr* kiplik belirticisiyle yapılmaktadır. Aynı şekilde kültür-sanat konulu programlarda sanat da disiplinel bir çalışmayı gerektirir. Fakat sanatçı sağlık konusundaki kadar otorite değildir ve söylediklerinin kesinliğini kanıtlama çabası yoktur. Güncel sohbet konulu programlarda ise çağırılan konukların belli bir otorite olma gibi bir durumları yoktur. Güncel sohbet konulu programlarda konuklar genellikle ünlülerden seçilir ve bu insanlar belli bir otorite olarak değil genellikle kendilerini tanıtmaq, yeni çıkan albümleri hakkında konuşmaq veya yer aldıkları yeni sinema/tiyatro oyunlarını tanıtmaq amaçlı çağırılmaktadır.

Tablo 3’teki kiplik belirticilerinin kullanım sıklıklarına baktığımızda ise toplam kiplik belirticileri içindeki oranlarına göre birinci sırayı %71.79 oranıyla adcıl

yüklem+-Dİr biçimindeki kiplik belirticisi almaktadır. İkinci sırada %11.12'le -Var/yok +-Dİr biçimindeki, üçüncü sırada %7.77 oranıyla eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr biçimindeki, dördüncü sırada %3.20 oranıyla eylemcil yüklem+-(y)AcAK+-Dİr biçimindeki, beşinci sırada %2.89 oranıyla eylemcil yüklem+-Iyor+-Dİr biçimindeki, altıncı sırada %1.82 eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr biçimindeki yedinci sırada %1.37 oranıyla eylemcil yüklem+-mAlI+-Dİr biçimindeki yapılar yer almaktadır.

5.3. –Dİr Biçimbiriminin Kipsel Alanlarının Belirlenmesi

Frawley (1992) bilgisellik kipliğinin derecelerini belirlemeyi önermiştir. Düşük dereceli kesinlik hiçbir kanıt verilemeyen önermeleri, yüksek dereceli kesinlik ise kanıtlanmaya gereksinim duyulmayan önermeleri açıklamaktadır (Ruhi, Zeyrek, Osam, 1997: 106). Sweetser (1992) ise bilgiselliğin eğretilme yoluyla yükümlülükten türemiş kiplik olduğunu savunmaktadır. Bu savda temel düşünce dış dünyayı anlamak için kullandığımız dili, anlksal dünyamızı oluşturmak için kullandığımız ve bunu eğretilme yoluyla yaptığımız görüşüne dayanmaktadır. Bu nedenle yükümlülük kipliği bilgisel düzleme uzanmıştır. Sözeylemler, belirteçler, neden gösteren bağlaçlar ve koşullu tümceler incelendiğinde bütün bu dilbilimsel varlıkların gerçek dünyaya olduğu kadar bilgisel dünyaya da uygulanabileceği görülmektedir (Sweetser, 1992: 50-75).

Buna göre konuşurun –Dİr kiplik belirticisini kullanma amacı, önermenin dış dünyadaki doğruluğunu tamamen yükümlenerek kesinlik ifade etmek (tanımlama yapmak, açıklama yapmak, bilgi vermek, bir konu hakkında bilgiyi desteklemek, bir sebebe ve önkoşula bağlı görüş bildirmek) önermenin dış dünyadaki doğruluğuna yüksek olasılık, olasılık veya düşük olasılık vermek (tahmin etmek, çıkarım yapmak, umut etmek, merak etmek)'tir. Bu çalışmada “kesinlik” konuşurun önermeyle ilgili doğruluğa tamamen güvendiğini ve inandığını; “olasılık” ise konuşurun önermeyle ilgili doğruluğa güven ve inancının düşük, orta ve yüksek olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Bu çerçevede –Dİr kiplik belirticisinin kipsel alanları kesinlik ve olasılık başlıkları altında iki ulama ayrılarak incelenmiştir. –Dİr biçimbiriminin kesinlik ve olasılık anlamları söylem çerçevesi ve bağlam birleşenleri dikkate

alınarak kiplik belirteçlerinin kullanımıyla, dizim özellikleriyle (koşul içeren tümceler, neden bildiren yantümceler vb.) ve önermelerin söylem çerçevelerine, bağlamlarına göre belirlenmiştir.

Bu sınıflandırma Kocaman (1983)'ün önermenin kiplik alanını belirteçlerin sınırlandığı görüşü (herhalde, belki), Papafragou (2000)'in aynı biçimdeki kiplik belirticilerinin farklı kiplik değerindeki kullanımlarının olduğu görüşü, Uzun ve Emeksiz (2004)'ün söylem çerçevesinin kipin anlamını sınırlandığı ve kipi kendisinin de söylemin çerçevesini belirlediği görüşü, Frawley (1992)'nin bilgisellik kipliğinin derecelerinin belirlenmesi gerektiği (düşük, orta ve yüksek olasılık) görüşüne dayanılarak yapılmıştır. Bütün bu görüşler kuramsal dayanağı belirlemiştir.

Tablo 4
Program türlerine göre –Dİr yapılarının kesinlik ve olasılık sıklıkları

	KESİNLİK					OLASILIK					
-Dİr yapıları	Sağ.	Gün.S.	Pol.	K-S	Top.	Sağ.	Gün. S.	Pol.	K-S	Top.	Toplam
Adcıl yüklem +-Dİr	99	132	198	19	448 %95.1	8	9	5	1	23 %4.8	471
Var/yok +-Dİr	20	27	19	3	69 %94.5	0	1	1	2	4 %5.5	73
-miş+-Dİr	2	18	14	1	35 %68.6	3	9	4	0	16 %31.4	51
-(y)AcAK +-Dİr	4	3	0	0	7 %33.3	0	6	7	1	14 %66.7	21
-Iyor +-Dİr	0	0	0	0	0	6	7	2	4	19 %100	19
-mAktA +-Dİr	6	4	1	1	12 %100	0	0	0	0	0	12
-mAlI +-Dİr	5	-	4	-	9 %100	0	-	0	-	0	9
Toplam	136	184	236	24	580	17	32	19	8	76	656
Toplam Sözcük Sayısı İçindeki Oranı	22218 %0.61	34401 %0.53	21899 %1.07	4832 %0.49	83350 %0.69	22218 %0.07	34401 %0.09	21899 %0.08	4832 %0.1	83350 %0.09	

Tablo 4’te farklı program türlerine göre –Dİr biçimlerinin kesinlik ve olasılık anlamlarıyla kullanım sıklıkları görülmektedir. Tablo 4’teki sağlık, güncel sohbet, politika ve kültür sanat programlarındaki sözcük sayıları farklı olduğundan kesinlik ve olasılık anlamlarının kullanım sıklıkları hesaplanırken toplam sözcük sayısı içindeki kullanım sıklıkları göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, tüm program türlerine göre -Dİr biçiminin kesinlik anlamı bütün programlarda %.069 ile daha çok kullanılmış, olasılık anlamı ise %0.09 ile daha az kullanılmıştır. Tüm program türlerine tek tek bakıldığında –Dİr biçimleriyle kullanılan önermelerde her zaman kesinlik anlamında kullanılan önermeler çoğunluktadır. Ancak, bu çalışmada program türlerinin birbirleriyle olan kesinlik-olasılık kullanım sıklıklarına bakılacaktır. Program türleri arasında –Dİr biçim birimiyle beraber kesinlik anlamının en sık kullanıldığı program türü %1.07 ile politika konulu programlar olmuştur. Politika konulu programlarda kesinlik anlamıyla kullanılan –Dİr biçiminin daha çok seçilmesinin sebebi politik söylemlerde konuşurun bir konu hakkındaki önermelerinin doğruluğunu yükümlenme amacı içinde olmasıdır. –Dİr biçim biriminin politika konulu programlarda diğer programlara göre olasılık anlamı %0.09 oranıyla üçüncü sıradadır. Yani politik söylemlerde, konuşurlar –Dİr biçim birimini kullanarak görüş bildirdiği önermelerinin doğruluğuna tamamen güvenmekte ve inanmakta, önermelerinin doğruluğunu yükümlenmektedirler. Sözlü veride –Dİr biçim biriminin kesinlik anlamının kullanım sıklığına bakıldığında ikinci sıradaki program türü %0.61 ile sağlık konulu programlardır. Sağlık konulu programlarda konuşurlar alanında uzman doktorlardan oluşmakta ve programa telefonla katılan hastalılar ve program sunucuları doktorlara belli bir disiplin hakkında sorular sormakta ve doktor olan konuşurlar bu disipline göre önermelerinin doğruluğunu tamamen yükümlenme eğilimindedirler. Sağlık konulu programlarda –Dİr biçim biriminin kullanıldığı önermelerde konuşurun görüşüne olasılık anlamı verdiği kullanımlara bakıldığında bu önermelerin %0.07 oranı ile sonuncu yani dördüncü sırada olduğu görülmektedir. Belirli bir disipline göre görüş bildiren doktorlar önermelerinin doğruluğunu tamamen yükümlenme, önermelerindeki bilgilerin doğruluğu ile ilgili güven eksikliği duymama eğilimindedirler. Sözlü veride –Dİr biçim biriminin kesinlik anlamının kullanım sıklığına bakıldığında üçüncü sırada %0.53 ile güncel sohbet konulu programlar yer almakta; bu programlar

olasılık anlamının sıklığına göre ise %0.08 ile ikinci sırada yer almaktadır. Güncel sohbet konulu programlarda ise program katılımcılarının belirli bir alanda otorite olma durumları olmadığından, genelde eğlence amaçlı ve işleriyle ilgili kendilerini tanıtmak amacıyla konuştuklarından önermelerindeki bilgilerin doğruluğu hakkında daha çok güven eksikliği duymaktadırlar ve sonuç olarak -Dİr biçimbirimini kullanarak görüş bildirdikleri önermelerde diğer program türlerine göre daha fazla olasılık anlamı kullanmayı seçmişlerdir. Sözlü veride -Dİr biçimbiriminin kesinlik anlamının en az kullanıldığı program türü ise %0.49 ile kültür sanat konulu programlardır; ancak diğer program türlerine oranla -Dİr biçimbiriminin kullanıldığı önermelerde olasılık anlamıyla kullanılan önermeler %0.1 oranıyla birinci sıradadır. Kültür sanat konulu programlarda katılımcılar genelde sanatçılardan oluşur. Sanatçılar bir film hakkında, bir sanat galerisi hakkında ya da dünyada ve Türkiye’de sanatın durumu hakkında konuşmaktadırlar ve sağlık ve politika konulu programlardaki katılımcılar kadar söylediklerini kanıtlama, önermelerinin doğruluğunu yüzde yüz yükümlenme kaygıları yoktur.

Tablo 4’te sözlü verideki farklı -Dİr biçimlerinin kesinlik- olasılık kullanımlarına bakıldığında “eylemcil yüklem+-(I)yor+-Dİr” biçiminin sadece olasılık anlamı içeren önermelerde kullanıldığı ve “eylemcil yüklem+-mAlI+-Dİr” ve “eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr” biçiminin yalnızca kesinlik anlamı içeren önermelerde kullanıldığı saptanmıştır. Diğer -Dİr biçimlerine bakıldığında ise “adcıl yüklem+-Dİr” biçimi, “var/yok+-Dİr” biçimi ve “eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr” biçimlerinin olasılık anlamlarına kıyasla kesinlik anlamlarının daha sık kullanıldığını; eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr biçiminin olasılık anlamının kesinlik anlamından daha sık kullanıldığı görülmektedir.

5.3.1. -Dİr Biçimbiriminin Belirteçlerle Kullanımına Göre Kipsel Alanları

Türkçede kiplikle ilgili çalışmalarda kipliğin yüklemle, eylem ulamlarıyla ve söylem çerçevesiyle ve Kocaman (1990) ve Ruhi (2002) tarafından eylem dışında belirteçlerle ifade edildiği söylenmiştir. Kocaman (1983)’e göre *herhalde* ve *belki* gibi belirteçler eylemi etkiler ve konuşurun tutumunu kodlar. Bu sebeple konuşurun

tavrını tümceye yansıtmaları sebebiyle kip olgusu içinde düşünülmelidir ve *herhalde*, *belki*, *neredeyse* gibi belirteçler eylemlere olasılık, tahmin vb. anlamlar kazandırır (Kocaman, 1983: 81). Belirteçlerin önermenin kiplik alanlarını sınırlandığı görüşüne dayanarak –Dİr biçimbiriminin belirteçlerle kullanımı incelenmiş ve bazı belirteçlerin önermelerin olasılık anlamlarını sınırlandığı sonucuna varılmıştır.

Türkçede daha önce yapılan çalışmalarda çekim eklerinin kiplik belirteçleriyle ilişkilerinin betimlendiği çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre “mutlaka, kesinlikle, herhalde, galiba ve belki” belirteçlerinin Türkçede güven kipliğinin (bilgisellik kipliğinin alt kategorilerinden biri) derecelerini ifade etmek için kullanıldığı söylenmiştir. Güven kipliği konuşurun söylemindeki önermenin doğruluğuna güvendiğini ifade etmesidir. Bu güven konuşurun bilgi veya inancına dayanabilir. Bu anlamda *mutlaka* konuşurun bir olay, olgu ya da durumu bildiren gerçeklere dayanarak söylediğini, *kesinlikle* ise, söylediklerinin öyle olduğuna inandığını belirtir. *Herhalde* ve *belki* belirtecinin de bilgiyi yükümlendiği ve bilgiye dayalı olduğu söylenmektedir. Buna karşın *galiba* belirteci inanca dayalı olup *kesinlikle* kadar yüksek kesinlik bildirmediği için yükümlenmeyi zayıflatmakta ve –Dİr ile beraber kullanılamamaktadır. Yani tümcenin kiplik değeri açısından bakıldığında mutlaka ve kesinlikle güçlü yükümlenme ve güven belirtirken herhalde, galiba ve belki gibi belirteçlerle ise bilgiyi daha az güçlü ve zayıf yükümlenme belirtirler. Ayrıca belki belirtecinin *eylemcil yüklem+–mİş+–Dİr* ile beraber kullanıldığında çıkarsama anlamı verdiği söylenmiş, buna karşın *kesinlik*lenin çıkarsama yapan tümcelerle beraber kullanılmadığı vurgulanmıştır (Ruhi, Zeyrek, Osam, 1997: 107).

Bu çalışmada –Dİr biçimbiriminin incelenmesi sonucu aynı biçimdeki kiplik belirticilerinin farklı kiplik alanlarındaki kullanımları ve bazı belirteçlerin aynı zamanda hem yüksek olasılık hem de kesinlik içeren önermelerle kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu kullanımların belirlenmesinde bağlam, söylem çerçeveleri ve dizim özellikleri de belirteçler kadar dikkate alınmıştır. İncelemede –Dİr biçimbirimiyle aynı tümce içinde kullanılan belirteçler *eminim*, *bence-sizce*, *acaba*, *belki*, *neredeyse*, *herhalde*, *mutlaka* / *muhakkak*, *tabii* / *tabii ki*, *kesin*, *kesinlikle*,

büyük olasılıkla /ihtimalle, muhtemelen, umarım/inşallah, zaten ve aslında belirteçleridir. Bu çerçevede adıl yüklemelerde ad / sıfat / yer, zaman belirteci +kişi eki + -Dİr, var/yok+ kişi eki + -Dİr ve eylemcil yüklemelerde zaman, görünüş ya da kiplik belirten -mİş, -(I)yor, -(y)AcAK, -mAII, -mAkTA ekleri + kişi eki + -Dİr biçimleri -bundan sonra adıl yüklem+-Dİr, var/yok+-Dİr, -mİş+-Dİr, -Iyor+-Dİr+ -mAktA+-Dİr ve -MAII+-Dİr biçimleri ile sık kullanılan belirteçlerin olasılık ve kesinlik anlamları belirlenmiş, belirlenen kullanımlar örnekler ve sıklık tablolarıyla betimlenmiştir.

Sözlü veride -Dİr biçimbirimiyle görülen *mutlaka / muhakkak, tabii / tabii ki, bence /sizce, aslında ve zaten* belirteçleri dizim özellikleri (eşdizimlilik) konuşmacının tutumu, söylem çerçevesi ve bağlama göre incelendiğinde olasılık ve kesinlik anlamlarından her ikisinde de yer alabilmektedir. Yani, önermelerin bu anlamda bilgisellik derecesini sınırlandırdığı söylenemez. *Kesinlikle* belirteci ise sözlü veride sadece bir adet ve kesinlik anlamıyla yer almıştır. 5.3.1.1. nolu bölümde -Dİr biçiminin olasılık anlamını sınırlandıran belirteçlere kullanım sıklıklarına göre yer verilecek, 5.3.1.2. nolu bölümde -Dİr biçimbiriminin *mutlaka / muhakkak, tabii / tabii ki, kesinlikle, aslında ve zaten* belirteçleriyle kullanımları açıklanacaktır. 5.3.1.3. nolu bölümde ise *kesinlikle* belirtecinin kullanımı açıklanacaktır.

5.3.1.1. -Dİr Biçimbiriminin Olasılık Anlamını Sınırlandıran Belirteçler

Bu bölümde -Dİr biçimbiriminin konuşurun önermesindeki bilginin doğruluğuyla ilgili ve güven ve inanç eksikliğinin derecelerini belirlemek amacıyla kullanılmış belirteçlere yer verilecektir. Önermenin olasılık anlamını sınırlandıran belirteçler, kullanım sıklıklarına göre en sık kullanılanlardan en aza doğru sıralanarak açıklanacaktır.

Belki / Belki de

Örnek 18.

Konuşmacı: (...) Bunu da seyircinin şimdiye kadar güçlük çekmediği gibi çekmeyeceği yoldan anlattı hatta bir yeriyle de bence pekala bir çocuklar içinde çok eğlenceli olabilecek bir yılbaşı filmi bu. Ama o değerlendirmeleri yapan insanların da bir şey hissettiğini ve hatta Murat Özer'in yazısında bu bir sınavdır seyirci ve Yılmaz için burada buluşulabilecek mi gibi bir soru var. Neticede basit bir adamın basit bir hikayesidir.

Sunucu: Hiçbir şey öne çıkmasın istediniz ama filmin içinde bir eziklik kalıyor sanki.

Konuşmacı: Evet. Aslında benim **belki de** dört film içinde en umutlu mutlu son yazdığım film**dir**, benim tek mutlu sonum**dur** aslında. Gençlikteki o kötümserlik fayda etmeyince orta yaşlarında insan biraz daha olgun ve iyimser olabiliyor derin ve sabırlı düşünebiliyor bunun filme de yansıdığını düşünüyorum. O eziklik seyrettiğimiz şeyle ilgili değil bir film ne için yapılır ki zaten hayatımızla ilgili daha önce sormadığımız bir soru sordurmak için. En azından benim bildiğim sinema ve yazma eylemi bunun içindir. (Günlerin Getirdikleri, NTV, Aralık, 2009)

Örnek 18'deki güncel sohbet konulu programda konuşmacı bir sinema filmi yönetmenidir. Konuşmacı bu bağlamda kendi yönettiği bir filmi anlatmakta ve *belki de* belirtecini kullandığı önermesinde önermenin düşük kesinlik / olasılık anlamlarını belki belirteciyle sağlamaktadır. Konuşur kendi filmi hakkında en umutlu mutlu son olduğuna bir an emin olamamakta, buna daha sonraki tümcede karar vermektedir. *Belki de* belirteci bu örnekte adcıl yüklemden sonra gelen *-Dir* biçimbiriminin kipsel değerini sınırlandırmıştır. Adcıl yüklem+-*Dir* biçimbiriminin kullanıldığı bu sıralı tümcelerin ilkinde *belki* belirteci ile konuşur kendi açıklamasındaki bilginin doğruluğu hakkındaki güven eksikliğini *-Dir* biçimbirimini ve *belki* belirtecini kullanarak anlatmayı seçmiştir.

Örnek 19.

Konuşmacı: (...) Bu hasta grubu zaten eskiden reflü ameliyatı açık yapılmaktayken açık reflü ameliyatını hala devam etmesini sağlayan hasta grubuydu. Onlarda da ameliyatı derhal empoze edip bir an evvel olmalarını söylüyoruz.

Sunucu: Demet Hanım da herhalde bu gruba girenlerden.

Konuşmacı: Demet Hanım hangi nedenlerden kendisinin mi tercih ettiği yoksa çok genç bir hanım olduğu için hamile adayı olduğu için mi daha çok ön planda düşündük. **Belki** kendisi istemiştir, kendisine soralım. (Sağlıklı Bir Gün, Kanal Türk, Aralık, 2009)

Örnek 19’da sağlık konulu programda konuşmacı alanında uzman bir doktordur ve programda doktorun uzmanlık alanıyla ilgili bir hastalığa sahip olan bir izleyicinin açık ameliyatı kendisinin isteyip istemediği konuşulmaktadır. Konuşmacı Demet Hanım’ın açık ameliyatı geçmişte kendisinin istemiş olabileceğine dair düşüncesini belki belirteciyle beraber bitmişlik görünüşündeki *eylemcil yüklem+—mİş+-Dİr* biçimbirimiyle ifade etmeyi seçmiş, bu düşünceyle ilgili bilgisinin doğruluğuna karşı güven eksikliğini *belki* belirteci ile anlatmıştır. Bu anlamda konuşur bu bilgiyi sadece tahmin etmektedir.

Örnek 20.

1. Konuşmacı: Merhaba efendim ben gemide çalışıyorum. 33 yaşımdayım. Benim hastalığıma reflü tanısı konmadı ama şu anda sizi izliyorum, reflü tanısı olduğunu düşünüyorum. Benim de ağrılar gazlar gelirdi. Bu ağrılar sırtıma ve göğsüme. Doktora gittiğimde bana söylediği gastrit bir ilaç verdi bana kapsüllü, gaz pompası diye yazıyor üstünde, ben bunu kullandım dediğiniz gibi aç karnına yemekten önce sabahleyin on beş yirmi dakika önce ve bu ağrımı o gün kestiğini, o gün o gün kesti. O gün kullandım ve ağrılarımı kesti. Çok memnunum. Hocama da gittim ben aynı şekilde böyle söyledim. Çok iyi dedi bu ilacın hiçbir zararı yok sana, ama Hocam ben dört beş aydan beri bu ilacı kullanmıyorum. Ağrımı kestiği için ve bunun tekrarlama olasılığı var mı? Çok teşekkür ediyorum Mehmet Hocam.

Sunucu: Rica ederiz Murat Bey. Çok teşekkür ederiz. Zaten Hocamızın da açıkladığı nokta buradaydı. Ya ilaçla devam ya ameliyatla kesin çözüm.

2. Konuşmacı: Bir şey söylemek istiyorum. Dört ay önce ilaçları kesmiş ve bir daha da şikayeti olmamış ya beyefendi reflü hastası büyük olasılıkla değil. Bunu anlatmaya çalışıyorum. Ve arayan dördüncü veya beşinci kişi. Ve şu kardarcık konuşmadan anladığım kadarıyla hiçbiri gerçekten reflü hastası değil. Dört beş gün önce ilacını kesen birinin iki gün sonra aynı şikâyetlerinin geri gelmesi lazım. **Belki de** beyefendinin ufacık bir mide ülseri ya da gastriti ya da on iki parmak bağırsağı ülseri **vardır**. . Evet ülserler bu ilaçlarla iyileşirler hele (anlaşılamadı) bir hastaysa **belki** hatırlamıyordur antibiyotik alıp onu da (anlaşılamadı) ettilerse tam bu senaryo geçerlidir ama reflü kesinlikle

Sunucu : Hocam arada insan reflü olabilir mi? Yani normal bir insan

2. Konuşmacı: Çok nadiren olur. O tip bende de oluyor. Reflü hepimizde bütün insanlarda tek tük reflü hastalığı demiyoruz. Reflü hastalığı diyebilmemiz için kurallar son derece net. Endoskopide mukozada çatlak görülecek ya da Phmetrede skorlarma sisteminde demistir skorunun 14.7 den yüksek olması gerekiyor. (Sağlıklı Bir Gün, Kanaltürk, Aralık 2009)

Örnek 20’de ise sağlık konulu programda alanlarından uzman doktorlar tarafından reflü hastalığı konuşulmaktadır. Konuyla ilgili bilgi sahibi olan 2. konuşmacı olan doktor 1. konuşmacı olan izleyicinin hastalıkla ilgili şikayetlerine göre reflü olmadığına karar vermiş ve *belki* belirteci ile *var+-Dİr* biçimini kullanmayı seçtiği tümcesinde izleyicinin başka hastalıklara sahip olabileceği olasılığını ifade etmiş; kısaca *belki* belirteci ile önermesiyle ilgili güven eksikliğini göstermek istemiştir. Doktor bu hastalıkla ilgili ön bilgilerinden hareketle, izleyicinin başka bir hastalığa sahip olabileceğini tahmin etmiştir.

Sonuç olarak *belki* belirtecinin kullanıldığı önermelerde aşağıda bahsedilecek olan –Dİr biçimleri olasılık anlatmaktadır ve konuşurun bir önerme hakkında yükümlendiği bilgidan emin olmadığını ama bu önermenin doğru olma olasılığını ifade etmek istemektedir. *Belki* belirtecinin bütüncede –Dİr biçimbirimiyle beraber diğer olasılık bildiren dokuz belirteçle kullanım sıklığına bakıldığında *belki* %32.25 oranıyla ilk sırada yer almaktadır. Sıklık değerlerine göre bütün belirteçler içinde de *belki* belirteci –Dİr biçimbirimiyle en sık kullanılan belirteçtir. *Belki* belirteci 4 adet *adcıl yüklem+-Dİr*, 4 adet *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr*, 1 adet *var/yok+-Dİr* ve 1 adet *eylemcil yüklem+-(I)yor+-Dİr* biçimiyle kullanılmıştır. Bütüncede konuşurun önermesinde geleceğe gönderme yapan bir eylemle ilgili düşük olasılık, güçlü güven eksikliğini sınırlandırdığı “belki” belirteci ile saptanmadığı; özetle *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçimiyle “belki” belirtecinin kullanılmadığı görülmüştür. 5.3.1. bölümün sonunda –Dİr biçimleriyle beraber kullanılan belirteçlerin sıklığı bilgisellik derecelerine göre (olasılık-kesinlik) bir tabloyla gösterilecektir.

Acaba

Örnek 21.

Sunucu : Şimdi çok özel bir isim bizlerle birlikte. Hatta ben çok mutlu oldum bugün burada olacak diye. O kadar işinin gücünün arasında sizin için özel vakit ayırdı ve bugün bizlerle birlikte. Çok yakın arkadaşınız olduğunu öğrendik. Hatta daha birkaç gün önce görüştüğünüzü duyunca hmm evet tamam doğru bir isim dedik. Burada olacak isim Türkiye’nin de çok sevdiği bir ses sanatçısı. Sevgili Gülben Ergen **acaba** burada **mıdır**? Tam söyleyecekti ama şeyden de korktum, başka birisi aman da söylenmesin de oluyor bazen programda.

Konuşmacı : Ama şimdi kim gelecek? Sayacak sayacak hiç akıl edemeyecek falan. (Bir Yıldız Masalı, TV 8, 2009)

Örnek 21’de güncel sohbet konulu programda ünlü bir basketbolcunun hayatı ve başarıları konuşulmaktadır. Programda sunucu, konuşmacının yanına konuk çağırırken *acaba* belirteci ve *adcıl yüklem*+ *-Dir* olumlu soru biçimiyle programa katılacak olan konuşmacının o anda stüdyoda olup olmadığını sorarak izleyicide merak uyandırmak istemektedir. *Acaba* belirteci söylemde merak, kuşku ve kararsızlık gibi anlamlarda kullanılmaktadır. *Acaba* belirtecinin *-Dir* biçimbirimi ile örnek 21’deki gibi “mI” soru biçimi ya da “ne soruları” ile kullanıldığı görülmektedir. *Acaba* belirteci *-Dir* belirteci ile beraber kullanıldığı bu tümcede konuşurun önermenin gerçekliği hakkında olası bir bilgiye sahip olduğu ancak bu önermenin gerçek olup olmadığı bilgisini merak ettiğini bildirmektedir. Bu önermede konuşurun amacı izleyicide merak uyandırmaktır, ancak doğrudan konuşurun kendisinin merak ettiği bir bilgiyi de sorabilir.

Örnek 22.

Sunucu: Peki Melis bu şakacı moladan sonra şunu sormak istiyorum. Elbette bir oyuncu her rolde bir gömlek giyiyor ama daha sonra onu çıkarıp bir kenara koyuyor ama sevdiği içinde olmaktan özellikle zevk aldığı projelerde o gömleğin bir izi kalabilir. Aydılgel’den sende kalanlar oldu mu? Ya da Aydılgel’yle seni çok...

Konuşmacı: Aybige’yle

Sunucu: Aybige’yle çok affedersin. İsim karıştırmak benim için çok normal bir şey. Senin özellikle kendinden onda bulduğun senaryoyu okurken kendinden onda bulduğun şeyler oldu mu?

Konuşmacı: Aybige’nin bende şöyle çok ayrı bir yeri var. O da hani film bittikten sonra daha net anladım. Tabii ki çok hoşuma giden ve benim o anlamda canlandırmak istediğim şöyle bir karakter. Çok aceleci ve aslında çok zeki ama çok telaşlı bir kız. Ben hiç bu kadar daha emin ve sakin karakterler oynamamıştım. O yüzden Aybige’nin telaşı, kafasının karışıklığı ve aceleciliği vasfı bende yoktur açıkçası. Onun dışında her şeyi bir kenara bırakırsak benim için hani en önemlisi bunu en fark ettiğim yer şu oldu ki film bittikten sonra ben Aybige’nin ne yaptığını çok merak ederek düşündüğüm zamanlar oldu. Hani **acaba** Aybige şu anda ne yapıyordur? Hani hayatı nasıl devam ediyordur? Bunun üzerine baya oturup düşündüm ki şimdiye kadar pek yaptığım bir şey değildi. İş biter, kenara asarsınız kostümünüzü ve gidersiniz. Aybige’yle ilgili böyle tuhaf bir bağım var galiba yani onu bir başka seviyorum. Bunun da çok bir açıklaması var mıdır bilmiyorum ama onu bir başka seviyorum. (Gece Gündüz, NTV, Aralık 2009)

Örnek 22’de kültür-sanat konulu programda konuşmacı bir sinema oyuncusudur. Programda sunucu bir oyuncunun oynadığı karakterin oyuncunun gerçek kişiliğine etkisi olup olmadığını sormaktadır. Konuşmacı ise karakterin özelliklerini sıralamakta ve film bittikten sonra da bu karakteri merak ettiğini söylemektedir. Örnek 21’de de belirtildiği gibi *acaba* belirtecinin kullanıldığı önermelerde “merak” unsuru bulunmaktadır. Konuşur “mI” veya “ne” sorularıyla merakını ifade eder.

Acaba belirteci ve *eylemcil yüklem+-(I)yor+-DIr* biçiminin kullanıldığı tümceden sonra konuşmacı merak ettiği eylemlerin sorularını sıralamaya devam etmiştir. *Acaba* belirtecinin *-DIr* biçimbirimi ile kullanıldığı önermelerde konuşur bilgisinin olmadığı bir konuda “ne” sorularını kullanarak sorular sorar veya yapmış olabileceği ya da yapmakta olduğu ama bilgisine güvenmediği bir konuda “mI” sorularıyla sorular sorar. Bu anlamda bilgisellik (güven) kipliği ulamında *-DIr* biçimbirimiyle beraber olasılık değeri taşımaktadır.

Acaba belirteci bütüncede 3 adet *adıl yüklem +mI+-DIr* olumlu soru biçiminde ve 2 adet *eylemcil yüklem+-(I)yor+-DIr* biçiminde saptanmıştır. *-DIr* biçimbirimiyle kullanılan ve olasılık anlamı bildiren diğer belirteçlerle kullanım sıklığına bakıldığında %16.12 oranında kullanılmış olan *acaba* belirteci *belkiden* sonra dokuz belirteç içinde ikinci sık kullanılan belirteçtir.

Herhalde

Örnek 23.

Konuşmacı: (...) Nasıl tahmin ettin canım?

Sunucu : Ama sizinle ilgili hiç konuşmadık. Hiç sizinle ilgili konuşmadık değil mi? Hatta biz Demet Hanım’dan şöyle gösteriyorum da. Ekranları başında bizi izliyordur **herhalde**. Demet Hanım’dan aldık böyle kısa kısa tüyolar.

Konuşmacı: Valla ben Demet’e bile söylemedim çok şaşırsın diye ama şaşırtmadınız yani.

Sunucu : Ya ben sizi kıyamadım valla bekletmeye çünkü biliyorum çok yoğun işleri var. Başka özel durumlar da var o yüzden istemedim. (Bir Yıldız Masalı, TV 8, 2009)

Örnek 23'te güncel sohbet konulu programda ünlü bir basketbolcunun hayatı ve başarıları konuşulmaktadır. Sunucu o anda canlı yayınlanmakta olan programı basketbolcunun eşi olan Demet Hanım'ın da televizyonu başında izliyor olabileceğini ifade ettiği önermesinde *herhalde* belirtecini ve *eylemcil yüklem+–Iyor+–Dir* biçimini kullanmayı seçmiştir. Sunucunun Demet Hanım'ın programın konuğu olan beyefendinin eşi olduğu ön bilgisine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu olasılığın *belki* belirtecinin olasılık anlamından daha güçlü dereceli bir olasılık anlamı olduğu sonucuna varılmıştır. Konuşmacının seçimi *herhalde* belirteci ile sürerlik görünüşündeki *eylemcil yüklem+–Iyor+–Dir* biçimidir. Bu önermede *herhalde* belirteci sürerlik görünüşü anlatan *–Iyor* biçimi ve *–Dir* kiplik belirticisiyle beraber konuşma anıyla ilgili bir tahmin anlatmaktadır.

Örnek 24.

Sunucu: Ekim ayından beri İstanbul'da bir sanat konusunda sanat alanında bir hareketlilik var. Bienal başladı. Bienalin etkisiyle bütün paralel etkinlikler var. Sergiler açılıyor, müzayedeler yapılıyor. Bir hareketlilik söz konusu gözleniyor. Ayrıca şimdi dün açılan sanat fuarı Çağdaş Sanat Fuarı da **herhalde** aralık ayına damgasını **vuracaktır**. Ben önce sana sormak istiyorum nereden aklına geldi. Dört yıldır yapıyorsun ve nereden aklına geldi ilk Çağdaş Sanat Fuarı hazırlamak?

Konuşmacı: Aslında sekiz yıldır yapıyoruz ama ilk dört yıl Artı İstanbul adı altında devam ettik daha sonra ismimizi ve kimliğimizi değiştirdik ve Çağdaş İstanbul Çağdaş Sanat Fuarı kimliğiyle yolumuza devam etme kararı aldık. Bunun başlangıcı tabii işin içinde bir duygusal boyutu var. Bizim sanata olan sevgimiz ve benim şahsen yakınlığım. Fakat bunun yanında böyle bir pazarda böyle bir boşluğun da olduğunu fark ettim. O sırada dünyadaki Çağdaş Sanat Fuarlarını izlemeye başladım ve gördüm ki gerçekten İstanbul'un İstanbul kenti olarak böyle bir etkinliğin çok daha fazlasına ihtiyacı var ve de hak ediyor. Biz de elimizden geleni yapalım mümkün olduğu kadar bunun en iyisini yapmaya çalışalım diye yola çıktık. (...) (Afife Takılanlar, NTV, Aralık 2009).

Örnek 24'te ise kültür- sanat konulu programda konuşmacı sanatla ilgilenen bir fuar düzenleyicisidir. Sunucu da her zaman sanatla ilgili programlar yapan ve etkinlikleri takip eden biridir. Programda sunucu programın başında çağdaş sanat fuarının açıldığından bahsetmekte ve kültür sanat etkinliklerinde bir hareket olduğu

gözlemine dayanarak *herhalde* belirteciyle bu fuarın aralık ayına damgasını vuracağını tahmin etmekte, *eylemcil yüklem+ -(y)AcAk+-Dir* biçimiyle eylemin gelecekte gerçekleşmesinin olası olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda bu biçimin gelecek zaman bildirdiğini söylemek doğru olur. Herhalde belirteci de belki belirteci gibi yalnızca *-Dir* biçimbirimiyle değil; diğer görünüş ve zaman ve kiplik biçimleriyle de kullanılmakta ve o biçimbirimlerin de anlamını olasılık anlamı bakımından sınırlandırmaktadır.

Herhalde belirteci de belirli *-Dir* biçimleriyle kullanıldığında belki belirteci gibi önermenin sadece olasılık anlamını sınırlandıran bir belirteçtir; ancak *herhalde* belirtecinin *-Dir* biçimbirimiyle kullanımlarını incelediğimizde konuşurun kendi önermesiyle ilgili doğruluğuna olan güveni belki belirtecine göre daha yüksektir. Bütüncede *herhalde* belirtecinin diğer olasılık bildiren belirteçlerin içindeki kullanım sıklığı %12.90'dır. Kullanım sıklığına göre *-Dir* biçimbiriminin olasılık anlamını belirleyen dokuz belirteç arasında 3. sırada yer almaktadır. *Herhalde* belirteci 2 adet *eylemcil yüklem+-Iyor+-Dir* biçiminde, 1 adet *adcıl yüklem+-Dir* ve 1 adet *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir* biçimlerinde kullanılmıştır.

Umarım ve İnşallah

Örnek 25.

Sunucu: Ama yıllar geçmiş. Çok taze. Lafınızı da balla bölüyorum. Kısa bir reklam aramız var sonra final bölümündeyiz. Şöyle yapalım birazcık. Az sonra buradayız. Evet, Bir Yıldız Masalı'nın son bölümünde sizlerle birlikteyiz. Artık kısacık bir bölümümüz kaldı. Bugün İbrahim Kutluay'ın öyküsünü paylaştık. Onun başarı öyküsünü, ailesiyle, akrabasıyla ilişkilerini, dostlarıyla ilişkilerini, o disiplinli spor yaşantısını konuştuk. Birçok genç arkadaşımıza da eminim buradan örnek olmuştur. Program klasiğimiz var. Hani ben bir önceki bölümde dağıldım hala toparlayamıyorum. Şimdi aranızda geleceğim. Sağ sol hangisini arzu ederseniz bir tane elinizi alacağız. Ben yardım. Açıyorsunuz tamamen, gömleğiniz kirlenmesin. Çünkü biraz sert oluyor, tamamen girsin diye. Canınızı **umarım** acıtmıyorumdur.

Konuşmacı: Alışık benim ellerim yüksek ısıya.

Sunucu: 2 buçuk metrelik erkeklerle basketbol oynadığı için. (Bir Yıldız Masalı, TV8, Aralık 2009)

Örnek 25’te güncel sohbet konulu programda konuşmacı ünlü bir basketbolcudur. Ünlü basketbolcunun sporcu kimliği, hayatı ve başarıları konuşulmuş; programın sonuna gelindiğinde sunucu hatıra kalması için sunucu konuşmacıdan sert bir yere elini basarak el izi bırakmasını istemiştir. Sunucu konuşmacıya yardım ederken eline dokunmuş ve konuşmacının canını yakmamayı ummuştur, istemiştir. Konuşmacı konuşma anına ait umudunu-isteğini *eylemcil yüklem+-(I)yor+1.tekil kişi eki+-DIr* biçimindeki sürerlik görünüşüyle ve *umarım*² belirtecini kullanarak anlatmayı seçmiştir.

Örnek 26.

1.Konuşmacı: Peki, Türkiye, yolsuzlukların en az olduğu beş ülke arasında üçüncü sırada yer almış. Bir uluslararası danışmanlık şirketi tarafından hazırlanan raporda, en az yolsuzluğun görüldüğü ülkenin Japonya olduğu, Japonya'yı da Hong Kong ile Türkiye'nin izlediği ifade edilmiş. Yolsuzluğun en çok bulunduğu ülkeler arasında ise birinci sıradaki Rusya'yı, Güney Afrika, Kenya, Kanada, Meksika, Ukrayna, İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya izliyor. Yıllarca Arena, Deşifre neyi ortaya çıkarıyordu.

2. Konuşmacı: Şimdi ben bu haberi okuyorum diye düşündüm. Sonra baktık. Bir daha dedik ki burada bir yanlışlık var. Bunu bize bir daha getirin. Bu haberin şeklinde sanki bir yolsuzluk var gibi. Tabi gönül böyle anılmayı istiyor **inşallah** gerçekten böyle **olmuştur** bize biraz şaka gibi geldi. Şaka da olsa bunu duymak çok hoşumuza gitti. . (Güzel Haberler, NTV, Aralık 2009)

Örnek 26’da güncel sohbet konulu programda 1. konuşmacı Türkiye’yle ilgili bir haber vermekte, 2. konuşmacı ise bu haberin doğruluğunu sorgulamakta, ancak haber Türkiye lehine olduğu için haberin gerçekliğiyle ilgili “*İnşallah gerçekten böyle olmuştur*” önermesinde *inşallah* belirteciyle *eylemcil yüklem+ -mİş+ -DIr* biçimini kullanarak haberin gerçek olması yönündeki isteğini – umudunu *inşallah* ve *-DIr* biçimbirimini kullanmayı seçerek ifade etmiştir.

² “Umarım” tümcesinde eylem “ummak”tır. Ancak geniş zaman belirtecilerinden biri olan -Ir biçimbirimiiyle ve 1. tekil kişi belirtecisi ile beraber dilbilgiselleşmiştir ve tümcede herhalde, belki gibi bir belirteç görevi taşımaktadır.

Umarım belirteci olasılık değerinde 1 adet *eylemcil yüklem*+-*Iyor*+-*Dir* biçimiyle ve 1 adet *eylemcil yüklem* +-*mİş*+-*Dir* biçimiyle kullanılmış, *inşallah* belirteci ise 1 adet *eylemcil yüklem* +-*mİş*+-*Dir* biçimiyle kullanılmıştır. Bu anlamda –*Dir* biçimbirimiyle kullanılan *inşallah* ve *umarım* belirteci genel bir beklentiyi, umudu, konuşma anına ait bir beklentiyi veya umudu ve eylemin geçmişte gerçekleşmiş olduğunun bilgisinin doğru olma beklentisini, umudunu anlatır. Bu belirteçler –*Dir* biçimbirimiyle beraber kullanılan diğer olasılık anlamını sınırlandıran dokuz belirteç arasında %9.67 oranında kullanılmıştır ve kullanım sıklığına göre *eminim* belirteci ile beraber dördüncü sıradadır.

Sonuç olarak *umarım* belirteci konuşurun bir önermenin gerçekliği hakkında konuşurun isteğini, umudunu anlatmak için kullanılan bir belirteçtir. *İnşallah* sözcüğü de sözlüklerde konuşurun isteğini / dileğini anlatan söz olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapça kökenli olan *inşallah* sözcüğünün anlamı “*Allah isterse*”dir. İki belirteç de -*Dir* biçimbirimiyle konuşurun önermesinin olasılık anlamını sınırlandıran bir kiplik belirteçidir. *Umarım* ve *inşallah* ile –*Dir* biçimbirimini kullanan konuşur bir durum ve konu hakkındaki önermenin veya ön bilginin gerçek olma olasılığını düşünerek gerçekten öyle olmasını ve olmamasını istediğini-umduğunu-beklediğini bildirmektedir.

Eminim

Örnek 27.

1.Konuşmacı: Çok teşekkür ederim. Ben de programınızı beğenerek izliyorum.

2.Konuşmacı: Öyle mi? Ne güzel.

1.Konuşmacı: Çok özel konuklar ağırlıyorsunuz gerçekten. Tebrik ediyorum sizleri.

2.Konuşmacı: Teşekkürler sizin gibi konuklar. Efendim şimdi sizinle ilgili kısa bir vtrmiz var. Önce onu izleyelim sonra hemen sohbete başlayalım diyorum. Sevgili izleyicilerimiz de **eminim** mutlu olmuşturdur sizi burada görmekten. İnanılmaz konuklarımız var. Sizinle ilgili bir sürü bir sürü yerler arandı. Bir sürü dostlar ne diyelim spor camiasında duayen isimler çok güzel şeyler de söylediler. (Bir Yıldız Masalı, TV8, Aralık 2009)

Örnek 27’de güncel sohbet konulu programda 2.konuşmacının *eminim*³ belirteci ve *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* biçimini seçtiği önermesinde programı izleyenlerin programa konuk olan 1. konuşmacıyı görmekten televizyonu açtıkları o anda (geçmişte) mutlu olmuş olduklarınayüksek olasılık vermektedir.

Eminim belirteci *emin* sözcüğünün anlamıyla paralel olarak konuşurun önermesindeki bilginin doğruluğuna yüksek oranda inandığını belirtir. Bu anlamda *eminim* belirteci önermenin olasılık anlamını sınırlandırmıştır. Bir güven kipliği belirteci olarak kesinlik derecesine göre incelendiğinde *eminim* belirtecinin kullanıldığı önermelerde konuşurun tamamen önermesine güvendiği söylenemez ancak, bu bilginin yüksek oranda doğru olduğuna inandığını ifade etmek ister. Bunun için bu belirteç *belki* ve *herhalde* belirtecinden daha yüksek olasılık bildirmektedir.

Bütünceden elde edilen verilere göre *eminim* belirteci 3 adet *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* biçimiyle beraber kullanılmıştır. *Eminim* belirteci bütüncede sadece konuşma anından önceki anı anlatan bitmişlik görünüşündeki “-mİş+-Dİr” biçimiyle saptanmıştır. -Dİr biçimbiriminin olasılık anlamını sınırlandıran dokuz belirteç arasında %9.67 oranıyla *umarım* belirteci ile beraber dördüncü sırada yer almaktadır.

Büyük Olasılıkla

Örnek 28.

1.Konuşmacı: Ben iki senedir ilaç içiyorum. Rahatsızlığım devam ediyor. Hiçbir faydasını göremedim.

2.Konuşmacı: Şimdi size reflü tanısı kondu mu?

1.Konuşmacı: Evet.

³ “emin” adclı yüklemi ve 1. tekil kişi eki ile oluşturulmuş “eminim” tümcesi -Dİr biçimbirimiyle beraber görülen önermelerde -Dİr biçimbiriminin anlamını sınırlandırdığı için belirteç kabul edilmiştir. Sözlükte yeri olmamasına rağmen bütüncede diğer kişi ekleriyle sergilenmemesi bu tümcenin kiplik belirteci olarak kullanıldığının ve “umarım” belirteci gibi sözlüksel ve kipsel değeri olduğunun bir göstergesidir.

3.Konuşmacı: Evet . Çok güzel bir tesadüf oldu. Eğer reflüsü olduğunu düşünene ya da zanneden biri proton pompası denen ilaçları almasına rağmen hiçbir yarar göremiyorsa ve hiçbir yarar hiçbir zaman görmemişse o kişinin tanısı **büyük olasılıkla** yanlıştır. Reflü hastalığını son derece tipik bir biçimde proton pompası inhibitörü denen ilaçlardan her gün kahvaltıdan on-on beş evvel bir tane aldıklarında son derece rahat ederler (...). (Sağlıklı Bir Gün, Kanal Türk, Aralık 2009)

Örnek 28’de sağlık konulu programda alanında uzman bir doktora telefonla bağlanan 1. konuşmacı kendisine reflü tanısı konduğunu, ilaç içtiğini ama ilacın bir faydasını göremediğini ifade etmektedir. 3. konuşmacı olan doktor ise önkoşul içeren yan tümcelerinde bir faydası olmaması önkoşuluna da bağılı olarak ana tümcede kullandığı *büyük olasılıkla* belirteci ve *adcıl yüklem+-Dİr* biçimiyle önermesinin doğruluğunu büyük ölçüde yükümlendiğini belirtmek istemiştir. *Büyük olasılıkla* belirteci *eminim* belirtecinden farklı olarak inanca dayalı değıl, bilginin doğruluğuyla ilgili bilgiye dayalı güvenin kesinlik derecesini sınırlandırır.

Örnek 29.

1.Konuşmacı: Evet çok güzel mailler de gelmiş ama bu maillerde genelde şu var. Reflü tanısı aldık. İlaçlarımızı kullanıyoruz çok rahatız ama bu bizi korkutacak bir düzeyde mi? Yani ilacı almamıza rağmen ağrıyı sızıyı duymuyoruz ama altında bizi tahriş eden belki bizi kansere götüren...

2.Konuşmacı: Çok çok aşırı bir noktaya gerek yok. Reflü hastalığının kanserle ilişkisini de kısaca vurgulayalım. Yutma borusu alt uç kanserleri bizim özel bir kanser türüdür. Olabilecek en kötü kanserlerin başında gelir. Tanı konulduğunda bu hastalar yüzde ellisi tüm tedavi şansını yitirmişlerdir. Klinik bulgu verdiğinde bu hastalık yutma güçlüğü gibi takılma hisse gibi klinik bulgu verdiğinde **büyük olasılıkla** iş işten geçmiştir. Dolayısıyla çok çok. (Sağlıklı Bir Gün, Kanal Türk, Aralık 2009)

Örnek 29’da 1. konuşmacı olan sunucu reflü hastalığıyla ilgili bilgi sahibi bir doktor olan 2. konuşmacıya reflü hastalığının kanserle ilişkisini sormaktadır. 2. konuşmacı ise *büyük olasılıkla* belirtecini ve *eylemcil yüklem+ -mİş+-Dİr* biçimini kullanmayı seçtiğı önermesinde yutma borusu alt uç kanserinin klinik bulgu verdiğinde tedavi için geçmişte geç kalınmış olduğuna -bilgilerine dayalı olarak - yüksek olasılık vermektedir.

Büyük olasılıkla belirteci bütünceden elde edilen verilere göre genel olay ve durumlardan bahseden *adcıl yüklem+-Dİr* biçimiyle ve bir adet de bitmişlik

görünüşündeki *eylemcil yüklem+ -mİş+ -Dİr* biçimiyle saptanmıştır. *Büyük olasılıkla* belirtecinin sözlü veride diğer olasılık bildiren kiplik belirteçleriyle olan kullanım sıklığına bakıldığında dokuz belirteç içinde %6.45 oranıyla “neredeyse” belirteci ile aynı sırada; yani beşinci sırada yer almaktadır.

Neredeyse

Örnek 30.

1. Konuşmacı: Hayır suikast düzenleyen veya düzenlediği iddia edilen şahısların Türkiye’de İslam örgütü özellikle bu Özbekistan bu İslami Kurtuluş Hareketi’nin lideri mesela Tahir Yoldaş’ın bir dönemde o dönemde başbakanlık yapan Refah Partisi lideri ile fotoğrafları çıktı. Hatırlayacaksınız belki. 1998 yılıdır bu. Ve 1998’de maddi olarak onlara Refah Partisinin yardım ettiği şeklinde iddialar ortaya çıktı. Kerimov da bunları aldı. Bunlar yani altı doldurulması gereken iddialar ama bunları bir uluslararası

2. Konuşmacı: Zaten kendisi biraz aşırı evhamlı biridir.

1. Konuşmacı: Türkiye Türkmenistan ve Özbekistan Birleşmiş Milletlerde üçüncü komisyon diye bir komisyonun üyeleri. Ve bu birleşmiş milletler zaman zaman bu rejimlerdeki insan hakları ihlallerini eleştiriyor. Rapor haline getiriyor. Ve bunu getirip orada onaylatıyor. Oylatıyor. Türkiye bunlar da tabii o cumhuriyetlerin beklentisi Türkiye reddetsin. Fakat Türkiye Türkmenistan’la ilgili oylamada çekimser kaldı. Özbekistan’la ilgili oylamada ise 2006 toplantısının **neredeyse** beş gün **öncesidir**. Zannediyorum 27- 28 Kasımdan sonraydı toplantı ondan üç beş gün önce hafızam beni yanıltmıyorsa Türkiye olumlu oy vereceğini söyledi. (Eğrisi Doğrusu, CNNTURK, Aralık 2009)

Örnek 30’da politika konulu programda politikacılar tarafından Türkiye ile Türkmenistan ve Özbekistan ilişkileri konuşulmaktadır. 1.konuşmacı Türkiye’nin Türkmenistan ile ilgili bir oylamanın 5 gün önce gerçekleştiğine ait tahminde bulunduğu önermesinde *neredeyse* belirteciyle *adcıl yüklem+ -Dİr* biçimini seçmiştir.

Neredeyse belirteci bütünceden elde edilen sözlü verilerde 2 adet ve aynı biçimde saptanmış, her iki önermede de bu belirteç tarihle ilgili bir tahminde bulunmak amacıyla kullanılmıştır. Bu saptamalardan hareketle *neredeyse* belirtecinin –Dİr biçimiyle birlikte kullanıldığı önermelerde tarihle ilgili bir bilginin doğruluk derecesine tam güvenilmediğini ifade etmek için kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Bu anlamda *neredeyse* belirteci –Dİr biçimbiriminin olasılık anlamını sınırlandırmaktadır. *Neredeyse*

belirteci –Dİr biçimbirimi ile aynı tümcede olasılık anlamıyla kullanılan dokuz belirtece oranla %6.45’le beşinci sırada yer almaktadır.

Muhtemelen

Örnek 31.

1.Konuşmacı: Abdülkadir çok önemli çünkü Türk basınındaki Japon temsilcilerinden biri aynı gazetede başladı aynı gazetede devam etti, Allah uzun ömür versin Sami Kohen de öyle. Bildim bileli Milliyet’teydi. Yani bunu yaşayanlara bu tür uzun ömür diliyorum. Abdülkadir’in arkasından Allah rahmet eylesin diyorum. Çok sevdiğim bir insandı. Ne diyelim Allah sevenlerine sabır versin, kendisine de rahmet.

2.Konuşmacı: Bir gene küçük habere değinip geçeceğim. HIV Aids günü ben bir vesile ile tam Galatasaray’daydım, içlerine girdim hatta bir ara böyle elime bende bir HIV şeyi alayım diye düşündüm ama bir toplantıya yetişiyordum hatta başka bir çekime yetişiyordum, onun için yapamadım. Çok önemli bir olay tabii. Yalnız bugün bir yorum dinledim BBC’deydi, **muhtemelen** siz de **dinlemişsinizdir**. HIV AIDS’e karşı korunmanın biraz azaldığının nedenleri soruluyor ve oradaki konuşmacı diyor ki; Aids hastalarına karşı yürütülen kampanya sanki hastalık önemsizmiş izlenimi yaratmış olabilir toplumda, bu nedenle biraz toplum AIDS’e karşı korunma kalkanını indirmiş olabilir diyor. (Yorum Farkı, NTV, Aralık 2009)

Örnek 31’de politika konulu programda 1. konuşmacı ve 2. konuşmacı gündemdeki haberler hakkında konuşmaktadırlar. 2. konuşmacı AIDS’le ilgili bir yorumu programdaki 1. konuşmacının da dinlemiş olabileceğine yüksek olasılık vermektedir. 2. konuşmacı önermesindeki bilginin doğruluğuna olan güvenini *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* biçimiyle beraber *muhtemelen* belirtecini seçerek sağlamıştır. *Muhtemelen* belirteci *büyük ihtimalle* belirtecinden çok az daha bir kesinlik derecesiyle önermenin anlamını sınırlar.

Muhtemelen belirteci bütünceden elde edilen verilere göre sadece bir adet *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* biçimiyle beraber konuşma anından önceki bir zaman hakkında olasılık bildirmedi kullanılmıştır ve –Dİr biçimbirimiyle olasılık anlamıyla kullanılan dokuz belirteç içinde %3.22 oranında kullanılarak sıklık açısından *kesin* belirteci ile aynı sırada; yani altıncı sırada yer almaktadır.

Kesin

Örnek 32.

Konuşmacı: Zeki'nin de bir erkek çocuğu var. Zeki'den biraz daha kısa.

Sunucu : Nasıl biraz daha kısa derken.

Konuşmacı: Şaka yapıyorum. 8 aylık ama baya normalden çok uzun ve iri o da mutlaka ileride basketbolcu olacaktır diye tahmin ediyorum.

Sunucu : Kesin olacaktır. Sizin çocuklarınız yarın bir gün takım kuracaklar bence. Hani arkadaşlıkları da varmış. Bir konuşumuz daha sırada bekliyor. Hemen anons etmek istiyorum. Murat (Bir Yıldız Masalı, TV8, Aralık 2009)

Örnek 32'de ünlü bir basketbolcunun hayatının konuşulduğu güncel sohbet konulu programda konuşmacının bir çocuğun hakkındaki ön bilgilerine dayanarak gelecekte basketbolcu olacağına yüksek ihtimal vermesinin ardından programdaki sunucu *kesin* belirteci ve eylemcil *yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçimini kullandığı önermesinde çocuğun ileride basketbolcu olacağına olan inancının yüksek olduğunu bildirmektedir. *Kesin* belirteci sözlü veride olasılık anlamında 1 adet *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçimiyle beraber kullanılmıştır. *Kesin* belirtecinin *-Dİr* biçimbirimi ile bereber olasılık anlamıyla kullanılan dokuz belirtecin içindeki kullanım sıklığına bakıldığında; bu belirteç %3.22 ile *muhtemelen* belirteci ile aynı sırada; yani beşinci sırada yer almaktadır.

Tablo 5

**-Dir biçimbiriminin olasılık anlamını sınırlandıran belirteçler
ve –Dir yapılarıyla kullanım sıklıkları**

Olasılık Anlamını Sınırlandıran Belirteçlerin –Dir Biçimleriyle Kullanım Sıklıkları					
Belirteçler	Adcıl yüklem +Dir	-miş +Dir	-(y)AcAk +Dir	-Iyor +Dir	Toplam
Belki	5 %50	4 %40	-	1 %10	10 %32.25
Acaba	3 %60	-	-	2 %40	5 %16.12
Herhalde	1 %20	-	1 %20	2 %60	4 %12.90
Umarım/ İnşallah	-	2 %66.66	-	1 %33.33	3 %9.67
Eminim	-	3 %100	-	-	3 %9.67
Büyük olasılıkla	1 %50	1 %50	-	-	2 %6.45
Neredeyse	2 %100	-	-	-	2 %6.45
Muhtemelen	1 %100	-	-	-	1 %3.22
Kesin		1 %100			1 %3.22
Her biçim için toplam	13 %41.93	11 %35.48	1 %3.22	6 %19.35	31

Tablo 5’te –Dir biçimbiriminin olasılık anlamını sınırlandıran belirteçler ve –*Dir* biçimleriyle kullanım sıklıkları görülmektedir. Tablo 5 incelendiğinde *belki* belirteci diğer belirteçlere göre %32.25 ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise %16.12 ile *acaba* belirteci; üçüncü sırada %12.90 ile *herhalde* belirteci; dördüncü sırada % 9. 67 ile *umarım/inşallah* ve *eminim* belirteçleri; beşinci sırada %645’le

büyük olasılıkla ve *neredeyse* belirteçleri ve beşinci sırada % 3.22 ile *kesin* ve *muhtemelen* belirteci yer almaktadır.

Bütünceden sıklık çalışması ile elde edilen verilere göre Tablo 4'te *var/yok+-Dir* biçimi, *eylemcil yüklem+-mAktA+Dir* biçimi ve *eylemcil yüklem+mAll+Dir* biçimi *-Dir* biçimbiriminin olasılık anlamını sınırlandıran bu belirteçlerden herhangi biriyle hiç kullanılmamıştır. Tablo 5 incelendiğinde olasılık anlamını sınırlandıran bu belirteçlerle en sık kullanılan biçim %41.93'le *adcıl yüklem+-Dir* biçimidir. İkinci sık kullanılan biçim %35.48 ile *eylemcil yüklem+-mİş+-Dir* biçimi, üçüncü sık kullanılan biçim %19.35'le *eylemcil yüklem+-(I)yor+-Dir* biçimi ve en az kullanılan biçim ise %3.22 ile *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir* biçimi olmuştur. Bu noktada *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir* biçiminin önermenin olasılık anlamını sınırlandıran belirteçlerden sadece *herhalde* belirteciyle kullanıldığı görülmektedir. *Herhalde* belirteci *belki* belirtecinden daha yüksek dereceli bir olasılık / tahmin bildirmektedir. Sonuçta *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir* biçiminin bu belirteçlerin içinde sadece *herhalde* belirteciyle kullanılması bu biçimin yüksek dereceli olasılık anlamlarıyla birlikte kullanıldığını göstermektedir. Bu anlamda konuşur önermesinde dilbilgisiyle ilgili kullanımlarında gelecekle ilgili daha düşük olasılık bildiren önermelerde *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir* biçimini seçmemiştir.

Bu bölümde *-Dir* biçimbiriminin kullanıldığı önermelerde önermenin olasılık anlamını sınırlandıran kiplik belirteçleri, bu belirteçlerle kullanılan *-Dir* biçimlerinin sıklıkları ve kiplik belirteçlerinin *-Dir* biçimleriyle kullanılan bütün belirteçlerin arasındaki kullanım sıklıklarına değinilmiştir.

5.3.1.2. Olasılık ve Kesinlik Anlamı ile Kullanılan Belirteçler

5.3.1. bölümde de bahsedildiği gibi sözlü veride *-Dir* biçimbirimiyle görülen *mutlaka / muhakkak*, *tabii / tabii ki*, *bence / sence*, *aslında* ve *zaten* belirteçleri dizim özellikleri, (eşdizimlilik) konuşmacının önermedeki tutumu ve bağlama göre incelendiğinde olasılık ve kesinlik anlamlarından her ikisinde de yer alabilmektedir.

Buna göre, 5.3.1.2. bölümde önermede hem olasılık hem de kesinlik anlamıyla kullanılan belirteçler incelenecektir.

Mutlaka / Muhakkak

Örnek 33.

Konuşmacı: (...) Önce bir şey diyeyim. Dan Brown’a soruyorlar. Mason musunuz diye. Değilim diyor. Hani mason olursam bu sırları açıklayamam diyor. Yani aslında açıkladığını da sanmıyorum.

Sunucu : Peki bir şey açıklamış gibi hissediyor musunuz kitabı okurken?

Konuşmacı: Ben açıkladığını düşünmüyorum. Ama satır aralarında başka bir mesaj verdiğini algılıyordum. Onu okuyucu da **mutlaka alacaktır**. Onu verecek şekilde çevirdim en azından öyle söyleyeyim. Satır aralarında başka bir mesaj veriyor yani kitabın sonunda verdiği mesajdan başka bir mesaj veriyor.(Günlerin Getirdikleri, NTV, Aralık 2009)

Örnek 33’te güncel sohbet konulu programda konuşmacı Amerikalı yazar Dan Brown’un kitaplarını İngilizceden Türkçeye çevirisini yapan bir tercümandır. Konuşmacı çevirdiği kitapta verilmek istenen mesajın okuyucu tarafından gelecekte alınacağına yüksek olasılık verdiğini *mutlaka* belirteci ve *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir* biçimiyle ifade etmiştir. *Mutlaka* belirteci kök anlamında bilgiyi yükümlenme içermektedir ve konuşur tümcesinde belirli bilgilerin toplanması sonucunda zorunlu olarak bir yargıya varmış ve bu yargıyı yükümlenmiştir.

Örnek 34.

Konuşmacı: Zeki’nin de bir erkek çocuğu var. Zeki’den biraz daha kısa.

Sunucu : Nasıl biraz daha kısa derken.

Konuşmacı: Şaka yapıyorum. 8 aylık ama baya normalden çok uzun ve iri o da **mutlaka** ileride basketbolcu **olacaktır** diye tahmin ediyorum.

Sunucu : Kesin olacaktır. Sizin çocuklarınız yarın bir gün takım kuracaklar bence. Hani arkadaşlıkları da varmış. Bir konuşumuz daha sırada bekliyor. Hemen anons etmek istiyorum. Murat (Bir Yıldız Masalı, TV8, Aralık 2009)

Örnek 34’te güncel sohbet konulu programda, programa konuk olan konuşmacı ünlü bir basketbolcudur ve programda onun hayatı ve başarıları konuşulmaktadır. Konuşmacı bir bebeğin boyunun normalden uzun ve iri olduğu ve babasının basketbolcu olduğu ön bilgilerini kullanarak çocuğun da babası gibi gelecekte bir basketbolcu olabileceğine mutlaka belirtecini ve *eylemcil yüklem*+-*(y)AcAk+-Dİr* biçimini kullanarak yüksek olasılık vermektedir. Ayrıca konuşmacı tümcesini “diye tahmin ediyorum” şeklindeki ana tümceyle sunmakta ve önermesini tahmin ettiğini açıklamaktadır. Konuşmacının *mutlaka* belirtecini ve *-Dİr* biçimini içeren tümcesi bir yan tümcedir ve *mutlaka* belirteci ile *-Dİr* biçimbirimi bu önermede geleceğe yönelik yüksek dereceli tahmin anlatmaktadır.

Örnek 35.

1.Konuşmacı: Merhaba. Var mı bacaklarınızda ağrı ya da varis?

2. Konuşmacı: Evet benim bacaklarımda varis var. Ama çok ilerlemiş bir şeyde. Bana doktorum varis çorabı vermişti ben onu kullandım ama şimdi ben beş aylık hamileyim. Rahmin dışına da atmış. Ama çok böyle yani ilerlemiş vakada hiç ayakta duramıyorum yani iş bile yapamıyorum. Nasıl yapabilirim bilmiyorum.

1. Konuşmacı: Hemen soralım doktorumuza. Hamilelikte varis gelişimi

2. Konuşmacı: Evet ama bu ayağımdaki varis sadece hamilelikte değil daha önce de vardı.

3.Konuşmacı: Mutlaka vardı. Şanslıyım biliyorum arkadaşımızın da kadın doğumcu olduğunu beraber bu konuda hakikaten çok önemli aslında hamilelikten önce de bu leğen kemiğinin çevresinde bizim pervit bölge dediğimiz rahmin olduğu bölgede ağrılar **mutlaka oluyordur** daha öncesinde de. (Doktorum, Kanal D, Aralık 2009)

Örnek 35’te sağlık konulu programda 1. konuşmacı bir doktor ve sunucu olan 3. konuşmacı ise damar hastalıkları konusunda uzman bir doktordur. Programda 3. konuşmacı programa telefonla bağlanan 2. konuşmacının varis hastalığı hakkında uzmanlığıyla ilgili ön bilgilerini kullanarak *mutlaka* belirteci ve *eylemcil yüklem*+-*(I)yor+-Dİr* biçimiyle belirli bir bölgesinde ağrının süregeldiğine yüksek olasılık vermekte, önermesinin doğruluğunu yüksek derecede yükümlenmektedir.

Örnek 35.

1.Konuşmacı: Çizişini alsın ama buradan almıyor çizişini filan. Bir de netleştir kamerayı yine Onur.

2.Konuşmacı: Omuz kamerası gel.

3.Konuşmacı: Yok önden çekiyor. Ben İşpanya’da onlar için çok imkanlar olduğunu biliyorum, duydum. Çünkü orada piyango tamamen körler için körlere bağlı olarak piyangoğun geliri onlara yönlendiriliyor. Ama bence tabii ki Amerika rahatlıkla diyebilirim çünkü refah seviyesi yüksek olduğu için oradaki körlerin yeni çıkan pek çok gelişmişliği körler bağlamında yakalayabildikleri kanısındayım. Mesela son zamanlarda yolda gelirken de Eşref’le ve John’la konuşuyorduk. Körler için son on senenin en büyük gelişmesi bu bilgisayarlardaki körcü program veya Türkçeye geveze olarak çevrilmiş olan programla ne olursa olsun her türlü bilgiyi rahatlıkla ses okuyucusuyla okuyabiliyorlar. Amerika’daki bir körün **mutlaka** bir laptopu **vardır** diye düşünüyorum. Oysaki Türkiye’de bu tarzdaki imkanları temin etmek zor oluyor.

1.Konuşmacı: Peki Türkiye’deki her on görme engelliden sekizi çalışabilecek durumda olmasına rağmen tercih edilmiyor. En büyük sıkıntı ne? (Saba Tümer’le Bu Gece, CNNTÜRK, 2009)

Örnek 35’te güncel sohbet konulu programda konuşmacılar programa konuk olan görme engelli bir ressamdan yola çıkarak görme engellilerin ülkelerdeki durumunu konuşmaktadırlar. 3. konuşmacı *mutlaka* belirteci ve *var /yok+-Dir* biçimini kullanmayı seçtiği yan tümce biçimindeki önermesinde Amerika’da her görme engellinin bir diz üstü bilgisayarına olduğuna yüksek olasılık vermekte “diye düşünüyorum” ana tümcesiyle de bunun bir düşünce olduğunu ve bu düşüncenin bilgisinin doğruluğunu yüksek derecede yükümlendiğini ifade etmektedir.

Bütünceden elde dilen verilere göre *mutlaka* belirtecinin *-Dir* biçimbirimi ile beraber kullanıldığı önermelerle diğer belirteçlerin *-Dir* biçimbirimi ile kullanım sıklıkları incelendiğinde *mutlaka* belirteci on beş belirteç içinde %14.51 oranı ile ikinci sırada yer almaktadır. *Mutlaka* belirtecinin kullanıldığı önermelerde tümce içi ve tümceler arası dizim özellikleri, konuşmacının tutumu ve bağlam göz önüne alınarak incelendiğinde önermenin olasılık anlamının derecelerini bildirdiği tümcelerde 3 adet *eylemcil yüklem+ -(y)AcaAk+-Dir* biçimi 3 adet *eylemcil yüklem+-(I)yor+-Dir* biçimi ve 1 adet *var/yok+-Dir* biçimiyle kullanılmıştır.

Örnek 36.

1.Konuşmacı: Hayır hayır yani ben söyleyeyim hocam bana dönebilir. Ondan sonra çocuk tam kullandıktan sonra bu ilacı baba dedi acım hafifliyor dedi burada. Bunu nasıl tedavi edebiliriz? Nasıl yaparız?

2.Konuşmacı: Önce tanısının konulması lazım. Bahsettiğiniz onlu yaşlarda on birli yaşlarda reflü hastası olunmaz mı olunur. Bizim de bin küsürlük serimizde iki tane on iki yaşında tedavi ettiğimiz yavrucağ var açıkçası ama çok nadirdir bu yaşlarda. Dolayısıyla bu bölgedeki ağrıların olması belki ufak bir gastritten olabilir, belki bir parazit hastalığından olabilir, bir sürü başka nedeni olabilir. Gene de remi denen ilaç geçişi bir rahatlama sağlamış olabilir. Kesinlikle tanısı net olarak konulmuş bir küçük hanımdan bahsetmiyoruz. **Muhakkak** endoskopi yapılması şarttır tanı için. Endoskopide kesin tanı konulamıyorsa da **mutlaka** phmetre yapılması gereklidir. Çünkü bu yavrucağın eğer reflüsü varsa bu ömür boyu olacaktır. Hiçbir zaman reflü hastalığı kendi kendine geçmez. (...)(Sağlıklı Bir Gün, Kanal Türk, Aralık 2009)

Örnek 36’da sağlık konulu programda alanında uzman olan 2. konuşmacı reflü hastalığıyla ilgili konuştuğu önermesinde *muhakkak* belirteci ve *adcıl yüklem+-Dir* biçimi ve önkoşul içeren *mutlaka* ve *adcıl yüklem+-Dir* biçiminin kullandığı önermesiyle ilgili bilgiyi tamamen yükümlenmektedir. Bu önermelerde adcıl yüklemdeki kip yüklemlerinin “şart” ve “gerekli” olduğu görölmektedir. Bu söz eylemler bir diğerkipsel alan olan gereklilik kipi alanı içinde de yer almaktadırlar. Gereklilik kipliğiarından bilginin doğruluğunu yükümlenen *-Dir* biçimbirimi bu önermelerin kesinlik alanı içinde değerlendirilmelidir.

Bütünceden elde edilen verilerde mutlaka/muhakkak belirteci ile kullanılan önermelerde kesinlik alanı içinde yer alan iki biçim vardır, her iki biçim de gereklilik kipsel alanı içinde yer alan örnek 36’daki biçimlerdir. *Mutlaka* ve *muhakkak* belirtecinin *-Dir* biçimbirimiyle kullanılan önermelerde olasılık anlamıyla %78, kesinlik anlamıyla %22 oranında kullanıldığı saptanmıştır.

Tabii / Tabii ki

Örnek 37.

1.Konuşmacı: Krize rağmen fuarlar veya fuarlar demeyeyim de piyasa sanat piyasası etkilenmemiş. şimdi bu doğru mu? Yani ne anlamalıyız bundan? Yani gerçekten daha mı çok resim satılıyor nedir yani nasıl oldu da etkilenmedi?

2.Konuşmacı: şimdi birkaç yönden bakabiliriz. Rafi Bey **tabii muhakkak** başka yönden bakıyordur ve başka açılarını görüyordur.

3.Konuşmacı: Yani herkes aslında kendi açısından bunu değerlendirebilir. (Afişe Takılanlar, CNNTURK, Aralık 2009)

Örnek 37’de kùltür sanat konulu programın konuklarından 2. konuşmacı çağdaş sanat alanında bir sanatçı olarak 3. konuşmacı ise klasik sanat alanında bir sanatçı olarak çalışmaktadır. 1. konuşmacı ekonomik krizden çağdaş sanat fuarlarının nasıl etkilenmediğini 2. konuşmacıya sormaktadır. 2. konuşmacı ise 3. konuşmacının farklı bir alanda çalıştığı için konuya farklı açıdan baktığıyla ilgili yüksek dereceli tahminini *tabii* ve *muhakkak* belirteci ile *eylemcil yüklem+-(I)yor+-Dİr* biçimini kullandığı önermesinde ifade etmektedir. Buna göre, *muhakkak* belirtecinin bilgiden emin olmamakla beraber bilgiyi yüksek oranda yükümlendiği düşünöldüğünde bu önermede *muhakkak* ve *tabii* belirtecinin -Dİr biçimbirimiyle bağlamda konuşma anıyla ilgili bir tahmini bildirdiğini söylemek yerinde olur.

Örnek 38.

1. Konuşmacı: İsviçre zaten onu söylüyor. İsviçre’deki olay onu söylüyor.

2. Konuşmacı: Zaten o anlamda bu olay çok manidar. Yani şimdi kalkıp şöyle bir şey yapmadılar. Teröre bulaştıklarından şüphelenilen camilerin etrafına bilmem ne kurulması gibi güvenlik gerekçesiyle kendini belki birazcık meşrulaştırabileceği bir şey yok. Doğrudan cami denince akla ilk akla gelen minaredir. Minareyi yasaklamak bir anlamda

3. Konuşmacı: Bir kùltürü, bir geleneği de yasaklamıştır.

2. Konuşmacı: Yani evet, şimdi minaresiz cami yapın demek. Yani **tabii ki** minaresiz cami de **vardır** ama minaresiz cami yapın demek oradaki insanları, Müslömanları o camiden

1. Konuşmacı: Müdahale etmiş oluyorsun yani hakkın yok. (Basın Odası, NTV, Aralık 2009)

Örnek 38’de politika konulu programda konuşmacılar İsveç’te camii yaparken minarelerinin yapımının yasaklanması hakkında konuşmaktadırlar. 2.

konuşmacı, minarenin yasaklanmasının kültürü yasaklamak demek olduğunu söyleyen 3. konuşmacının düşüncesini desteklediği önermesinden sonra, *tabii ki* belirtecini ve *var/yok+-Dir* biçimini kullanmayı seçtiği önermesinde minaresiz camii de olduğuna yüksek olasılık vermektedir. Bütüncede *-Dir* biçimbirimiyle kullanılmış dokuz *tabii/tabii ki* belirtecinden ikisi yüksek dereceli bir tahmin bildiren önermelerde kullanılmıştır.

Örnek 39.

1.Konuşmacı: Doğru mudur Demet Hanım? Yani bunları yaptığınızda evet bunlar bizim için çok önemli. Sizin ağzınızdan da dinlemek lazım.

2. Konuşmacı: O artık ilgilenmiyor bu konularda.

3.Konuşmacı: Biraz mazide kaldı.

2. Konuşmacı: (...) Ameliyat da önceden söylediğim gibi aşağı yukarı yirmi beş otuz dakika süren-ama burada mutlaka yapan merkezin deneyimi son derece önemli isterse gastritografi, ister cerrahların Kuran-ı Kerim'i gibi olan textbooklarına baktığınızda reflü boxının altında her boxın altında ameliyatı usta biri yapmalıdır diye yazar ama buradaki ameliyat söz konusu olan hastalık ölümcül bir hastalık olmadığından yapılacak girişimin risklerinin çok çok çok makul olması hatta hiç riskinin olmaması gerekir gönül ister ki. Öte yandan genel anestezi altında yapılan komplike bir girişimin **tabii ki** sıfır riski olması söz konusu **değildir**. Riskler sıfıra yakın olmalıdır. Bu da ancak çok ciddi deneyimle mümkündür. İşte bütün textbooklarda bu çok net olarak yazar. Yani mutlaka bu konuda çok uzmanlaşmış çok deneyimi olan kişilerin elinde ameliyat olunması gereklidir diye. (...) (Sağlıklı Bir Gün, Kanaltürk, Aralık 2009)

Örnek 39'da sağlık konulu programın konuklarından 2. konuşmacı reflü hastalığı ile ilgili uzmanlığı olan bir doktordur. Programa telefonla bağlanan bir seyircinin sorusu üzerine reflü hastalığının ameliyatından bahseden 2. konuşmacı *tabii ki* belirteci ve *adcıl yüklem+olumsuzluk başı+-Dir* biçimini kullandığı önermesinde anestezi altında yapılan karışık işlemli bir ameliyatın az da olsa riskinin olduğu bilgisinin doğruluğunu yükümlenmekte, bu konuda bir açıklama yapmaktadır.

Örnek 40.

1.Konuşmacı: Ses kısıklığı diyip geçiyoruz zaman zaman ve bunu hepimiz yaşıyoruz. Ama sormak istiyorum sesimiz neden kısılıyor? Çoğu zaman meslek hastalığı da denir hatta işte sesini kullanarak çalışan insanların başına da gelir ses kısıklığı neden kaynaklanıyor?

2.Konuşmacı: Ses kısıklığı akciğerlerden çıkan havamızın ağzımızdan dışarı çıkana kadarki olan sürecinde herhangi bir döneminde bir patoloji rastlanması sonucudur. Bunun en sık görülen nedeni ses tellerinde rahatsızlıklardır. En basitinden bir üst solunum yolu rahatsızlığı boğazda ve ses tellerinde görülen menenjit hastalığı ses kısıklığında en sık karşılaşılan nedenlerindendir. Sizin de dediğiniz gibi bir meslek hastalığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öğretmenlerde, diğer ses profesyonellerinde, ses sanatçılarında, ya da din görevlilerinde sıklıkla karşılaşılan bir şikayettir. Bu **tabii ki** sesin ve ses tellerinin olağandan çok daha fazla kullanılması neticesinde olmaktadır. (Sağlıklı Günler, TRT2, Aralık 2009)

Örnek 40'ta sağlık konulu programda 2. konuşmacı alanında uzman bir doktordur. Programda 2. konuşmacı 1. konuşmacının ses kısıklığının neden ortaya çıktığıyla ilgili sorusuna cevap vermekte ve tüm açıklamalarında –Dir biçimbiriminin kesinlik anlamını kullanmakta; son önermesinde de *tabii ki* belirtecini ve *eylemcil yüklem* + *-mAktA* + *-Dir* biçimini kullanmayı seçerek ve alanıyla ilgili ön bilgilerini kullanarak önermesindeki bilginin doğruluğunu tamamen yükümlenmektedir.

Bütüncede –Dir biçimbirimi ile kullanılan *tabii /tabii ki* belirtecinin –Dir biçimbirimi ile kullanılan on beş belirteç ile kullanım sıklığına bakıldığında %14.51 ile ikinci sırada olduğu görülmektedir. Bu belirteç olasılık içeren önermelerde *eylemcil yüklem* + *-(I)yor* + *-Dir* biçiminde 1 adet ve *var/yok* + *-Dir* biçimiyle bir adet; kesinlik anlamında kullanılan önermelerde ise 6 adet *adcıl yüklem* + *-Dir*, 1 adet *eylemcil yüklem* + *-mAktA* + *-Dir* biçimiyle kullanılmıştır. *Tabii /tabii ki* belirtecinin – *Dir* biçimbirimiyle kullanıldığı önermelerde olasılık anlamıyla %22, kesinlik anlamıyla %78 oranında kullanıldığı saptanmıştır.

Zaten

Örnek 41.

1.Konuşmacı: Severe izliyoruz ama severe gitmiyoruz o var.

2.Konuşmacı: Şimdi evet ilk bölümümüze geçiyoruz.

3. Konuşmacı: İlk bölümümüzde efendim bunu kim dedi bölümümüz var. Birazdan ekranınıza bir manşet gelecek. **Zaten biliyorsunuzdur**, çok izlenen bir program. Ben yine de format gereği anlatıyorum. 1500 yıldır sünnet edilen erkeklerde kadın korkusu var. Bunu sizce kim demiştir?

1.Konuşmacı: Bir daha okuyalım. Dur ya bu birdenbire çok haşın oldu.

3. Konuşmacı: 1500 yıldır sünnet edilen erkeklerde kadın korkusu var. (Güzel Haberler, NTV, Aralık 2009)

Örnek 41’de konuşmacılar programda güncel haberleri yorumlamaktadırlar. 3. konuşmacı birazdan ekranda izleyecekleri programın çok izlenen bir program olduğu ön bilgisiyle seyircilerin programı önceden bildiklerine yüksek olasılık vermektedir. Bu yüksek olasılık anlamını kişinin önermesiyle ilgili tutumuna “doğrulamacı”⁴ anlamı veren *zaten* belirteciyle desteklemiştir. *Zaten* belirteci eylemcil yükleme gelen *-(D)yor+-Dİr* biçimbirimiyle konuşurun konuşma anıyla ilgili bir tahmini doğrulamaya çalışmıştır. Ancak burada bağlama ve seçilen dilbilgisel yapıya göre önermenin anlamını sınırlandıran *zaten* belirteci değildir. *Zaten* belirteci hem kesinlik hem olasılık dereceleriyle kullanılabilir.

Örnek 42.

1.Konuşmacı: Yılmaz Erdoğan’ın en iyi filmi diyorlar senin için bir anlamı var mı bunun?

2.Konuşmacı: Şimdi mukayese üzerinden kıyas üzerinden yapılan bütün değerlendirmelerin doğal sonucudur bu normaldir de ayrıca. Çünkü o yazıları yazan arkadaşların daha önceki filmlerim ile görüşlerini de yazmışlardı onları da okumuştum ben. Hatta bire bir konuşmuş tartışmıştık da. Aslında dinliyorum tabi Vizonte mesela artık ben bile Vizonte ile ilgili konuşurken biraz daha tereddütlü konuşuyorum çünkü artık kamu malı bir film bu. Üç bölümde düşünmek lazım bunu yapılış süreci, vizyon süreci ve tarih süreci. Şimdi diğer filmlerin bu süreçleri de yaşaması ve o zaman görmemiz lazım ama **zaten** Neşeli Hayat da varlığını Vizonte’ye borçlu olduğu için kitledir, her türlü *zaten* öndedir, ama teknik olarak bana da sorarsanız senaryo olgunluğu olarak da bence de en iyi hikayem budur. (Günlerin Getirdikleri, NTV, Aralık 2009)

Örnek 42’de güncel sohbet konulu programda ise 2. konuşmacı kendi yönettiği ve oynadığı iki film hakkında konuşmaktadır. 2. konuşmacı önermesinde

⁴ “Zaten” tümcenin başlangıcında “nasılsa, nasıl olsa” anlamında doğrulamacı anlatmaktadır. (Göksel ve Kerslake, 2005:456). *Zaten* belirteci *-Dİr* biçimbirimiyle kullanıldığı önermelerde de sadece tümcenin başında kullanılmıştır.

ikinci filmin varlığının birinci filme bağlı olduğunu ve birinci filmin daha kıdemli ve önde olduğunu açıklamaktadır. Konuşur açıklamasında *zaten* belirtecini ve iki adet *adcıl yüklem+Dİr* biçimini kullanmayı seçerek önermesi ile ilgili bilginin doğruluğunu yükümlenmekte ve ifadesinin kesinliğine dikkat çekerek bir açıklamada bulunmaktadır.

Bütüncede *zaten* belirtecinin –Dİr biçimbirimi ile kullanılan diğer belirteçler ile kullanım sıklığına bakıldığında bu belirtecin on beş belirteç içinde toplamda altı adet kullanılarak %9.67 ile üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Bu belirteç olasılık içeren önermelerde *eylemcil yüklem+ -(I)yor+Dİr* biçiminde 1 adet; kesinlik anlamında kullanılan önermelerde ise 5 adet *adcıl yüklem+Dİr* biçiminde kullanılmıştır. *Zaten* belirteci –Dİr biçimbirimiyle kullanıldığı önermelerde olasılık anlamıyla %17, kesinlik anlamıyla %83 oranında kullanılmıştır.

Bence, Sizce

Örnek 43.

1.Konuşmacı: Şimdi evet ilk bölümümüze geçiyoruz.

2.Konuşmacı: İlk bölümümüzde efendim bunu kim dedi bölümümüz var. Birazdan ekranınıza bir manşet gelecek. *Zaten* biliyorsunuzdur, çok izlenen bir program. Ben yine de format gereği anlatıyorum..1500 yıldır sünnet edilen erkeklerde kadın korkusu var. Bunu **sizce** kim demiştir?

1.Konuşmacı: Bir daha okuyalım. Dur ya bu birdenbire çok haşın oldu. (Güzel Haberler, NTV, Aralık 2009)

Örnek 43'te güncel sohbet konulu programda programa davet edilen konuklara bir yarışma yapacaklarını duyuran 2. konuşmacı yarışmanın içeriğiyle ilgili de konuklara bilgi vermektedir. Ünlü bir insanın söylemiş olduğu bir tümceyi *sizce*⁵ belirtecini, “kim” soru sözcüğünü ve *eylemcil yüklem+mlş+Dİr* biçimini kullanarak konukların tümceyi kimin söylemiş olduğunu tahmin etmelerini

⁵ Kökenbilimsel olarak “Ben, sen, biz, siz adlarına –CA eşitlik eki eklenerek oluşturulan “bence, sence, bizce, sizce” sözcüklerinin Türkçe sözlükte sözlüksel değeri bulunmakta ve düşünce ifade ettiği söylenmektedir, bu anlamda sözcük türü olarak da belirteç kabul edilmektedir.

istemektedir. Bu anlamda bu belirtecin ve biçimin kullanıldığı önerme olasılık anlamında kullanılmıştır.

Örnek 44.

1.Konuşmacı: Bizden bir de aşırı derecede gelenekçi olmamızı da bekliyorlar. Ben ondan çok rahatsızım. Mesela kendi sanatımda kullanmamaya gayret ediyorum.

2. Konuşmacı: Çok katılıyorum çünkü bir resim vardı bir zamanlar bakarsınız ona Türk resmi dersiniz. Bugünkü resme baktığınız zaman kolay kolay Türk resmi demezsiniz. Dememek lazım. Olmaması lazım zaten.

1.Konuşmacı: Evet şimdi baktığını zaman şu arkamızdaki resme Türk resmi der misiniz? Demezsiniz. **Bence** doğrusu da budur. (Afişe Takılanlar, CNNTURK, Aralık 2009)

Örnek 44'te kültür sanat konulu programda sanatçı olan konuşmacılar Türk resimleri hakkında konuşmaktadırlar. 1. konuşmacı Türk resimlerinin gelenekçi olmalarından rahatsız olduğunu dile getirdiği önermesinden sonra örnek bir tabloyu işaret ederek geleneksel çizgilerde bulunduğu resme Türk resmi denmemesinin doğru olduğu düşüncesinin kesinliğini *bence* belirteci ve *adcıl yüklem+ -Dir* biçimini kullanmayı seçerek ifade etmiştir.

Bütüncede *bence* belirteci 1 adet *eylemcil yüklem+ -mİş+ -Dir* biçimiyle olasılık anlamında; 2 adet *adcıl yüklem+ -Dir* biçimiyle beraber kesinlik anlamında kullanılmıştır. Belirteçlerin diğer on beş belirteçle kullanım sıklığına bakıldığında *bence* belirtecinin %4.83 oranıyla altıncı sırada olduğu görülmektedir. *Bence* ve *sizce* belirteci –Dir biçimbirimiyle beraber olasılık anlamıyla %33, kesinlik anlamıyla %66 oranında kullanılmıştır.

Aslında

Örnek 45.

1.Konuşmacı: Hiçbir şey öne çıkmasın istediniz ama filmin içinde bir eziklik kalıyor sanki.

2.Konuşmacı: Evet. **Aslında** benim **belki de** dört film içinde en umutlu mutlu son yazdığım film**dir**. Benim tek mutlu sonum**dur aslında**. Gençlikteki o kötümserlik fayda etmeyince orta

yaşlarında insan biraz daha olgun ve iyimser olabiliyor derin ve sabırlı düşünebiliyor bunun filme de yansıdığını düşünüyorum. O eziklik seyrettiğimiz şeyle ilgili değil bir film ne için yapılır ki zaten hayatımızla ilgili daha önce sormadığımız bir soru sordurmak için. En azından benim bildiğim sinema ve yazma eylemi bunun içindir. (Günlerin Getirdikleri, NTV, Aralık 2009)

Örnek 45’te 2. konuşmacı senaristliğini ve yönetmenliğini yaptığı bir film hakkında konuşmaktadır. *Aslında* belirteci 2. konuşmacının iki önermesinde art arda kullanılmış, ilkinde *belki de* belirtecinin olasılık anlamının tümcede baskın olduğu önermede *adcıl yüklem+-Dİr* biçimiyle; ikinci önermede konuşurun önermesinin doğruluğunu desteklemek amacıyla *adcıl yüklem+-Dİr* biçimiyle beraber kesinlik anlamında kullanılmıştır. Buna göre konuşur ilk önermesinde bilginin doğruluğuna olan inanç eksikliğini ifade etmek istemiş, ikinci önermesinde doğruluğunu yükümlenmediği bilginin doğruluğunu tamamen yükümlenmiştir.

Bütüncede *aslında* belirteci sadece *adcıl yüklem+-Dİr* biçimiyle olasılık anlamında bir, kesinlik anlamında iki kere kullanılmıştır, yani %34 oranında olasılık anlamındaki önermelerde %64 ise kesinlik anlamındaki önermelerde kullanılmıştır.

Bütüncede –Dİr biçimbirimiyle *aslında* belirtecinin kullanıldığı önermelerle diğer belirteçlerin kullanım sıklığına bakıldığında bu belirteç toplamda üç kullanımla %4.83 oranıyla altıncı sıradadır.

5.3.1.3. Kesinlik Anlamıyla Kullanılan “Kesinlikle” Belirteci

Örnek 46.

1.Konuşmacı: Şimdi ben gittiğimde 3 Temmuz. Ben gönüllü gittim oraya. Albay gittim. Beni Kuvvet Komutanı, Genel Kurmay Başkanı çağırdı. Yarım saat sonra Genel Kurmay Başkanı’nın önündeydim. İki üç gün sonra da hareket ettim. Ben 3 Temmuzda oraya indiğimde Hakkari’ye. O bölgede yani 13 vilayette 185 bin asker vardı. Ben ayrılırken 21 Ağustos 95’te ayrılırken. 360 bindi.

2.Konuşmacı: 95 sayının en yüksek olduğu zaman.

1.Konuşmacı: Ama ben asker sayısının yükseltilmesini reddeden biriyim yani kabul etmem. Asker sayısı çünkü o bölgede askeri çoğalttıkça yakadan paçadan yakalanma şeyin çok. Daha çok sıkıntı. Daha çok hedef. Daha çok imkan. Ben tersine ben çekilsin isterim. Ben şimdi de çekilsin istiyorum. Orada yani mücadelenin şeyine uygun değil. Her zaman söylüyorum. 25 yıldır neden

bitmiyor. Artık Kara Tohum diye kitap yazdım. Dünyanın her yerinde var.. işte 8 sene önce bugünü anlatıyor. Orada 25 yıl neden yapılamadığını anlatıyorum. Devamlı da anlatıyorum. Soranlara anlatıyorum. Bir gerçek bir siyasi irade konmadı. Hiçbir zaman olmadı. Çünkü hem içeriyle ilgili hem içeriyle ilgili koyamadılar. İki tam istihbarat yoktu. Yapamadılar istihbarat. Yok İsrail'in terörü gelecekmiş de Amerika'nın. Yok böyle bir şey. Karşı taraftan 300 tane adamı kiralarsınız. Bu kadar basit. Size haberleri getirirler. Hem de öyle iyi getirirler ki. Onun 350'sinin 300'ü yanlıştır. Ama siz uzman olarak 50 tanesini, ne zaman ne geleceğini bilirsiniz. Bizim mesela bazı karakollarımız vardı. Belli bir tip şeyden sonra 23 Aralık 93'ten sonra karakolu felan basamamışlardı. Neden çünkü istihbarat yok. Üç eşkiyanın örgütlenme yapısını uygun teşkilat belirler. Bu üç şey olmadı. Başa dönelim. Böyle her yer yayılmış asker. **Kesinlikle** bu mücadeleye uygun bir tarz **değildir**. Her zaman da söyledim. İki karakol. Nefret ederim. Her zaman söyledim. Karakolların hepsi yıkılmalıdır. Karakola gerek yok (...) (Teke tek, Habertürk, 2009)

Örnek 46'da politika konulu programda eski bir albay şimdi ise bir siyasetçi olan 1. konuşmacı askerlikle ilgili ön bilgilerine dayanarak konuşma anındaki genel bir askeri yapılanma hakkında *kesinlikle* belirtecini ve *adcıl yüklem+olumsuzluk başı+-Dİr* biçimini kullanarak önermesindeki bilginin doğruluğu yükümlenmiştir. Bu anlamda bağlamdan hareketle 1. konuşmacı önermesiyle ilgili doğruluğu tam yükümlenerek alanıyla ilgili bir açıklamada bulunmaktadır. *Kesinlikle* belirteci tümcede kesinlik anlamında 1 adet *adcıl yüklem+-Dİr* biçimiyle beraber kullanılmıştır.

Kesinlikle belirtecinin *-Dİr* biçimbirimi ile kullanıldığı diğer belirteçlerle kullanım sıklığına göre on beş belirteç içinde %1.61 oranıyla sekizinci ve en az kullanılan belirteçler arasında olduğu görülmektedir.

Bütünceden elde edilen verilere göre *-Dİr* biçimbiriminin kullanıldığı tümcelerde *kesin* belirteci sadece bir adet olasılık anlamında, *kesinlikle* belirteci ise bir adet sadece kesinlik anlamında kullanılmıştır. Bu çalışmada, *-Dİr* biçimbirimi ile beraber kullanılan önermelerle sınırlandırılmış olduğundan iki belirteç ayrı ulamlar altında incelenmiştir.

Tablo 6

-Dİr yapılarının bilgisellik dereceleri ve belirteç oranları

		-Dİr yapıları ve bilgisellik dereceleri															
-Dİr'la beraber kullanılan belirteçler	Adcıl yüklem +-Dİr		Var/Yok +-Dİr		-mİş +-Dİr		(y)AcAk +-Dİr		-İyor +-Dİr		-mAktA +-Dİr		-mAİİ +-Dİr				
	O	K	O	K	O	K	O	K	O	K	O	K	O	K	To p.		
Belki/ Belki de	5				4				1						10	%16.12	
Tabii/ Tabii ki		6	1						1			1			9	%14.51	
Mutlaka / Muhakkak		2	1				3		3						9	%14.51	
Zaten		5							1						6	%9.67	
Acaba	3								2						5	%8.06	
Herhalde	1						1		2						4	%6.45	
BENCE		2			1										3	%4.83	
Umarım/ İnşallah					2				1						3	%4.83	
Eminim					3										3	%4.83	
Aslında	1	2													3	%4.83	
Büyük olasılıkla	1				1										2	%3.22	
Neredeyse	2														2	%3.22	
Kesin							1								1	%1.61	
Kesinlikle		1													1	%1.61	
Muhtemelen					1										1	%1.61	
Toplam	13	18	2	0	12	0	5	0	11	0	0	1	0	0	62		
Belirteç Oran	% 20.9	% 29.3	% 3.2	% 0	% 19.3	% 0	% 8.0	% 0	% 17.7	% 0	% 0	% 1.6	0	0			
Toplam	23	448	4	69	16	35	14	7	19	0	0	12	0	9	656		
Dİr içindeki belirteç oranı	% 56.5	% 4.0	% 50	% 0	% 75.0	% 0	% 35.7	% 0	% 57.8	% 0	% 0	% 8.3	% 0	% 0	% 9.4		

5.3.1. bölümde –Dİr yapılarıyla beraber aynı önerme içinde kullanılan olasılık ve kesinlik anlamlarında kullanılmış tüm belirteçler Tablo 6’da görülmektedir. Tablo 6’ya göre belirteç kullanım sıklığı incelendiğinde en çok belirteç kullanımının %20.96 oranıyla *adcıl yüklem+-Dİr* biçiminde kesinlik anlamıyla beraber olduğu

görülmektedir. Ancak bu oran sözlü verideki tüm *adcıl yüklem+-Dİr* biçimlerine oranla düşünüldüğünde yüksek bir oran değildir. Bu yüzden –Dİr yapılarının program türlerine göre, toplam sözcük sayısı içindeki kullanım sıklığına bakmak gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde en fazla belirteç kullanılan biçim %75 oranıyla olasılık bildiren *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* biçimidir. İkinci sırada %57,8’le tüm önermelerde olasılık anlamıyla kullanılan *eylemcil yüklem+-(İ)yor+-Dİr* biçimi yer almaktadır. Üçüncü en fazla kullanılan belirteç kullanımı %56.5 oranıyla *adcıl yüklem+-Dİr* biçiminin olasılık bildiren önermelerinde rastlanmıştır. Dördüncü en sık kullanılan belirteç %50 oranıyla *var/yok+-Dİr* biçiminin olasılık anlamıdır. Beşinci en çok kullanılan belirteç %35.7 oranıyla *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçiminin olasılık anlamıyla kullanılmıştır. Altıncı sıradaki belirteç kullanımı *eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr* biçimiyle kesinlik anlamında kullanılmıştır. Yedinci ve son sırada ise %4 oranıyla *adcıl yüklem+-Dİr* biçiminin kesinlik anlamında kullanıldığı önermelerde saptanmıştır. Toplamda yedi –Dİr yapısı ve on dört kullanım içindeki yedi kullanımda hiç belirteç kullanılmamış, bu biçimler *var/yok+-Dİr* biçiminin kesinlik anlamıyla kullanıldığı önermeler, *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* ve *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçimlerinin kesinlik anlamıyla kullanıldığı önermelerdir. Bunun dışında *eylemcil yüklem+-(İ)yor+-Dİr* biçimi önermelerde sadece olasılık anlamında, *eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr* biçimi ve *eylemcil yüklem+-mAli+-Dİr* biçimi sadece kesinlik anlamında kullanılmıştır. Ayrıca kipsel alan olarak aynı zamanda gereklilik ve kesinlik anlamı belirten *eylemcil yüklem+-mAli+-Dİr* biçimiyle hiç belirteç kullanılmamış, *eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr* biçimi ile sadece *tabii ki* belirteci kullanılmıştır.

5.3.2. –Dİr Biçimbiriminin Dizim Özelliklerine Göre Kipsel Alanı

5.3.1. bölümde bütünceden elde edilen verilere göre –Dİr yapılarının belirteçlerle olan kesinlik ve olasılık anlamlarını inceledikten sonra, –Dİr biçimlerinin kullanıldığı önermelerdeki dizim özelliklerine ve aynı zamanda bağlama bakılarak önermelerin olasılık-kesinlik anlamları belirlenmiştir. Çünkü bu incelemede –Dİr biçimbiriminin, belirteçlerle kullanımlarına göre, dizim

özelliklerine göre ve bağlama göre kipsel alanları belirlenerek elde edilen dilbilgisel verilerle işe dayalı ders malzemeleri hazırlamak amaçlanmaktadır.

Bütüncede –Dir biçimbiriminin olasılık ve kesinlik anlamlarının kullanıldığı ana tümceler incelendiğinde bu ana tümcelere bağlı, neden ve koşul bildiren yantümceler; yantümcede –Dir biçimbiriminin kullanıldığı “.....diye düşünüyorum”, ...diye tahmin ediyorum”, ...biliyorum / bilmiyorum” şeklindeki dolaylı anlatımlar; ana tümce içinde konuşurun –*Dir* biçimbirimiyle beraber açıklama yaptığı önermelerde “benim için” ilgeç öbeğini kullandığı tümceler ve “hani vardır ya” biçiminde ve “ayıptır söylemesi” biçiminde kalıp ifadeler gözlemlenmiştir. 5.3.2. bölümde –Dir biçimbiriminin kullanıldığı önermelerde tümceler dizim özellikleri değerlendirilecek ve önermelerin kipsel alanlarına değinilecektir.

5.3.2.1. Neden Bildiren Tümcelerde –Dir Biçimbirimi ve Kipsel Alanları

Örnek 47.

Sunucu: Evet buradan da genç arkadaşlarımız duydu. Mesajımız yerine ulaştı. Yeni konuklarımız var. Fenerbahçe Ülker takımında birlikte oynadınız. Zeki (anlaşılamadı) burada. Hoş geldiniz hoş geldiniz.

1.Konuşmacı: Merhabalar.

Sunucu: Basketbolcu konuşumuz olunca boylar böyle oluyor. Çok yüksek topuklu ayakkabılarım olduğu halde. Buyurun lütfen.

2.Konuşmacı: Uzun zamandır görüşemedik ama. Teşekkür ediyorum.

Sunucu: Ben yanınızda şey cüce gibi kalıyorum.

1.Konuşmacı: Zeki normalden biraz daha uzun ve incedir.

Sunucu: Dekor sallandı beyefendi çıkarken onu görüyoruz.

2.Konuşmacı: Her neyse tamam buna bir yorum yapmayayım da ben.

Sunucu: Takım arkadaşlıkları olduğu için anılar çoktur diye düşünüyorum Fenerbahçe Ülker’de oynarken.

1.Konuşmacı: Bizim takım arkadaşlıklarında yaşadığımız anıları burada sabaha kadar program yapsak sığmaz. (Bir Yıldız Masalı, TV 8, Aralık 2009)

Örnek 47’de güncel sohbet konulu programda sunucu ünlü bir basketbolcu olan 1. konuşmacının eski takım arkadaşlarından biri olan 2. konuşmacıyı programa davet etmiştir. Sunucu “..... ol-+-DIK+iyelik için” biçimiyle beraber neden bildiren yan tümcesinin bağlı olduğu *adcıl yüklem+-Dir* biçimindeki yantümce ve bu yantümcenin de bağlı olduğu “diye düşünüyorum” ana tümcesiyle beraber düşüncesini nedenini de açıklayarak önermesini hakkında yüksek dereceli bir tahmin yürütmüştür. Programın sunucusu 1. konuşmacı ve 2. konuşmacının eski takım arkadaşları oldukları gerekçesiyle anılarının çok olduğunun inancını yüksek oranda yükümlenmektedir, konuşur neden bildiren tümcesindeki ön bilgiye dayanarak *-Dir* biçimbirimini olasılık anlamında kullanmıştır.

Örnek 48.

Sunucu: Vizonte, Yılmaz Erdoğan'ın en iyi filmi diyorlar senin için bir anlamı var mı bunun?

Konuşmacı: Şimdi mukayese üzerinden kıyas üzerinden yapılan bütün değerlendirmelerin doğal sonucudur bu normaldir de ayrıca. Çünkü o yazıları yazan arkadaşların daha önceki filmlerim ile görüşlerini de yazmışlardı onları da okumuştum ben. Hatta bire bir konuşmuş tartışmıştık da. Aslında dinliyorum tabi Vizonte mesela artık ben bile Vizonte ile ilgili konuşurken biraz daha tereddütlü konuşuyorum çünkü artık kamu malı bir film bu. Üç bölümde düşünmek lazım bunu yapılış süreci, vizyon süreci ve tarih süreci. Şimdi diğer filmlerin bu süreçleri de yaşaması ve o zaman görmemiz lazım, ama Vizonte zaten Neşeli Hayat da varlığını Vizonte'ye borçlu **olduğu için** kıdemli**dir**, her türlü zaten önde**dir**, ama teknik olarak bana da sorarsanız senaryo olgunluğu olarak da bence de en iyi hikayem **budur**. (Günlerin Getirdikleri, NTV, Aralık 2009)

Örnek 48’de güncel sohbet konulu programda sunucu bir yönetmen ve senarist olan konuşmacıya filmi hakkında izleyicinin görüşünün doğru olup olmadığını sormaktadır. Konuşmacı ise kendi yazıp yönettiği film hakkında görüş bildirdiği yantümcede “..... ol-+-DIK+iyelik için” biçimini ve ana tümcede *adcıl yüklem+-Dir* biçimini kullanmayı seçerek önermesinin doğruluğunu yükümlenmiştir. Filminin neden önde ve kıdemli olduğunu açıklayarak *-Dir* biçimbirimi kesinlik anlamıyla kullanmıştır.

Örnek 49.

1.Konuşmacı: (...) Ya 1500 kesinlikle palavra çünkü eğer Müslümanlıktan bahsediyorsa öncesinde zaten sünnet var. Yani o yüzden 1500 palavra. Sünnet ile ilgili bir kadın korkusu var ise o tartışılabilir ama kadın korkusu çok eski dönemlere zaten dayanıyor.

2.Konuşmacı: Çok genetik bir şey.

1.Konuşmacı: Paleotik çağda da şimdi bununla ilgili bir oyun oynuyorum. Reklam gibi olmasın ama key man. Tamamen BKM’de oynanan oyun diye aradan sokayım. Cumartesileri akşam dokuzda diye. Paleotik çağdan günümüze kadın erkek ilişkisini anlatıyor. Ve temellendiği yer şurası. Erkek sadece avcılık yapabilirken ve tek bir yere odaklanabilirken kadın toplayıcılık yaptığından, yiyecek ve şifalı bitki topladığından dolayı beyninde bazı bölümler erkeklere nazaran daha fazla gelişmiştir ve sağ ve sol loplalarının arasında daha çok genişlik vardır.

2.Konuşmacı: Oralara girmeyelim. Bir feminist olarak bu konuda kavga çıkacak. Buraya kadar yeter. Şimdi şöyle bu konudan çok uzaklaştık. (Güzel Haberler, NTV, Aralık 2009)

Örnek 49’da güncel sohbet konulu programda 1. konuşmacı bir tiyatro oyuncusudur ve o an oynadığı tiyatro hakkında bilgi vermektedir. 1. konuşmacı oyunun konusunu açıklarken kadın ve erkek arasında karşılaştırma yapmakta ve *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* biçimini kullandığı ve bağlacıyla sıraladığı *var/yok+-Dİr* biçimini kullandığı önermelerinin nedenlerini “eylemcil yüklem+-DİK+iyelik+DAn” ve “eylemcil yüklem+-DİK+iyelik+-DAn dolayı” şeklinde bildirerek kadınların beyninin bazı bölümlerinin erkeklerle karşılaştırdığında daha gelişmiş olduğunun bilgisini vermektedir. Bu anlamda konuşur önermesindeki bilginin doğruluğunu tamamen yükümlenmiş ve *-Dİr* biçimbirimini kesinlik anlamında kullanmıştır.

Örnek 50.

Sunucu: Peki şimdi her ikinize de sormak istiyorum. Aslında filmin içeriğiyle de ilgili çok kopya vermek istemiyorum ama çok da konuşuldu, günlerdir gazetelerde de yazıyor. Bir aşk üçgeni. Ve o aşk üçgeninin içinde arkadaşının aşkı. Aşk mı arkadaşlık mı bütün bunların sorularını, durumlarını, cevaplarını arayacağız. Bu daha çok erkek dünyasının bir durumu mudur? Kadın dünyasının bir durumu mudur? Filmde hangi dünyanın durumu?

Konuşmacı: Bu aslında evet erkek dünyasından bir bakış açısı. Çünkü galiba biz hep onu konuştuk aramızda.

Sunucu: Arkadaşının aşkıyla asla durumu var mı erkekler dünyasında?

Konuşmacı: Hayır aslında şöyle. Erkeklerin dünyası derken onların yaşadıkları. Yani bu sadece aşk değil. Onların arkadaşlıkları, kendi önem verdikleri şeyler ve hani böyle durumlarda ne düşündükleri, neler yaşadıkları, bunlar daha çok kadınların daha çok anlatılmıştır hep, çünkü kadınlar kendilerini daha rahat ifade ettikleri için genelde kadın tarafından anlatılmıştır. Tuna'nın bakış açısı birazcık daha erkek tarafına yönelikti. Yani onlar böyle bir durumda kaldıklarından ne yapabilirleri göstermek adına, ama ben bunu sadece de bir erkek bakış açısı olduğuna inanmıyorum. Çünkü bir erkek senarist ve yönetmenin içerisindeki kadın için yazdığı bir rol ve durum da o kadar aslında kadın dünyasına da bakıyor ki benim canlandırdığım Aybike karakteri o yüzden bu sadece o taraftan bakılmış biri değil. Hepimiz için ayrı ayrı yerlerden bakmış Tuna zaten ama evet daha önce görmediğimiz bir erkek hikayesi tarafı da var filmin diye düşünüyorum. (Gece Gündüz, NTV, Aralık 2009)

Örnek 50'de kültür sanat konulu programda sunucu konuşmacının oynadığı film hakkında sorular ve filmdeki konuyla ilgili düşüncelerini sormaktadır. Konuşmacı filmdeki hikayelerin genelde kadınlar tarafından anlatıldığını ve bunun nedeninin kadınların kendilerini daha rahat ifade ettikleri olduğu düşüncesini söylediği önermesinde neden bildiren yantümcede “eylem+-DIK+-iyelik için” biçimini kullanmayı seçmiş ve ana tümcede “eylemcil yüklem+-(il)+-mİş+-Dİr” biçimini yani, edilgen çatı, bitmişlik görünüşü ve *-Dİr* biçimbirimini seçmiştir. Böylelikle konu hakkındaki görüşünü *-Dİr* biçimbiriminin kesinlik anlamıyla sunmuştur.

Örnek 51.

Sunucu: Peki bu dizide diyorsun ya hani sesli çekiyoruz zaten işte birbirimize şakalar yapıyoruz gülmemek gerekiyor uzuyor falan e zaten 90 dakika çekiliyor. Bir de uzayınca mahvolmuyor musunuz ya?

Konuşmacı: Ya şey çok fena oluyor montajda atılıyor mesela ben ona da çok üzülüyorum böyle içim gidiyor yani hani bazen çünkü o doğaçlamadan kaynaklı hani şey oluyor böyle sen yükseliyorsun karşı taraf böyle futbol gibi düşün yani. Çok iyi pas geliyor pas geliyor pas geliyor ve röveşatadan gol yapıyorsun.

Sunucu: Ne diyorsun?

Konuşmacı: Öyle şeyler var yani. Ciddi söylüyorum Geniş Aile'nin böyle yayınlanmamış bazı bölümleri var. Onları bir Ahmet'le konuşup internete mi versek Ömer Uğur'la? Cidden diziden daha komik şeyler oluyor yani.

Sunucu: Evet o çok güzel bir fikir olabilir yani onların da bir şekilde izleyiciler tarafından.. Çünkü dizi çok izlendiğine göre internetten onlar da çok fazla izlenecektir yani.

Konuşmacı: Evet maşallah de sus aman (Saba Tümer’le Bu Gece, CNNTURK, Aralık 2009).

Örnek 51’de güncel sohbet konulu programda programa konuk olan konuşmacı bir dizi oyuncusudur. Konuşmacı dizinin çekimlerinde doğaçlama olarak ortaya çıkan ve diziden daha komik olan durumlar olduğunu söylemekte, sunucu da dizinin montajsız halinin de çok izlendiği nedenine dayanarak bir çıkarım yapmakta ve dizinin gelecekte izleneceğine yüksek derecede olasılık vermektedir. Konuşur bu önermede ön bilgiyi verdiği yantümcede “eylemcil yüklem+-DIK+iyelik(n)A göre” biçimini, eylemin gelecekte izleneceğine dair tahminini ise *eylemcil yüklem+- (y)AcAk+-Dİr* biçimiyle anlatmayı seçerek *-Dİr* biçimbirimini yüksek olasılık anlamıyla kullanmıştır.

Bütünceden elde edilen verilere göre tümce dizimine göre *-Dİr* biçimbiriminin neden bildiren yantümce ile aynı dizimde saptandığı beş tümceden ikisi olasılık anlamında, üçü kesinlik anlamında kullanılmıştır. Neden bildirmedi sıklığa bakıldığında altı biçim arasından yantümcede en sık kullanılan biçim %50 oranıyla “eylemcil yüklem+ -DIK+-iyelik için” biçimi olmuştur.

5.3.2.2. Koşul Tümcelerinde *-Dİr* Biçimbirimi ve Kipsel Alanı

Örnek 52.

Konuşmacı: Günaydın, nasılsınız?

Sunucu: İyiyiz valla, siz nasılsınız görmeyeli? Siz doğuştan görmüyorsunuz değil mi?

Konuşmacı: Anadan doğma sol gözüm zaten yok. Sağ gözde de görüş yok.

Sunucu: Hiçbir şekilde görüş yok fakat resim yapabiliyorsunuz.

Konuşmacı: Şimdi resim yapabiliyorum, yalnız bu anadan doğma görmez bir insan resim yapıyor nasıl yapıyor dendiği zaman bu hemen böyle kağıdı kalemi elime alıp hemen bir şey yapmış. Yani böyle bir şey değil.

Sunucu: Biliyorum burada var zaten. Siz hani renkler menkler hani hiçbir şey görmeden.

Konuşmacı: Anlatacağım, tamam. Elli senedir elli senedir yalnız şu lazım. Baştan insan yaşadığı dünyayı merak ediyorsa -ne durumda olursa- olsun o şeyi eğer gözü görmüyorsa elleriyle elleyecektir. Ne bileyim yani kendine bulacaktır onun öğrenme şeyini. Ben yaşadığım dünyayı merak ettim resim yapayım falan diye başlamadım. Böyle bir şey hiç aklımda yoktu John’la tanışana

kadar. Sadece ellerimle ellediğim şeyleri yapabilir miyim diye bir çabaya girdim. On iki yaşında babamın tahta üzerine kazıdığı bir kelebek resmiyle model olarak koydum ve onu elleyerek model olarak sol tarafa kartona o zaman çiviyle çiziyordum. Ben herhangi bir çizgi kullanmıyorum. Sert bir cisim bana yetiyor. Yeter ki parmağımın anlayabileceği bir çizgi olsun. Böylelikle başladım. Bir şeyi öğrenirken önce o şeyin nasıl durduğunu bir kere sormam gerekiyor (Saba Tümer’le Bu Gece, CNNTURK, Aralık 2009).

Örnek 52’de güncel sohbet konulu programda programa konuk olan konuşmacı görme engelli bir ressamdır. Sunucu konuşmacıya nasıl resim yapabildiğini sormaktadır. Konuşmacı görme engelli bir insanın dünyayı elleriyle veya başka bir yöntemle tanımaya çalışacağına yüksek olasılık vermektedir. Konuşmacı ana tümcede *eylemcil yüklem+-(y)Acak+-Dİr* biçimindeki önermesinde bir kişinin görmemesi durumunda nesneleri elleriyle elleyeceği görüşünü “eylemcil yüklem+-Iyor+-sA” biçimi yani sürerlik görünüşü ve koşul kipi ile ifade etmiştir. Ayrıca “ne durumda olursa olsun” ifadesi ile “eylemcil yüklem+-I/Ar+-sA” biçimi yani geniş zaman ve koşul kipi ile gözünün görmediği durum ve ayrıca bu durum içindeki değişken bir durumda da bu görüşünü yüksek oranda desteklemektedir. Konuşmacı *-Dİr* biçimbirimini kendi deneyimlerindeki ön bilgilerinden hareketle bir çıkarımda bulunarak yüksek dereceli bir olasılık anlamında kullanmıştır.

Örnek 53.

Sunucu: İstiklal marşını söylemek istemeyenler de var sizden. Yani öyle şeyler de söyleniyor. İbrahim Binici’nin sözleri var biliyorsunuz ve İstiklal marşı diğer

Konuşmacı: Ben burada oturup İbrahim Binici’nin Emine Ayna’nın bilmem söyledikleri sözlere cevaben burada değilim.

Sunucu: Genel bir kanı mı diye soruyorum.

Konuşmacı: Bakın şunu açıkça söylüyorum bizim bayrakla, üniter yapıyla, devletin sınırlarıyla hiçbir sorunumuz yok. Yani biz Türk halkının cebinden bir şeyi alıp Kürt halkının cebine koyalım demiyoruz. Biz bu ülkede eşit yurttaş olalım dilimizle kimliğimizle kendimizi özgürce ifade edelim. Eğer bir cumhuriyette bir halkın ortak cumhuriyetinde eğer cumhuriyetimiz ortaksa herkes öyle söylüyor bir cumhuriyet **eğer** bir halkın dilini yasaklıyorsa o da cumhuriyetin ayıbıdır.

Sunucu: Buna katılmamak mümkün değil böyle anlattığınız zaman. Tabii ama şimdi siz tabii ki onun bunun cümlesini bana sormayın diyorsunuz. (Balçıcek Pamir’le Söz Sende, Habertürk, Aralık 2009)

Örnek 53'te politika konulu programda sunucu bir politikacı olan programın konuğuna konuşmacının temsil ettiği politik görüşteki insanların üniter devletin bir özelliği olan milli marşı söylemediği hakkındaki savı yöneltmektedir. Konuşmacı ise bir halkın ortak cumhuriyetinde o halkın dilinin yasaklanmasının yanlış olduğu düşüncesindedir. Konuşur bu düşüncesini ifade etmek için yantümcede “eğer” bağlacı ve sırasıyla sürerlik görünüşü ve koşul kipi belirticileri alan “eylemcil yüklem+-(I)yor+-sA” biçimini ve ana tümcede *adcıl yüklem+ -Dir* biçimini kullanmayı seçmiştir. Konuşur görüşünü söylerken düşüncesine tamamen inanmaktadır. Bu anlamda *-Dir* biçimbirimini kesinlik anlamıyla kullanmıştır.

Örnek 54.

Sunucu: Değerli izleyiciler HEPAR Genel Başkanı Sayın Osman Pamukoğlu'yla sohbetimiz devam ediyor. Yüzlerce, binlerce mail geliyor. Fikirler çok karışık sizle ilgili. Bırak o faşisti diyen var. Paşa iyi ama paşa olarak iyi, siyasetçi olarak iyi değil diyenler var. Yüzde yüz fikirlerine katılıyorum diyenler var. Türkiye'yi onun gibiler kurtarır diyenler var. Gitsin resim yapsın, eski askerler en iyi resim yapıyor diyenler var. Çok farklı fikirler var. Ama genel olarak askerliğinize yönelik bir saygı sempati olduğunu söyleyeyim başta söylediğim gibi. Bazı şeylerinize ben çok şaşıyorum ben. Mesela dediniz ki Türkiye eğer sınırlar tehdit altındaysa ya büyür ya küçülür. Türkiye büyümek zorunda. Bu ne demek?

Konuşmacı: Ben böyle bir sözü pek kullanmadım. Yalnız bu söz yabancı değil bana. Bu şöyle bu Atilla'nın sözüdür. Ben bu sözü kullanmadım şöyle Atilla'yla ilgili sekiz on tane kitap var bende yani yabancıların veya bizimkilerin yazdığı. Tam şudur cümlesi. Sınırlarınız tehdit altındaysa ya büyürsünüz ya da öleceksiniz.

Sunucu: Evet tam da öyle yazmış.

Konuşmacı: Orijinali budur sözün.

Sunucu: Siz de aynısını söylüyorsunuz.

Konuşmacı: Ben şunu söylüyorum. Biz orta büyüklükte bir ülkeyiz. **Eğer** sınırlarınız baskı altındaysa yapabileceğiniz iki şey vardır. Ya sınırlarınızı genişleteceksiniz ya da yok olacaksınız. Bu benim değil Atilla'nın sözü. Ama şu var. Ben daima şunu söylerim. Sınırlar baskı altında ise fazla dayanamazsınız. Savunmayla bu iş bitmez. Yani güvenlik için daha geniş toprağa sahip olmanız lazım. Mesela ben Türkiye'deki toprak kaybını şey yapamam kabul edemem. Çünkü toprak kaybettiğiniz sürece güvenlik azalır. (Teke Tek, Haber Türk, Aralık 2009)

Örnek 54'te politika konulu programda programa konuk olan konuşmacı politik bir görüşe sahiptir ve sunucu bir ülkenin sınırları hakkında konuşmacının

söylediğini düşündüğü görüşü sormaktadır. Konuşmacı önermenin Avrupa Hun İmparatorluğu hükümdarı olan Atilla'nın sözü olduğunu ve onun düşüncesini açıkladığı önermesinde bir ülkenin sınırlarının baskı altında olması durumunda iki seçimin var olduğunu açıklamaktadır. Bunu yaparken dilbilgisel seçimi yantümcede durumu anlatmak için *adcıl yüklem*+(y)sA biçimindeki koşul tümceciciği ve görüşün doğruluğunu yükümlenerek kesinlik bildirdiği ana tümcede ise *var/yok*+*-Dir* biçimi olmuştur. Bu anlamda *-Dir* biçimbirimi bu koşul tümcesinde kesinlik anlamında kullanılmıştır.

Örnek 55.

Sunucu: Evet check-up'ta gebelik ve diyabet konulu sohbetimize devam ediyoruz. Doktor Lemi İbrahimoğlu stüdyo konuğumuzdu. Hocam diyabetli bir gebe nasıl takip edilmeli, takibi nasıl yapılmalı ve tabii ki doğum esnasına gelindiğinde nasıl bir doğum planlanmalı?

Konuşmacı: (...) Düzey ultrason dediğimiz bir ultrasonografik bir tetkik yapmak lazım. Ne zaman yapmak lazım? Yirminciyle yirmi üçüncü haftalar arasında detaylı bir anatomisini değerlendirmek lazım. Konjotinal anomalileri yüksek olma olasılığından dolayı, bu çocukların anatomik özelliklerini çok iyi bakıp bir problemlili bir çocuk olup olmadığını araştırmak lazım. Büyüme trendine bakmak lazım. Bu arada annedeki amlios sıvısının miktarını sık check etmek lazım. Eğer annenin kötü kontrollü olmadığına eminsek suyu da çok iyiye bu bebek çok normal yetişen bir bebektir. Bunu doğumun sonuna kadar sağlıklı bir şekilde izleyebiliriz. Ancak kötü kontrollü bir gebeye iri bir çocuksa ya da çok küçük bir çocuk gelişmesinde bir problem varsa o zaman suyuna bakarız. Su miktarı nedir ne değildir ve ultrasondan ziyade bir de NST dediğimiz de doğumun sonlarına doğru kalp atışlarıyla bebeğin hareketleriyle kalp atışları arasındaki dengeyi sağlayan bir kardiyotfik bir incelememiz vardır. Kalp atım hızlarına bakarak anne karnındaki çocuğun sağlıklı olup olmadığını anlamaya çalışırız. Ayrıca annenin son gebelik sonlarına doğru bebeğin hareketlerini çok iyi hissediyor olması bizim için çok önemli. Çok hareketliyse çok iyi tekmeyi atan bir bebekse bu sağlıklı bir bebektir. Bu çok önemli. Doğum şekline gelince (11) eğer böyle bir şüphelerimiz varsa belki doğumu kırkinci haftaya kadar değil de daha önceki haftalarda sonlandırmamızı gerektiren bir durum varsa erken doğuma gidebiliriz bebeği anneye sağlıklı ve canlı bir şekilde vermek için. (Check-up, CNNTURK, Aralık 2009)

Örnek 55'te sağlık konulu programda programın konuğu alanında uzman bir doktordur. Sunucu doktora gebe ve diyabetli bir hastanın nasıl kontrol edilmesi gerektiğini sormaktadır. Konuşmacı doktor, soruyu ayrıntılı bir biçimde, belirli durumlar içeren ön koşullara dayanarak yanıtlamaktadır. Konuşmacı annenin iyi

kontrol edilmesi ve suyunun da iyi olması durumunda bebeğin normal büyüdüğünü, ayrıca hareketli bir bebeğin de sağlıklı olduğunu ifade etmektedir. Konuşmacı doktorluk bilgilerine dayanarak durumları açıklamış ve –Dİr biçimbirimini kullanmayı seçerek önermesindeki bilgilerin doğruluğunu tamamen yükümlenmiştir. Bu önermelerde konuşur koşul anlatan yantümcede “adcıl yüklem+-(y)sA” ana tümcede de *adcıl yüklem+ -Dİr* biçimini kullanmayı seçmiştir. Bu anlamda konuşur önermesinde –Dİr biçimbirimini kesinlik anlamında kullanmıştır.

Örnek 56.

1.Konuşmacı: Yaslayalım ayakları koyalım

2.Konuşmacı: Hayır hayır bir tane ufak sandalyeye ayaklarımızı kaldırmak veya koltukta oturuyorsak tekrar ayaklarımızı böyle uzatmak yetersizdir. Kalp burada kalıyor. Bu ayağımızın burnumuzun üzerine çıkması lazım. Altta birz yastıklarla destekleyip öyle ayaklarımızı kaldırmak lazım. Ve bunu yaptığımız zaman hemen rahatlar varis ağrısı. Eğer gece olmayan bir ağrı ise akşamüstüne doğru artıyorsa bacaklarınızı kaldırmakla geçiyorsa bu benim işim. Bunun dışında hele gece çok üstüne üstüne ağrıyorsa çeşitlik gösteriyorsa bu tamamen Hakan Beyin işidir.

Sunucu: Peki o zaman Aysun Hanıma tekrar şöyle özetleyelim. Biz yayından sonra hemen size yapılması gereken bu bileğinin şişliği ile ilgili tahlilleri ve filmi göndereceğiz. Bu dediğiniz gizli varis dediğiniz şeyle bizim dopler ultrason dediğimiz bu ultrasonla çok net teşhis edilmekte zaten. Onu da biz size tavsiye edeceğiz. Bunları yapalım. Sonuçlarını bize göndereceksiniz. Biz uzmanlara bunları göstereceğiz. Onlar da teşhislerini koyacak. Çok teşekkür ediyoruz bizi aradığınız için. Şimdiden geçmiş olsun diyoruz Aysun Hanım. (Doktorum, Kanal D, Aralık 2009)

Örnek 56’da sağlık konulu programda varis hastalığına sahip olan 1. konuşmacı ayakları bir yere yaslayıp koymanın hastalığına iyi geleceğini söylemiştir. Varis hastalığı alanında uzman olan 2. konuşmacı ise koltukta oturma anında ayakları sandalyeye uzatmanın yetersiz olduğu görüşündedir. Bir başka önermesinde ise damarların bütün gece ağrması durumunda damar hastalıklarında uzman olan Hakan Bey’in uzmanlık alanı olduğu görüşündedir. Konuşur her iki önermede de yantümcede eyleme sırayla sürerlik görünüşü ve koşul kipi alan “eylemcil yüklem+-(I)yor+-sA” biçimini ve ana tümcede *adcıl yüklem+ -Dİr* biçimini kullanmayı seçerek belirli durumlarda önermesinin doğruluğunu yükümlenmiştir. Bu anlamda ana tümcede –Dİr biçimbirimi kesinlik anlamıyla kullanılmıştır.

Örnek 57.

1.Konuşmacı: Günaydın Hocam.

Sunucu: Buyursunlar Atilla Bey.

1.Konuşmacı: Ben iki senedir ilaç içiyorum. Rahatsızlığım devam ediyor. Hiçbir faydasını göremedim.

Sunucu: Şimdi size reflü tanısı konu mu?

1.Konuşmacı: Evet.

2.Konuşmacı: Evet. Çok güzel bir tesadüf oldu. **Eğer** reflüsü olduğunu düşünen ya da zanneden biri proton pompası denen ilaçları almasına rağmen hiçbir yarar göremiyorsa ve hiçbir yarar hiçbir zaman görmemişse o kişinin tanısı **büyük olasılıkla** yanlıştır. Reflü hastalığını son derece tipik bir biçimde proton pompası inhibitörü denen ilaçlardan her gün kahvaltıdan on-on beş evvel bir tane aldıklarında son derece rahat ederler. Vardır yani yıllardır bu ilaçları kullanıp bir dönem çok bu ilaçlarla rahat etmiş ama mide kapakçığı dediğimiz bölgedeki anatomik bozukluğu çok ileri safhada olup da artık ilaçlardan bile yarar göremeyen hastalar olabilir ama reflü tanısı konu bu ilaçlara başlandı hiç bundan fayda görmüyorum diyen bir insanda salt bu konuşmayla bile reflü tanısını sorgulamak gerekir. (Sağlıklı Bir Gün, Kanaltürk, Aralık 2009)

Örnek 57’de sağlık konulu programda 1. konuşmacı programa telefonla bağlanıp alanında uzman bir doktor olarak konuk olan 2. konuşmacıya hastalığıyla ilgili bir soru sormaktadır. 1. konuşmacı, doktorun uzmanlık alanı olan bir hastalığın tanısının kendine konduğunu söylemekte, doktor olan 2. konuşmacı ise bu hastalığın ilacını içmesine rağmen hastalığında hiçbir iyileşme olmaması ve olmamış olması durumunda tanısının yanlış konduğunu düşünmektedir. 2. Konuşmacı bu düşüncesini aktarırken yantümcelerde “eylemcil yüklem+-(I)yor+-sA”, yani sürerlik görünüşü ve koşul kipliği belirticisini; “eylemcil yüklem+-mİş+sA”, yani bitmişlik görünüşü ve koşul kipliği belirticisini ve önermesinin doğruluğuna yüksek olasılık vermek için *büyük olasılıkla* belirtecini ve ana tümcede *adcıl yüklem+-Dİr* biçimini kullanmayı seçmiştir. Bu anlamda –*Dİr* biçimbirimini kullanmayı seçtiği önermesini olasılık anlamında kullanmıştır.

Örnek 58.

1.Konuşmacı: Evet böyle reflü tanısı konulamaz.

Sunucu: Efendim ilaç ismi vermiyoruz ama bakın hocamız bu işte

2.Konuşmacı: Hayır hayır yani ben söyleyeyim hocam bana dönebilir. Ondan sonra çocuk tam kullandıktan sonra bu ilacı baba dedi acım hafifliyor dedi burada. Bunu nasıl tedavi edebiliriz? Nasıl yaparız?

1.Konuşmacı: Önce tanısının konulması lazım. Bahsettiğiniz onlu yaşlarda on birli yaşlarda reflü hastası olunmaz mı olunur. Bizim de bin küsurluk serimizde iki tane on iki yaşında tedavi ettiğimiz yavrucağ var açıkçası ama çok nadirdir bu yaşlarda. Dolayısıyla bu bölgedeki ağrıların olması belki ufak bir gastritten olabilir, belki bir parazit hastalığından olabilir, bir sürü başka nedeni olabilir. Gene de remi denen ilaç geçisi bir rahatlama sağlamış olabilir. Kesinlikle tanısı net olarak konulmuş bir küçük hanımdan bahsetmiyoruz. Muhakkak endoskopi yapılması şarttır tanı için. Endoskopide kesin tanı konulamıyorsa phmetre yapılması gereklidir. Çünkü bu yavrucağın eğer reflüsü varsa bu ömür boyu olacaktır. Hiçbir zaman reflü hastalığı kendi kendine geçmez. Reflü hastalığı mekanik bir durum olduğu için ilaçlarla ya da diyetle geçme olasılığı yoktur. Dolayısıyla farz edelim ki bu küçük hanım reflü hastası ömür boyu bir ilaç almak ve ömür boyu bir diyet yapmak zorunda olacağı için tanının konulmasının öneminin ne kadar büyük olduğunu anlatmak herhalde biraz zor. Muhakkak tanısının kesin doğru ellerde endoskopi ve Phmetreyle konulması lazım. Ona göre de ya ömür boyu ilaç, diyet ve sosyal yaşan önlemlerini bu küçükhanımın tercih etmesi lazım ya da bu mekanik arızanın giderilmesi lazım ki tam olarak reflü hastalığı geçsin. (Sağlıklı Bir Gün, Kanaltürk, Aralık 2009)

Örnek 58’de sağlık konulu programda 1. konuşmacı olan doktor reflü hastalığı alanında uzmandır. 2. konuşmacı programa telefonla katılıp reflü hastalığının tanısının konması ile ilgili bir soru sormuştur. 1. konuşmacı soruyu yanıtlarken başlangıçta olası başka hastalıklardan bahsetmiş ve alanıyla ilgili tanının nasıl konulacağını açıklamıştır. 1. konuşmacı ise reflü tanısının kesin konması için *mutlaka* belirtecini kullandığı ilk önermesinde *adcıl yüklem + -Dir* biçimini kullanarak endoskopi yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu önermede konuşur gereklilik kipi belirticisi olan “şart” kip yüklemine kullanmayı seçmiş ve *-Dir* biçimbirimini kesinlik anlamında kullanmıştır. Görüşlerini sıralayan 1. konuşmacı ikinci önermesinde endoskopi yaparak da tanının konulamadığı durumda başka bir tanı yönteminin yapılmasının gerektiği görüşünü de koşul yantümcesinde “eylemcil yüklem+ -(II)+-m(I)yor+-sA” biçimi ve ana tümcede *adcıl yüklem+-Dir* biçimiyle gereklilik kipi belirticisi olan “gerekli” kip yüklemine kullanmayı seçerek ifade etmiştir. 1. konuşmacı *-Dir* biçimbirimini kullandığı son önermesinde önceki ifadelerinin nedenini bildirmiş; “çünkü” bağlacını, yantümcede koşul kipliği içeren “var /yok+-sA” biçimini ve ana tümcesinde ise *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dir*

biçimini kullanmayı seçerek çocuğun reflüsü olması durumunda gelecekte de ömür boyu bu hastalığı taşıyacağının bilgisinin doğruluğunu yükümlenmiştir.

Bütünceden elde edilen verilere göre –Dİr biçimbirimiyle aynı dizim içinde görülen toplam 10 adet ana tümce bulunmaktadır ve koşul yantümcelerinde konuşurun dilbilgisel seçimlerinin sıklığına bakıldığında en sık yinelenen biçimlerin kesinlik anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu önermelerde kesinlik anlamında aynı dizim içinde koşul kipliği kullanılan yantümcelerde 5 adet sürerlik görünüşündeki “eylemcil yüklem+-(I)yor+-sA ve ana tümcede 4 adet “adcıl yüklem+-Dİr” biçimi kullanılmıştır. Bu dizimsel sıklıktan aynı dizim içerisinde kesinlik anlamında sık kullanılan dizim yantümcede 4 adet “adcıl yüklem+-(y)sA ve ana tümcede 2 adet “adcıl yüklem+-Dİr” şeklindeki dizimdir. Üçüncü sırada olasılık anlamında kullanılan önermede koşul bildiren yantümcede 2 adet sürerlik görünüşündeki “eylemcil yüklem+-(I)yor+-sA” ve ana tümcede 1 adet gelecekte zamandaki “eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr” şeklindeki dizim bulunmaktadır. Bunların dışında önermede kesinlik anlamında kullanılmış yantümcede 1 adet “var+-(y)sA” biçimi ana tümcede “eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr” şeklindeki dizim ve önermede olasılık anlamında kullanılmış 1 adet yantümcede “eylemcil yüklem+-mİş+-sA” biçimi ve ana tümcede “adcıl yüklem+-Dİr” biçimi şeklindeki dizim bulunmaktadır. Bu sıklık bulgularından hareketle konuşurun –Dİr biçimbiriminin koşul kipliği ile birlikte aynı dizimde kullanmayı seçtiği önermelerinde bir koşul kipliği belirticisi olan “-(y)sA” biçimbiriminin adcıl yüklem ve sürerlik görünüşü bildiren “eylemcil yüklem+-(I)yor” biçimbirimiyle beraber sık kullanıldığı bulgulanmıştır.

5.3.2.3. Dolaylı Anlatım Tümcelerinde –Dİr Biçimbirimi ve Kipsel Alanları

Örnek 59.

Sunucu: Evet buradan da genç arkadaşlarımız duydu. Mesajımız yerine ulaştı. Yeni konuklarımız var. Fenerbahçe Ülker takımında birlikte oynadınız. Zeki (anlaşılamadı) burada. Hoş geldiniz hoş geldiniz.

1.Konuşmacı: Merhabalar.

Sunucu: Basketbolcu konuğumuz olunca boylar böyle oluyor. Çok yüksek topuklu ayakkabılarım olduğu halde. Buyurun lütfen.

2.Konuşmacı: Uzun zamandır görüşemedik ama. Teşekkür ediyorum.

Sunucu: Ben yanınızda şey cüce gibi kalıyorum.

1.Konuşmacı: Zeki normalden biraz daha uzun ve incedir.

Sunucu: Dekor sallandı beyefendi çıkarken onu görüyoruz.

2.Konuşmacı: Her neyse tamam buna bir yorum yapmayayım da ben.

Sunucu: Takım arkadaşlıkları olduğu için anılar çoktur diye düşünüyorum Fenerbahçe Ülker’de oynarken.

1.Konuşmacı: Bizim takım arkadaşlıklarında yaşadığımız anıları burada sabaha kadar program yapsak sığmaz. (Bir Yıldız Masalı, TV 8, Aralık 2009)

Örnek 47’de de incelendiği üzere, örnek 59’da güncel sohbet konulu programda sunucu ünlü bir basketbolcu olan 1. konuşmacının eski takım arkadaşlarından biri olan 2. konuşmacıyı programa davet etmiş, ve “..... ol- +-DIK+iyelik için” biçimiyle beraber neden bildiren yan tümcesinin bağlı olduğu *adcıl yüklem+-Dİr* biçimindeki yantümce ve bu yantümcenin de bağlı olduğu “diye düşünüyorum” ana tümcesiyle beraber konuşur düşüncesini nedenini de açıklayarak önermesi hakkında yüksek dereceli bir tahmin yürütmüştür. Programın sunucusu 1. konuşmacı ve 2. konuşmacının eski takım arkadaşları oldukları gerekçesiyle anılarının çok olduğunun inancını yüksek oranda yükümlenmektedir, konuşur neden bildiren tümcesindeki ön bilgiye dayanarak –Dİr biçimbiriminin olasılık anlamını kullanmıştır.

Örnek 60.

Sunucu: Peki şimdi bu merkezde eğitim gören buraya gönüllü olan kişiler mi Nazi avcısı oluyor?

Konuşmacı: Şimdi şöyle söyleyeyim. Şimdi biz Almanya’da kaldım ben, kaldığım bölge üniversite şehridir **biliyorsunuz**, 90’lı yıllarda şimdi bizde nasıl Çanakkale’ye gidiliyor Kurtuluş Savaşı’ndaki kahramanlarımız ve Türkiye’nin kuruluşuyla ilgili bazı temel bilgileri öğrencilerimize öğretmek için Avrupa’da da liseli yıllarda soykırım kamplarına öğrencileri götürürler. Çünkü ciddi bir soykırım yapılmıştır. Altı milyon insan gaz odalarında yakılmıştır. Ben birkaç kampları gezerken orada Türk isimlerine rastladım çok ilginç bir şekilde ve Türk konsoloslughuna o zaman bir yazı yazmıştım öğrenci yıllarımda. Hani ikinci Cihan Harbinde ne kadar Musevi kökenli Türk öldürüldü veya Türk katledildi gibi hiçbir bilgi yoktu ve 90’lı yıllardan itibaren 80’li yılların ortasından sonra

Türklere karşı aşırı sağcı grupların yaptığı saldırılardan sonra bunun temellerinin bu eski Nazi subaylarından kaynaklandığını düşünerek bu tip bir oluşumun içinde eyalet olarak kendi bölgemizde bu araştırma grubunun içine dahil edildim ben. (Günlerin Getirdikleri, NTV, Aralık 2009)

Örnek 60’da güncel sohbet konulu programda programa katılan konuşmacı Nazi toplama kamplarından bahsetmektedir. Almanya’yla ilgili bir olaydan bahsettiği için Almanya’yı iyi bildiğini ve Almanya’da kaldığı bölgenin üniversite şehri olduğunu söylemekte ve bilgiyi tamamen yükümlenmektedir. Konuşur dolaylı anlatım tümcesi şeklinde sunduğu önermesinde yantümcede *adcıl yüklem+-Dir* biçimini kullanmayı seçmiş ve anatümcede “bilmek” eylemini kullanarak “bunu siz de biliyorsunuz” şeklindeki ifadesiyle sunduğu bilgiyi kesinleştirmiştir.

Örnek 61.

1.Konuşmacı: Çizişini alsın ama buradan almıyor çizişini filan. Bir de netleştir kamerayı yine Onur.

2.Konuşmacı: Omuz kamerası gel.

3.Konuşmacı: Yok önden çekiyor. Ben İspanya’da onlar için çok imkanlar olduğunu biliyorum, duydum. Çünkü orada piyango tamamen körler için körlere bağlı olarak piyango geliri onlara yönlendiriliyor. Ama bence tabii ki Amerika rahatlıkla diyebilirim çünkü refah seviyesi yüksek olduğu için oradaki körlerin yeni çıkan pek çok gelişmişliği körler bağlamında yakalayabildikleri kanısındayım. Mesela son zamanlarda yolda gelirken de Eşref’le ve John’la konuşuyorduk. Körler için son on senenin en büyük gelişmesi bu bilgisayarlardaki körcü program veya Türkçeye geveze olarak çevrilmiş olan programla ne olursa olsun her türlü bilgiyi rahatlıkla ses okuyucusuyla okuyabiliyorlar. Amerika’daki bir körün **mutlaka** bir laptopu vardır **diye düşünüyorum**. Oysaki Türkiye’de bu tarzdaki imkanları temin etmek zor oluyor.

1.Konuşmacı: Peki Türkiye’deki her on görme engelliden sekizi çalışabilecek durumda olmasına rağmen tercih edilmiyor. En büyük sıkıntı ne? (Saba Tümer’le Bu Gece, CNNTÜRK, Aralık 2009)

Örnek 61’de örnek 35’te de incelendiği üzere, güncel sohbet konulu programda konuşmacılar programa konuk olan görme engelli bir ressamdan yola çıkarak görme engellilerin ülkelerdeki durumunu konuşmaktadırlar. 3. konuşmacı *mutlaka* belirteci ve *var /yok+-Dir* biçimini kullanmayı seçtiği yan tümce biçimindeki önermesinde Amerika’da her görme engellinin bir diz üstü bilgisayarı olduğuna yüksek olasılık vermekte “diye düşünüyorum” ana tümcesiyle de bunun bir

düşünce olduğunu ve bu düşüncenin bilgisini yüksek derecede yükümlendiğini ifade etmektedir. Konuşur bu anlamda Amerika’da görme engelli birinin laptopunun olduğu yüksek olasılığını dolaylı anlatım tümcesini ve ana tümcede “düşünmek” eylemini seçerek “..... diye düşünüyorum” biçiminde ifade etmiştir.

Örnek 62.

Konuşmacı: Zeki’nin de bir erkek çocuğu var. Zeki’den biraz daha kısa.

Sunucu : Nasıl biraz daha kısa derken.

Konuşmacı: Şaka yapıyorum. 8 aylık ama baya normalden çok uzun ve iri o da **mutlaka** ileride basketbolcu olacaktır **diye tahmin ediyorum**.

Sunucu : Kesin olacaktır. Sizin çocuklarınız yarın bir gün takım kuracaklar bence. Hani arkadaşlıkları da varmış. Bir konuşumuz daha sırada bekliyor. Hemen anons etmek istiyorum. Murat (Bir Yıldız Masalı, TV8, Aralık 2009)

Örnek 62’de örnek 34’te de açıklandığı üzere, güncel sohbet konulu programda konuşmacı ünlü bir basketbolcudur. Konuşmacı bir bebeğin boyunun normalden uzun ve iri olduğu ve babasının da basketbolcu olduğu ön bilgilerini kullanarak çocuğun da babası gibi gelecekte bir basketbolcu olabileceğine *mutlaka* belirtecini ve yantümcede *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçimini kullanmayı seçerek yüksek olasılık vermektedir. Ayrıca konuşmacı tümcesini “diye tahmin ediyorum” şeklindeki ana tümceyle devam ettirmektedir. Konuşmacının *mutlaka* belirtecini ve *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçimini içeren tümcesi “...diye tahmin ediyorum” şeklindeki ana tümcenin yan tümcesidir. Bu anlamda konuşur ana tümcede “tahmin etmek” eylemini kullanarak *-Dİr* biçimbirimini olasılık anlamında kullanmıştır.

Örnek 63.

Sunucu: Peki Melis bu şakacı moladan sonra şunu sormak istiyorum. Elbette bir oyuncu her rolde bir gömlek giyiyor ama daha sonra onu çıkarıp bir kenara koyuyor ama sevdiği içinde olmaktan özellikle zevk aldığı projelerde o gömleğin bir izi kalabilir. Aydılgel’den sende kalanlar oldu mu? Ya da Aydılgel’yle seni çok

Konuşmacı: Aybige’yle

Sunucu: Aybige'yle çok affedersin. İsim karıştırmak benim için çok normal bir şey. Senin özellikle kendinden onda bulduğun senaryoyu okurken kendinden onda bulduğun şeyler oldu mu?

Konuşmacı: Aybige'nin bende şöyle çok ayrı bir yeri var. O da hani film bittikten sonra daha net anladım. Tabii ki çok hoşuma giden ve benim o anlamda canlandırmak istediğim şöyle bir karakter. Çok aceleci ve aslında çok zeki ama çok telaşlı bir kız. Ben hiç bu kadar daha emin ve sakin karakterler oynamıştım. O yüzden Aybige'nin telaşı, kafasının karışıklığı ve aceleciliği vasfı bende yoktur açıkçası. Onun dışında her şeyi bir kenara bırakırsak benim için hani en önemlisi bunu en fark ettiğim yer şu oldu ki film bittikten sonra ben Aybige'nin ne yaptığını çok merak ederek düşündüğüm zamanlar oldu. Hani acaba Aybige şu anda ne yapıyordur? Hani hayatı nasıl devam ediyordur, şu anda ne yapmıştır? Bunun üzerine baya oturup düşündüm ki şimdiye kadar pek yaptığım bir şey değildi. İş biter kenara asarsınız kostümünüzü ve gidersiniz. Aybige'yle ilgili böyle tuhaf bir bağım var galiba yani onu bir başka seviyorum. Bunun da çok bir açıklaması var mıdır **bilmiyorum**, ama onu bir başka seviyorum. (Gece Gündüz, NTV, Aralık 2009)

Örnek 63'te güncel sohbet konulu programda konuşmacı bir sinema filminde kendi oynamış olduğu karakter ile gerçek hayattaki karakterini karşılaştırmaktadır. Konuşmacı sinema filmindeki karakter ile bir bağı olduğunu ama bunun nedenini bilmediğini açıkladığı önermesinde yan tümcede *var/yok+ -DİR* olumlu soru biçimini ve ana tümcede “bilmiyorum” şeklindeki ifadeyi kullanarak yantümcedeki önermenin cevabını bilmediğini ifade etmek istemiştir. Bu anlamda konuşur –DİR biçimbirimini kullandığı önermesi hakkında bilgi yetersizliğini anlatmak istemiş ve olasılık anlamında kullanmıştır.

Bütüncede dolaylı anlatım tümceleriyle aynı dizimde saptanan –DİR biçimbirimi “.....adıl yüklem+ -DİR / var/yok+ -DİR diye düşünüyorum” şeklindeki dolaylı anlatım tümcesinde toplamda 2 adet ve olasılık anlamıyla kullanılmış, “..... eylemcil yüklem+-(y)AcAk+DİR diye tahmin ediyorum” şeklindeki dolaylı anlatım tümcesinde 1 adet ve olasılık anlamında kullanılmış, 1 adet “.....adıl yüklem+ -DİR biliyorsunuz” şeklinde 1 adet kesinlik anlamında kullanılmış ve son olarak 1 adet “.....var/yok+DİR bilmiyorum” şeklindeki ifadede olumlu soru biçiminde olasılık anlamıyla kullanılmıştır. Bu sıklık değerlendirmesine göre bütüncede dolaylı anlatımla beraber –DİR biçimbirimi toplam 4 adet olasılık anlamında 1 adet kesinlik anlamında kullanılmıştır.

5.3.2.4. “Benim için” İlgeç Öbeği ile –Dİr Biçimbirimi ve Kipsel Alanı

Örnek 64.

1. Konuşmacı: Evet o kadar eski. Ben sabah anneme de açtım sordum yaşıta yanılmayayım diye. Beş altı yedi yaşlarımız. O zamandan böyle bir benim en büyük anım Necla Teyzenin bana tığ ve örgü öğretmesidir.

2. Konuşmacı: Böyle şeyler de unutulmaz değil mi?

1. Konuşmacı: Hiç unutmam. İbrahim’in şimdi hani tabii ekran başındakiler samimiyetime ne olur inansınlar. O zaman hani spora olan düşkünlüğü benim için anneanne ve dede terbiyesi, el öpmeyi bilmemiz, mevlütleri, kandilleri bilmemiz, bayramları bilmemiz, bayram harçlıklarımız yani bu terbiyelerle büyümüş olmanın değerleri **benim için** çok önemlidir. Şimdi aradan çok yıllar geçti. Şimdi bizim çocuklarımız arkadaş oldu. (Bir Yıldız Masalı, TV 8, Aralık 2009)

Örnek 64’te güncel sohbet konulu programda 1. konuşmacı programa konuk olan 2. konuşmacı ile aile dostudur. 1. konuşmacı 2. konuşmacı ile eski günlerdeki aile terbiyelerinin onun için çok önemli olduğunu “benim için” ilgeç öbeği ve *adıl yüklem+-Dİr* biçimini kullandığı önermesinde açıklayarak ifadesinin kesinliliğini vurgulamaktadır.

Bütüncede “benim için” ilgeç öbeği kesinlik anlamında “adıl yüklem+-Dİr” biçimiyle üç adet kullanılmıştır. Bu kullanımlar bu ilgeç öbeğinin konuşurun önermesinde açıklama yaptığı kullanımlarda kesinliği konuşurun düşüncesine göre belirlediğini göstermektedir.

5.3.2.5. Kalıp Sözcükler /İfadeler ile –Dİr Biçimbirimi ve Kipsel Alanı

Hani⁶ +ad+ vardır (ya)

Örnek 65.

⁶ *Hani* söylem bağlayıcısının “ hani + ad + var / vardır ya” biçimiyle kullanıldığı önermelerde konuşur dinleyiciyle bilgilerini paylaşarak dinleyiciye bir kişi, şey veya durumu hatırlatma amacındadır ve bilgi verdiği konuya devam edecektir (Göksel ve Kerslake, 2005:456). Bu anlamda bu bölümde kullanılan kalıp ifadenin anlamı konuşurun dinleyicinin önceden bildiği bir şeyi anımsatmaktır.

Sunucu: Ha ha ha ha ha onları okudukça mesela birtakım şeyler.. E ne zaman çıkartacaksın kitabı?

Konuşmacı: Valla henüz bir yayıncıyla görüşmedim. Henüz yani

Sunucu: Duyurulur, duyurulur...

Konuşmacı: Ama bu ısrara karşı herhalde en güzel şey o olacak. Bir de **hani** bazı bilgiler vardır ya gerçekten onu öğrenmek üç seneni alır. Halbuki çok pratik bir şeydir. Formül bir şeydir. İnsanlara o anlamda oyuncululukla ilgilenen ve ciddi olan insanlara faydası olacağını düşünüyorum bakalım. Çok da heyecanlıyım bununla ilgili yani. (Saba Tümer’le Bu Gece, CNNTÜRK, Aralık 2009)

Örnek 65’te güncel sohbet konulu programda sunucu konuşmacıya oyuncululukla ilgili kitabını ne zaman çıkartacağını sormaktadır. Konuşmacı ise uzun zamanda öğrenilen bilgilerin var olduğunu dinleyiciye hatırlatıp bu bilgilerin aslında pratik ve formül bilgiler olduğu bilgisini paylaşmaktadır. Konuşur bu bilgilerin var olduğu bilgisini hatırlatmayı “hani+ad+var+-Dir ya” kalıbını seçerek yapmış, sonraki tümcede bu bilgiler hakkında bilgi vermeye devam etmiştir. Bu anlamda bu kalıp ifadede konuşur bilgisini tamamen yükümlenerek *-Dir* biçimbirimini kesinlik anlamında kullanmıştır.

Örnek 66.

Sunucu: Bu eserlerin resimlerin fiyatlarını kim nasıl belirler? Nasıl belirleniyor bu? Yani bu müzayede de böyle. Galeride de

1. Konuşmacı: Galerici sorar ne istiyorsun yaptığın işe. Sonuçta onun sahibi sizsiniz çünkü siz yapıyorsunuz. Fakat bunda da çeşitli sanatçı yaklaşımları görüyorum. Bazılar hani belki çok pahalı koyarak kendilerinin önemseneyeceğini düşünüyorlar. Yani aşırı fiyatlar isteyenler olabiliyor. Bazıları da hani belli bir sıralama çünkü sanatçı bir yerden bir yere seneler içerisinde ilerliyor. Bir fiyattan başlıyor. O fiyat yüksek ise her sene belli bir şekilde onu arttırmanız gerekiyor ki sizin de yükseldiğinizi alıcı görsün. Ayrıca izleyici görsün. Yani onun belli bir oranda yükselmesi gerekiyor. Ama şimdi zaten çok anormal yerden başladığına göre sanatçılar ile dikkat ediyorum öyle bir fiyat koyuyor ki bir sonraki sene ne yapacaksın. Kendi yolunu tıkıyor. Ama mesela iyi galerici sizi kontrol altında tutar. Sanatçının uçmasını engeller. Onu uçuracaksa da kendi belli bir stratejiyle uçurur. Yani onu siz kafanızdan uçuramazsınız kendiniz. Yani o yanlış bir tavır bence sanatçı olarak. Çünkü biz zaten hani bu işi kar amaçlı yapmamalıyız. Samimi olmalıyız yaptığımız işte. O tamamen galerinin işi. Müzayedeler tabii apayrı bir konu. Orada çok yapay bir şekilde yükselebiliyor veya çok dengeli de

yükselebiliyor. Ama kontrol dışı o. Hiç de satılmayabiliyor. Bu demek değildir ki o sanatçı başarılı değil, değeri yok. Yapay bir ortam müzayede o anda insanlar çünkü

2.Konuşmacı: Yapay demeyelim de o anı tespit eden.

Sunucu: İşte bir şey satışa çıkacak bir sanat eseri vs. Onun **hani** ilk bir taban fiyatı **vardır** ya efendim onu nasıl belirliyorsunuz? (Afişe Takılanlar, CNNTURK, Aralık 2009)

Örnek 66’da kültür sanat konulu programda sunucu 1. konuşmacıya galerilerde satışa sunulan resimlerin fiyatlarının nasıl belirlendiğini sormaktadır. 1. konuşmacı da sorusuna fiyatların sanatçının ve galericinin elinde olduğunu ve değiştiği cevabını vermektedir. Sunucu bu cevabı aldıktan sonra dinleyicinin bildiğini düşündüğü taban fiyatını “hani+ad+var+-Dİr ya” kalıbıyla hatırlatmayı seçerek önermesinin devamında bunu nasıl belirlediklerini sormuştur. Bu anlamda bu kalıp ifadede konuşur bilgisini tamamen yükümlenerek –*Dİr* biçimbirimini kesinlik anlamında kullanmıştır.

Bütünceden elde edilen verilere göre toplamda sözlü veride toplamda 7 adet kullanılan “hani+ad+var+-Dİr ya” kalıbının 5 adeti güncel sohbet konulu programlarda, 2 adet kültür sanat konulu programlarda saptanmıştır. Bütün kalıplarda –*Dİr* biçimbirimi kesinlik anlamında kullanılmış, sağlık ve politika konulu programlarda bu kalıba hiç rastlanmamıştır.

Ayıptır söylemesi⁷

Örnek 67.

Sunucu: (...) Şey hem Macar kökenliymişsin hem de sadrazam torunuymuşsun. Doğru mu?

Konuşmacı: Doğru. Bitti bu kadar. Doğru mu doğru. Ya şey bunları konuşurken böyle biraz hafif geriliyorum. Evet öyle bir şey.

Sunucu: **Ayıptır söylemesi.**

⁷ “Ayıptır söylemesi” kalıbı Türk Dil Kurumu (2014)’te deyim ve birleşik eylemler ulamında tanımlanmaktadır. Buna göre bu söz “bunu söylemek size karşı saygısızlık olacak ama söylemek zorundayım” anlamında dinleyiciden özür dilemek için kullanılır.

Konuşmacı: Yani evet **ayıptır söylemesi** ama işte sorulunca da söylemek zorunda kalıyorsun ya röportajda. (Saba Tümer’le Bu Gece, CNNTÜRK, Aralık 2009)

Örnek 67’de güncel sohbet konulu programda sunucu bir oyuncu olarak programa katılan konuşmacıya Macar kökenli oluşu ve sadrazam torunu oluşu hakkında aldığı duyumun doğru olup olmadığını sormaktadır. Konuşmacı bilginin doğru olduğunu ama bunu söylemenin kendisini gerdiğini söylemektedir. Sunucu ise yanıt olarak “ayıptır söylemesi” kalıp sözünü / ifadesini kullanarak bu bilgiyi söylemekte çekinen konuşmacıya “bu bilgiyi söylemenin saygısızlık olduğunu düşünüyorsun ama özür dileyerek söylemek zorundasın” önermesinin anlamını vermek istemiştir. Konuşmacı ise yanıt olarak tekrar kullanarak bunu onaylamış ve kendisine bu soru geldiğinde söylemek zorunda olduğu için söylediğini ifade etmektedir. “Ayıptır söylemesi” şeklinde söylenen kalıp sözde *-Dİr* biçimi konuşurun önermesinin ayıp olduğuna tamamen inandığını göstermektedir ve kesinlik anlamında kullanılmıştır.

Sözlüklere kalıp söz, deyim olarak da girmiş olan “ayıptır söylemesi” deyimini bütüncede güncel sohbet konulu programda toplamda 2 adet kullanılmıştır. Deyimin ilk sözcüğü *adcıl yüklem+-Dİr* biçimini içermekte ve bu kalıp söz sözlü söylemde her zaman “ayıptır söylemesi” şeklinde kullanılmaktadır.

5.3.3. *-Dİr* Biçimbiriminin Söylem Çerçevelerine Göre Kipsel Alanı

5.3. Bölümde *-Dİr* Biçimbiriminin Kipsel Alanlarının Belirlenmesi başlığı altında sözlü söylemde program türlerine göre *-Dİr* biçimbiriminin kullanıldığı önermelerde olasılık- kesinlik anlamlarının sıklıkları açıklanmıştır. Bu bölümde önermelerde kullanılan *-Dİr* biçimbiriminin ve aynı kiplik belirticilerinin farklı kiplik değerindeki kullanımları yani olasılık ve kesinlik anlamlarının saptanmasında belirleyici olan söylem çerçeveleri açısından incelemeler ele alınacaktır. 5.3.1. ve 5.3.2. bölümlerde tüm örneklerin açıklanmasında da söylem çerçevesi temel alınarak açıklamalar yapılmış, bağlam, iletişimin konusu, katılımcıların meslekleri, mesleklerine göre konuyla ilgili ön bilgileri açıklanarak kiplik belirticileri açıklanmış, kiplik belirticilerinin de var olan söylemin yorumunu, yani dinleyicilerin

algıladığı iletiye yönelik anlamlandırma sürecini etkilediği göz önünde bulundurulmuştur.

5.3.3.1. –Dİr Biçimbiriminin Söylem Çerçevesine Göre Kesinlik Anlamı

Örnek 68.

Sunucu: Hepimizin saygı duyduğu Türk Dünyası'nın büyük tarihçisi Zeki Velidi Togan. Onun 1950'de söylediği iki cümle var. İzin verirseniz onu ekrana getirelim. Bakın 1957'de büyük tarihçi rahmetli Zeki Velidi Togan ne demiş? Böyle romantizm kavgası, milliyetçilik kavgası falan değil. Ekonomi, ticaret, para meseleyi bunlar çözer diyor.

Konuşmacı: Sayın Togan rahmetli daha doğrusu Togan bu meselelerde Türk Dünyası'nın bana göre en müthiş beyinlerinden birisiydi. Yani daha 1923 24'lerde Türkistan bağımsızlık mücadelesini verdiği dönemde gelecekte Türkistan'ın ekonomik açıdan bütünleşmesi ve kalkınması gerçekleşmediği sürece Rusya'nın esaretinden kurtulamayacağı bilinci içerisinde çeşitli öneriler getirmiştir.

Sunucu: Siz bu kitapta Atatürk'e yazdığı bir mektuptan bahsediyorsunuz. Onu da kısaca özetleyin sonra bize ara vereceğiz.

Konuşmacı: İşte burada o biraz önce söylediğim konuya değinmiş. Atatürk'e 1924'te zannediyorum İran'dan mektup yazmış ve bu mektupta kendisi öyle ifade ediyor. Mektubun orijinalini bulamadım ne yazık ki. İfade ettiği şey şu. Türkistan'da az önce de söylediğim gibi bir birliktelik ekonomik birliktelik alanı oluşturmak lazımdır. Hazar demiryolları Kafkasya üzerinden Türkiye vesaireyle de bağlanmalıdır. Yani düşünün 2006'da şu anda işte Kars Tiflis'te protokolü yeni imzalandı. Dolayısıyla bu adam bunu daha 1923'te küreselleşmenin ksi ortada yokken daha ulus kavramları ve Türkistan'da kabile savaşları devam ederken adamın vizyonu hocanın vizyonu gerçekten müthiş. Tek kelimeyle saygı duymak ve önünde eğilmek lazım. Söylediği dediğim gibi 1924'lerde bunu ortaya koyabilme kapasitesine sahip bir bilinç ve anlayış. (Eğrisi Doğrusu, CNNTÜRK, Aralık 2009)

Örnek 68'de –Dİr biçimbiriminin kesinlik anlamının kullanım sıklığına göre en çok olduğu politika konulu programda, programın konuğu olan konuşmacı eski bir devlet bakanıdır ve Türkistan'ın özgürlük mücadelesi hakkında kitaplar yazmıştır. Sunucu ve konuşmacı Türkiye ve Türk dünyası birliği hakkında politik bir iletişim konusu ve söylem çevresi kurmuşlardır. Konuşmacı önce Türk dünyası tarihçisi olarak tanıttığı bir tarihçinin geçmişi hakkında *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr* biçimini seçerek bilgi vermekte ve bu anlamda bu biçimi kesinlik anlamında kullanmaktadır.

Daha sonra sunucu konuşmacıya aynı tarihçinin yazdığı bir mektupla ilgili soru sormaktadır. Konuşmacı tarihçinin düşüncelerine yer verdiği önermesinde Türkiye'nin Türkistan'la ekonomik birliktelik kazanması gerektiği görüşünü ve demiryolu bağlantısı da kurulması gerektiğini bir gereklilik kipliği belirticisi olan “lazım” kip yüklemi ve “-mAlI” soneki ve –DIr biçimini seçerek ifade etmiştir. Konuşmacı gereklilik kipliği ile beraber konu ile ilgili tarihçi ve otorite olan tarihçinin sözlerine tamamen güvendiğini bildirmek amacıyla –DIr biçimbirimini kesinlik anlamıyla kullanmıştır.

Örnek 69.

Sunucu: Hoş geldiniz yayınımıza

Konuşmacı: Hoşbulduk efendim.

Sunucu: Evet. Ses kısıklığı diyip geçiyoruz zaman zaman ve bunu hepimiz yaşıyoruz. Ama sormak istiyorum sesimiz neden kısılıyor? Çoğu zaman meslek hastalığı da denir hatta işte sesini kullanarak çalışan insanların başına da gelir ses kısıklığı neden kaynaklanıyor?

Konuşmacı: Ses kısıklığı akciğerlerden çıkan havamızın ağzımızdan dışarı çıkana kadarki olan sürecinde herhangi bi döneminde bi patoloji raslanması sonucu**dur**. Bunun en sık görülen nedeni ses tellerinde rahatsızlıklardır. En basitinden bir üst solunum yolu rahatsızlığı boğazda ve ses tellerinde görülen menenjit hastalığı ı ses kısıklığında en sık karşılaşılan nedenlerinden**dir**. Sizin de dediğiniz gibi bir meslek hastalığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öğretmenlerde, diğer ses profesyonellerinde, ses sanatçılarındaki, ya da din görevlilerinde sıklıkla karşılaşılan bir şikayettir. Bu sesin ve ses tellerinin olağandan çok daha fazla kullanılması neticesinde olmaktadır. (Sağlıklı Günler, TRT 2, Aralık 2009)

Örnek 69'da –DIr biçimbiriminin kesinlik anlamının kullanım sıklığına göre ikinci sırada olduğu sağlık konulu programda programa konuk olan konuşmacı alanında uzman bir doktordur. Programda iletişim konusu doktorun uzmanlık alanı olan ses kısıklığı problemleridir. Sunucu konuşmacıya ses kısıklığının nedenlerini sormaktadır. Konuşmacı ise kendi alanında iyi bildiğini düşündüğü bir konu hakkında bilgiler vermektedir. Konuşur bilgi verdiği önermelerde düşüncelerinin doğruluğuna tamamen güvendiğini bildirmek amacıyla *adcıl yüklem*+–DIr ve *eylemcil yüklem*+–mAktA+–DIr biçimlerini kullanmayı seçmiştir.

Örnek 70.

Sunucu: Siz arkadaşlığınıza dair neler söylersiniz? Hani biz burada İbrahim Kutluay'ın arkadaşlığını, sporcu kimliğiyle ilgili dostlarını da ağırladık. Siz neler söylersiniz? İlk aklınıza gelenler nelerdir?

Konuşmacı: İbrahim'le çok uzun yıllar önce tanıştık. İbrahim hakikatten insanların hayatında dost diyebileceği nadir bulunan insanlardan. Benim hayatımda çok büyük önemli bir yeri var. İşte dost dediğiniz zaman benim aklıma gelen işte her şeyine güvenebileceğiniz, onun yanında konuşurken noktaya, virgüle dikkat etmeden her şeyden her şeyden bahsedebileceğiniz bir insan gelir. Benim hayatımdaki o insan İbrahim Kutluay'dır. Ben her an her şeyimi konuşabileceğim, dostum, güvendiğim insandır İbo. O kadar yakındır ki iki erkek kardeşim var benim. İkincisi de İbo'dur yani öyledir. (Bir Yıldız Masalı, TV8, Aralık 2009)

Örnek 70'te *-Dir* biçimbiriminin kesinlik anlamının kullanım sıklığına göre üçüncü sırada olduğu güncel sohbet konulu programda sunucu programın konusu olan İbrahim Kutluay'ın kendisi gibi basketbolcu arkadaşına, yine programa konuk olan İbrahim Kutluay'ın arkadaşlığının ve sporcu kimliğinin nasıl olduğu hakkında sorular sormuştur. Konuşmacı ise İbrahim Kutluay'ın hayatındaki yerinin önemli olduğunu, onun ikinci kardeşi olduğunu açıklarken düşüncesini desteklemek amacıyla *-Dir* biçimbirimini kullanmaktadır. Sohbet bağlamında insanın yakın bir arkadaşı ile ilgili düşüncelerinin sorulduğu bu iletişim konusunda *adcıl yüklem+ -Dir* biçimbirimi kesinlik anlamında aynı bağlamda toplamda dört adet kullanılmıştır.

Örnek 71.

Sunucu: Yani aslında çağdaş sanat nedir diye önce bir şey yapalım. Yani çağdaş sanat yaşayan sanatçıların eserleri midir çağdaş sanat. Yoksa ne bileyim bir sene önce ölmüş bir sanatçının resmi artık çağdaş olmuyor mu? Ne anlama geliyor çağdaş sanat ben onu öğrenmek istiyorum. Rafi Bey sizden alayım. Çağdaş sanat nedir? Siz aslında çağdaş sanatın o kadar da yakınında değilsiniz herhalde değil mi? Daha çok klasik sanatın içindesiniz ama size sormak istiyorum sizin açınızdan.

Konuşmacı: Sizin değerlendirmenizden yola çıkıp şunu söylemek lazım. Çağdaş sanat günümüzün sanatıdır. Günümüzün sanatı o yirmi dört saatten söz etmiyoruz. Gün yahut dönem bir süreçtir. O süreç içinde güncel olan o süreci yansıtan ve dünyayla kucaklaşan ve dünyanın sorunlarını günümüz diliyle anlatan sanata çağdaş sanat diyoruz. Bugünkü dille yani. (Afişe Takılanlar, CNNTÜRK, Aralık 2009)

Örnek 71’de –Dİr biçimbiriminin kesinlik anlamının kullanım sıklığına göre son sırada olduğu kültür sanat konulu programda programa konuk olan konuşmacı çağdaş sanatla ilgilenen bir sanatçıdır. Sunucu, konuşmacıdan çağdaş sanat hakkında bilgi almak amacıyla “ne soruları” ile –Dİr biçimbirimini ve *adcıl yüklem*+–Dİr olumlu soru biçimini kullanmayı seçmiştir. Konuşur dinleyicinin konu hakkındaki bilgisine güvendiğini düşündüğü için önermesinde –Dİr biçimbirimini kesinlik anlamıyla kullanmayı seçmiştir. Çağdaş sanat iletişim konusunda konuşmacı ise konu hakkındaki ön bilgilerinden hareketle soruyu yanıtlamış ve çağdaş sanatla ilgili tanım yaptığı önermelerinde *adcıl yüklem*+–Dİr biçimbirimini kullanmayı seçmiş, konu hakkındaki bilgisine tamamen güvendiğini bu şekilde belirtmiştir.

5.3.3.2. –Dİr Biçimbiriminin Söylem Çerçevesine Göre Olasılık Anlamı

Örnek 72.

Sunucu: Ekim ayından beri İstanbul’da bir sanat konusunda sanat alanında bir hareketlilik var. Bienal başladı. Bienalin etkisiyle bütün paralel etkinlikler var. Sergiler açılıyor, müzayedeler yapılıyor. Bir hareketlilik söz konusu gözleniyor. Ayrıca şimdi dün açılan sanat fuarı Çağdaş Sanat Fuarı da herhalde aralık ayına diyorum damgasını vuracaktır. Ben önce sana sormak istiyorum nereden aklına geldi. Dört yıldır yapıyorsun ve nereden aklına geldi ilk Çağdaş Sanat Fuarı hazırlamak?

Konuşmacı: Aslında sekiz yıldır yapıyoruz ama ilk dört yıl Artı İstanbul adı altında devam ettik daha sonra ismimizi ve kimliğimizi değiştirdik ve Çağdaş İstanbul Çağdaş Sanat Fuarı kimliğiyle yolumuza devam etme kararı aldık. Bunun başlangıcı tabii işin içinde bir duygusal boyutu var. Bizim sanata olan sevgimiz ve benim şahsen yakınlığım. Fakat bunun yanında böyle bir pazarda böyle bir boşluğun da olduğunu fark ettim. (Afşe Takılanlar, CNNTÜRK, Aralık 2009)

Örnek 72’de –Dİr biçimbiriminin olasılık anlamının kullanım sıklığına göre birinci sırada olduğu kültür sanat konulu programda iletişim konusu önceki gün açılmış olan Çağdaş Sanat Fuarı’dır. Programa konuk olan konuşmacı fuarın düzenleyicisi olan bir sanatçıdır. Sunucu İstanbul’da sanat konusunda birçok etkinlik arasında Çağdaş Sanat Fuarı’nın o ay adını daha çok duyuracağına ait yüksek

dereceli tahmin içeren görüşünü *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* biçimini ve yüksek olasılık bildiren *herhalde* belirtecini kullanarak ifade etmiştir.

Örnek 73.

1.Konuşmacı: İyi akşamlar sevgili izleyiciler değerli konuklar bu hafta gene Güzel Haberler’de sizlerle birlikteyiz ben ve partnerim Önder Açıkbaş. Haberleri sizler için yeniden yorumlayacağız. Daha güzel hale getireceğiz. Zaten haberlerimiz hep güzel. Azıcık böyle küçük tatsızlıklar olan haberleri de biz biliyorsunuz burada tekrardan yoğuruyoruz renkli hale getiriyoruz. Programımız bir eğlence programıdır. Burada dinlenen şeylerin yüzde elli iskontolu dinlenilmesi rica olunur. Her hafta bunu söylüyorum çünkü çok alınganlık oluyor öyle değil mi canım? Bayram sonrası nasıldı moraller?

2.Konuşmacı: Bayram sonrası güzeldi. Kurban bayramı insanlar birbirine kenetlendi, çok güzel anlar yaşandı, eller öpüldü, harçlıklar alınamadı, gönüller konuldu. Büyüklerimiz genelde ellerine ceplerine değil mi hanım efendi? Bu konuda çok muzdaribiz. Ama güzel bir bayramdı. Sizinle de bayramlaştık değil mi efendim bayram esnasında.

1.Konuşmacı: Evet teşekkür ederim. İlk mesaj senden geldi.

2.Konuşmacı: Evet arayacaktım ama işte meşgulsündür, şeysendir diye hiç Ercan ağabeyle rahatsız etmeyeyim dedim. (Güzel Haberler, NTV, Aralık 2009)

Örnek 73’te –Dİr biçimbiriminin olasılık anlamının kullanım sıklığına göre ikinci sırada olduğu güncel sohbet konulu programda, programın sunuculuğunu ortak olarak yapan 1. konuşmacı ve 2. konuşmacının sohbet bağlamı karşılıklı konuşmaları görülmektedir. 1. Konuşmacı programın açılışında söylem çerçevesini belirlemiş ve programda haberlerin tekrar yorumlanacağını söylemiştir. Programın yayınlandığı günün bayram tatilinden hemen sonra olması sebebiyle programın girişinde bayramın nasıl geçtiği hakkındaki iletişim konusundan sonra 2. konuşmacı 1. konuşmacıya neden bayramını kutlamak için telefon etmek yerine sadece mesaj gönderdiğini açıklamaktadır. 2. konuşmacı *adcıl yüklem+-Dİr* biçimini kullandığı önermelerinde 1.konuşmacının bayramda meşgul olduğunu tahmin ederek bu bilgiye yüksek olasılık verdiği görüşünü sunmaktadır. 2. Konuşmacı bu anlamda –Dİr biçimbirimini olasılık anlamında kullanmıştır. Bu örnekte –Dİr biçimbirimini sınırlandıran herhangi bir belirteç yoktur. Ancak, bağlam, iletişim konusu ve katılımcıların ön bilgilerini oluşturan söylem çerçevesi önermelerin yorumlanmasında etkili olmuştur.

Örnek 74.

Konuşmacı: PKK kabul edilsin veya edilmesin yani. Bizim eşkıya başı dediğimiz bir ada tahsis etmişiz bir de dñnyada bñyle bazı şeylerimiz var bizim.

Sunucu: Özel adası var diyorsunuz.

Konuşmacı: Özel adası var. İşte katrilyon dolar da yanına yardımcı mardımcı arkadaş markadaş getiriyorlar. Bñyle bizim bazı şeylerimiz var bu rekorlar kitabına girecek gibi. İnanmışlar, yani ona inanıyorlar. İşte her gñn şeydeler. Ellerinde posterleri bilmem neleri dolaşıyorlar. İki şeyi yapmıyorlar. Yani bu devletin milletin İstiklal Marşı'nı söylemiyorlar, bayrağını taşımıyorlar.

Sunucu: Yo son şeyde söylediler mesela 10 Kasım törenlerine katıldı hepsi.

Konuşmacı: Onlar söylemiyorlar, 10 Kasım törenini yapanlar söylüyordur o da mecburen dinlemiştir.

Sunucu: Yani DTP'liler katıldılar, söylediler. Palavra mı?

Konuşmacı: Yok boşuna, ben benim üzñldñğñm şu. Kürt vatandaşlarımızı o kadar istismar ettiler ve o kadar řeye getirdiler ki. (Teke Tek, Habertürk, Aralık 2009)

Örnek 74'te –*Dir* biçimbiriminin olasılık anlamının kullanım sıklığına göre üçñncñ sırada olduğu güncel politika konulu programda konuşmacı bir siyasi partinin başkanı olarak belirli bir siyasi görñřñ temsilen programa konuk olmuştur. Konuşmacı başka bir siyasi parti hakkında görñřlerini söylediği iletişim konusunda 10 Kasım Atatürk'ñ Anma töreninde bu siyasi parti üyelerinin İstiklal marşını söylemediklerini düşünmekte ve o anda töreni düzenleyenlerin söylediğini *eylemcil yüklem+-(I)yor+Dir* şeklinde sürerlik görññřñ ve –*Dir* biçimbirimini kullanarak tahmin etmekte bu bilgiye yüksek olasılık vermektedir. Konuşmacı hemen ardından gelen önermesinde de yine aynı siyasi parti üyelerinin töreni o anda zorla dinlemiş olduklarını *eylemcil yüklem+ -mIş+Dir* şeklinde bitmişlik görññřñ ve –*Dir* biçimbirimini kullanarak tahmin etmektedir.

Örnek 75.

1.Konuşmacı: Ve yani řñyle mesela ben gñnde şu kadar saat tempolu yürñyeceđim. İşte bunu yürñyemiyorum. Bunu yürñyemediđim için de bir türlü başlayamıyorum. Spor yapamıyorum. Hayır buna gerek yok. Günlük hayatınızın içine bunu yerleştirebilirsiniz. Kısa kısa aralarla yapılan hareketli yürñyüşler hem eklem hem de kas sağlığınızı koruyacaktır diyelim. Devam edelim.

2.Konuşmacı: Bir sonraki filme geçelim. şimdi bakın gene bacak ağrılarından bahsediyoruz. Bacağa vuran ağrılar için bizde iltihaplı hastalıktan bahsediyoruz şu anda. İltihap sınıfı içinde bacak

ağrısıyla kendini gösteren bir sınıf var. Bu hastalık sınıfının içinde bir sürü hastalık var. Ama bunların ortak özelliği kalça arkasından kaba etlerin içinden bacağa doğru inen ağrılar. Yani şuradan başlayıp arkaya doğru giden ağrılar. Genelde pek öne gelmez hep arkada olur. Bu ağrıların iki özelliği vardır. Bir gece yatakta hastayı rahatsız eder. Hasta gece yatakta bacağım ağrıyor der. İki sabah kalktığı zaman ya yere basamaz. Topuğu ağrıyordur, bacağı ağrıyordur, beli kalçası ağrıyordur ya da adın atamaz yere bassa bile. Öne doğru eğilemez. Arkaya doğru gidemez. Ve bu sabah yaşadığı biz buna sabah sertliği diyoruz olay beş dakika da sürebilir. Bir saat de sürebilir. Hastanın açılması zaman alabilir. Bu gece başlayıp sabah bu şekilde ortaya çıkan ve bacağa inen ağrıların en büyük sebeplerinden bir tanesi bu filmde gördüğümüz kaba etlerimizin içinde bulunan (anlaşılamadı) eklem dediğimiz bakın şu bölge. Yani bu filmde görülüyor. (Doktorum, Kanal D, Aralık 2009)

Örnek 75'te –Dİr biçimbiriminin olasılık anlamının kullanım sıklığına göre son sırada olduğu sağlık konulu programda programın sunucusu bir doktordur. 2. konuşmacı ise kas ve eklem hastalıkları alanında uzman bir doktor olan programın konuğu olarak konuşma anında kas ve eklem hastalıkları hakkındaki sorulara yanıt vermektedir. Programda iletişim konusu da bu hastalık türleridir. 1. konuşmacı *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr* şeklindeki gelecek zaman ve –Dİr biçimbirimini kullandığı önermesinde hareketli yürüyüşler yapmanın kas ve eklem sağlığına iyi geleceğini düşünmektedir. 1. konuşmacının önermesine olan güveni yüksek orandadır yani bu bilgiyi yüksek oranda tahmin etmektedir. 2. konuşmacı ise hastalıkla ilgili bir yansidan faydalanarak bacaktaki iltihap ağrısı hakkında bilgi vermekte, bu tür hastaların topuğu, bacağı, beli ve kalçasından birinin ağrıdığını *eylemcil yüklem+-(I)yor+-Dİr* şeklindeki sürerlik görünüşü ve –Dİr biçimbirimini kullanmayı seçerek tahmin etmekte, önermesinin doğruluğuna yüksek olasılık vermektedir.

VI. BÖLÜM

-DIR BİÇİMBİRİMİNİN ÖĞRETİMİNDE BÜTÜNCE İNCELEMESİ YÖNTEMİYLE HAZIRLANMIŞ DERS MALZEMELERİ

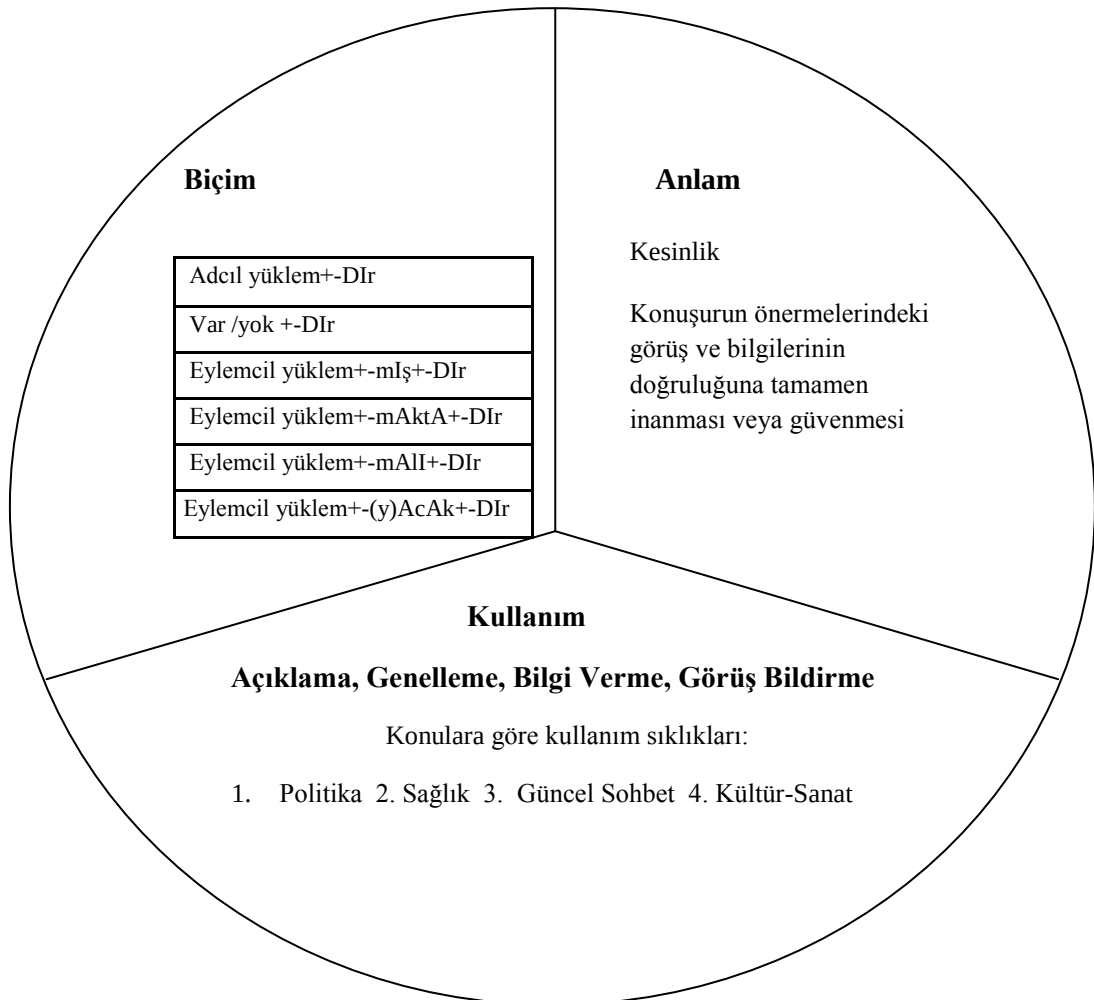
Bu çalışmada, *Söylem Dilbilgisi Yaklaşımı ve Bütünce İnceleme Yöntemi* çerçevesinde yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik dilbilgisi malzemeleri geliştirmek amaçlanmaktadır. Malzeme geliştirme aşamasında nelerin göz önünde bulundurulduğu ve hangi tekniklerin kullanıldığının açıklanmasının benzer araştırmalara örnek olması açısından gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede bu bölümde 4.2.4'te açıklanan söylem dilbilgisi yaklaşımı doğrultusunda bütünce verilerinden elde edilen bulgulara göre erek biçimlerin öğretilmesi amacıyla biçim, anlam, kullanımlarının belirlenerek sunum, uygulama ve üretim modeli modeli ile beraber biçim odaklı ve anlam odaklı etkinlikler kullanılmıştır. Söylem-dilbilgisi yaklaşımı ve bütünce inceleme yöntemiyle hazırlanmış ders malzemeleri ekte sunulmuştur.

Çalışma sonucunda hazırlanan malzemelerin uygulanabileceği hedef öğrenci özellikleri belirlenmiştir. Hedef öğrenciler ilk ünite için temel düzeyde ve yetişkin dil öğrencileri ve bütünce incelemesinden bulgulara göre Türkçede zaman, görünüş, kiplik belirticileri, iyelik yapıları, durum ekleri, bazı ulaçlar ve bağlaç kullanımlarını bilmektedirler. İkinci ünite için orta düzeyde yani Türkçede temel düzeye ek olarak çatılar, ortaçlı yapılar, dolaylı anlatım, koşul tümceleri, neden bildiren tümceler, bazı ulaçlar ve bazı bağlaç kullanımlarını bilmektedirler. Bu düzeylerdeki yeterli sözcük bilgisine sahiptirler. Bu anlamda dil öğrencilerinin Avrupa Birliği Portfolyosu'na göre düzeyleri ilk ünite için A2, ikinci ünite için B1 dir. Dil öğrencilerinin anadillerine ilişkin bir varsayımda bulunulmamıştır. Öğrencilerin Türkçe öğrenme amaçları Türkçe dilinde üretimde bulunabilmektir.

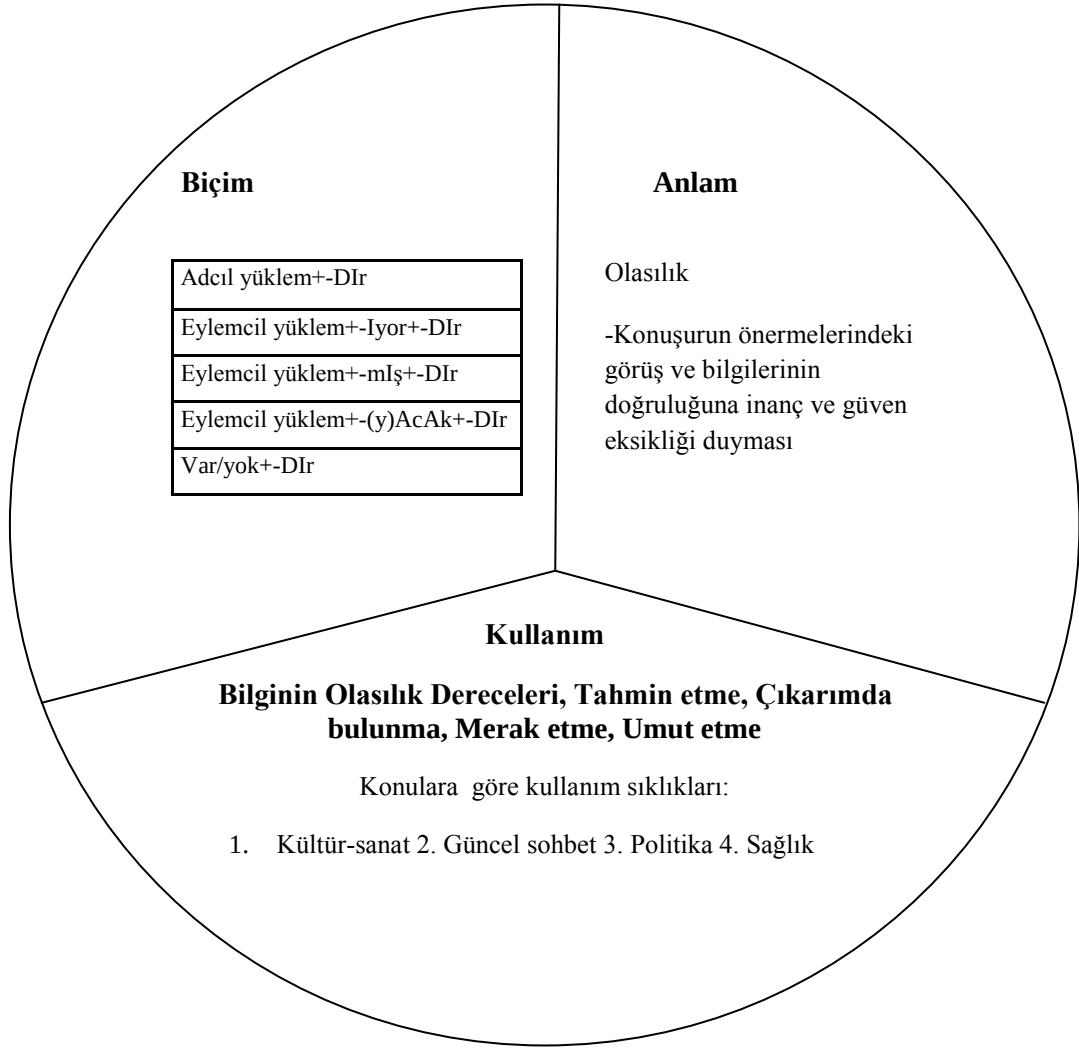
6.1. Ders Malzemeleri İçin Konu ve Malzeme Seçimi

Çalışmanın önceki bölümlerinde de söylendiği gibi bu çalışmada yabancı dil olarak Türkçe dilbilgisi öğretimi üzerine malzeme geliştirmek amacıyla –Dİr biçimbiriminin bulunduğu yapılar-biçimler belirlenmiştir. Bölüm 5’te belirtildiği gibi bilgisellik kipliği ulamı altında -Dİr yapıları kesinlik ve olasılık kipsel alanlarında incelenmiş, sözlü söylemdeki güncel sohbet, sağlık, politika ve kültür sanat konularında elde edilmiş bütünce verileri sonuçlarına göre –Dİr yapılarının sıklıkları ve konulara göre kesinlik ve olasılık dağılımları bulgulanmış, ayrıca –Dİr biçimbiriminin belirteçlerle, farklı dizim özellikleriyle ve söylem çerçevelerine göre kullanımları belirlenmiştir. Araştırma ve söylem çözümlemesi sonucunda sıklıkları saptanan erek yapılar bütünce verilerinden bulgularan belirli konularda sık kullanılmış kipsel alanlara göre sınıflandırılacak ve anlam ve kullanımlar bu sonuçlara göre dikkate alınacaktır.

Şekil 8
Kesinlik alanındaki –Dİr yapılarının üç boyutlu dilbilgisi şeması üzerinde gösterimi

Şekil 9
Olasılık alanındaki –Dİr yapılarının üç boyutlu dilbilgisi şeması üzerinde
gösterimi

Şekil 8 ve 9'daki kesinlik ve olasılık anlamlarında kullanılan –Dİr yapılarının öğrenciye aktarımında önce yapının kullanımsal boyutu göz önüne alınarak belirli konulardaki kullanım sıklıklarına göre bağlam oluşturulmuştur. Öğrencilerin zihinsel işleyişlerini düşünerek hem örtük hem de açık bilgi gelişimlerini sağlayacak girdiler kullanılmıştır. Bunun için doğal dildeki anadili konuşucusundan öğrencilerin erek dildeki bilgiyi işlemlemeleri için bilgi çıkışlı ve bir öğrenci bütüncesi ve öğrenci

kullanımları için bilgiyi işleme ve doğru yapma süreci için kendi üretimlerini oluşturma şeklinde veri çıkışlı girdiler kullanılmıştır. Bunun için okuma ve dinleme girdileriyle erek yapıların kullanıldığı sunum yapılmış ve daha sonrasındaki alıştırmalarla öğrencilerin erek biçimde dilbilgisel doğruluk sağlanması amaçlanmış, üretim aşamasında ise öğrencilerin erek yapıda üretimler gerçekleştirmesi amaçlanmıştır.

Girdi sağlamak amacıyla dinleme ve okuma metinlerinden faydalanılacak, dersin işlenişinde dinleme ve okuma metinleriyle -Dİr yapılarının örneklenmesi dilbilgisi öğretiminde doğrudan dilbilgisi öğretimi yerine dilin etkileşimselliği de göz önünde bulundurularak tümevarım yöntemiyle öğretilecektir. Daha sonra yapılacak uygulama ile açık bilgilerini geliştirmek amacıyla dilbilgisel yapılar hakkında bilinçlendirme sağlanacak, son olarak üretime dayalı işler geliştirilecektir.

Türkçede kesinlik ve olasılık bildiren –Dİr yapılarının biçimsel, anlamsal ve kullanımsal özelliklerini dil öğrencilerine aktarmak için yapılacak konu seçimi şekil 8'deki kesinlik ve şekil 9'daki olasılık anlamları için kullanım sıklığına göre birinci ve ikinci bağlamdan seçilecek, söz konusu öğretim materyallerinde yer alacak kesinlik ve olasılık alanındaki kiplik belirticilerinin kipsel alanlarda kullanım sıklıkları ile paralel olarak öğretim gerçekleştirilecektir.

Bütüncede –Dİr yapılarının kesinlik anlamıyla en sık kullanıldığı program türü politika, ikinci sık kullanıldığı program türü ise sağlıktır. Politika konulu programlarda bağlamda genelde konuşur tarafından ülke sorunlarının çözümü ve politik görüşünü sunmak amacıyla tartışmalardan meydana gelmektedir. Sağlık konulu programlarda ise konuşur genelde alanında uzman doktorların hastalıklarla ilgili bilgi, görüş, yorum ve tavsiyelerden oluşan bir söylem çerçevesi kurar. Bu anlamda konuşurun –Dİr biçimbirimini kesinlik anlamıyla seçtiği önermelerde şekil 8'deki kullanım sıklığı sırasıyla “adcıl yüklem+-Dİr, Var/yok+-Dİr, eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr, eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr, eylemcil yüklem+-mAlI+-Dİr, eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr”, biçimlerinin; “konuşurun önermelerindeki görüş ve bilgilerinin doğruluğuna tamamen inanması veya güvenmesi” anlamıyla bilgi

yazıları, politika, sağlık ve güncel sohbet bağlamlarında “açıklama, genelleme, bilgi verme, görüş bildirme” gibi kullanımlarını öğretmek amacıyla ders malzemeleri hazırlanmıştır. Konuşurun -Dİr biçimbirimini olasılık anlamıyla seçtiği önermelerde şekil 9’daki kullanım sıklığı sırasıyla “adcıl yüklem+-Dİr, eylemcil yüklem+-Iyor+-Dİr, eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr, eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr, Var/yok+-Dİr” biçimlerinin; “konuşurun önermelerindeki görüş ve bilgilerinin doğruluğuna inanç ve güven eksikliği duyması” anlamıyla kültür sanat ve güncel sohbet bağlamlarında bilginin olasılık dereceleri, tahmin etme, çıkarımda bulunma, merak etme, umut etme gibi kullanımlarını öğretmek amacıyla ders malzemeleri hazırlanmıştır. Bütüncü incelemesinden elde edilen verilere göre –Dİr kiplik belirticisinin kesinlik alanındaki kullanımı olasılık alanındaki kullanıma kıyasla daha fazla olduğundan ilk olarak kesinlik anlamındaki –Dİr yapılarının öğretimi için malzemeler sıralanmıştır.

–Dİr yapılarının öğretiminde bütünlük sağlanması açısından materyal geliştirmede sarmal programlama yapılmıştır, Buna göre, ilk ünite A2 düzeyindeki dil öğrencileri için sözlü veride de kullanım sıklığı açısından ilk sırada olan “adcıl yüklem+-Dİr ve var/yok+-Dİr” yapılarının kesinlik anlamı, bilgi verme ve genelleme kullanımları için materyaller ve “adcıl yüklem+-Dİr, var/yok+-Dİr ve eylemcil yüklem+(I)yor+Dİr yapılarının tahmin, çıkarımda bulunma ve merak etme ve umut etme kullanımları için materyaller seçilmiştir.

-Dİr yapılarının ikinci ünite için öğretiminde ise B1 düzeyindeki dil öğrencileri için kesinlik anlamındaki tüm kullanımlar; yani “açıklama, genelleme, bilgi verme, görüş bildirme” politika konulu programlardan hareketle tartışma ve sağlık konulu programlardan hareketle sağlık bağlamlarında ders malzemeleri hazırlanmıştır. –Dİr yapılarının olasılık anlamlarının öğretiminde ise “tahmin etme, çıkarımda bulunma, merak etme, umut etme” gibi kullanımları kültür sanat programlarından ve güncel sohbet programlarından hareketle sanat ve sohbet bağlamlı ders malzemeleri hazırlanmıştır.

Dil öğretiminde materyal geliştirmede kullanılacak ölçütler de önem taşımaktadır. Bu yüzden kullanılan dinleme ve okuma metinlerinin seçiminde Day

(1994)'ün materyal seçiminde belirttiği *ilgi, işlerlik, okunabilirlik, konu, politik uygunluk, kültürel uygunluk* ve *görsel özellikler* dikkate alınmıştır (Day, 1994: 20).

Day (1994) belirlediği ölçütlerden *ilgi*, okuma ve dinleme metinlerinde öğrencilerin ilgilendiği malzemenin kullanılması gerektiğini söylemektedir. *İlgi* ölçütü, dil seviyesinden bile önemlidir ve öğrencinin ilgisini çekmek için önemi çok büyüktür. Okuma ve dinleme metinleri sınıf içinin yanı sıra sınıf dışında da dinleme ve okuma becerisi geliştirmektir. Bu nedenle konu seçiminin günlük yaşamda okunan ve dinlenen metinlerle aynı olması gerekir. *İşlerlik* ise metnin sınıf içinde etkinlik yapmayı sağlayan türde olması gerektiğini ifade eder. Metin üzerinde etkinlikler yapılabilmesi öğrencilerin konuşmalarını ve dile odaklanmalarını sağlamalıdır. *Okunabilirlik* ise metnin öğrencilerin sözcük bilgilerine ve artalan bilgilerine göre seçilmesi demektir. Öğrencilerin sözlüksel bilgisi ve artalan bilgisi okunabilirlik için önem taşımaktadır. Metinde yer alan yeni sözcükler, metnin anlamlarını etkileyecek kadar çok olmamalıdır. Metinde yer alan sözcük bilgisinin yanında okunabilirliğini sağlayan bir diğer ölçüt de metnin *bağlaşık ve bağdaşık* olması uzunluğunun da iyi ayarlanması ile ilgilidir. *Politik ve kültürel uygunluk* ise kullanılan metindeki konunun öğrencilerin politik ve kültürel görüşlerine ters düşmemesi ve onları rencide etmemesi ile ilgilidir. Öğrencilerin politik ve siyasi görüşlerine ters düşen metinler öğrencilerin derse tepki göstermesine neden olabilir. Metnin içeriğinin yanı sıra *görsel özellikler* de öğrencinin ilgisini çekmesi açısından önemlidir. Yazı karakterlerin büyüklüğü ve biçimi, metnin yazı rengi okunabilirlik açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmadaki örnek malzemelerde yer alan okuma ve dinleme metinleri de Day (1994)'ün belirttiği ölçütler doğrultusunda hazırlanmıştır. Okuma ve dinleme metinlerindeki sözcük bilgisi seçimi A2 ve B1 düzeyine göre seçilmiş, bütünceden elde edilen dilbilgisel verilere göre oluşturulmuş metinlerden sağlanmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde, kesinlik ve olasılık anlamlarında kullanılan -Dir yapılarının söylem-dilbilgisi yaklaşımına ve bütüncü inceleme

yöntemine göre belirlenmiş biçim, anlam, kullanımları çerçevesinde hazırlanmış olan işler-etkinlikler, işlenişleriyle beraber açıklanacaktır.

6.2. A2 Düzeyindeki Öğrenciler için Ders Malzemeleri

Bu bölümde A2 düzeyi öğrencileri düşünülerek öncelikle –Dir biçimbiriminin kesinlik anlamının öğretimi için bütünceden elde edilen verilere göre en sık kullanılan adıl yüklem+-Dir ve var/yok+-Dir biçimlerinin “ÜLKEMİ TANITIYORUM” başlığı altında ülke tanıma bağlamında ve uygulamada sağlık bağlamıyla genel bir konu veya durum hakkında bilgi verme ve görüş bildirme kullanımlarının öğretimi için hazırlanmış ders malzemeleri açıklanacaktır. İkinci olarak –Dir biçimbiriminin olasılık anlamının öğretimi için bütünceden elde edilen verilere göre en sık kullanılan adıl yüklem+-Dir ve eylemcil yüklem+-(I)yor+-Dir biçimlerinin güncel sohbet bağlamında “ACABA NE KADARDIR?” başlığıyla, konuşma anıyla ilgili veya genel bir durumla ilgili tahmin etme kullanımlarının öğretimi için hazırlanmış ders malzemeleri açıklanacaktır. Bunun için Tablo 7’de görülen Avrupa Dil Portfolyosu küresel ölçeğe göre erek yapıların uygunluğu düşünülmüştür. Buna göre A2 düzeyinde –Dir biçimlerinin öğretiminde girdi sağlamak amacıyla oluşturulmuş metinler ve öğrencilerden istenen konuşma ve yazma etkinlikleri öğrencilerin basit bir dil kullanarak bilgi alışverişinde bulunabildikleri, basit düzeyde iletişim kurabildikleri varsayımına göre hazırlanmıştır.

Tablo 7
Avrupa Dil Portfolyosuna göre küresel ölçek

Yetkin Kullanıcı	C2	Duyduğu ve okuduğu her şeyi kolayca anlayabilir. Farklı yazılı ya da sözlü kaynaklardan edindiği bilgiyi özetleyebilir, bu kaynaklara dayalı olarak bir tartışmayı yapılandırabilir, akıcı ve doğal bir anlatım ile sunabilir. Akıcı bir dil kullanarak kendini tam anlamıyla ifade edebilir. Karmaşık durumlarda bile kendini ifade ederken ince anlam farklarından yararlanabilir.
	C1	Farklı yapıya sahip uzun ve karmaşık metinleri anlayabilir ve bu metinlerdeki dolaylı anlatımları ve imaları fark edebilir. Gereksinim duyduğu ifadeleri fazla zorlanmadan bularak kendini doğal ve akıcı bir şekilde ifade edebilir. Dili akademik ve mesleki amaçlar için ve günlük yaşamda esnek ve etkili bir şekilde kullanabilir. Karmaşık konularda, bağlantıların ve ilişkilerin açıkça ortaya konduğu, iyi yapılandırılmış, ayrıntılar içeren metinler yoluyla kendini akıcı bir şekilde ifade edebilir.
Bağımsız Kullanıcı	B2	Soyut ve somut konulara dayalı karmaşık metinlerin ana fikrini anlayabilir, kendi uzmanlık alanı olan konularda teknik tartışmalar yürütebilir. Çok zorlanmadan, belli ölçüde doğal ve akıcı bir dil kullanarak anadilde konuşan birisiyle iletişim kurabilir. Farklı konularda, ayrıntılı ve anlaşılır bir şekilde kendini ifade edebilir ve bir konunun olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyarak kendi bakış açısını yansıtabilir.
	B1	Günlük yaşamda, işte ya da okulda, sık karşılaştığı ve tanıdık olduğu konulara dayalı yazılı ve sözlü ifadeleri ana hatlarıyla anlayabilir. Seyahatlerde, dilin konuşulduğu yerlerde karşılaşılabilecek çoğu durumların üstesinden gelebilir. Kişisel ilgi alanları doğrultusunda ya da bildiği konularda, basit, ancak fikirler arası bağlantıların oluşturulmuş olduğu metinler yoluyla kendini anlatabilir. Yaşadığı olayları ve deneyimlerini aktarabilir; düşlerinden, umutlarından ve isteklerinden söz edebilir, görüşlerini ve planlarını kısaca nedenleriyle ortaya koyabilir.
Temel Kullanıcı	A2	Kişisel, aile, alışveriş, iş ve yakın çevre ile ilgili konularda çok sık kullanılan temel deyimleri ve cümleleri anlayabilir. Bildirdiği, alışılmış konularda doğrudan bilgi alışverişinde bulunarak basit düzeyde iletişim kurabilir. Basit bir dil kullanarak kendi özgeçmişi ve yakın çevresi hakkında bilgi verebilir ve anlık gereksinimleri karşılayabilir.
	A1	Somut gereksinimlerini karşılayabilmek adına bilinen, günlük ifadeleri ve çok temel deyimleri anlayabilir ve kullanabilir. Kendini ya da başkalarını tanıtabilir, bu bağlamda, nerede oturduğu, kimleri tanıdığı, sahip oldukları ve benzeri temel sorular yoluyla iletişim kurabilir. Konuştuğu kişilerin yavaş ve anlaşılır bir şekilde konuşması ve yardıma hazır olması halinde basit düzeyde iletişim kurabilir.

6.2.1. Ülke Tanıtma Bağlamlı Ders Malzemeleri

6.2.1.1. Okuma

Öğrencilere erek yapılarla ilgili girdi sağlanmadan önce okuma metnindeki bilgilere dikkat çekmek amacıyla sunum aşamasında örnek 76'da öğrencilerden resimlerdeki yerlerin hangilerini bildikleri sorulmuş, Day (1994)'ün ders malzemesi hazırlamada belirttiği ölçütlerle göre öğrencilerin ilgisini çekebilecek görsel özelliklere yer verilmiştir. Ayrıca öğrencilerden birazdan okuma metninde okuyacakları da söylenerek Türkiye'deki tarihi yerlerin ve doğal güzelliklerin adlarını söylemeleri istenecek ve okuma metnine dikkat çekilecektir. Etkinlik Ek 1A'da yer almaktadır.

Örnek 76.

A. Bu resimler Türkiye'den. Hangilerini biliyorsunuz? Hangilerini gezip gördünüz?

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

Örnek 77’de hazırlanan okuma metninde yazar kendi ülkesi hakkında bilgi vermektedir ve erek –Dİr yapılarını kullandığı önermelerinde bilginin doğruluğunu tamamen yükümlenmiştir, bu anlamda okuma metni erek yapılarla ilgili girdi sağlanması için yoğun olarak bu yapılarla oluşturulmuştur. Bu anlamda erek yapılarla ilgili sunum okuma metniyle sağlanmış, örtük öğrenme gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ek 1B’de ise erek yapılara dikkat çekmeden önce metnin içine dikkat çekmek için ve sözcük öğretimi amacıyla öğrencilerden metindeki yer adlarının Ek 1A’da numaralanmış resimlerle eşleştirmeleri istenir.

Örnek 77.

TÜRKİYE

Benim ülkem Türkiye. Türkiye Asya ve Avrupa arasında bir köprü gibidir. Çünkü büyük bir bölümü Asya’da diğer bölümü ise Trakya’dadır. Türkiye’nin nüfusu 2014 yılının verilerine göre yaklaşık 76 milyondur. Başkenti ise Ankara’dır.

Ülkenin üç yanı denizlerle çevrilidir. Bu denizler, Akdeniz, Karadeniz, Marmara Denizi ve Ege Denizi’dir. Komşuları, batıda Yunanistan ve Bulgaristan, doğuda Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Nahcivan ve İran güneyde ise Irak ve Suriye’dir.

Türkiye’nin yedi bölgesi vardır. Bunlar, Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. Ülkenin finansal ve kültürel kalbi İstanbul’dur.

İstanbul’da birçok tarihi saraylar, müzeler, camiler, kiliseler vardır. Bunlardan bazıları Topkapı Sarayı, Ayasofya Müzesi, Sultanahmet Camii’dir. İstanbul Türkiye’de tarih ve kültürün kalbidir, çünkü birçok kültürel etkinlik bu şehirde gerçekleşir. Ayrıca İstanbul Boğazı da bu kalabalık şehrin gürültüsünde, trafiğinde nefes almak için harika bir fırsattır. İnsanlar hafta sonu dinlenmek için boğazda deniz kenarında yürüyüş yapar ve kafeteryalarda dinlenirler. İzmir, üçüncü büyük şehirdir ve ülkenin batısında yer alır. Şehir yaşamak için en ideal şehirlerden biridir. Tarihi Rum evleri ve **tabii ki** sahilleri çok güzeldir. İzmir Selçuk’taki Efes Antik Kenti birçok turistin ilgisini çeker. Ülkenin güney sahilleri, yani Akdeniz de çok güzeldir. Bu bölgeyi, yazın güneşin ve denizin tadını çıkarmak için binlerce turist ziyaret eder. Ayrıca Antalya’da tarihi Aspendos Antik Kenti’ne de birçok yerli ve yabancı turist gider.

Doğuda ise güneş daha bir parlak ve büyüktür. Görkemli Ağrı Dağı, harika manzarasıyla Van Gölü başlıca doğal güzellikler arasındadır. Güneydoğuda birçok kültür beraber yaşar ve birçok tarihi kalıntı vardır. Mardin’de, Mardin Kalesi; Diyarbakır’da Hevsel Bahçeleri ve Şanlıurfa’da balıklı göl güneydoğunun önemli yerlerindendir.

Yeşile doymak için ise bir Karadeniz turu yapmak yeterlidir.

B. Türkiye ile ilgili metni okuduktan sonra resimlerdeki şehir ve yer adlarını eşleştirin ve soruları yanıtlayın.

a) Van- Van Gölü	1.
b) Diyarbakır- Hevsel Bahçeleri	2.
c) İstanbul- İstanbul Boğazı	3.
d) İstanbul- Topkapı Sarayı	4.
e) Mardin- Mardin Kalesi	5.
f) İzmir- Efes Antik Kenti	6.
g) Ağrı- Ağrı Dağı	7.
h) Urfa, Balıklı Göl	8.

Yanıtlar B. 1: f, 2: e, 3: d, 4: h, 5: c, 6: b, 7: g, 8: a.

Örnek 78’de Ek1C’de öğrencilerden okuma metninde yoğun olarak kullanılmış *adcıl yüklem+-Dİr* ve *var/yok+-Dİr* yapılarının metinde kullanıldığı önermeleri tamamlamaları istenerek biçime ve anlama odaklanmaları sağlanacak, kesinlik anlamıyla bilgi verme ve görüş bildirme kullanımıyla ilgili bilgi verilecektir. Ayrıca Ek1C’de –Dİr ekinin sonuna eklendiği sözcüğün öznesinin 3. tekil kişi ve çoğul kişi olması durumunda son hecesindeki ünlü ile uyum gösterdiği açıklanacak ve ünlü uyumuna göre –dır, -dir, -dur, -dür biçimlerinin olduğu söylenecek ve sözcüğün sonundaki ünsüzün f,s,t,k,ç,ş,h,p seslerinden biri olması halinde –D sesinin –tır,-tir,-tur,-tür biçiminde seslendiği ve yazıldığı açıklanacak ve yapıların zamanının geniş zaman olduğu ve genel bir durum bildirdiği ve dilbilgisi kartının yardımı ile erek yapıların öncelikle olumlu biçimi açıklanacaktır. Dilbilgisi kartında erek –Dİr yapılarının kullanıldığı önermelerde öznenin bütün kişi adları olabileceği görülmektedir, ancak bütünceden elde edilen verilere göre en sık üçüncü kişi ile kullanılan -Dİr yapıların okuma metninde de 3. kişi ile anlatımı yoğun girdi oluşturmuştur.

Örnek 78’de Ek1D’de metnin anlamı ve erek yapıların anlamı üzerine yoğunlaşırken aynı zamanda erek yapıların kullanılmasını da sağlayacak olan bir soru-cevap etkinliği yapılır. Ek1E’de ve Ek1F’de yazarın okuma metninde görüş

bildirdiği bir önermeden hareketle erek yapılarla ilgili soru- cevap etkinliği hazırlanarak erek yapıların bilgi verme dışında, görüş bildirme kullanımı sağlanacaktır.

Örnek 78.

C. Metne göre aşağıdaki tümceleri tamamlayın.

1. Türkiye'nin başkenti _____ .
2. Türkiye'nin nüfusu _____ .
3. Türkiye'nin finans merkezi _____ .
4. İzmir Türkiye'nin üçüncü büyük _____ .
5. Doğuda güneş daha parlak ve _____ .
6. Güneydoğudaki şehirlerden bazıları _____ .

Yanıtlar: C. 1. Ankara'dır, 2. yaklaşık 76 milyondur, 3. İstanbul'dur, 4. şehridir, 5. büyüktür, 6. Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa'dır.

D. Senin ülken neresi? Ülkedeki tarihi ve turistik yerler nereleridir?

E. Yazara göre İzmir'de neresi güzeldir?

F. Sence ülkedeki en güzel tarihi yer neresidir?

Dilbilgisi Kartı Olumlu

Biçim: -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Bilgi verme, görüş bildirme		
Zaman / Görünüş: Geniş zaman, sürerlik		
Kök	Kişi Eki	Kesinlik
Adcıl yüklem	-(I)m,-s(I)n,Ø	-Dİr
Var	-(y)Iz,-sInIz,-lAr	-Dİr

Örnek 78'de erek biçimlerle ilgili anlam ve kullanıma yönelik yoğun girdilerin ardından ve Örnek 79'da erek yapılarla ilgili anlamsal doğruluk sağlanması açısından öğrencilere hem bilgi veren önermeler hem de bir konu hakkında öznel görüş bildiren önermeler sunulmuştur. Öğrenciler bu önermelerden hangilerinin bir görüş-fikir ifade ettiğini bulacak aynı biçimbirimin aynı anlamdaki farklı kullanımlarıyla

ilgili anlamsal doğruluğu geliştireceklerdir. Örnek 79’da ve Ek1G’deki önermelerde öğrencilerin daha önceden konuşurun düşüncesini bildiren “bence” belirtecini bildikleri düşünüldüğünde erek yapının okuma metnindeki kullanımlarıyla ilgili doğruluk sağlanacaktır.

Örnek 79.

G. Aşağıdaki tümce ve tümcelerden hangileri kişisel bir görüş anlatıyor? İşaretleyiniz.

- Paris, Fransa’nın başkentidir. ()
- İstanbul bence çok güzel bir şehirdir, ama bence çok gürültülü ve kalabalıktır da. ()
- Çin Halk Cumhuriyeti yaklaşık 13,4 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesidir. ()
- Aylin: Son zamanlarda hep çalışıyorsun ve sağlığını hiç düşünmüyorsun, en önemli şey sağlıktır Aslı, lütfen bu kadar yorulma. Aslı: Tabii ki sağlık önemlidir, ama bence para da sağlık kadar önemlidir. Parasız sağlık da olmaz bence. ()
- Dünya’da üç büyük okyanus vardır. Bunlar, Büyük Okyanus, Hint ve Atlas Okyanusları’dır. ()

Yanıtlar: G. b,d

6.2.1.2. Uygulama

Öğrencilere okuma metniyle örtük şekilde yoğun girdi verilen erek yapıların biçimsel, anlamsal ve kullanımsal özelliklerinin edinilmesini sağlamak amacıyla açık öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayacak bilinçlendirme etkinliği yapılması gerektiği düşünülmüştür. Bunun için sunum uygulama ve üretim modelinin ikinci basamağı olan uygulamada erek yapılarla ilgili boşluk doldurma etkinliği hazırlanmıştır. Hazırlanan bilinçlendirme etkinliğinde erek yapıların öğretiminde öğrencilerin anlama da odaklanmalarını sağlamak amacıyla küçük bağlamlar oluşturulmuştur. Ayrıca Türkiye hakkında genel bilgi veren okuma metnindeki dilbilgisel yapılar eşdizimlilik açısından değerlendirildiğinde –DIr yapılarının geniş zaman (-Ir,-Ar,-r) ile kullanılan önermelerle uyumlu olduğu görülmektedir. Örnek 80’de ve Ek1H’de öğrencilere erek yapıyla ilgili ve uygulama sağlanması için boşluk doldurma etkinliği uygun görülmüş, dilbilgisi kartlarını da kullanarak dilbilgisel doğruluk için

tümcedeki sözcük sırası ve erek yapının olumsuz, soru formu ile ilgili sorular sorulmuştur. Örnek 80’de 3. ve 5. sorularda ayrıca eylemcil yükleme gelen geniş zamanla ilgili de soru sorulmuş, öğrencilerin geniş zamanla ilgili ön bilgilerini kullanmaları istenmiştir.

Örnek 80.

H. Tümceleri okuyun ve boşlukları uygun biçimle doldurun.

1. *Bir coğrafya öğretmeni okulda Dünya ile ilgili öğrencilerine bilgi veriyor.)*
Dünya, güneşe en yakın üçüncü gezegen____. Güneş sisteminde sadece dünyada hayat var____. ve Dünya 4 milyar yaşında____.
2. *(Bir Türkçe öğretmeni sınıfta Türk dili hakkında öğrencilerine bilgi veriyor.)*
Türkçe Ural- Altay dil ailesine ait____. ve sözcük sırası özne-nesle-yüklem şeklinde____.Türkçe alfabede 29 harf var____.
3. *(Bir Türkçe kursunda Japon öğrenci yabancı öğrencilere Japonya ve Japon kültürü hakkında bilgi veriyor.)*
Japonya üç binden fazla adadan oluş____. Adaların çoğu dağlık____. Kimono Japonların geleneksel kıyafet____. ve kültürün önemli bir parçası____. Japonya aynı zamanda bilgisayar oyunlarında dünyada birinci sırada____.
4. *(Bir cep telefonu satıcısı, telefonla ilgili bilgi veriyor)*
Telefonumuz bu markanın mini modeli____. Son model bir teknolojik ürün____. 9.1 mega piksel fotoğraf çekim gücü var____.Çift kart hazinesiyle iki sim kartı aynı anda takarak konuşmak mümkün____.
5. *(Onur spor salonundaki spor eğitmenine sağlık için nasıl beslenmesi gerek, soruyor)*
Onur: Hocam, her gün düzenli spora geliyorum, ama karnım sürekli aç. Nasıl beslenmem gerek? Hep makarna, pilav gibi şeyler yemek istiyorum.

Eğitmen: Hem sağlıklı olmak hem de spor yaparak sağlığını korumak için sık sık ama az az yemen gerek. Sporda en önemli şey dengeli ve düzenli beslenmek____.Yanında her zaman fındık, kuru üzüm ve incir olsun. Bu besinler makarna gibi çok karbonhidratlı____, şişmanlamazsın, ama sana enerji ver____.Böylece bu besinler sporda enerjinin düşmemesini sağla____.

Onur: Peki, bir sporcu için pilav ve makarna tamamen yasak _____ ?

Eğitmen: Hayır, tabii ki tamamen yasak _____. Ölçülü miktarda ve haftada iki gün yiyebilirsin.

Yanıtlar: 1. -dir,-dır, -dır 2. -tır, -dir, -dır 3. -ur, -tır, -tir, -dır, -dır 4. -dir, -dür, -dır, -dür 5. -tir, değildir, -ir, -r, -mıdır?

Olumsuz

Biçim : -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Bilgi verme, görüş bildirme			
Zaman/ Görünüş: Geniş zaman ve sürerlik			
Kök	Olumsuzluk	Kişi Eki	Kesinlik
Adcıl yüklem	değil	-(I)m,-s(I)n,Ø	-Dİr
Var	yok	-(y)Iz,-sInIz,-lAr	

Olumlu ve Olumsuz Soru

Biçim : -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Bilgi verme, görüş bildirme				
Zaman/ Görünüş: Geniş zaman ve sürerlik				
Kök	Olumsuzluk	Soru	Kişi Eki	Kesinlik
Adcıl yüklem	değil	mİ	-(I)m,-s(I)n,Ø	-Dİr
Var	/ yok		-(y)Iz,-sInIz,-lAr	

6.2.1.3. Üretim

Erek yapının kesinlik anlamının öğretimi için “ülke tanıma” söylem bağlamında oluşturulmuş yoğun girdiler ve metne ilişkin soruların yanıtlanmasının ardından, uygulamada erek yapının kullanımıyla ilgili dilbilgisel doğruluk sağlanması amacıyla uygulama aşamasında boşluk doldurma etkinliği yapılmıştır. Üretim aşamasında ise sözlü anlatım etkinliği gerçekleştirilecektir. Bu etkinlik ile hedeflenen öğrencinin erek yapıyı söylem bağlamında kullanmasıdır. Üretime yönelik olan bu not alıp konuşma etkinliğinin öğrencilerin erek yapıyı kullanmalarını sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun için örnek 81’de öğrencilerin kendi ülkeleri hakkındaki bilgilerini sunmalarına yardımcı olması adına, öğrencilere verilen yönergede belirli sorular sorular sorulmuş, öğrencilerden soruların yanıtlarını not etmeleri istenmiştir. Ek 1İ’de üretimde çıktı sayesinde öğrencilerin erek yapıyı kullanarak ne yapacaklarını anlamalarında yol göstermek amacıyla konuşma metni için örnek bir başlangıç verilmiştir.

Örnek 81.

İ. Aşağıdaki soruların yanıtlarını not alın ve ülkeniz hakkında bir konuşma yapın.

- Ülken coğrafi olarak nerededir?
- Ülkenin başkenti neresidir?
- Ülkenin nüfusu kaçtır?
- Ülkedeki büyük şehirler nelerdir?
- Ülkedeki tarihi ve turistik yerler nereleridir?
- Sence ülkedeki doğal güzelliğe sahip ve tarihi en güzel yer neresidir?
- Turistler en çok nerelere giderler?
- İnsanlar büyük şehirlerde neler yaparlar?
- *Merhaba, benim adım Ben geliyorum. Bugün size ülkemi anlatacağım.*

6.2.2. Güncel Sohbet Bağlamlı Ders Malzemeleri

6.2.2.1. Dinleme

Bütüncede sık kullanılan “adcıl yüklem+-Dİr, var/yok+-Dİr” yapılarının A2 düzeyinde kesinlik anlamı için seçilen okuma metninden sonra, “adcıl yüklem+-Dİr, var/yok+-Dİr ve eylemcil yüklem+-Dİr” yapılarının olasılık anlamı için “ACABA NE KADARDIR?” ünite başlığı altında ders malzemeleri hazırlanmıştır. Ek2A’da güncel sohbet bağlamında öğrencilere girdi sağlamak amacıyla günlük hayattan iki diyalog oluşturulmuştur. Örnek 82’de dinleme etkinliğinde öğrencilerin dikkatini erek yapılara ve erek yapıların “tahmin etme ve merak etme” anlamlarına odaklanmalarını sağlamak amacıyla yapıların geçtiği tümcelerde erek yapılı yüklemeleri boşluk doldurma tekniğiyle yazmaları istenmiştir. Etkinlikte bağlam bileşenleri açıklanarak ve erek yapıların kullanıldığı önermelerde konuşurun bilgiyle ilgili güven eksikliğini veya merakını bildirmek amacıyla belirteçler kullanılarak öğrencilere erek yapıların kullanımına ilişkin girdi sağlaması amaçlanmıştır. Ayrıca dinleme etkinliğiyle –Dİr biçimbiriminin kullanıldığı önermelerin gelecekle ilgili değil, konuşma anındaki bir durum veya genel bir durum ile ilgili bir tahmin bildirdiği sezdirilecektir.

Örnek 82.

A. Diyalogları dinleyin ve sorulardaki boşlukları doldurun.

1. (Aslı ve Ayşe bir mağazada yakın bir arkadaşlarının düğünü için elbise bakıyorlar.)
 - a. Ama üstünde etiket yok. **Bence** çok _____ .
 - b. Evet, yok. **Acaba** ne _____ ?
 - c. Genelde hiç sezon indirimi de yapmıyorlar. **Büyük olasılıkla** çok _____ .

2. (Ali, Ahmet ve Burak Galatasaray - Fenerbahçe futbol maçını izlemek için saat 18.30'da Alsancak'ta buluşup bir cafeye gidecekler. Ali tam zamanında geliyor ama Ahmet beş dakika geç kalıyor ve maç biraz önce başladı. Burak ise hala gelmedi.)

- Derbi maçı bu. Bütün mekanlar _____ şimdi.
- Ben bir yer biliyorum, biraz uzakta, ama **belki** orada yer _____ .
- Umarım** _____ .
- Herhalde** _____ .
- Burak orayı _____ .

Yanıtlar: A.1. a.pahalıdır b. kadardır? c. pahalıdır A2.a.doludur, b.vardır, c.vardır, d.yoldadır, e. bilmiyordur

Örnek 83'te diyaloglarda geçen –Dİr yapılarıyla ilgili anlamsal bir alıştırma sunulmuştur. Etkinlikte diyalog ikinci defa dinletilecek ve erek yapılarının kullanılma amacını öğrencilere sunmak amacıyla öğrencilerden örnek 81'deki soruların yanıtlarını yazmaları istenecektir. Böylece erek yapının kullanımları öğrencilere benimsetilecektir. Örneğin örnek 83'te f.'deki soruyla erek yapının kullanıldığı durumda ve kullanılmadığı durumdaki anlamsal farkı öğrencilerin fark etmesini sağlanacaktır. Bu etkinlik Ek2B'de yer almaktadır.

Örnek 83.

B. Tekrar dinleyin ve diyaloglara göre, aşağıdaki soruları cevaplayın.

- Ayşe vitrindeki elbisenin neyini merak ediyor? Merakını hangi belirteç ve biçimle soruyor?
- Aslı siyah elbisenin gerçek fiyatını biliyor mu?
- Ali neden “Bütün mekanlar dolu” demiyor?
- Ali “umarım” belirteciyle neyi umut ediyor?
- Ahmet Burak'la en son ne zaman konuştu? Neden “herhalde yoldadır” diyor?
- “Burak orayı bilmiyor” ve “Burak orayı bilmiyordur” tümceleri arasında ne fark var?

Örnek 84'te diyaloglarda geçen ve konuşurun konuşma anındaki bir durum ile ilgili tahmin yürüttüğü bağlamlarda aşağıdaki belirteçlerle ilgili öğrencilerden kesinlik derecelendirmesi yapmaları istenmiştir. Böylece öğrenciler bu belirteçleri erek yapıyla ilgili kullanırken önermelerinin ne derecede bir tahmin içerdiğini bileceklerdir. Bu etkinlik Ek2C'de yer almaktadır.

Örnek 84.

C. Diyaloglara göre “belki, herhalde, büyük olasılıkla” belirteçlerini şekilde tahmin çizgisine koyun.

Yüksek tahmin

1. _____

2. _____

3. _____

Düşük tahmin

Yanıtlar: C. 1. belki 2. herhalde 3. büyük olasılıkla

Örnek 85’te öğrencilere diyalogdaki tümcelerden hangilerinde konuşurun kendi tümcesini tahmin ettiği, hangilerini ise bildiği sorularak öğrencilerin erek yapıyla ilgili bilinçlenmesi sağlanacaktır. Ayrıca bu etkinlikte öğrenciler erek yapı kullanılan tümcelerin bilgisellik kipliği ulamında olduğunu anlayacak ve erek yapıdaki tümcelerle, olmayanlar arasındaki farkı kavrayacaklardır.

Örnek 85.

D. Diyalogların bağlamına göre, konuşur aşağıdaki tümcelerden hangilerini tahmin ediyor, hangilerini biliyor? İşaretleyin.

	Tahmin ediyor	Biliyor
1. Üstünde etiket yok.		
2. Bence çok pahalıdır.		
3. Genelde hiç sezon indirimi yapmıyorlar.		
4. Derbi maçı bu.		
5. Bütün mekanlar doludur şimdi.		
6. Belki orada yer vardır.		

D. 1. biliyor 2. tahmin ediyor 3. biliyor 4. biliyor 5. tahmin ediyor 6. tahmin ediyor

6.2.2.2. Uygulama

Uygulama aşamasında öğrencilere dinleme metniyle örtük şekilde yoğun girdi verilen erek yapıların biçimsel, anlamsal ve kullanımsal özelliklerinin edinilmesini sağlamak amacıyla açık öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayacak bilinçlendirme etkinliği yapılması gerektiği düşünülmüştür. Bunun için örnek 86'da ve Ek2E'de erek yapılarla ilgili sözcük bilgisi ve dilbilgisi etkinliği hazırlanmıştır. Hazırlanan bilinçlendirme etkinliğinde erek yapıların öğretiminde öğrencilerin anlama da odaklanmalarını sağlamak amacıyla küçük bağlamlar oluşturulmuştur. Ayrıca bu etkinlikte belirteçlerin kullanımı ve sözcük türüne göre (adcıl yüklem, eylemcil yüklem) yüklemeleri doğru seçip dilbilgisi kartını da kullanarak yapılarla ilgili doğru boşluk doldurma istenerek öğrencilerin anlama odaklanmaları sağlanacak ve biçimle ilgili dilbilgisel doğruluk geliştirilecektir.

Örnek 86.

E. Aşağıdaki belirteç ve sözcükleri kullanarak tümceleri bağlama göre uygun biçimle ve belirteçle tamamlayın.

Belirteçler: herhalde, belki, acaba, umarım-inşallah, büyük ihtimalle, bence, sence

Sözcükler: kantin, satmak, nereli, okul, Rus

- (*Osman ve Hayri iyi arkadaşlar. Beraber akşam yemeği yedikten sonra Osman çay içmek istiyor*)
Osman: Hayri, gel şurada bir çay içelim.
Hayri: Ama orası bir kebabçıya benziyor. _____ çay
_____.
- (*Begüm, Cansu ve Esra aynı okulda öğrencidir*)
Begüm: Cansu nerede biliyor musun? Okulda bir türlü bulamadım. Telefonuna da cevap vermiyor.
Esra: Az önce gördüm. Merdivenden aşağıya iniyordu. _____
_____.
- (*Ahmet ve Murat aynı dil okulunda İngilizce öğreniyorlar ve okulun kantininde konuşuyorlar*)
Ahmet: Baksana, şurada çok güzel bir kız var. Hiç Türklere benzemiyor.
_____ ?
Murat: _____ .
Ahmet: Bence de.

- d. (Burak ilkokul 5. sınıfta öğrenci. Okuldan döndükten sonra evde matematik kitabını bulamıyor ve annesine soruyor)

Burak: Anne, matematik kitabımı bulamıyorum. Sen gördün mü?

Annesi: Hayır görmedim. . Bazen kitapları okulda bırakıyorsunuz.

Burak: Of ! . Ödev yapmam lazım.

Yanıtlar: E. a. herhalde/büyük olasılıkla-ihtimalle, bence satmıyorlardır b. herhalde/ büyük olasılıkla-ihtimalle kantindedir c. acaba/ sence nerelidir?, bence Rus'tur d. belki okuldadır, umarım/inşallah okuldadır

Olumlu, Olumsuz ve Soru

Biçim: -Dİr Anlam: Olasılık Kullanım: Tahmin etme, umut etme, merak etme Zaman / Görünüş: Geniş zaman / sürerlik					
Kök	Olumsuzluk	Görünüş	Kişi Eki	Soru	Kesinlik
Adcıl yüklem	değil	-	-(I)m,-s(I)n,Ø -(y)Iz,-sInIz,-lAr	mI	-Dİr
Var	/ yok				
Eylem	-mI	-(I)yor			

6.2.2.3. Üretim

Erek yapının olasılık anlamının öğretimi için “güncel sohbet” söylem bağlamında oluşturulmuş yoğun girdi ve metne ilişkin soruların yanıtlanmasının ardından, uygulamada erek yapının kullanımıyla ilgili anlamsal ve dilbilgisel doğruluk sağlanması amacıyla uygulama aşamasında sözcük seçme ve boşluk doldurma etkinliği yapılmıştır. Üretim aşamasında ise karşılıklı konuşma etkinliği gerçekleştirilecektir. Bu etkinlik ile hedeflenen öğrencinin erek yapıyı söylem bağlamında kullanmasıdır. Üretime yönelik olan arkadaşına soru sorma ve not alıp konuşma etkinliğinin öğrencilerin erek yapıyı kullanmalarını sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun için örnek 87’de etkileşimsel dili kullanmak adına öğrencilerden tahmin etmeleri istenen sorularla ilgili resimler konulmuş ve bu resimlerle ilgili tahmin etme soruları yöneltilmiş, öğrencilerden bu sorularla arkadaşının tahminini sormaları ve yanıtları not almaları istenmiştir.

Örnek 87.

F. Resimlere göre bir tahminde bulunun, yanınızdaki arkadaşınıza tahminini sorun ve not edin.

1. Sizce burada yukarıdan aşağıya kadar kaç basamak vardır ve burası neresidir? İnsanlar hala bu merdiveni kullanıyor mudur?

Benim tahminim Arkadaşımın tahmini

2. İşte dünyanın en uzun saçlı kızı. Sizce o nerelidir ve onun saçları kaç metredir?

Benim tahminim Arkadaşımın tahmini

3. Sizce dünyanın en kalabalık ilkokulu nerededir? Orada kaç öğrenci okuyordur?

Benim tahminim Arkadaşımın tahmini

4. İşte dünyanın en uzun ağaçları. Sizce bu ağaç türünün uzunluğu kaç metredir?

Benim tahminim Arkadaşımın tahmini

Yanıtlar: F. 1. Hawaii, 3992 basamak, kullanmıyor 2. Çinli, 5 metre 627 santimetre 3. Hindistan 32 bin 114 4. 115, 5 metre

6.3. B1 Düzeyindeki Öğrenciler için Ders Malzemeleri

Bu bölümde –Dİr biçimbiriminin ilk aşamada kesinlik anlamı hakkında ders malzemeleri sunulacaktır. Kesinlik anlamı bildiren –Dİr biçimbirimi bütünceden elde edilen verilere göre adıl yüklem+-Dİr ve var/yok+-Dİr, eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr, eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr, eylemcil yüklem+-mAlI+-Dİr, eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr şeklinde saptanmıştır. İlk aşamada bu biçimlerin açıklama, genelleme, bilgi verme, görüş bildirme kullanımların öğretimi için “ÇEVREMİZ” başlığı altında hazırlanmış ana temada çevre ve sorunları ve alıştırmalarda sağlık bağlamı ders malzemeleri açıklanacaktır. İkinci olarak –Dİr biçimbiriminin olasılık anlamı, bütünceden elde edilen verilere göre adıl yüklem+-Dİr, eylemcil yüklem+-İyor+-Dİr, eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr, eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr, var/yok+-Dİr biçimlerinin bilginin olasılık derecelerini bildirme, tahmin etme, çıkarımda bulunma, merak etme, umut etme kullanımları olarak sunulacaktır. Bunun için güncel sohbet bağlamında “MUTLAKA BASKETBOLCU OLACAKTIR” başlığı seçilmiştir. Ders malzemelerinde Avrupa Dil Portfolyosuna göre erek yapıların uygunluğu düşünülmüştür. Buna göre B2 düzeyinin başlangıcında –Dİr biçimlerinin öğretiminde girdi sağlamak amacıyla oluşturulmuş metinler ve öğrencilerden istenen konuşma ve yazma etkinlikleri öğrencilerin kişisel ilgi alanları doğrultusunda ya da bildiği konularda, basit, ancak fikirler arası bağlantıların oluşturulmuş olduğu metinler yoluyla kendini anlatabildiği ve görüşlerini ortaya koyabildiği varsayımına göre hazırlanmıştır.

6.3.1. Çevre ve Çevre Sorunları Bağlamlı Ders Malzemeleri

6.3.1.1. Okuma

Öğrencilere erek yapıların kesinlik anlamıyla ilgili girdi sağlanmadan önce okuma metnindeki bilgilere dikkat çekmek amacıyla sunum aşamasında örnek 88’de öğrencilere doğal ve sakin bir hayatı tercih edip etmedikleri, organik beslenip beslenmedikleri ve okuyacakları metnin konusuna dikkatleri çekmek için resimdeki salyangozun neyin sembolü olabileceği sorulur. Ayrıca Türkiye’den bir yavaş şehir ve dünyadaki ilk yavaş şehrin resmi konularak metnin görsel özelliklerinin güncel ve ilgi çekici olması sağlanacaktır. Etkinlik Ek 3A’da yer almaktadır.

Örnek 88.

- A. 1. Sizce doğal yaşamak ve sakin bir hayat önemli midir? Organik beslenmeyi tercih eder misiniz?
2. Resimdeki salyangoz sizce neyin sembolü olabilir?
3. Resimdeki yerleri biliyor musunuz?

YAVAŞ ŞEHİRLER

1. Seferihisar

2. Chianti

http://www.anadolujet.com/images/skylife/4-2012/3143/129_3143yavas_sehir_18.jpg

1. <http://belgeselizle.biz/wp-content/uploads/2012/04/seferihisar.jpg>

2. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Castellina_in_Chianti.jpg

Örnek 89’da okuma metniyle öğrencilerin erek yapıya odaklanmalarını sağlamak amacıyla metnin anlamsal içeriğine dikkat çekerek erek yapının bilgi verme ve açıklama yapma kullanımları hakkında öğrencilere yoğun girdi verilmesi sağlanacaktır. Bunun için öğrencilerden metinde boş bırakılan yerlere metindeki farklı konulara ilişkin bir başlık niteliğinde olan soruları uygun yerlere koymaları istenmiştir. Bu etkinlik Ek3B’de yer almaktadır.

Örnek 89.

1.

Bir belediyeler birliği olan “Yavaş Şehir”, küreselleşen dünyada, ekonomideki standartlaşmaya karşı yerel tüketimi savunmak amacıyla 1999 yılında İtalya’da kurulmuştur. Kurucuları belediye başkanları olan birlik İtalya’daki yavaş yemek hareketinin bir parçasıdır. Yavaş yemek hareketinin başkanı İtalyan Carlo Pedrini’dir. İtalya’da pek çok yavaş şehir vardır.

Yavaş şehrin dünyada bilinen ismi “cittaslow” İtalyanca “citta” (şehir) ve İngilizce “slow” (yavaş) sözcüklerinin birleşmesinden oluşur. Yavaş şehir aslında sakin şehir demektir.

2.

Yavaş şehir, 1980’li yıllarda İtalya’da çabuk yemek (fast food) yenilen restoranların yaygınlaşmasına karşı bir grup insanın yerel yiyecekleri ve yavaş yemeyi savunmasıyla ortaya çıkmıştır. Ardından bu ‘yavaşlama’ şehirlere de yansımış ve 1999’da Cittaslow doğmuştur. İlk sakin şehir, İtalya’daki Chianti’dir. Yavaş şehir hareketi zamanla uluslararası saygınlığı giderek artan büyük bir sivil harekete dönüşmüş, sembolü ise doğadaki en yavaş canlılardan biri olan salyangoz olmuştur. Yani bu hareketin kuruluş amacı, küreselleşen dünyada kentlerin kendi kimliklerine sahip çıkarak tek tip kent modeli yaratılmasını önlemektir. Kentlerin yönetilirken yerel yemeklerine, yöresel mimarisine, geleneklerine, zanaatlarına, esnafına sahip çıkılması ve desteklenmesi amaçlanmaktadır.

3.

Yavaş şehirlere üye olmak isteyen kentler, birliğin belirlediği 70 ölçüt çerçevesinde projeler geliştirmeli ve bu projeleri belgeleyerek bir başvuru dosyası haline getirmelidir. Bir kentin yavaş şehir olması için felsefesine uygun hareket etmesi, nüfusunun 50.000 altında olması gerekmektedir. Ayrıca yavaş şehir olmaya aday şehirlerde yerel ürünlerin kullanılması, eski yapıların restore edilmesi, organik ürün tüketilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi, gürültü kirliliği olmaması, hızlı yemek (fast food) dükkanlarının olmaması gerekir. Bu ölçütleri yerine getiren şehirler yavaş şehir olmaya hak kazanacaklardır.

4.

Yavaş şehre sahip dünyada 28 ülke vardır. Bu ülkelerden bazıları İtalya, ABD, Almanya, İngiltere, İspanya, Güney Kore, Türkiye, Kanada ve Portekiz’dir. Türkiye’de

toplam 9 ilde yavaş şehir bulun**maktadır**. Bu yavaş kentler ve bağlı oldukları iller ise şöyledir: Akyaka-Muğla, Gökçeada-Çanakkale, Seferihisar-İzmir, Taraklı-Sakarya, Yenipazar-Aydın, Yalvaç-Isparta, Perşembe-Ordu, Vize –Kırklareli ve en son yavaş şehir listesine eklenen Halfeti-Şanlıurfa.

B. Okuma metninde boş bırakılan yerlere uygun soruları yerleştirin.

- Yavaş şehir olabilmek için neler gereklidir?
- Peki, bu yavaş şehirler nerededir?
- Yavaş şehir nedir?
- Yavaş şehir hareketi nasıl ortaya çıkmıştır?

Yanıtlar: B. 1:c, 2:d, 3:a, 4:b

Örnek 90’da okuma metnindeki –Dİr biçimbirimli yapıları içeren tümcelerle ilgili bu tümcelelerin –Dİr biçimbirimi olmadan sadece görünüş, zaman ve kiplikleriyle sorular sorulmuştur. Böylece bu etkinlikte erek yapıların aynı görünüş, zaman ve kipliklerle ilgili kesinlik ifade etme anlamlarının olduğu gösterilecektir. Bu etkinlik öğrencilerin farklı görünüş, zaman ve kipliklerdeki –Dİr yapılarını kullanmalarına yardımcı olacaktır. A2 düzeyinde daha önceden aynı biçimbirimin adcıl yüklem+-Dİr ve var/yok+-Dİr biçimleriyle kullanımı hakkında ön bilgileri olan öğrenciler okuma metnindeki yapıların aynı kullanımlarla olduğunu sezeceklerdir. Bu etkinlik Ek3C’de yer almaktadır.

Örnek 90.

C. Aşağıdaki soruları okuma metnine göre yanıtlayın.

- “Yavaş şehir” adı ve yavaş şehir ne demek?
- Yavaş şehir nasıl ortaya çıktı?
- Yavaş şehir hareketiyle ne amaçlanıyor?
- Yavaş şehre üye olmak isteyen kentler ne yapmalı?
- Yavaş şehir olarak seçilebilmek için neler yapılması gerekiyor?
- Hangi şehirler yavaş şehir olmaya hak kazanacaklar?
- Türkiye’de kaç yavaş şehir bulunuyor?

Örnek 91’de öğrencilerden Örnek 90’da Ek3C’deki soruların yanıtlarını dilbilgisi kartını da kullanarak –Dİr ekiyle yeniden yazmaları istenmiştir. Bu yeniden yazma etkinliğiyle öğrenciler erek yapıyla ilgili doğru dilbilgisel zaman, görünüş ve kiplik kullanımlarını görecektir. Bu etkinlik Ek3D ve Ek3E’de yer almaktadır.

Örnek 91.

D. Etkinlik C'deki yanıtlarınızı, dilbilgisi kartından faydalananarak –Dİr ekiyle yeniden yazın.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

Dilbilgisi kartı, olumlu, olumsuz ve soru biçimi

Biçim : -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Açıklama, genelleme, bilgi verme, görüş bildirme					
Kök	Olumsuzluk	Görünüş /Kiplik Belirticisi		Soru	Kişi Ekleri
Ad	Değil	Ø	- sürerlik görünüşü ve geniş zaman	mİ	(I)m,s(I)n,Ø (y)Iz,sInIz,lAr
Var	Yok	Ø	- sürerlik görünüşü ve geniş zaman		
Eylem	-mA	-mAktA	- sürerlik görünüşü ve geniş zaman		
Eylem	-mA	-mİş	- bitmişlik görünüşü		
Eylem	-mA	-(y)AcAk	- gelecek zaman		
Eylem	-mA	-mAİ	- gereklilik kipi		
					-Dİr

6.3.1.2. Uygulama

Uygulama aşamasında öğrencilere okuma metniyle örtük şekilde yoğun girdi verilen erek yapıların biçimsel, anlamsal ve kullanımsal özelliklerinin edinilmesini sağlamak amacıyla açık öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayacak bilinçlendirme etkinliğine yer verilmiştir. Örnek 92'de öğrencilerin bağlama ve sözcüklerin anlamlarına odaklanmalarını sağlayacak sorular yer almaktadır. Öğrenciler böylece bağlama odaklanarak ve dilbilgisi kartını da kullanarak anlam ve dilbilgisi için boşluk doldurma etkinliği yapacaklardır. Bunun için yönergede de görüldüğü gibi öğrencilerden diyalogları okuduktan sonra uygun yüklemli kullanarak kesinlik anlamlarındaki uygun –Dİr yapılarını kullanmaları istenmiştir. Bu etkinlikle öğrenciler –Dİr yapılarının tüm görünüş, zaman ve kiplik kullanımları hakkında

bilinçlenecekler, anlama odaklanarak biçimle ilgili dilbilgisel doğruluk geliştirileceklerdir.

Örnek 92.

E. Aşağıdaki diyalogları okuyunuz ve boşlukları anahtar sözcükleri kullanarak uygun –DİR yapısıyla doldurunuz.

1. (Bir televizyon programında ses kısıklığıyla ilgili bilgi sahibi olan doktor soruları yanıtlamaktadır)

Sözcükler: (rastlan-, ortaya çık-, çık-, rahatsızlıklar-, şikayet-)

Sunucu: Ses kısıklığı diyip geçiyoruz zaman zaman ve bunu hepimiz yaşıyoruz. Ama sormak istiyorum sesimiz neden kısılıyor? Çoğu zaman meslek hastalığı da denir, hatta işte sesini kullanarak çalışan insanların başına da gelir ses kısıklığı, neden kaynaklanıyor?

Konuşmacı: Ses kısıklığı, akciğerlerden çıkan havamızın ağzımızdan dışarı çıkana kadarki olan sürecinde herhangi bir döneminde bir patoloji_____. Bunun en sık görülen nedeni ses tellerindeki _____. Sizin de dediğiniz gibi bir meslek hastalığı olarak karşımıza _____. Bu öğretmenlerde, diğer ses profesyonellerinde, ses sanatçılarında, ya da din görevlilerinde sıklıkla karşılaşılan bir _____. Bu sesin ve ses tellerinin olağandan çok daha fazla kullanılması sonucunda _____.

2. (Kadın ve erkek ilişkilerinin konu edildiği bir tiyatro oyununda oynayan oyuncu kadın ve erkek düşünme sisteminin farklılığını açıklıyor)

Sözcükler: (var, geliş-)

Oyuncu: Paleolitik çağda, şimdi bununla ilgili bir oyun oynuyorum. Reklam gibi olmasın ama key man. Tamamen BKM’de oynanan oyun diye aradan sokayım. Cumartesileri akşam dokuzda diye. Paleolitik çağdan günümüze kadın erkek ilişkisini anlatıyor. Ve temellendiği yer şurası. Erkek sadece avcılık yapabilirken ve tek bir yere odaklanabilirken kadın toplayıcılık yaptığından, yiyecek ve şifalı bitki topladığından dolayı beyninde bazı bölümler erkeklere nazaran daha fazla _____ ve sağ ve sol loplarının arasında daha çok genişlik _____.

3. (İnsanlarla beraber yaşıyoruz, kamu alanlarını paylaşıyoruz. İşte çevredeki duyurulardan birkaç örnek:)

Sözcükler: (yap-,altında, lira, öde- tehlikeli, yasak)

- a. Vapur birazdan Göztepe-Karşıyaka seferini _____ .
- b. Vapur iskeleye yanaşmadan kapıların açılması tehlikeli ve _____ .
- c. Kapalı alanlarda sigara içmenin cezası 69 _____ .
- d. Can yelekleri koltuğun _____ .
- e. Burada yüzmek _____ .
- f. Kurs ücretleri kursun ilk üç günü içerisinde mutlaka _____ .

Yanıtlar: E. 1. rastlanmasıdır, rahatsızlıklardır, çıkmaktadır, şikayettir, ortaya çıkmaktadır
 2. gelişmiştir, vardır
 3. a. yapacaktır, b. yasaktır, c. liradır, d. altındadır, e. tehlikelidir, f. ödenmelidir

6.3.1.3. Üretim

Erek yapının kesinlik anlamının öğretimi için “çevre sorunları” söylem bağlamında oluşturulmuş yoğun girdi ve metne ilişkin soruların yanıtlanması ardından, uygulamada erek yapının kullanımıyla ilgili anlamsal ve dilbilgisel doğruluk sağlanması amacıyla uygulama aşamasında sözcük seçme ve boşluk doldurma etkinliği yapılmıştır. Üretim aşamasında ise karşılıklı konuşma etkinliği gerçekleştirilecektir. Bu etkinlik ile hedeflenen öğrencinin erek yapıyı söylem bağlamında kullanarak görüş ve fikirlerini ifade etmesidir. Bunun için örnek 93’te Ek3F’de etkileşimsel dili göstermek adına öğrencilere dinleme etkinliği yaptırılacak ve dinleme etkinliğini anlayıp anlamadıklarına dair sorular sorulacaktır. Dinledikleri diyaloglara ilişkin –Dİr yapılarının kullanımlarıyla ilgili görüş bildirme ve iletişim durumundaki kişinin fikir ve görüşlerine katılıp katılmama yolları öğrencilere sunularak öğrencilerden Ek3G’deki tablodan faydalanmaları ve dinledikleri diyalogdan hareketle büyük şehirlerdeki trafik probleminin nedenleri hakkında tartışmaları istenecektir. Dinleme metni Ek 3’ün sonunda yer almaktadır.

Örnek 93.

F. Dinleyin ve soruları cevaplayın.

(Aysun Hanım ve Kağan Bey İstanbul’da çevre sorunları başlıklı bir tartışma programına konuk olarak katılmışlardır. İkisi de çevre mühendisidir.)

1. Programın konukları hangi konu hakkında konuşuyorlar?
2. Aysun Hanım’a göre çevre ve gürültü kirliliğinin sebebi nedir?
3. Kağan Bey özel araçların kullanımı konusunda Aysun Hanım’la aynı görüşte mi? O ne düşünüyor?
4. Aysun Hanım ve Kağan Bey tartışmanın sonunda hangi konuda hemfikirler?

G. Aşağıdaki ifadeleri kullanarak yanınızdaki arkadaşınızla büyük şehirlerdeki trafik probleminin nedenlerini tartışınız.

Konuşma dilinde bir görüş bildirme
1. Bir fikir-görüş ifade ediyorum. <i>Bence...</i> <i>Ben “.....” diye düşünüyorum.</i> <i>Biliyorsunuz...</i> <i>Tabii / tabii ki...</i> <i>“.....” diyebilirim, diyebiliriz.</i> <i>Mutlaka eylem+ malıdır /ma+iyelik şarttır</i> <i>/ma+iyelik gereklidir</i> 2. Bir düşünceye katılıp katılmama yolları nelerdir? <i>Bence de Kesinlikle Ben size katılmıyorum.</i> <i>Olabilir Aslında... Evet, ama.... Tabii / tabii...</i>

6.3.2. Güncel Sohbet Bağlamlı Ders Malzemeleri

6.3.2.1. Dinleme

Öğrencilere erek yapıların olasılık anlamıyla ilgili girdi sağlanmadan sağlanması amacıyla örnek 94’teki dinleme etkinliğine yer verilmiştir. Öğrencilerin A2 düzeyinde “adıl yüklem+-Dİr, “var/yok+-Dİr” ve “eylemcil yüklem+-Dİr” yapılarının olasılık anlamları için artalan bilgileri vardır. Öğrenciler be biçimlerle daha önce *belki, herhalde, büyük olasılıkla/ihtimalle, bence, sence, sizce, acaba ve umarım/inşallah* belirteçlerini kullanmayı edinmişlerdir, bu yüzden bu etkinlikte –

Dir yapılarının olasılık anlamıyla kullanılan “mutlaka, eminim, kesin” gibi önermelerin yüksek olasılık anlamlarıyla kullanılan belirteçlerinin öğrencilere girdi olarak verilmesine dikkat edilmiştir. “Mutlaka” belirtecinin bilgiye dayalı güçlü yükümlenme, “eminim” ve “kesin” belirteçlerinin ise inanca dayalı güçlü yükümlenme belirttikleri sezdirilecektir. Bu etkinlik Ek4A’da yer almaktadır.

Örnek 94.

A. Diyalogları dinleyin ve boşlukları doldurun.

1. (Gamze ve Melda iyi arkadaşlardır. Melda gazetede televizyon izlenme oranları ile ilgili bir yazı okur. Ayrıca Gamze televizyon izlemeyi çok sever, ancak Melda televizyon izlemekten pek hoşlanmaz)

- _____ evlilik programları insanları _____ ?
- Bilmem, _____ .
- Olabilir, ama bunun araştırmasını _____ diye düşünüyorum.
- Belki bu haber _____ . Nereden biliyorsun?

2. (Televizyonda yayınlanan bir sohbet programında ünlü bir basketbolcu konuktur. Programda sunucu ve basketbolcunun arkadaşları tarafından ünlü basketbolcunun hayatındaki kişiler, başarıları gibi konular konuşulmaktadır)

- _____ ileride babası gibi basketbolcu _____ diye tahmin ediyorum.
- _____ olacaktır. _____ şimdiden sporda başarılı adımlar atmaya _____ .

3. (Aslı bu sabah okulda matematik sınavına girmiştir. Aynı gün akşam annesiyle konuşurlar ve ona göre sınav kötü geçmiştir, ama annesi Aslı’nın tüm soruları doğru yanıtlandığına inanır)

- a. _____, sen hepsini doğru _____ .
 b. _____, doğru sonuç _____ .

Yanıtlar: A. 1.a. sence, etkiliyordur mudur? b. herhalde, etkiliyordur c. yapmışlardır d. yanlıştır.

2. a. mutlaka, olacaktır b. kesin, eminim, başlamıştır

3. a. eminim, yanıtlamışsındır b. İnşallah, çıkarmışımıdır

Örnek 95’te açık uçlu sorularla dinleme etkinliğinde –Dİr eki kullanılan önermelerin kesinlik anlamından farklı olduğunu bir kez daha vurgulamak amaçlanmıştır. Ayrıca *mutlaka* belirtecinin konuşurun önermesindeki bilginin doğruluğunu güçlü yükümlendiğini vurgulamak amaçlı *eminim* ve *kesin* belirtecinin bilgiye değil inanca dayalı olduğunu vurgulamak amaçlı sorular da sorulmuştur. Bu noktada bu alıştırmayı uygulayan dil öğreticisi bu belirteçlerin anlamsal farklarını öğrencilere sezdirecektir.

Örnek 95.

B. Diyalogları tekrar dinleyin ve soruları yanıtlayın.

1. Melda bir kişinin bir konu ile ilgili tahminini nasıl soruyor?
2. Gamze “herhalde” belirteciyle bilgisine güveniyor mu?
3. Basketbolcunun oğlu hakkında, arkadaşının tahmini ne? Bu tahmin düşük dereceli mi, yüksek dereceli mi?
4. Sunucu “kesin” belirteci ile bilgisi inanca mı dayalı, bilgiye mi?
5. Aslı soruları doğru cevapladığına inanıyor mu? Annesi Aslı’nın soruları doğru yanıtladığını biliyor mu, yoksa doğru yanıtladığına inanıyor mu?

6.3.2.2. Uygulama

Uygulama aşamasında öğrencilere dinleme metniyle örtük şekilde yoğun girdi verilen erek yapıların biçimsel, anlamsal ve kullanımsal özelliklerinin edinilmesini sağlamak amacıyla açık öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayacak bilinçlendirme etkinliği yapılması gerektiği düşünülmüştür. Bunun için örnek 96’da ve Ek4C’de erek yapılarla ilgili sözcük bilgisi ve dilbilgisi etkinliği hazırlanmıştır. Hazırlanan bilinçlendirme etkinliğinde erek yapıların öğretiminde öğrencilerin

anlama da odaklanmalarını sağlamak amacıyla küçük bağlamlar oluşturulmuştur. Ayrıca bu etkinlikle boşlukların uygun belirteçle doldurulması istenerek “mutlaka” belirtecinin bilgiyi güçlü yükümlenme anlamı “belki” nin bilgiyi zayıf yükümlenme anlamı ile farkı gösterilecek benimsenilecektir. Ayrıca öğrencilerden sözcük türüne göre yüklemeleri doğru seçip dilbilgisi kartını da kullanarak yapılarla ilgili doğru boşluk doldurmaları istenerek, biçim için anlamsal doğruluk sağlanması amaçlanmıştır.

Örnek 96.

C. Aşağıdaki tümcelerın bağlamlarını düşünerek “mutlaka” veya “belki” belirteçlerinden birini seçip boşlukları doldurun ve görünüş, zaman kiplik uyumlarına göre –Dir ekiyle yüklemeleri yazın.

1. *(Konuşmacı Dan Brown’un kitabını Türkçeye çeviren bir çevirmendir. Okuyucunun Dan Brown’un vermek istediği mesajı anlayacağını düşünmektedir.)*

Sunucu: Dan Brown bir şey açıklamış gibi hissediyor musunuz kitabı okurken?

Konuşmacı: Ben açıkladığını düşünmüyorum. Ama satır aralarında başka bir mesaj verdiğini algılıyordum. Onu okuyucu da kitabı okuduktan sonra _____ al_____. Onu verecek şekilde çevirdim en azından öyle söyleyeyim. Satır aralarında başka bir mesaj veriyor yani kitabın sonunda verdiği mesajdan başka bir mesaj veriyor.

2. *(Konuşmacı alanında uzman bir doktordur. Programda reflü hastası olduğu düşünülen bir hasta hakkında konuşmaktadırlar)*

Sunucu: Murat Bey, size çok teşekkür ederiz sorunuz için.

Konuşmacı: Bir şey söylemek istiyorum. Dört ay önce ilaçları kesmiş ve bir daha da şikayeti olmamış beyefendi reflü hastası büyük olasılıkla değil. Bunu anlatmaya çalışıyorum. Dört beş gün önce ilacını kesen birinin iki gün sonra aynı şikayetlerinin geri gelmesi lazım. _____ beyefendinin ufacık bir mide ülseri ya da gastriti ya da on iki parmak bağırsağı ülseri var_____, bilmiyorum.

3. *(Konuşmacı görme engelli ünlü bir ressamdır ve nasıl resim yapabildiğini anlatmaktadır)*

Sunucu: Siz hani renkler menkler hani hiçbir şey görmeden. Nasıl resim yapabiliyorsunuz?

Konuşmacı: Öncelikle şu lazım. Baştan insan yaşadığı dünyayı merak ediyorsa -ne durumda olursa- olsun o şeyi eğer gözü görmüyorsa _____ elleriyle elle_____ Ne bileyim yani kendine bul_____. onun öğrenme şeyini. Ben yaşadığım dünyayı merak ettim resim yapayım falan diye başlamadım.

Yanıtlar: C. 1. Mutlaka, -acaktır, 2. belki, -dır 3. mutlaka, -yecektir

Dilbilgisi kartı, olumlu, olumsuz ve soru biçimleri

Biçim : -Dİr Anlam: Olasılık Kullanım: bilginin olasılık derecelerini bildirme, tahmin etme, çıkarımda bulunma, merak etme, umut etme					
Kök	Olumsuzluk	Görünüş /Kiplik Belirticisi	Soru	Kişi Ekleri	Kesinlik
Ad	Değil	Ø - sürerlik görünüşü ve geniş zaman	mİ	(I)m,s(I)n,Ø (y)Iz,sInIz,lAr	-Dİr
Eylem	-mİ	-Iyor -sürerlik görünüşü ve geniş zaman			
Eylem	-mA	-mİş - bitmişlik görünüşü			
Eylem	-mA	-(y)AcAk - gelecek zaman			
Var	Yok	Ø - sürerlik görünüşü ve geniş zaman			

Örnek 97’deki alıştırma da ise öğrencilere diyalogların bağlamları da verilerek boşlukların bilgiye dayalı “mutlaka” veya inanca dayalı “eminim /kesin” belirteçlerinden birini seçmeleri istenmiş ve eylemlerin uygun görünüş /zamana göre –Dİr biçimlerinden biriyle doldurulması istenmiştir. Öğrenciler bu etkinlikle belirteçlerin –Dİr biçim birimiyle kullanımlarını pekiştireceklerdir. Etkinlik Ek4D’de yer almaktadır.

Örnek 97.

D. Aşağıdaki tümcelerin bağlamlarına göre boş bırakılan yerleri “mutlaka” veya “eminim / kesin” belirteçleriyle ve eylemleri uygun zaman /görünüş ve –Dİr ekiyle tamamlayın.

1. (Selim Bey doktordur ve muayenehanesine giden hastasına uygun tedaviyle olumlu sonuç alabileceğini söylemektedir.)

Hasta: Bu hastalık çok uzun zamanda geçiyormuş, doğru mu Doktor Bey?

Selim Bey: Evet uzun tedavi gerektiren bir tür mantar hastalığına yakalanmışsınız. Ancak ilaçları düzenli kullanırsanız _____ bir ay sonunda mantar tamamen yok ol_____ .

2. *(Esin Hanım arkadaşıyla bir sohbette eşi Arda'nın önemli bir işi alıp almadığıyla ilgili tahminde bulunmaktadır.)*

Esin Hanım: Arda'nın bugün çok önemli bir toplantısı vardı. Çok önemli bir projeyi kimin yürüteceğini konuştular. Herhalde belli olmuştur bu saate. Çok merak ediyorum ama arayıp rahatsız edemem. Ona çok güveniyorum. _____ bu işi o al_____ .

3. *(Emel kardeşi Onur'un eşi Seval'le kardeşi ve onların ilişkisi hakkında konuşmaktadır)*

Seval: Onur'la çok kötü kavga ettik, aslında ben hatalıyım, biraz fazla ileri gittim. Konuşmak için onu aradım ve telefonlarıma cevap vermedi.

Emel: Canım üzülme, eğer onu biraz olsun tanıyorsam şimdi çok sinirlidir. Biraz sinirleri yatışsın, seni _____ ara_____ .

4. *(Ceren Hanım'ın biri çok yaramaz, diğeri ise sakın iki erkek çocuğu var. Ceren Hanım sadece beş dakika markete gidiyor ve mutfağı darmadağın buluyor ve bunu dağınık olan Ege'nin yaptığına inanıyor.)*

Ceren Hanım: Sizi beş dakika yalnız bıraktım hemen mutfağı ne hale sokmuşsunuz! Ege'ciğim burayı _____ sen dağıt_____ .

Ege: Hayır, Selim de geldi. Sadece reçel yemek istedik. Şimdi hemen temizleriz.

Ceren Hanım: Tamam, hadi bakalım.

Yanıtlar D: 1. mutlaka, -acaktır 2. eminim / kesin, -mıştır 3. mutlaka, -yacaktır 4. kesin / eminim -mıssındır

6.3.2.3. Üretim

Erek yapının olasılık anlamının öğretimi için “güncel sohbet” söylem bağlamında oluşturulmuş yoğun girdi ve metne ilişkin soruların yanıtlanması ardından, uygulamada erek yapının kullanımıyla ilgili anlamsal ve dilbilgisel doğruluk sağlanması amacıyla uygulama aşamasında uygun belirteci seçme ve boşluk doldurma etkinliği yapılmıştır. Üretim aşamasında ise karşılıklı konuşma ve yazma etkinliği gerçekleştirilecektir. Bu yaratıcı iş ile hedeflenen öğrencinin erek yapıyı söylem bağlamında kullanılarak çıkarım ve tahminde bulunmasıdır. Bunun için örnek 98'de Ek4D'de etkileşimsel dil kullanabilmeleri adına küçük söylem bağlamları oluşturulmuş, bu bağlamlardan hareketle –DİR ekini kullanarak

konuşmaları istenmiştir. Böyle öğrencilerden üretimde erek yapıyla ilgili çıktı sağlanacaktır.

Örnek 98.

D. Bağlama göre –Dİr biçimini kullanarak yanınızdaki arkadaşınızla konuşun ve diyaloglarınızı yazın.

BAĞLAM	DİYALOGLAR
<i>Arzu sizin ev arkadaşınız ve onun bir huyu var: Alışverişte çok para harcamak.</i> <i>O gün Arzu sabah alışverişe çıkacağını söylüyor ve elinde bir sürü paketle eve geri dönüyor. Yüzünde bir pişmanlık ifadesi var. Onun hakkında ne konuşursunuz?</i>	
<i>10 yaşında iki kardeşsiniz. Anneniz “size akşam 8’den önce evde olun” dedi, ama geç kaldınız. Annenizin sizi merak ettiğini düşünüyorsunuz. Birbirinizle ne konuşursunuz?</i>	
<i>Siz Berk’in anne ve babasıınız. Oğlunuz bu sabah üniversite sınavına girdi. Sınavı başarıp başaramadığını çok merak ediyorsunuz ve bu endişenizi birbirinizle paylaşıyorsunuz.</i>	
<i>Arkadaşınız hafta sonu başka bir şehirden ziyaretinize geldi ve pazar akşamı otobüsle şehrine geri dönmek üzere yola çıktı. Yolculuk dört saat sürüyor. Buna rağmen ondan bir haber alamadınız. Cep telefonu da kapalı. Sizce ne olmuştur?</i>	

VII. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde hangi yöntem ve yaklaşımların nasıl sonuçlar doğurabileceğini araştıran çalışmalar yapılmaktadır, ancak hangi yöntem ve yaklaşımların kullanılacağı tartışma konusudur. Bu amaçla daha önce de söylenildiği gibi –Dİr bilgisellik kipliği belirticisinin öğretiminde söylem-dilbilgisi yaklaşımı ve bütünce inceleme yöntemiyle hazırlanmış ders malzemeleri sunmak için yarı planlanmış sözlü söylemden elde edilen verilerle yazılı bütünce oluşturulmuştur. Bu yazılı bütüncede –Dİr biçimbiriminin belirli konulara göre kipsel alanlardaki sıklık ve dağılımlarının ve ayrıca bağlamli dizinlerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara göre yabancı dil olarak Türkçe dilbilgisi öğretimi için materyal geliştirilmiştir. İngilizcenin öğretiminde yaygın olarak kullanılan bütünce incelemesi yöntemi çerçevesinde *ad/sıfat +-Dİr*, *var/ yok +-Dİr*, *-eylemcil yüklem+-mAktA+-Dİr*, *eylemcil yüklem+-mİş+-Dİr*, *eylemcil yüklem+-(y)AcAk+-Dİr*, *eylemcil yüklem+-mAlI+-Dİr* yapılarının öğretimi için düzenlenen materyaller iletişimsel uygulamalarla aynı zamanda öğrencilerin öğrenme konusu olan yapıya odaklanmalarını sağlayan etkinliklerden oluşmuştur. Etkinliklerde dil öğrencilerinin dilsel girdiyi işlemlemesinde rolü olduğu düşünüldüğü için açık ve örtük öğrenme kuramlarını da temel alarak ilk olarak örtük öğrenme teknikleri aracılığıyla daha sonra, açık öğrenme teknikleri ile erek yapılara odaklanılması sağlanmıştır.

Malzemeler hazırlanırken yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin farklı düzeylerde hazırlanmış materyaller için Orta-başlangıç (A2) ve Orta-ileri (B1) düzeylerinde olduğu; buna bağlı olarak; A2 düzeyi için Türkçenin zaman ve görünüş özellikleri, iyelik yapıları, durum eklerini bildikleri ve B1 düzeyi için buna ek olarak ad yantümceleri, ortaçlı ve ulaçlı yapılar, edilgen yapıli tümceler ve bağlaçların kullanımını bildikleri ve gerekli sözcük bilgisine sahip oldukları ve yetişkin oldukları varsayılmıştır. Bu varsayımlar çerçevesinde bilimsel çalışmanın ve hazırlanan ders malzemelerinin daha açık hale gelebilmesi için malzemenin anlatımını desteklemek amacıyla bazı kuramsal bilgilerin ve çalışmanın yönteminin açıklanmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Bunun için I. bölüm olan Giriş Bölümü'nde çalışmanın

amacı, problem durumu, yukarıda da belirtilen sayıtlar ve çalışmanın kapsamının sınırını çizmek amacıyla sınırlılıklara yer verilmesinin ardından II. bölümde yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik birkaç çalışmadan söz edilmiştir.

Çalışmanın kuramsal dayanağını oluşturan bütünce incelemesi için kuşkusuz bütünceden elde edilmiş verilere gereksinim vardır. Daha öncede bahsedildiği gibi bu amaçla ulusal bir kanalda yayında yapan televizyon kanallarından belirli program türlerinden yarı planlanmış sözlü veri elde edilmiştir. Bu verilerin nasıl elde edildiği ve yazılı bir bütünce oluşturma aşamaları III. bölümde ve 3.1.1. *Bütüncenin Tasarımı ve Verilerin Kaydedilmesi* başlığı ve erek yapıların nasıl incelendiği hakkında bilgi vermek için 3.1.2. *Bağlamlı Dizin Oluşturma* başlıkları altında açıklanmıştır.

Çalışmada hazırlanan malzemeler Türkçede bilgisellik kipliği öğretimine yönelik olduğu için bu yapıların şimdiye kadar nasıl ele alındığını göstermek amacıyla IV. bölümde “Kiplik” konusuna yer verilmiş, 4.1. *Temel Kiplik Kavramları*, 4.2. *Türkçede Kiplik* ve 4.3. *Türkçede –Dİr Biçimbirimi* başlıklarıyla kiplik konusunda kuramsal bilgi verilmiş, Türkçede kiplik çalışmaları, Türkçede –Dİr biçimbirimi ve kiplik alanındaki çalışmalara yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar Bölümü ise V. bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde ise bütünce incelemesi sonucunda elde edilen veriler kipsel alanlara ve bağlamlı dizinlerine göre açıklanmış, ders malzemelerinin hazırlanmasında konu ve malzeme seçimi için –Dİr yapılarının olasılık ve kesinlik anlamlarının hangi bağlamda ne sıklıkta çıktıkları saptanmıştır.

VI. Bölümde -Dİr biçimbiriminin öğretimi için sunum-uygulama ve üretim modeline göre hazırlanmış etkinlikler açıklanmıştır.

Ekte yer alan örnek malzemelerdeki etkinliklerde, erek dilbilgisi yapılarının biçim, anlam ve kullanımlarının belirlenmesi amacıyla seçilen konu, bağlam ve erek yapıların kullanım sıklığı materyal geliştirilerinin sezgilerine göre seçilmemiş, kuramsal ve bilimsel bir dayanağı olan söylem-dilbilgisi yaklaşımı doğrultusunda bütünce incelemesi yöntemiyle elde edilmiş somut verilerle oluşturulmuş girdiler

kullanılmıştır. Ayrıca, erek dilbilgisi yapılarının dil öğrencilerine okuma ve dinleme esnasında yoğun girdiyle ve karşılaştığı etkinliklerle öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu bakış açısıyla dilbilgisi öğretimi için uygun yaklaşımlardan birinin söylem-dilbilgisi yaklaşımı çerçevesinde kullanılan biçim odaklı işler olduğu savunulabilir.

Çalışmada hazırlanan örnek malzemelerin uygunluğunun kanıtlanması için malzemeler uygulanmalı ve dil öğrencilerinin geri bildirimleriyle değerlendirilmelidir. Hazırlanan malzemelerin –Dİr biçimbiriminin bilgisellik kipliği öğretiminde etkili olup olmadığının ortaya konabilmesi için deney grubu ve kontrol grubu olmak üzere iki dil öğretim ortamında denenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, dil öğrencilerine yapılan bir sormaca ile de dil öğrencilerinin görüşleri alınabilir. Bu değerlendirme ve çalışmaların yapılmasının Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uygun yöntem ve yaklaşımların belirlenmesi için gerekli olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Etkili Öğrenme ve Öğretme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Aksan, D. (1999). *Türkçenin Gücü*. İstanbul: Engin Yayınevi.

Aksu-Koç, Ayhan (1998). *The Acquisition of Aspect and Modality: The Case of Past Reference in Turkish*. Cambridge: Cambridge University Press.

Aktaş, Ö & Fidan, Ö. (2011) *Türkçe için Bağlam İçinde Anahtar Sözcük Arama (BIAS-TR) Programı*, Türkçe Öğretimi Üzerine Çalışmalar. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Baker, B & Hardie, A. & McEnery, T. (2006). *A Glossary of Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.

Bassarac A, (1997). *New Considerations About the Turkish –dir Suffix*. International Journal of Central Asian Studies 2, 114-126.

Benati, A. & Lee, J. F. (2010) *Prossesing Instruction and Discourse*. London: Continuum International Publishing Group.

Brown, H. D. (2001). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. London: Longman.

Brown, G. & Yule, G. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bybee, J. & Fleischman, S. (1995). *Modality in Grammar and Discourse*. An Introductory Essay University of New Mexico. University of California.

Carrel, P.L. & Eister, J. C. (1983). *Schema theory and ESL reading pedagogy*. TESOL Quarterly. Vol. 17-4, Sy. 553-573.

Cem, A. (2005). “*Dilbilgisi Öğretiminde Biçim-Anlam-Kullanım Üçlüsü: Ders Malzemesi Hazırlama ve Uygulama Önerisi*”. *Dil Dergisi*. 128: 7-24

Celce-Murcia, M. (1991). *Language Teaching Approaches*. İçinde. M. Celce-Murcia (haz.) *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Boston: Heinle&Heinle.

Coates, J. (1983). *The Semantics of the Modal Auxillaries*. London: Croom Helm.

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg: Cambridge University Press.
http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/ELP-REG/Source/Key_reference/CEFR_EN.pdf. (02 Nisan 2014).

Corcu, D. (2003) *A Linguistic Analysis of Necessity as a Part of Modal System in Turkish*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Corcu, D. (2005) *Zorunluluk Kipliği Belirtisi –mAll’nın Anlamsal İçyapısı* Dilbilim Araştırmaları Dergisi .s. 33-45. İstanbul:Boğaziçi Üniv. Yay.

Cumming, S. ve Ono, T. (1997). “Discourse and Grammar”. İçinde T. A. Van Dijk (Haz.) *Discourse as Structure and process*. s. 112-137. London: Sage.

Day, R. R. (1994). *Selecting a Passage for the EFL Reading Class*. English Language Teaching Forum. Vol 32 no 1.

Demir, T (2006). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Kurmay.

Demircan, Ö. (2002). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Der Yayınları.

Demirel, Ö. (2004). *ELT Methodology*. İstanbul: Pegem A Yayıncılık.

Doughty, C. (2001). Cognitive Underpinnings of Focus on Form. *İçinde Cognition and Second Language Instruction*. s. 206-258. Cambridge: Cambridge University Press.

Ediskun, H. (1999) *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ergin, M. (2009) *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.

Erguvanlı-Taylan, E. & Özsoy, S. (1993). *Türkçedeki Bazı Kip Biçimlerinin Öğretimi Üzerine*. K. İmer ve E. Uzun (haz.). Dilbilim Kurultayı Bildirileri. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları: 1-9.

Fidan, Ö. (2005). *Dilbilgisi Öğretiminde Söylem-Dilbilgisi Yaklaşımı: Eski Köye Yeni Adet mi, Yoksa 'Biz Bunu Zaten Yapıyoruz' mu?*. Dil Dergisi. 128: 25-37.

Fidan, Ö & Aksu, C. (2011). *Türkçe Sözlü Söylemde Gereklik/Zorunluluk Biçimleri ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. Türkçe Öğretimi Üzerine Çalışmalar. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Fotos, S. (2001). "Cognitive Approaches to Grammar Instruction". Celce-Murcia (haz.) *Teaching English As a Foreign Language*. Heinle&Heinle.

Frawley, W. (2006). *Modality*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Gencan, T. N. (2002). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Grabe, W. & Kaplan, R (1992). *Introduction to Applied Linguistics*. Reading:

Addison-Wesley Publishing Company.

Halliday, M.A.K. (1985) *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.

Huges, R., Mccarhty, M. (1998). *From Sentences to Discourse: English Language Teaching*. TESOL Quarterly. 32: 263-287.

Kelepir, M. (2003). *Olmak, değil, var ve yok*. 16. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri (National Linguistics Conference), 23-24 Mayıs, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kerimoğlu, C. (2010). *On The Problems About The Third Person In Turkey Turkish Grammar Writing and Teaching (Copula and Possession)*. Turkish Studies: International Preiodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3 Summer 2010.

Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor Kitapevi.

Kerslake, J. & Göksel, A. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.

Kocaman, A. (1983). *Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten TDK yayınları s.515 Ankara.

Kocaman, A. (1990). The Necessitive Mood in Turkish” içinde Rona, B. (haz.) *Proceedings of the 5th International Conference on Turkish Linguistics*. Ankara: Hitit.

Kocaman, A.& Osam N. (2000). *Uygulamalı Dilbilim-Yabancı Dil Öğretimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hitit Yayınevi.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge

Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.

Larsen-Freeman, D. (2001). "Teaching Grammar". M. Celce-Murcia (haz.) *Teaching English as a Second Language or Foreign Language*. Boston: Heinle&Heinle.

Lazaranton, A. (2001). "Teaching Oral Skills". M. Celce-Murcia (haz.) *Teaching English as a Second Language or Foreign Language*. Heinle&Heinle.

Lightbown, P, M. & Spada, N. (1999). *How Languages are Learned*. Oxford: Oxford University Press.

Long, M. (1985). "A Roel for Instruction in Second Language Acquisition: Task-Based Language Teaching". in K. Hyltenstam and M. Pienemann (eds). *Modelling and Assessing Second Language Acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters.

Long, M. H. & Robinson, P. (1998). "Theory, Research and Practice". Doughty, C & Williams, J.(ed.) *Focus on Form in Classroom Second Language Acquisition*. (15-41) United Kingdom: Cambridge University Press.

Lowe, C. (2003). *Integration not eclecticism: a brief history of language teaching*. 1853 – 2003. www.ihworld.com/ihjournal/articles/03ABRIEFHISTORY.pdf. (23 Aralık 2013).

Lyons, J. (1977). *Semantics*. Volume II. Cambridge: CUP.

McCarthy, M. ve Carter, R. (1994) *Language as Discourse: Perspectives for Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

McCarthy, M. (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.

McCarthy, M. (2006). *Explorations in Corpus Linguistics*. USA: Cambridge University Press.

Mishan, F. (2004). Authenticating Corpora for Language Learning: A Problem and its Resolution. *ELT Journal* 58.

Mora, J. K. (2002). *Second-Language Teaching Methods: Principles & Procedures*. <http://coe.sdsu.edu/people/jmora/ALMMMethods.htm>. (28 Ocak 2011).

Morley, J. (2001) "Aural Comprehension Instruction: Principles and Practices" içinde *Teaching English As a Second or Foreign Language*. Celce- Murcia, M. (Haz.) USA: Heinle & Heinle. s. 69- 87.

Nassaji, H. & Fotos, S. (2004) *Annual Review of Applied Linguistics* 24. İçinde. *Current Developments In Research on The Teaching of Grammar*, 126-145. USA: Cambridge University Press.

Nunan, D. (1998) *Teaching Grammar in Context*. *ELT Journal* Volume 52/2 Oxford: Oxford University Press.

Ochs, E., Schegloff, E. ve Thompson, S. (1996) *Interaction and Grammar*. Cambridge: CUP.

O’Keeffe, A. & McCarthy, M. & Carter, C. (2007) *From Corpus to Classroom: Language Use and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Özgen, M. (2008) *Dilbilgisinden Kullanıma: Bilişsel Yaklaşım Çerçevesinde İşe Dayalı Dil Öğretim Malzemesi Oluşturma Önerisi*. *Dil Dergisi* Sayı: 141 36-54.

Özsoy, S. (2002) *Turkish*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Palmer, F.R. (2001). *Mood And Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Papafragou, A. (2000). *Modality: Issues in the Semantics- Pragmatics Interface*. Elsevier Press: USA.

Richards, C. J. & Rodgers, S. T. (2001) *Approaches and Methods in Language Teaching*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Ruhi, Ş. Deniz Zeyrek, D. Osam (1997) *Türkçede Kiplik Belirteçleri ve Çekim Ekleri İlişkisi Üzerine Bazı Gözlemler*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Dilbilim Araştırmaları.

Savignon, S. (2001). Communicative Language Teaching for the Twenty-first Century. İçinde M. Celce-Murcia (Ed.), *Teaching English as a Second or Foreign Language* (Sayfa: 13-28). Boston: Heinle & Heinle.

Soermarmo, M. & Anderson, N. *Animated Grammar Introduction*. <http://www.scribd.com/doc/27157474/Animated-Grammar> (20 Aralık 2013).

Sözer, E. (1980). *Türkçede –dir Biçimbiriminin Kullanım Alanları*. Bağlam İÜYÜO Almanca Böl. Dergisi: İstanbul: 2-9

Sweetser, E. (1990). *Modality: From Etymology to Pragmatics, Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sülüsoğlu, B. (2008) *İşe Dayalı Öğretim Malzemelerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Uygulanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. D.E.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

VanPatten, B. (2004) *Processing Instruction: Theory, Research and Commentary*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Tannen, D. Ve Wallat, C. (1993) “Interactive Frames and Knowledge Schemas in Interaction: Examples from a Medical Examination/Interview” içinde Tannen, D. (haz.) *Framing Discourse*. NewYork: OUP.

Tosun, C. (1998). *On (-dir) Suffix in Turkish Linguistics: Background and Its Semantic and Functional Qualification According to the Usage*. Studies on Turkish Linguistics: Proceeding of the Forth International Conference on Turkish Linguistics ODTÜ (Ed. S. Koç), Ankara: 507-516

Tura Sansa, S. (1986). *-Dir in Modern Turkish*. Modern Studies in Turkish Linguistics (Ed. A. Aksu Koç- E. Erguvanlı Taylan). İstanbul: Boğaziçi University Press: 145-158

Türkçe Ulusal Derlemi <http://www.tnc.org.tr/index.php/en/> (20 Aralık 2013)

Underhill, R. (1976). *Turkish Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press.

Uzun, N. E. (1998). *Türkçede Görünüş / Kip / Zaman Üçlüsü*. Dil Dergisi 68: 5-22.

Uzun, N.E. (2004). *Dilbilgisinin Temel Kavramları*. İstanbul: TDAD.

Uzun, L. & Erk-Emeksiz, Z. (2004) “Irrealis Modality and Discourse Structure” İçinde Yağcıoğlu, S. Ve Cem-Değer A. (haz.) *Advances in Turkish Linguistics*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Yeni Hitit Türkçe Ders ve Çalışma Kitabı 1,2,3 (2013). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

EKLER

EK 1

ÜLKEMİ TANITIYORUM

A. Bu resimler Türkiye’den. Hangilerini biliyorsunuz? Arkadaşınıza anlatın.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

TÜRKİYE

Benim ülkem Türkiye. Türkiye Asya ve Avrupa arasında bir köprü gibidir. Çünkü büyük bir bölümü Asya’da diğer bölümü ise Trakya’dadır. Türkiye’nin nüfusu 2014 yılının verilerine göre yaklaşık 76 milyondur. Başkenti ise Ankara’dır.

Ülkenin üç yanı denizlerle çevrilidir. Bu denizler, Akdeniz, Karadeniz, Marmara Denizi ve Ege Denizi’dir. Komşuları, batıda Yunanistan ve Bulgaristan, doğuda Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Nahcivan ve İran güneyde ise Irak ve Suriye’dir.

Türkiye’nin yedi bölgesi vardır. Bunlar, Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. Ülkenin finansal ve kültürel kalbi İstanbul’dur.

İstanbul’da birçok tarihi saraylar, müzeler, camiler, kiliseler vardır. Bunlardan bazıları Topkapı Sarayı, Ayasofya Müzesi, Sultanahmet Camii’dir. İstanbul Türkiye’de tarih ve kültürün kalbidir, çünkü birçok kültürel etkinlik bu şehirde gerçekleşir. Ayrıca İstanbul Boğazı da bu kalabalık şehrin gürültüsünde, trafiğinde nefes almak için harika bir fırsattır. İnsanlar hafta sonu dinlenmek için boğazda deniz kenarında yürüyüş yapar ve kafeteryalarda dinlenirler. İzmir, üçüncü büyük şehirdir ve ülkenin batısında yer alır. Şehir yaşamak için en ideal şehirlerden biridir. Tarihi Rum evleri ve tabii ki sahilleri çok güzeldir. İzmir Selçuk’taki Efes Antik Kenti birçok turistin ilgisini çeker. Ülkenin güney sahilleri yani Akdeniz de çok güzeldir. Bu bölgeyi yazın güneşin ve denizin tadını çıkarmak için binlerce turist ziyaret eder. Ayrıca Antalya’da tarihi Aspendos Antik Kenti’ne de birçok yerli ve yabancı turist gider. Güneyde Gaziantep’in muhteşem mutfağı insanları büyüler.

Doğuda ise güneş daha bir parlak ve büyüktür. Görkemli Ağrı Dağı, harika manzarasıyla Van Gölü başlıca doğal güzellikler arasındadır. Güneydoğuda birçok kültür beraber yaşar ve birçok tarihi kalıntı vardır. Mardin’de, Mardin Kalesi; Diyarbakır’da Hevsel Bahçeleri ve Şanlıurfa’da balıklı göl güneydoğunun önemli yerlerindendir.

Yeşile doymak için ise bir Karadeniz turu yapmak yeterlidir.

B. Türkiye ile ilgili metni okuduktan sonra resimlerdeki şehir ve yer adlarını eşleştirin.

a.	Van- Van Gölü	1.
b.	Diyarbakır- Hevsel Bahçeleri	2.
c.	İstanbul- İstanbul Boğazı	3.
d.	İstanbul- Topkapı Sarayı	4.
e.	Mardin- Mardin Kalesi	5.
f.	İzmir- Efes Antik Kenti	6.
g.	Ağrı- Ağrı Dağı	7.
h.	Urfa, Balıklı Göl	8.

C. Metne göre aşağıdaki tümceleri tamamlayın.

1. Türkiye'nin başkenti _____ .
2. Türkiye'nin nüfusu _____ .
3. Türkiye'nin finans merkezi _____ .
4. İzmir Türkiye'nin üçüncü büyük _____ .
5. Doğuda güneş daha parlak ve _____ .
6. Güneydoğudaki şehirlerden bazıları _____ .

D. Senin ülkendeki tarihi ve turistik yerler nereleridir?

E. Yazara göre İzmir'de neresi güzeldir?

F. Sence ülkendeki en güzel tarihi yer neresidir?

Dilbilgisi Kartı Olumlu

Biçim: -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Bilgi verme, görüş bildirme		
Zaman / Görünüş: Geniş zaman, sürerlik		
Kök	Kişi Eki	Kesinlik
Adcıl yüklem	-(I)m,-s(I)n,Ø	-Dİr
Var	-(y)Iz,-sInIz,-lAr	

G. Aşağıdaki tümce ve tümcelerden hangileri kişisel bir görüş anlatıyor? İşaretleyiniz.

- a. Paris, Fransa'nın başkentidir. ()
- b. Bence İstanbul güzel bir şehirdir, ama aynı zamanda çok gürültülü ve kalabalıktır. ()
- c. Çin Halk Cumhuriyeti yaklaşık 13,4 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesidir. ()
- d. Aylin: Bence insanın hayatında en önemli şey sağlıktır. ()
Aslı: Tabii ki sağlık önemlidir, ama bence para da sağlık kadar önemlidir.
- e. Dünya'da üç büyük okyanus vardır. Bunlar, Büyük Okyanus, Hint ve Atlas Okyanuslarıdır. ()

H. Tümceleri okuyun ve boşlukları uygun biçimle doldurun.

1. *Bir coğrafya öğretmeni okulda Dünya ile ilgili öğrencilerine bilgi veriyor.)*
Dünya, güneşe en yakın üçüncü gezegen____. Güneş sisteminde sadece dünyada hayat var____. ve Dünya 4 milyar yaşında____.
2. *(Bir Türkçe öğretmeni sınıfta Türk dili hakkında öğrencilerine bilgi veriyor.)*
Türkçe Ural- Altay dil ailesine ait____. ve sözcük sırası özne-nesle-yüklem şeklinde____.Türkçe alfabede 29 harf var____.
3. *(Bir Türkçe kursunda Japon öğrenci yabancı öğrencilere Japonya ve Japon kültürü hakkında bilgi veriyor.)*
Japonya üç binden fazla adadan oluş____. Adaların çoğu dağlık____. Kimono Japonların geleneksel kıyafet____. ve kültürün önemli bir parçası____. Japonya aynı zamanda bilgisayar oyunlarında dünyada birinci sırada____.
4. *(Bir cep telefonu satıcısı, telefonla ilgili bilgi veriyor)*
Telefonumuz bu markanın mini modeli____. Son model bir teknolojik ürün____. 9.1 mega piksel fotoğraf çekim gücü var____.Çift kart hazinesiyle iki sim kartı aynı anda takarak konuşmak mümkün____.

5. (Onur spor salonundaki spor eğitmenine sağlık için nasıl beslenmesi gerek, soruyor)

Onur: Hocam, her gün düzenli spora geliyorum, ama karnım sürekli aç. Nasıl beslenmem gerek? Hep makarna, pilav gibi şeyler yemek istiyorum.

Eğitmen: Hem sağlıklı olmak hem de spor yaparak sağlığını korumak için sık sık ama az az yemen gerek. Sporda en önemli şey dengeli ve düzenli beslenmek_____

.Yanında her zaman fındık, kuru üzüm ve incir olsun. Bu besinler makarna gibi çok karbonhidratlı_____, şişmanlamazsın, ama sana enerji ver_____. Böylece bu besinler sporda enerjinin düşmemesini sağla_____.

Onur: Peki, bir sporcu için pilav ve makarna tamamen yasak _____ ?

Eğitmen: Hayır, tabii ki tamamen yasak _____. Ölçülü miktarda ve haftada iki gün yiyebilirsin.

Olumsuz

Biçim : -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Bilgi verme, görüş bildirme			
Zaman / Görünüş: Geniş zaman /sürerlik			
Kök	Olumsuzluk	Kişi Eki	Kesinlik
Adıl yüklem	değil	-(I)m,-s(I)n,Ø	-Dİr
Var	yok	-(y)Iz,-sInIz,-lAr	

Olumlu ve Olumsuz Soru

Biçim : -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Bilgi verme, görüş bildirme				
Zaman / Görünüş: Geniş zaman /sürerlik				
Kök	Olumsuzluk	Soru	Kişi Eki	Kesinlik
Adıl yüklem	değil	mİ	-(I)m,-s(I)n,Ø	-Dİr
Var	/ yok		-(y)Iz,-sInIz,-lAr	

İ. Aşağıdaki soruların yanıtlarını not alın ve ülkeniz hakkında bir konuşma yapın.

- Ülken coğrafi olarak nerededir?
- Ülkenin başkenti neresidir?
- Ülkenin nüfusu kaçtır?
- Ülkedeki büyük şehirler nelerdir?
- Ülkedeki tarihi ve turistik yerler nereleridir?
- Sence ülkedeki doğal güzeleğe sahip ve tarihi en güzel yer neresidir?
- Turistler en çok nerelere giderler?
- İnsanlar büyük şehirlerde neler yaparlar?

Buraya yanıtlarınızı not alın.

*Merhaba, benim adım
Ben
geliyorum. Bugün size ülkemi
anlatacağım.*

Ek1A resimler kaynakça:

1. Fotoğraf: Saygın Akıncı
2. <http://www.anitur.com/index.php/guneydogu/>
3. <http://gidilecekmekanlar.blogspot.com.tr/2012/11/>
4. <http://www.nihanugurlu.com>
5. <http://fesmekan.mynet.com/etkinlik/cafes-narda>
6. <http://dipnot.hypotheses.org/403>
7. <http://www.snow-forecast.com/resorts/Ararat/photos/5996>
8. <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=81638>

Türkiye haritası: Pierre Raffard

EK1 YANITLAR

B. 1: f, 2: e, 3: d, 4: h, 5: c, 6: b, 7: g, 8: a.

C. 1. Ankara'dır, 2. yaklaşık 76 milyondur, 3. İstanbul'dur, 4. şehridir, 5. büyüktür, 6. Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa'dır.

G. b,d

H. 1. -dir,-dır, -dır 2. -tır, -dir, -dır 3. -ur, -tır, -tir, -dır, -dır 4. -dir, -dür, -dır, -dür 5. -tir, değildir, -ir, -r, -mıdır?

EK2

ACABA NE KADARDIR?

A. Diyalogları dinleyin ve sorulardaki boşlukları doldurun.

1. (Aslı ve Ayşe bir mağazada yakın bir arkadaşlarının düğünü için elbise bakıyorlar.)

- a. Ama üstünde etiket yok. **Bence** çok _____ .
- b. Evet, yok. **Acaba** ne _____ ?
- c. Genelde hiç sezon indirimi de yapmıyorlar. **Büyük olasılıkla** çok _____ .

2. (Ali, Ahmet ve Burak Galatasaray - Fenerbahçe futbol maçını izlemek için saat 18.30'da Alsancak'ta buluşup bir kafeteryaya gidecekler. Ali tam zamanında geliyor ama Ahmet beş dakika geç kalıyor ve maç biraz önce başladı. Burak ise hala gelmedi.)

- a. Derbi maçı bu. Bütün mekanlar _____ şimdi.
- b. Ben bir yer biliyorum, biraz uzakta, ama **belki** orada yer _____ .
- c. **Umarım** _____ .
- d. **Herhalde** _____ .
- e. Burak orayı _____ .

B. Diyaloglara göre, aşağıdaki soruları cevaplayın.

- a. Ayşe vitrindeki elbisenin neyini merak ediyor? Merakını hangi belirteç ve biçimle soruyor?
- b. Aslı siyah elbisenin gerçek fiyatını biliyor mu?
- c. Ali neden “Bütün mekanlar dolu” demiyor?
- d. Ali “umarım” belirteciyle neyi umut ediyor?
- e. Ahmet Burak’la en son ne zaman konuştu? Neden “herhalde yoldadır” diyor?

- f. “Burak orayı bilmiyor” ve “Burak orayı bilmiyordur” tümceleri arasında ne fark var?

C. “Belki, herhalde, büyük olasılıkla” belirteçlerini şekilde tahmin çizgisine koyun.

Yüksek tahmin

1. _____

2. _____

3. _____

Düşük tahmin

D. Diyalogların bağlamına göre, konuşur aşağıdaki tümcelerden hangilerini tahmin ediyor, hangilerini biliyor? İşaretleyin.

	Tahmin ediyor	Biliyor
1. Üstünde etiket yok.		
2. Bence çok pahalıdır.		
3. Genelde hiç sezon indirimi yapmıyorlar.		
4. Derbi maçı bu.		
5. Bütün mekanlar doludur şimdi.		
6. Belki orada yer vardır.		

E. Aşağıdaki belirteç ve eylemleri ve adları kullanarak tümceleri bağlama göre uygun biçimle ve belirteçle tamamlayın.

Belirteçler: herhalde, belki, acaba, umarım-inşallah, büyük olasılıkla-ihtimalle, bence, sence

Ad ve eylemler: kantin, satmak, nereli, okul, Rus

- a. (Osman ve Hayri iyi arkadaşlar. Beraber akşam yemeği yedikten sonra Osman çay içmek istiyor)

Osman: Hayri, gel şurada bir çay içelim.

Hayri: Ama orası bir kebabçıya benziyor. _____ çay _____ .

- b. (Begüm, Cansu ve Esra aynı okulda öğrencidir)

Begüm: Cansu nerede biliyor musun? Okulda bir türlü bulamadım. Telefonuna da cevap vermiyor.

Esra: Az önce gördüm. Merdivenden aşağıya iniyordu. _____ .

- c. (Ahmet ve Murat aynı dil okulunda İngilizce öğreniyorlar ve okulun kantininde konuşuyorlar)

Ahmet: Baksana, şurada çok güzel bir kız var. Hiç Türklere benzemiyor. _____ ?

Murat: _____ .

Ahmet: Bence de.

- d. (Burak ilkokul 5. sınıfta öğrenci. Okuldan döndükten sonra evde matematik kitabını bulamıyor ve annesine soruyor)

Burak: Anne, matematik kitabımı bulamıyorum. Sen gördün mü?

Annesi: Hayır görmedim. _____ . Bazen kitapları okulda bırakıyorsunuz.

Burak: Of ! _____ . Ödev yapmam lazım.

Biçim: -Dİr **Anlam:** Olasılık **Kullanım:** Tahmin etme, umut etme, merak etme
Zaman / Görünüş: Geniş zaman / sürerlik

Kök	Olumsuzluk	Görünüş	Kişi Eki	Soru	Kesinlik
Adıl yüklem	değil	-	-(I)m,-s(I)n,Ø -(y)Iz,-sInIz,-lAr	mİ	-Dİr
Var	/ yok				
Eylem	-mİ	-(I)yor			

F. Resimlere göre bir tahminde bulunun, yanınızdaki arkadaşınıza tahminini sorun ve not edin.

1. Sizce burada yukarıdan aşağıya kadar kaç basamak vardır ve burası neresidir? İnsanlar hala bu merdiveni kullanıyor mudur?

Benim tahminim

Arkadaşımın tahmini

2. İşte dünyanın en uzun saçlı kızı. Sizce o nerelidir ve onun saçları kaç metredir?

Benim tahminim

Arkadaşımın tahmini

3. Sizce dünyanın en kalabalık ilkokulu nerededir? Orada kaç öğrenci okuyordur?

Benim tahminim

Arkadaşımın tahmini

4. İşte dünyanın en uzun ağaçları. Sizce bu ağaç türünün uzunluğu kaç metredir?

Benim tahminim

Arkadaşımın tahmini

EK2

YANIT ANAHTARI

A.1. a. pahalıdır, b. kadardır? c. pahalıdır A2.a.doludur, b.vardır, c.vardır, d.yoldadır, e. bilmiyordur

B. b. bilmiyor, tahmin ediyor c. Çünkü bilgisine güvenmiyor d. mekanda yer olmasını umut ediyor e. Ahmet Burak'la en son Burak isteyken konuştu f. "Burak bilmiyor" tümcesinde konuşur bu bilgiden emin, "Burak bilmiyordur" tümcesinde konuşur bu bilgiden emin değil, böyle tahmin ediyor.

C. 1. belki 2. herhalde 3. büyük olasılıkla

D. 1. biliyor 2. tahmin ediyor 3. biliyor 4. biliyor 5. tahmin ediyor 6. tahmin ediyor

E. a. herhalde/büyük olasılıkla-ihtimalle, bence satmıyorlardır b. herhalde/ büyük olasılıkla-ihtimalle kantindedir c. acaba/ sence nerelidir?, bence Rus'tur d. belki okuldadır, umarım/inşallah okuldadır

F. 1. Hawaii, 3992 basamak, kullanmıyor 2. Çinli, 5 metre 627 santimetre 3. Hindistan 32 bin 114 4. 115, 5 metre

A. Diyalogların metni

1. (Aslı ve Ayşe bir mağazada yakın bir arkadaşlarının düğünü için elbise bakıyorlar.)

Ayşe: Aslı, baksana, şu vitrindeki siyah elbise çok güzel.

Aslı: Evet, harika görünüyor. Bence bu elbiseyi alabilirsin.

Ayşe: Ama üstünde etiket yok. Bence çok pahalıdır.

Ayşe: Evet, yok. Acaba ne kadardır? Hemen mağazaya girip soralım.

Aslı: Bu mağazayı biliyorum. Genelde hiç sezon indirimi de yapmıyorlar. Büyük olasılıkla çok pahalıdır.

2. (Ali, Ahmet ve Burak Galatasaray - Fenerbahçe futbol maçını izlemek için saat 18.30'da Alsancak'ta buluşup bir cafeye gidecekler. Ali tam zamanında geliyor ama Ahmet beş dakika geç kalıyor ve maç biraz önce başladı. Burak ise hala gelmedi.)

Ali: Neredesin Ahmet ya? Maç beş dakika önce başladı. Derbi maçı bu, bütün mekanlar doludur şimdi.

Ahmet: Kusura bakma, işten erken çıkamadım. Ben bir yer biliyorum, biraz uzakta ama belki orada yer vardır.

Ali: Umarım vardır, şansımızı bir deneyelim. Burak nerede kaldı?

Ahmet: Herhalde yoldadır. Az önce konuştum, işten yeni çıkıyordu.

Ali: Çok geç kalacağız. Ona mesaj gönderelim. Direkt oraya gelsin.

Ahmet: Ama Burak orayı bilmiyordur. Onunla hiç gitmedik. Sen ona sokak adını yaz, sokağın başına gelsin. Ben gider, onu alırım.

Ali: Tamam.

EK2E

Resimlerin ve bilgilerin kaynakları:

1. <http://www.forumdas.net/konu/dunyanin-en-uzun-acik-alan-merdivenleri.97263/>
2. <http://aktuel.mynet.com/galeri/sinirsiz-yaraticilik/en-ilginc-guiness-rekorlari--10-yilin-en-ilginc-guiness-rekorlari-/4959/122193/>
3. <http://aktuel.mynet.com/galeri/sinirsiz-yaraticilik/en-ilginc-guiness-rekorlari--10-yilin-en-ilginc-guiness-rekorlari-/4959/122166/>
4. <http://aktuel.mynet.com/galeri/sinirsiz-yaraticilik/en-ilginc-guiness-rekorlari--10-yilin-en-ilginc-guiness-rekorlari-/4959/122183/>

EK3

ÇEVREMİZ

- A. 1. Sizce doğal yaşamak ve sakin bir hayat önemli midir? Organik beslenmeyi tercih eder misiniz?
2. Resimdeki salyangoz sizce neyin sembolü olabilir?
3. Resimdeki yerleri biliyor musunuz?

YAVAŞ ŞEHİRLER

1.Seferihisar

2.Chianti

1.

Bir belediyeler birliği olan “Yavaş Şehir”, küreselleşen dünyada, ekonomideki standartlaşmaya karşı yerel tüketimi savunmak amacıyla 1999 yılında İtalya’da kurulmuştur. Kurucuları belediye başkanları olan birlik İtalya’daki yavaş yemek hareketinin bir parçasıdır. Yavaş yemek hareketinin başkanı İtalyan Carlo Pedrini’dir. İtalya’da pek çok yavaş şehir vardır.

Yavaş şehrin dünyada bilinen ismi “cittaslow” İtalyanca “citta” (şehir) ve İngilizce “slow” (yavaş) sözcüklerinin birleşmesinden oluşur. Yavaş şehir aslında sakin şehir demektir.

2.

Yavaş şehir, 1980’li yıllarda İtalya’da çabuk yemek (fast food) yenilen restoranların yaygınlaşmasına karşı bir grup insanın yerel yiyecekleri ve yavaş yemeyi savunmasıyla ortaya çıkmıştır. Ardından bu ‘yavaşlama’ şehirlere de yansımış ve 1999’da Cittaslow doğmuştur. İlk sakin şehir, İtalya’daki Chianti’dir. Yavaş şehir hareketi zamanla uluslararası saygınlığı giderek artan büyük bir sivil harekete dönüşmüş, sembolü ise doğadaki en yavaş canlılardan biri olan salyangoz olmuştur. Yani bu hareketin kuruluş amacı, küreselleşen dünyada kentlerin kendi kimliklerine sahip çıkarak tip kent modeli yaratılmasını önlemektir. Kentlerin yönetilirken yerel yemeklerine, yöresel mimarisine, geleneklerine, zanaatlarına, esnafına sahip çıkılması ve desteklenmesi amaçlanmaktadır.

3.

Yavaş şehirlere üye olmak isteyen kentler, birliğin belirlediği 70 ölçüt çerçevesinde projeler geliştirmeli ve bu projeleri belgeleyerek bir başvuru dosyası haline getirmelidir. Bir kentin yavaş şehir olması için felsefesine uygun hareket etmesi, nüfusunun 50.000 altında olması gerekmektedir. Ayrıca yavaş şehir olmaya aday şehirlerde yerel ürünlerin kullanılması, eski yapıların restore edilmesi, organik ürün tüketilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi, gürültü kirliliği olmaması, hızlı yemek (fast food) dükkanlarının olmaması gerekir. Bu ölçütleri yerine getiren şehirler **mutlaka** yavaş şehir olmaya hak kazanacaklardır.

4.

Yavaş şehre sahip dünyada 28 ülke vardır. Bu ülkelerden bazıları İtalya, ABD, Almanya, İngiltere, İspanya, Güney Kore, Türkiye, Kanada ve Portekiz'dir. Türkiye'de toplam 9 ilde yavaş şehir bulunmaktadı. Bu yavaş kentler ve bağlı oldukları iller ise şöyledir: Akyaka-Muğla, Gökçeada-Çanakkale, Seferihisar-İzmir, Taraklı-Sakarya, Yenipazar-Aydın, Yalvaç-Isparta, Perşembe-Ordu, Vize –Kırklareli ve en son yavaş şehir listesine eklenen Halfeti-Şanlıurfa.

B. Okuma metninde boş bırakılan yerlere uygun soruları yerleştirin.

- Yavaş şehir olabilmek için neler gereklidir?
- Peki, bu yavaş şehirler nerededir?
- Yavaş şehir nedir?
- Yavaş şehir hareketi nasıl ortaya çıkmıştır?

C. Aşağıdaki soruları okuma metnine göre yanıtlayın.

- “Yavaş şehir” adı ve yavaş şehir ne demek?
- Yavaş şehir nasıl ortaya çıktı?
- Yavaş şehir hareketiyle ne amaçlanıyor?
- Yavaş şehre üye olmak isteyen kentler ne yapmalı?

5. Yavaş şehir olarak seçilebilmek için neler yapılması gerekiyor?

6. Hangi şehirler yavaş şehir olmaya hak kazanacaklar?

7. Türkiye’de kaç yavaş şehir bulunuyor?

D. Etkinlik C’deki yanıtlarınızı, dilbilgisi kartından faydalananarak –Dİr ekiyle yeniden yazın.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

Dilbilgisi kartı, olumlu, olumsuz ve soru biçimleri

Biçim : -Dİr Anlam: Kesinlik Kullanım: Bilgi verme, görüş bildirme					
Kök	Olumsuzluk	Görünüş /Kiplik Belirticisi	Soru	Kişi Ekleri	Kesinlik
Ad	Değil	Ø - sürerlik görünüşü ve geniş zaman	mİ	(I)m,s(I)n,Ø (y)Iz,sInIz,lAr	-Dİr
Var	Yok	Ø - sürerlik görünüşü ve geniş zaman			
Eylem	-mA	-mAktA - sürerlik görünüşü ve geniş zaman			
Eylem	-mA	-mIş - bitmişlik görünüşü			
Eylem	-mA	-(y)AcAk - gelecek zaman			
Eylem	-mA	-mAII - gereklilik kipi			

E. Aşağıdaki diyalogları okuyunuz ve boşlukları anahtar sözcükleri kullanarak uygun –DİR yapısıyla doldurunuz.

1. (Bir televizyon programında ses kısıklığıyla ilgili bilgi sahibi olan doktor soruları yanıtlamaktadır)

Sözcükler: (rastlan- , ortaya çık- , çık-, rahatsızlıklar-, şikayet-)

Sunucu: Ses kısıklığı diyip geçiyoruz zaman zaman ve bunu hepimiz yaşıyoruz. Ama sormak istiyorum sesimiz neden kısılıyor? Çoğu zaman meslek hastalığı da denir, hatta işte sesini kullanarak çalışan insanların başına da gelir ses kısıklığı, neden kaynaklanıyor?

Konuşmacı: Ses kısıklığı, akciğerlerden çıkan havamızın ağızımızdan dışarı çıkana kadarki olan sürecinde herhangi bir döneminde bir patoloji_____. Bunun en sık görülen nedeni ses tellerindeki _____. Sizin de dediğiniz gibi bir meslek hastalığı olarak karşımıza _____. Bu öğretmenlerde, diğer ses profesyonellerinde, ses sanatçılarında, ya da din görevlilerinde sıklıkla karşılaşılan bir _____. Bu sesin ve ses tellerinin olağandan çok daha fazla kullanılması sonucunda _____.

2. (Kadın ve erkek ilişkilerinin konu edildiği bir tiyatro oyununda oynayan oyuncu kadın ve erkek düşünme sisteminin farklılığını açıklıyor)

Sözcükler: (var, geliş-)

Oyuncu: Paleotik çağda, şimdi bununla ilgili bir oyun oynuyorum. Reklam gibi olmasın ama key man. Tamamen BKM’de oynanan oyun diye aradan sokayım. Cumartesileri akşam dokuzda diye. Paleotik çağdan günümüze kadın erkek ilişkisini anlatıyor. Ve temellendiği yer şurası. Erkek sadece avcılık yapabilirken ve tek bir yere odaklanabilirken kadın toplayıcılık yaptığından, yiyecek ve şifalı bitki topladığından dolayı beyinde bazı bölümler erkeklere nazaran daha fazla _____ ve sağ ve sol loplarının arasında daha çok genişlik _____.

3. (İnsanlarla beraber yaşıyoruz, kamu alanlarını paylaşıyoruz. İşte çevredeki duyuru ve anonslardan birkaç örnek:)

Sözcükler: (yap-,altında, lira, öde-, tehlikeli, yasak)

- Vapur birazdan Göztepe-Karşıyaka seferini _____.
- Vapur iskeleyle yanaşmadan kapıların açılması tehlikeli ve _____.
- Kapalı alanlarda sigara içmenin cezası 69 _____.

- d. Can yelekleri koltuğun _____ .
- e. Burada yüzmek _____ .
- f. Kurs ücretleri kursun ilk üç günü içerisinde mutlaka _____ .

F. Dinleyin ve soruları cevaplayın.

(Aysun Hanım ve Kağan Bey İstanbul'da çevre sorunları başlıklı bir tartışma programına konuk olarak katılmışlardır. İkisi de çevre mühendisidir.)

1. Programın konukları hangi konu hakkında konuşuyorlar?
2. Aysun Hanım'a göre çevre ve gürültü kirliliğinin sebebi nedir?
3. Kağan Bey özel araçların kullanımı konusunda Aysun Hanım'la aynı görüşte mi? O ne düşünüyor?
4. Aysun Hanım ve Kağan Bey tartışmanın sonunda hangi konuda hemfikirler?

G. Aşağıdaki ifadeleri kullanarak yanınızdaki arkadaşınızla büyük şehirlerdeki trafik probleminin nedenlerini tartışınız.

Konuşma dilinde bir görüş bildirme		
1.	Bir fikir-görüş ifade ediyorum. <i>Bence...</i> <i>Ben "....." diye düşünüyorum.</i> <i>Biliyorsunuz...</i> <i>Tabii / tabii ki...</i> <i>"....." diyebilirim, diyebiliriz.</i> <i>Mutlaka eylem+ malıdır /ma+iyelik şarttır /ma+iyelik gereklidir</i>	
2.	Bir düşünceye katılıp katılmama yolları nelerdir? <i>Bence de Kesinlikle Ben size katılmıyorum.</i> <i>Olabilir Aslında... Evet, ama.... Tabii / tabii...</i>	

EK 3

Yanıtlar

B. 1:c, 2:d, 3:a, 4:b

C. 1. “Yavaş şehir” sözcüğü İtalyanca “citta” (şehir) ve İngilizce “slow” (yavaş) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan sakin şehir hareketi.

2. Yavaş şehir, 1980’li yıllarda İtalya’da çabuk yemek (fast food) yenilen restoranların yaygınlaşmasına karşı bir grup insanın yerel yiyecekleri ve yavaş yemeyi savunmasıyla ortaya çıktı.

3. Kentlerin yönetilirken yerel yemeklerine, yöresel mimarisine, geleneklerine, zanaatlarına, esnafına sahip çıkılması ve desteklenmesi amaçlanıyor.

4. Yavaş şehirlere üye olmak isteyen kentler, birliğin belirlediği 70 ölçüt çerçevesinde projeler geliştirmeli ve bu projeleri belgeleyerek bir başvuru dosyası haline getirmeli.

5. Bir kentin yavaş şehir olması için felsefesine uygun hareket etmesi, nüfusunun 50.000 altında olması gerekiyor.

6. şehir olmaya aday şehirlerde yerel ürünlerin kullanılması, eski yapıların restore edilmesi, organik ürün tüketilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi, gürültü kirliliği olmaması, hızlı yemek (fast food) dükkanlarının olmaması gerekir. Bu ölçütleri yerine getiren şehirler mutlaka yavaş şehir olmaya hak kazanacaklar.

7. Türkiye’de toplam 9 ilde yavaş şehir bulunuyor.

C. 1. “Yavaş şehir” sözcüğü İtalyanca “citta” (şehir) ve İngilizce “slow” (yavaş) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan sakin şehir hareketidir. / hareketi demektir.

2. Yavaş şehir, 1980’li yıllarda İtalya’da çabuk yemek (fast food) yenilen restoranların yaygınlaşmasına karşı bir grup insanın yerel yiyecekleri ve yavaş yemeyi savunmasıyla ortaya çıkmıştır.

3. Kentlerin yönetilirken yerel yemeklerine, yöresel mimarisine, geleneklerine, zanaatlarına, esnafına sahip çıkılması ve desteklenmesi amaçlanmaktadır.

4. Yavaş şehirlere üye olmak isteyen kentler, birliğin belirlediği 70 ölçüt çerçevesinde projeler geliştirmeli ve bu projeleri belgeleyerek bir başvuru dosyası haline getirmelidir.

5. Bir kentin yavaş şehir olması için felsefesine uygun hareket etmesi, nüfusunun 50.000 altında olması gerekmektedir.

6. Yavaş şehir olmaya aday şehirlerde yerel ürünlerin kullanılması, eski yapıların restore edilmesi, organik ürün tüketilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi, gürültü kirliliği olmaması, hızlı yemek (fast food) dükkanlarının olmaması gerekir. Bu ölçütleri yerine getiren şehirler mutlaka yavaş şehir olmaya hak kazanacaklardır.

7. Türkiye’de toplam 9 ilde yavaş şehir bulunmaktadır.

E. 1. rastlanmasındır, rahatsızlıklardır, çıkmaktadır, şikayettir, ortaya çıkmaktadır

2. gelişmiştir, vardır

3. a. yapacaktır, b. yasaktır, c. liradır, d. altındadır, e. tehlikelidir, f. ödenmelidir

F.1. Programın konukları İstanbul’daki çevre sorunları hakkında konuşuyorlar.

2. Ona göre çevre ve gürültü kirliliğinin sebebi özel taşıtların bilinçsiz kullanımıdır.

3. Hayır, Kağan Bey Aysun Hanım’la aynı görüşte değil. Ona göre trafik probleminin asıl nedeni yeterli karayolu olmamasıdır.

4. Onlar insanların bilinçli araç kullanımı ve trafiğe çıkma dersleri almaları gerektiğini düşünüyorlar. Bu konuda hemfikirler.

EK3A'daki resimlerin kaynakları

http://www.anadolujet.com/images/skylife/4-2012/3143/129_3143yavas_sehir_18.jpg

1.<http://belgeselizle.biz/wp-content/uploads/2012/04/seferihisar.jpg>

2.http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Castellina_in_Chianti.jpg

EK3A'daki okuma metnindeki bilgilerin kaynakları

<http://www.cittaslow.org.au/>,

http://www.radikal.com.tr/yasam/turkiyenin_en_sakin_sehirleri-1075824

http://www.cittaslowseferihisar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=62

EK3F'teki dinleme metni

Aysun Hanım: Merhaba bütün izleyenlere. Öncelikle çevre sorunlarıyla ilgili bir programda konuşmaktan çok mutlu olduğumu belirtmek isterim. Ben Aysun Yılmaz, çevre mühendisiyim ve yirmi yıldır daha güzel bir çevre için çalışmalarımı sürdürüyorum.

Biliyorsunuz, İstanbul'da birçok çevre problemi vardır. Bunlardan bazıları çarpık kentleşme, yeşil alanların korunamaması, tabii ki çevre ve gürültü kirliliğidir. Bence çevre ve gürültü kirliliğinin sebebi özel taşıtların bilinçsiz kullanımıdır. Bazı özel taşıt sahipleri toplu taşımayı hiç tercih etmemekte ve işlerine bile özel araçlarıyla gitmeyi istemektedirler.

Kağan Bey: Size katılmıyorum. Herkes arabaya bindiği için oluşmamıştır trafik problemi. Aslında herkes özel taşıtlarını kullanmakta özgürdür. Asıl problem yeterli karayolunun olmamasıdır.

Aysun Hanım: Evet, ama bunu bile bile insanlar trafiğe her zaman özel arabayla çıkıyorsa sorun biraz da bu insanlardadır.

Kağan Bey: Olabilir. Bence bu konuda insanlar yavaş yavaş bilinçleniyor. Sürücü kurslarında bilinçli araç kullanımı ve trafiğe çıkma dersleri veriliyor. Mutlaka araç sahipleri ehliyetleri olsa da bu eğitimlerden faydalanmalıdır, diye düşünüyorum.

Aysun Hanım: Kesinlikle. O zaman hem daha çok karayolu yapımı ve araç sahiplerini bilinçlendirmek bu sorunu çözmek için bir adım olacaktır, diyebiliriz.

Kağan Bey: Bence de.

EK4

MUTLAKA BASKETBOLCU OLACAKTIR**A. Diyalogları dinleyin ve boşlukları doldurun.**

1. (Gamze ve Melda iyi arkadaşlardır. Melda gazetede televizyon izlenme oranları ile ilgili bir yazı okur. Ayrıca Gamze televizyon izlemeyi çok sever, ancak Melda televizyon izlemekten pek hoşlanmaz)

- _____ evlilik programları insanları _____ ?
- Bilmem, _____ .
- Olabilir, ama bunun araştırmasını _____ diye düşünüyorum.
- Belki bu haber _____ . Nereden biliyorsun?

2. (Televizyonda yayınlanan bir sohbet programında ünlü bir basketbolcu konuktur. Programda sunucu ve basketbolcunun arkadaşları tarafından ünlü basketbolcunun hayatındaki kişiler, başarıları gibi konular konuşulmaktadır)

- _____ ileride babası gibi basketbolcu _____ diye tahmin ediyorum.
- _____ olacaktır. _____ şimdiden sporda başarılı adımlar atmaya _____ .

3. (Aslı bu sabah okulda matematik sınavına girmiştir. Aynı gün akşam annesiyle konuşurlar ve ona göre sınav kötü geçmiştir, ama annesi Aslı'nın tüm soruları doğru yanıtladığına inanır)

- _____, sen hepsini doğru _____ .
- _____, doğru sonuç _____ .

B. Diyalogları tekrar dinleyin ve soruları yanıtlayın.

1. Melda bir kişinin bir konu ile ilgili tahminini nasıl soruyor?
2. Gamze “herhalde” belirticiyle bilgisine güveniyor mu?
3. Basketbolcunun oğlu hakkında, arkadaşının tahmini ne? Bu tahmin düşük dereceli mi, yüksek dereceli mi?
4. Sunucu “kesin” belirtici ile bilgisi inanca mı dayalı, bilgiye mi?
5. Aslı soruları doğru cevapladığına inanıyor mu? Annesi Aslı’nın soruları doğru yanıtladığını biliyor mu, yoksa doğru yanıtladığına inanıyor mu?

C. Aşağıdaki tümcelerın bağlamlarını düşünerek “mutlaka” veya “belki” belirteçlerinden birini seçip boşlukları doldurun ve görünüş, zaman kiplik uyumlarına göre –Dir ekiyle yüklemli yazın.

1. *(Konuşmacı Dan Brown’un kitabını Türkçeye çeviren bir çevirmendir. Okuyucunun Dan Brown’un vermek istediği mesajı anlayacağını düşünmektedir.)*

Sunucu: Dan Brown bir şey açıklamış gibi hissediyor musunuz kitabı okurken?

Konuşmacı: Ben açıkladığını düşünmüyorum. Ama satır aralarında başka bir mesaj verdiğini algılıyordum. Onu okuyucu da kitabı okuduktan sonra _____ al_____. Onu verecek şekilde çevirdim en azından öyle söyleyeyim. Satır aralarında başka bir mesaj veriyor yani kitabın sonunda verdiği mesajdan başka bir mesaj veriyor.

2. (Kuşmacı alanında uzman bir doktordur. Programda reflü hastası olduğu düşünölen bir hasta hakkında konuşmaktadırlar)

Sunucu: Murat Bey, size çok teşekkür ederiz sorunuz için.

Kuşmacı: Bir şey söylemek istiyorum. Dört ay önce ilaçları kesmiş ve bir daha da şikayeti olmamış beyefendi reflü hastası büyük olasılıkla değil. Bunu anlatmaya çalışıyorum. Dört beş gün önce ilacını kesen birinin iki gün sonra aynı şikayetlerinin geri gelmesi lazım. _____ beyefendinin ufacık bir mide ülseri ya da gastriti ya da on iki parmak bağırsağı ülseri var _____, bilmiyorum.

3. (Kuşmacı görme engelli ünlü bir ressamdır ve nasıl resim yapabildiğini anlatmaktadır)

Sunucu: Siz hani renkler menkler hani hiçbir şey görmeden. Nasıl resim yapabiliyorsunuz?

Kuşmacı: Öncelikle şu lazım. Baştan insan yaşadığı dünyayı merak ediyorsa -ne durumda olursa- olsun o şeyi eğer gözü görmüyorsa _____ elleriyle elle _____ Ne bileyim yani kendine bul _____ . onun öğrenme şeyini. Ben yaşadığım dünyayı merak ettim resim yapayım falan diye başlamadım.

Dilbilgisi kartı, olumlu, olumsuz ve soru biçimleri

Biçim : -Dİr Anlam: Olasılık Kullanım: bilginin olasılık derecelerini bildirme, tahmin etme, çıkarımda bulunma, merak etme, umut etme					
Kök	Olumsuzluk	Görünüş /Kiplik Belirticisi	Soru	Kişi Ekleri	Kesinlik
Ad	Değil	Ø - sürerlik görünüşü ve geniş zaman	mI	(I)m,s(I)n,Ø (y)Iz,sInIz,lAr	-Dİr
Eylem	-mI	-Iyor -sürerlik görünüşü ve geniş zaman			
Eylem	-mA	-mIş - bitmişlik görünüşü			
Eylem	-mA	-(y)AcAk - gelecek zaman			
Var	Yok	Ø - sürerlik görünüşü ve geniş zaman			

D. Aşağıdaki tümcelerın bağlamlarına göre boş bırakılan yerleri “mutlaka veya eminim / kesin” belirteçleriyle ve eylemleri uygun zaman /görünüş ve –Dir ekiyle tamamlayın.

1. (Selim Bey doktordur ve muayenehanesine giden hastasına uygun tedaviyle olumlu sonuç alabileceğini söylemektedir.)

Hasta: Bu hastalık çok uzun zamanda geçiyormuş, doğru mu Doktor Bey?

Selim Bey: Evet uzun tedavi gerektiren bir tür mantar hastalığına yakalanmışsınız. Ancak ilaçları düzenli kullanırsanız _____ bir ay sonunda mantar tamamen yok ol_____ .

2. (Esin Hanım arkadaşıyla bir sohbette eşi Arda'nın önemli bir işi alıp almadığıyla ilgili tahminde bulunmaktadır.)

Esin Hanım: Arda'nın bugün çok önemli bir toplantısı vardı. Çok önemli bir projeyi kimin yürüteceğini konuştular. Herhalde belli olmuştur bu saate. Çok merak ediyorum ama arayıp rahatsız edemem. Ona çok güveniyorum. _____ bu işi o al_____ .

3. (Emel kardeşi Onur'un eşi Seval'le kardeşi ve onların ilişkisi hakkında konuşmaktadır)

Seval: Onur'la çok kötü kavga ettik, aslında ben hatalıyım, biraz fazla ileri gittim. Konuşmak için onu aradım ve telefonlarıma cevap vermedi.

Emel: Canım üzölme, eğer onu biraz olsun tanıyorsam şimdi çok sinirlidir. Biraz sinirleri yatışsın, seni _____ ara_____ .

4. (Ceren Hanım'ın biri çok yaramaz, diğeri ise sakın iki erkek çocuğı var. Ceren Hanım sadece beş dakika markete gidiyor ve mutfağı darmadağın buluyor ve bunu dağınık olan Ege'nin yaptığına inanıyor.)

Ceren Hanım: Sizi beş dakika yalnız bıraktım hemen mutfağı ne hale sokmuşsunuz! Ege'ciğim burayı _____ sen dağıt_____ .

Ege: Hayır, Selim de geldi. Sadece reçel yemek istedik. Şimdi hemen temizleriz.

Ceren Hanım: Tamam, hadi bakalım.

E. Bağlama göre –Dİr biçimini kullanarak yanınızdaki arkadaşınızla konuşun ve diyaloglarınızı yazın.

BAĞLAM	DİYALOGLAR
Arzu sizin ev arkadaşınız ve onun bir huyu var: Alışverişte çok para harcamak. O gün Arzu sabah alışverişe çıkacağını söylüyor ve elinde bir sürü paketle eve geri dönüyor. Yüzünde bir pişmanlık ifadesi var. Onun hakkında ne konuşursunuz?	
10 yaşında iki kardeşsiniz. Anneniz “size akşam 8’den önce evde olun” dedi, ama geç kaldınız. Annenizin sizi merak ettiğini düşünüyorsunuz. Birbirinizle ne konuşursunuz?	
Siz Berk’in anne ve babasıınız. Oğlunuz bu sabah üniversite sınavına girdi. Sınavı başarıp başaramadığını çok merak ediyorsunuz ve bu endişenizi birbiriinizle paylaşıyorsunuz.	
Arkadaşınız hafta sonu başka bir şehirden ziyaretinize geldi ve pazar akşamı otobüsle şehrine geri dönmek üzere yola çıktı. Yolculuk dört saat sürüyor. Buna rağmen ondan bir haber alamadınız. Cep telefonu da kapalı. Sizce ne olmuştur?	

EK4

Yanıtlar

- A. 1.a. sence, etkiliyordur mudur? b. herhalde, etkiliyordur c. yapmışlardır d. yanlıştır.
2. a. mutlaka, olacaktır b. kesin, eminim, başlamıştır
3. a. eminim, yanıtlamışsındır b. İnşallah, çıkarmışımıdır
- C. 1. Mutlaka, -acaktır, 2. belki, -dır 3. mutlaka, -yecektir
- D.1. mutlaka, -acaktır 2. eminim / kesin, -mıştır 3. mutlaka, -yacaktır 4. kesin / eminim -mışsındır

EK4A Dinleme metni

1. (Gamze ve Melda iki iyi arkadaştır. Melda gazetede televizyonun insanlar üzerindeki etkileri ile ilgili bir yazı okur. Ayrıca Gamze televizyon izlemeyi çok sever, ancak Melda televizyon izlemekten pek hoşlanmaz)

Melda: Gamze, kendini televizyondan bir türlü alamıyorsun, yine karşısındasın şu aptal kutusunun. Televizyonda bütün filmlerin olduğunu söylüyorsun, ama istatistikler aynı şeyi söylememiş.

Gamze: Ne diyorsun? Ne haberi?

Melda: Televizyonun insanlar üzerindeki etkileri hakkında bir köşe yazısı okuyorum da burada yazıyor. Sence evlilik programları insanları etkiliyor mudur? Yani özel hayatlarını falan.

Gamze: Bilmem herhalde etkiliyordur, yok yok fikrimi değiştirdim. Bence etkilemiyordur. Ayrıca belki bu haber yanlıştır, nereden biliyorsun?

Melda: Olabilir, ama herhalde bunun araştırmasını önceden yapmışlardır diye düşünüyorum. Ne oldu? Sen bu habere üzüldün galiba.

2. (Televizyon bir sohbet programında ünlü bir basketbolcu konuktur ve programda sunucu, basketbolcunun arkadaşları tarafından hayatındaki kişiler, başarıları gibi konular konuşulmaktadır)

Sunucu: Sizin bir de sekiz yaşında bir oğlunuz var değil mi?

Basketbolcu: Evet.

Arkadaşı: O da babası gibi uzun boylu ve sporcu. Mutlaka ileride babası gibi basketbolcu olacaktır diye tahmin ediyorum.

Sunucu: Kesin olacaktır. Eminim şimdiden sporda başarılı adımlar atmaya başlamıştır.

3. (Aslı bu sabah okulda matematik sınavına girmiştir. Aynı gün akşam annesiyle konuşurlar ve annesi Aslı'nın tüm soruları doğru yanıtladığına inanır)

Aslı: Merhaba anne, ben geldim.

Annesi: Merhaba canım, sınavın nasıl geçti?

Aslı: Çok kötü, hiç emin olmadan işaretledim. Hep iki sonuç çıkıyor gibiydi. Sorular çok zordu. Kesin hepsi yanlış çıkacak.

Annesi: Eminim, sen hepsini doğru yanıtlamışsındır. Ben seni bilmez miyim !

Aslı: İnşallah doğru sonuç çıkarmışımıdır.

Ek 4A'daki resimlerin kaynakları:

<http://www.marmarayildizlari.com/basketbol-egitimleri>

<http://www.nkfu.com/sinavda-basari-mesajlari/>

SÖZLÜKÇE (TÜRKÇE-İNGİLİZCE)

A

Açık bilgi: Explicit knowledge

Açık öğrenme: Explicit learning

Açık uçlu: Open-ended

Açıklık: Overtness

Ad yantümcesi: Noun clause

Akıcılık: Fluency

Alıştırma: Exercise

Amaç: Goal

Ana tümce: Main clause

Artalan bilgisi: Background knowlede

Aşağıdan-yukarıya işleme: Bottom-up processing

Aşamalandırma: Grading

B

Bağlamcıl: Context dependent

Bağlamlı Dizin: Concordance

Basit tümce: Simple sentence

Belirteç: Adverb

Biçimbilim: Morphology

Biçimbirim: Morpheme

Biçim-odaklı: Focus on form

Biçimlere-odaklı: Focus on forms

Bildirme: Indicative

Bildirme eki: Copula

Bilinçlendirme: Consciousness-raising

Bilgisel kiplik: Epistemic modality

Bilgiye dayalı olasılık: Epistemic possibility

Bilişsel: Cognitive

Bütünce: Corpus

Bütünce temelli çözümleme yöntemi: Corpus based analyzing method

Ç

Çıkarım: Deduction

Çıktı: Output

D

Davranışçılık: Behavioralism

Dil edinimi: Language acquisition

Dil: Language, code

Dilbilgisel doğruluk: Accuracy

Dilbilgisi çeviri yöntemi: Grammar-translation method

Dile odaklanma: Language focus

Dilsel edinç: Linguistic competence

Dinleme: Listening

Doğal yöntem: Natural method

Doğrudan yöntem: Direct method

Doğrulayıcı: Predicative

Dolaylı ifade: Indirect statement

Düzeltilme: Recast

Düzenleme: Encode

E

Edim: Performance

Edinme: Acquisition

Erek dil: Target language

Erek iş: Target task

Eşdizimlilik: Collocation

Etkileşimsel: Interactional

Etkinlik: Activity

Etkisel: Proactive

Evrensel: Universal

F

Fark etme: Noticing

Farkındalık: Awareness

Fikir: Opinion

G

Gerçek: Factual-real

Gerçeklik: Realis

Gerçek dışı: Non-factual

Gerçek dışılık: İrrealis

Geribildirim: Feedback

Girdi: Input

Görünüş: Aspect

Güdüleme: Motivation

H

Hata: Error

İ

İfade: Utterance

İkinci dil edinimi: Second language acquisition

İletişimsel dil öğretimi: Communicative language teaching

İletişimsel edinç: Communicative competence

İlgi: Interest

İşe Dayalı Dil Öğrenme: Task-Based Learning

İşitsel-Dilsel Yöntem: Audio-Lingual Method

İşlemsel/Örtük bilgi: Implicit knowledge

İşlemsel bilgi: Procedural knowledge

İşlerlik: Exploitability

İşleyiş: Procedure

İyelik: Possesive

İzlence: Syllabus

K

Karşılaştırma: Comparing

Kesinlik: Certainty

Kesinlik dışılık: Uncertainty

Kip: Mood

Kiplik: Modality

Konu: Topic

Konuşma: Speaking

Konuşur: Speaker

Koşul: Condition

Kullanılrlık: Usefulness

Kullanım: Use

Kültürel uygunluk: Culturel suitability

L

Listeleme: Listing

M

Merkezi işleme: Central processing

N

Not al-yaz: Dictogloss

O

Okunabilirlik: Readability

Ordu Uzman Eğitim Programı: Army Specialized Training Program

Orta kesinlik: Moderate certainty

Ortaçlı yapılar: Relative clause

Otomatik işleme: Automatic processing

Ö

Öğrenilebilirlik: Learnability

Öğrenim: Learning

Öğretim: Teaching

Öğretme amaçlı işler: Pedagogical tasks

Önerme: Proposition

Örnek: Exponent

Örtük dilbilgisi: Covert grammar

Örtük öğrenme: Implicit learning

Örüntü: Pattern

Özne: Subject

P

Paralel işleme: Parellel processing

Politik uygunluk: Political suitability

Problem çözme: Problem solving

S

Seçim: Selection

Seçme: Selecting

Ses: Sound

Sıfat yantümceleri: Relative clause

Sıklık: Frequency

Sıralama: Ranking

Sosyal: Social

Söylem: Discourse

Söylem Dilbilgisi: Discourse grammar

Söylem Temelli Yaklaşım: Discourse-based Approaches

Sözcük öğretimi: Vocabulary teaching

Sözcük: Word

Sözdizim: Syntax

Sözlü: Oral

Sözlüksel: Lexical

Sunum: Presentation

Süreç Odaklı Dil Öğretimi: Processing Instruction

Sürerlik: Progressive

T

Tekrarlama: Rehearsal

Tepki: Response

Tepkisel: Reactive

Tümce: Sentence

Tümdengelimli yöntem: Inductive

Tümdengelimli: Deductive

U

Uygulama: Practice

Ü

Üretim: Production

Y

Yantümce: Subordination clause

Yantümceleme: Subordination

Yapıya dayalı üretim işleri: Structure-based production tasks

Yaratıcı işler: Creative tasks

Yazma: Writing

Yoruma dayalı işler: Interpretation tasks

Yönerge: Rubric

Yöntem: Method

Yukarıdan-aşağıya işleme: Top-down processing

Yüklem: Predicate

Z

Zaman: Tense